

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare (PHP).

REDACTOR ȘEF

- General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, **Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România**

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **General de brigadă (r) prof. MICHAEL CLEMMESSEN**, Colegiul Regal Danez de Apărare, Copenhaga, Danemarca
- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major „G.S.Rakovski” Sofia, Bulgaria,
- **JOHN BERRY**, coordonator pentru Consorțiul PfP, Universitatea Națională de Apărare din Washington D.C., S.U.A.
- **HENRI BIGO**, director executiv al Consorțiului PfP al Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate, Garmisch, Germania
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, London University, Marea Britanie
- **SORIN ENCUTESCU**, președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. IULIAN FOTA**, consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGEY KONOPLYOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative București, România
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **SHAUL SHAY**, cercetător științific principal la Institutul de Politică Internațională pentru Combaterea Terorismului, Herzilya, Israel
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Institutul de Studii Strategice al Universității Naționale de Apărare din Washington D.C., SUA
- **ZHOU JIAN**, Institutul pentru Studii Strategice și Internaționale, Beijing, China
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, redactor-șef al „Revistei de Istorie Militară”, Ministerul Apărării Naționale, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.ispaim.ro www.sarindar.ro
e-mail: ispaim@ispaim.ro

Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „B”.

SUMAR

• ARMATĂ, STAT ȘI SOCIETATE

- UE și necesitatea unei abordări „strategice” a vecinătății sale
 - **Dr. ȘERBAN F. CIOCULESCU** 5
- An Overview of the Romanian Armed Forces Reform (1990-2008)
 - **Lt.-col. LAURENȚIU CRISTIAN DUMITRU** 10
- Considerații cu privire la conținutul și evoluția conceptului de planificare a apărării și impactul introducerii sistemului planificare-programare-bugetare-evaluare
 - **MIREL ȚARIUC** 18
- The Trials and Tribulations of the Russian Military-Industrial Complex’s Reform
 - **SIMONA SOARE** 23

• STRATEGII ȘI POLITICI DE SECURITATE

- Armată și societate în America Latină: depășirea experienței de tip totalitar
 - **Maior SIMONA ȚUȚUIANU** 43
- Caracterul performativ al securității
 - **LUCIANA PUCEA** 50

• PUNCTE DE VEDERE

- The Five Day War. A New Security Picture in the Greater Black Sea Area
 - **MIHAIL E. IONESCU, PhD** 61
- Teritorialitate și securitate. Reconceptualizări geopolitice
 - **LAVINIA ASAVEI** 78
- Etica războiului și a păcii
 - **Dr. STAN PETRESCU** 91
- Spațiul cosmic și sistemele globale de navigație cu ajutorul sateliților
 - **Lt.-Col. OVIDIU STELIAN FIZEȘAN** 103

• TEORIA ȘI PRACTICA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

- Balanța de putere unipolară. Mai există după 1991 o balanță de putere globală?
 - **SILVIU PETRE** 111

• EVENIMENT

- Conferința Internațională „Security Risks and Threats in the Greater Black Sea Area”
 - **Dr. ȘERBAN F. CIOCULESCU** 123
- Din agenda științifică a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
 - **ANAMARIA COSTACHE** 126

ARMATĂ, STAT ȘI SOCIETATE

UE ȘI NECESITATEA UNEI ABORDĂRI „STRATEGICE” A VECINĂTĂȚII SALE

Dr. Șerban F. Cioculescu

Recentul conflict ruso-georgian, degenerat într-un război în toată regula, a suscitât numeroase întrebări referitoare la interesele și viziunea UE și a statelor membre privitoare la Regiunea Extinsă a Mării Negre. Se știe faptul că UE are obiective destul de clare în ceea ce privește țările învecinate, adică acelea care nu au pe termen mediu șansa de a se integra. Lansarea de către Uniunea Europeană a Politicii Europene a Vecinătății în 2003-2004 a avut ca scop principal atenuarea unei eventuale noi „cortine de fier” ce tinde să se formeze între blocul comunitar și țările aflate la periferia geografică a acestuia, fie acestea state nord-africane, din Orientul Mijlociu sau țări ex-sovietice. Prin așa numitele „planuri de acțiune”, negociate cu țările vecine, și prin „instrumentul” de vecinătate se urmărește democratizarea acestor state, aducerea lor la unison cu țările membre în ceea ce privește securitatea transfrontalieră, respectarea drepturilor omului, recompensa economică constând în participarea la beneficiile pieței unice europene. Dacă statele din Caucazul de Sud au puține șanse teoretice de integrare, în schimb Moldova și Ucraina sunt considerate de unii politicieni și analiști ca fiind „în cărți”. Ele beneficiază de poziția vecinătății imediate cu teritoriul UE, au sprijinitori în rândul țărilor membre și afinități politico-culturale cu acestea.

În plan geostrategic, UE și Rusia sunt doi „coloși” pe care realitatea geografică și geopolitică i-a transformat în vecini direcți. Fiecare are o strategie pentru vecinătățile directe: Politica Europeană a Vecinătății, respectiv doctrina rusească oficială a „vecinătății apropiate”. Aceste vecinătăți „suprapuse” (*overlapping neighborhoods*) vor crea în continuare probleme pe termen lung deoarece Bruxelles și Moscova își vor percepe adesea scopurile, intențiile ca fiind incompatibile, de tip joc cu sumă nulă. Dacă

pentru Rusia menținerea unor focare de conflict nerezolvate, gen Transnistria, pare benefică deoarece permite ținerea Moldovei în sfera sa de influență, pentru UE aceste acțiuni sunt percepute ca destabilizatoare, agresive, periculoase. Enclava Transnistria este un spațiu neguvernabil, dominat de oligarhii și de crima organizată, unde, riscul de a vedea sporind volumul traficului de armament, persoane, narcotice este din ce în ce mai mare. În acest sens, se face adesea comparația cu Kaliningrad, teritoriu rusesc de tip enclavă, unde, pe fondul degradării nivelului de trai și sporirii șomajului, crima organizată a paralizat viața economică. Dacă am adopta o viziune clasică asupra imperiilor și am considera că Rusia și UE sunt forme imperiale caracterizate prin expansiunea teritorială și controlul resurselor, atunci suprapunerea vecinătății ar fi cu siguranță o cauză de conflict major în viitor. Însă vrem să demonstrăm că Rusia, deși puternic ancorată mental în geopolitica secolului trecut și într-un neorealism defensiv moștenit din epoca Războiului Rece, nu mai are posibilitatea de a face tot ce dorește fără a suporta consecințe supărătoare, iar UE oscilează între o logică de tip westfalic (ideea de supratat federal) și una de tip postmodern, post-westfalic, bazată pe valori comune și pe cedarea treptată a suveranității de către state.

Oricât de mult ar dori UE să trăiască într-un univers kantian, spre a îl cita pe R. Kagan („europenii vin de pe Venus”), dificultatea continuării procesului de extindere a Uniunii și recente acțiuni agresive ale Rusiei față de Georgia, soldate cu modificarea statu quo-ului teritorial din Caucazul de Sud, demonstrează necesitatea ca UE să aibă nu doar o abordare politică și economică a „vecinătății”, ci mai cu seamă una „strategică”, spre a putea contrabalansa tendin-

tele hegemonic-revizioniste ce se manifestă, a combinate riscurile asimetrice și spre a demonstra că este un actor internațional credibil. În acest sens, garantarea integrității teritoriale a statelor vecine (prin mijloace politice), participarea la misiuni de stabilizare post-conflict și efortul susținut spre a crea conducte energetice alternative față de cele existente, trebuie să se adauge eforturilor de democratizare și susținere a economiei de piață în regiune. UE trebuie să creeze împreună cu vecinii săi rețele de interdependență economică, transfrontalieră, care să ancoreze aceste state în cadrul pieței unice europene.

Agresiunea comisă de armata rusă pare să fi favorizat momentan creșterea ponderii în interiorul UE a statelor care se pronunță pentru reexaminarea relațiilor cu Moscova și, în același timp, pentru o mai mare implicare a UE în regiunea Europei de Est prin Politica Europeană de Vecinătate (PEV). Liderii UE se bazează desigur și pe inițiativele europene existente, „Sinergia la Marea Neagră” și cele prospective, fiind cazul mai ales al „Parteneriatului Estic”, propus de Suedia și Polonia, în mai 2008 (și adoptat de Consiliul European din iunie), pentru a ajuta statele din Europa de Est să accelereze apropierea lor de UE. Acest parteneriat urmărește să ofere o punte de comunicare și apropiere între vecinii de pe flancul Mării Negre și UE, compensând caracterul prea general al PEV care se adresează și statelor din Mediterana și Orientul Mijlociu. În timp, Parteneriatul Estic ar putea deveni ceva similar cu Procesul Barcelona sau mai noua Uniune Mediteraneeană dacă va trece printr-un proces de instituționalizare. Șefii de Stat și Guvern ai UE ar putea să aprobe documentul până în martie 2009.

România, ca stat membru al UE și „țară de frontieră” în zona Mării Negre trebuie să contribuie mai activ la edificarea unei dimensiuni răsăritene a Politicii Externe și de Securitate Comune și să încurajeze constant și PEV, mai ales prin favorizarea unei coagulări a intereselor strategice europene care să corespundă identității comune în curs de cristalizare. În relația cu Moldova și Ucraina, Bucureștiul are un interes rațional evident de a servi atât interesele Uniunii ca atare, cât și pe acela al statelor membre care dovedesc cel mai mare interes pentru zona est-pontică. Parteneriatul Estic este o inițiativă ce se dorește complementară cu PEV,

de aceea se cer evitate duplicările, rivalitățile inutile și clivajele de interese. România sprijină cele două țări vecine, dar nu dorește evident să ajungă pe un teren minat, adică la mijlocul unui spațiu de confruntare între, pe de-o parte, statele ce susțin linia dură față de Rusia și cele care preferă un compromis constructiv (Germania, Franța etc.) Dacă Parteneriatul Răsăritean va deveni o arie de confruntare intra-europeană va trebui măsurat atent impactul susținerii acestei inițiative, însă România trebuie să își urmeze și propriile interese strategice, iar dacă va exista unitate de viziune cu statele baltice, Polonia, Suedia atunci va trebui să exprimăm clar acest fapt. Parteneriatul Estic trebuie să se adreseze tuturor statelor membre ale UE, nu doar unora, iar dimensiunea estică a PEV nu ar trebui decuplată de cea sudică. Deși România, alături de Polonia, Suedia, țările baltice ar dori ca Moldova și Ucraina să devină cândva membri ai UE, se observă că probabilitatea largirii Uniunii în următorii ani este foarte redusă, de aceea nu trebuie confundate eforturile de apropiere de vecini cu cele de pregătire a acestora pentru integrare.

Viitoarea Strategie de securitate europeană ce va fi definitivată probabil la finele acestui an trebuie să conțină referiri mai clare la ordinea teritorială consacrată la Helsinki și la limita de toleranță din partea UE, precum și o poziție referitoare la gestionarea vecinătății comune cu Rusia.

La Summit-ul Extraordinar al UE din 1 septembrie 2008, dedicat războiului ruso-georgian și implicațiilor sale politico-strategice, statele membre ale UE au luat, prin consens, o serie de decizii favorabile intensificării cooperării cu statele ex-sovietice din Europa de Est – Ucraina, R. Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și, chiar, Belarus. Temporar au înghețat relațiile cu Rusia, dar acum sunt semne că unele țări membre (Germania, Marea Britanie) sunt dispuse să reia negocierile cu Rusia.

În ceea ce o privește, Republica Moldova a ezitat încă de la mijlocul anilor '90 între ipotetica integrare în UE și practica apartenenței la CSI, ajungându-se în discursul oficial chiar la doctrina contradictorie a integrării concomitente în UE și CSI. Elitele de la Chișinău, aflate în criză identitară și simțindu-se vulnerabile față de polii de putere exteriori, au dorit să cristalizeze o politică externă de pendulare între cele două

opțiuni. De pildă, în anul 2002, politologul Vasile Stati, un doctrinar al regimului comunist de la Chișinău, considera că R. Moldova trebuie să tindă spre dubla apropiere, la fel cum făcuse statul moldovean în 1475, când se declarase vasal față de Polonia și Ungaria, iar președintele Voronin nu a ezitat să vorbească metaforic despre „vițelul care suge la două vaci”. O singură dată, în mai 2006, la o reuniune GUAM, Voronin a menționat posibilitatea ca Moldova să părăsească CSI. Deputații Vitali Pavlicenco și Valeriu Cosarciu din formațiunea Alianța Moldova Noastră au depus în acel an o propunere legislativă privind abandonarea de către Republica Moldova a Comunității Statelor Independente. Ei preluaseră o propunere mai veche a Partidului Popular Creștin Democrat. Când decizia s-a supus la vot în Parlament, doar liderul Partidului Social-Liberal, Oleg Serebrian, cu trei deputați, s-a pronunțat pentru ieșirea din CSI.

Spre a atenua puțin șocul acestor declarații, Voronin avea să sugereze necesitatea de a remodela CSI astfel încât să semene în plan funcțional cu UE, evident o declarație de uz extern, menită să îi atragă aprecierea europenilor. Nici măcar sancțiunile economice decise de Moscova și care au lovit dur în exporturile de vin și produse agricole moldovenești pe piața rusă nu au determinat guvernul de la Chișinău să accelereze eforturile de democratizare și trecere la statul de drept spre a determina UE să facă pași pe calea integrării republicii. Astfel încât tot ce pot spera acum moldovenii este o creștere economică care să permită crearea unei zone de liber schimb aprofundate cu UE.

România a susținut constant în ultimii ani integrarea europeană a R. Moldova, președintele Băsescu sugerând chiar o integrare împreună cu România, declarație primită cu răceala la Chișinău, ca de altfel orice sugestie privind unirea celor două state românești. Spre a ajuta R. Moldova, România oferă expertiză, sprijin politic, diplomatic, economic, de asemenea încearcă de ani buni să asocieze geopolitic Moldova cu Balcanii de Vest spre a-i permite o integrare mai sigură odată cu țări ca Macedonia, Croația etc. Pe 23 septembrie 2008, președintele Băsescu, după întrevederea cu președintele Irlandei, Mary McAleese, a solicitat acestui stat să accepte includerea R. Moldova „în pachetul Balcanilor de Vest atunci când se discută de extindere, de extinderea Uniunii Europene”.

Însă anul 2007 a adus cu sine tensiuni diplomatice, incidente, cum ar fi expulzările de diplomați, acuzațiile de spionaj și insinuările regimului de la Chișinău conform cărora România ar avea un comportament de *big brother*, apelând la „românitatea” cetățenilor de peste Prut, adică la o strategie care contrazice direct doctrina moldovenismului! Chișinăul a reclamat chiar România la UE, s-a plâns de acordarea în masă a cetățeniei române pentru moldoveni, iar refuzul Bucureștiului de a semna un tratat politic de bază cu statul moldovean (și un acord de frontieră), considerat inutil, a generat noi proteste. Tot în 2007, ambasadorul român la Chișinău, Filip Teodorescu, avea să afirme că România nu ar trebui să semneze tratatul cu R. Moldova decât dacă se renunță la formularea „Granița dintre România și URSS este granița care a fost convenită între România și URSS în 1940”, dorită de partea moldoveană, și la menționarea prevederilor frontaliere ale Tratatului de la Paris din 1947, în schimb să se menționeze Acordurile de la Helsinki ca bază a ordinii teritoriale post-belice.

Premierul Tăriceanu, deranjat de tergiversările partenerilor moldoveni, avea să spună în 2006 „se pare, totuși, că nu tragem în aceeași direcție”.

Așadar, efortul României de a contribui mai masiv la PEV prin sprijinirea R. Moldova este inhibat atât de lipsa de entuziasm a guvernelor occidentale față de ideea aderării republicii la Uniune cât și de discursul antiromânesc al oficialilor comuniști moldoveni și de încetineala aplicării reformelor politice, economice și juridice indispensabile unei eventuale integrări europene. Reprezentantul UE pentru Republica Moldova, Kalman Mizsei, are întotdeauna grijă să nu dea impresia că România ar avea un cuvânt important de zis în relația cu R. Moldova. În plus, există și voci care se îndoiesc de capacitatea sau voința României de a contribui la normalizarea mediului politic din Moldova. Astfel, președintele Comisiei pentru R. Moldova din Parlamentul European, socialista Marianne Mikko, a respins ideea susținută de președintele Băsescu ca România să fie inclusă în formatul de negocieri pentru autoproclemata republică nistreană, declarând, la 17 septembrie 2007, că „formatul 5+2 funcționează bine și trebuie să rămână așa cum este”, ceea ce este un nonsens!

Nici sprijinul dat Ucrainei nu a fost lipsit de probleme, anumite cercuri de stânga și filoruse de la Kiev afirmând că de fapt guvernul ucrainean a cedat în secret României platoul Insulei Șerpilor și a renunțat la Băstroe ca răsplată pentru acest ajutor dat integrării europene și euroatlantice. Iar felul în care Kievul a propus soluții de rezolvare a conflictului din Transnistria fără a rezerva un loc și Bucureștiului la masa de negociere (planul Iușcenko-Poroșenko din 2005 – SUA și UE le este atribuit doar rolul de observator în formatul de negocieri) a fost primit cu destulă enervare de opinia publică de la noi deoarece era vorba de o republică transnistreană cu drept de autodeterminare și fără retragerea obligatorie a forțelor rusești!

Lipsa reformelor consistente împiedică acum R. Moldova să poată negocia un nou acord cu UE, unul de asociere, în locul Acordului de Parteneriat și Cooperare, iar problema ridicării obligativității vizelor pentru moldoveni încă nu se pune. Kalman Mizsei a spus că există șanse reale pentru ca, în termen de un an, Moldova să devină cea mai importantă țară în proiectul „Parteneriatul estic”, elaborat în prezent de UE. În schimb, Ucraina este mai aproape să obțină un acord de asociere cu UE, deși un asemenea document nu garantează defel integrarea europeană! La summitul UE-Ucraina, au fost recunoscute aspirațiile europene ale acestui stat. R. Moldova trebuie să îndeplinească mai scrupulos prevederile din Planul de acțiune semnat cu UE în cadrul PEV, deși nu va avea defel garanția integrării europene deoarece state ca Franța cer să se supună la un referendum intern, francez, orice propunere de extindere a Uniunii. Independența justiției nu este destul de evidentă, combaterea corupției stagnează, libertatea mass-media nu este destul de mare, iar alegerile din 2009 vor fi monitorizate atent. Pe de altă parte, eșecul de până acum al tratatului de la Lisabona aruncă o umbră de îndoială și asupra eficienței PEV.

Concluziile Raportului Comisiei Europene pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția), din octombrie 2008, cu privire la amendamentele aduse Codului Electoral al Republicii Moldova în aprilie 2008 au fost foarte critice la adresa oficialităților politice care au recurs în mod arbitrar la majorarea pragului electoral de la 4 la 6%, interzicerea blocurilor electorale și limitarea participării în alegeri a cetățenilor

moldoveni cu dublă cetățenie. Aceste amendamente se consideră că în fapt contravin Constituției Republicii Moldova și Codului de bune practici în materie electorală al Consiliului Europei.

Rolul asumat de România în relația cu Moldova și Ucraina pare a fi unul fix, permanent, acela de ancoră de securitate și facilitator al apropierii și integrării, de aceea tergiversările și pașii înapoi făcuți de marii actori din cadrul Uniunii (Franța, Germania) provoacă anumite frustrări la București, fiind interpretați ca lipsa unei culturi strategice la nivel european. Însă nu trebuie uitat că PEV a primit cel puțin două interpretări diferite în literatura de specialitate. Pe de-o parte a fost văzută ca fiind reflectarea unei mentalități neoimperiale, anume hegemonia economică a UE, respectiv imaginea unei lumi postwestfalice, postmoderne care ar tinde să reorganizeze spațiul european conform logicii globalizării și integrării supranaționale. Evident, abordarea prin prisma culturii strategice se referă mai ales la prima viziune, deși opinăm că și al doilea model necesită o strategie. Critica cea mai frecventă adusă PEV este aceea că uniformizează în mod arbitrar abordările vecinătăților estică și sudică, deși fiecare din aceste zone are specificitățile sale.

Literatura de specialitate explică apariția și evoluția culturilor strategice (de securitate) prin factori psiho-cognitivi precum rolurile, poziția socială și așteptările, teoria învățării din istorie, teoria imaginilor și simbolurilor mentale, dar și prin aspecte sociologice: dominația elitelor politice asupra celor militare sau invers, ridicarea unor noi clase sociale etc. Gândirea de tip strategic-neorealist se lovește de limitări clare, generate de absolutizarea anarhiei, a mecanismului de tip joc cu sumă nulă și „dilema securității”. Pentru ca UE să se doteze cu putere militară reală (*hard power* – J. Nye) și să fie eventual un jandarm global, ar trebui să se transforme treptat într-un supra-stat, cu leadership unificat și gândire „strategică” clasică, caz în care ar triumfa modelul „westfalic”. Dacă UE va rămâne putere regională, preponderent civilă și economică, atunci va avea o cultură strategică de tip „soft”, inaptă să facă față atât unor agresori, cât și actorilor asimetrice și transnaționali. Clivajul acesta dintre cultura strategică statocentrică, neorealistă și cea supranațională și liberală a fost descris de cercetătorul britanic Julian Lindley French ca fiind „schizofrenie

strategică”, generatoare de paralizie decizională și tentația revenirii la politici naționale de putere din partea marilor actori gen Franța, Germania, Marea Britanie. Cultura strategică comună, în opinia noastră, se poate crea fie ca răspuns la amenințări („threat-driven response” – J.L. French), fie ca reacția la balanța puterii, sau din motive ideologice-culturale.

Prin urmare, UE are nevoie de o abordare strategică grefată pe o cultură de securitate comună în relația cu Rusia și cu alți actori cu care va ajunge să „împartă” vecinătățile, însă este nevoie de un consens cât mai larg asupra grilei de lectură a istoriei și RI. Un model neorealist de gândire strategică ar sugera valabilitatea modelului neoimperial al extinderii UE pe seama Rusiei, în logica *win-lose*, pe când un model constructivist ar permite o strategie adaptată modelului postwestfalic de organizare politică a spațiului european. Dacă accesul la resurse energetice și la piețe emergente pare să aparțină mai ales primului tip de logică, stabilizarea statelor slabe, reconstrucția celor eșuate și problematica umanitară țin de al doilea tipar. România va trebui desigur să aleagă cărui tip de logică i se va asocia, deoarece în funcție de opțiunea respectivă rezultatele pot fi complet diferite. Primul tipar, cel neorealist, dacă va fi aplicat consecvent și cu plata costurilor aferente ar putea treptat să izoleze Rusia și să o scoată din acest spațiu printr-un amestec de presiuni și stimulente, însă UE ar avea parte de un actor învecinat ostil și încă puternic. Al doilea model ar permite o coabitare pașnică cu Rusia, într-o lume care nu mai e atât de preocupată de teritorii, granițe, resurse și forțe militare, ci mai mult de norme și valori comune, de economie și schimburi.

Momentan, Rusia este puternic ancorată în modelul de comportament neorealist-imperial, de

aceea se așteaptă să vadă ceva similar și la UE, după cum consideră și SUA a fi. Când nu poate identifica așa ceva, crede că este vorba de disimulare sau pur și simplu de slăbiciune, de unde un anumit dispreț față de UE ca actor unitar de politică externă. UE trebuie să aplice consecvent PEV față de statele de pe flancul estic și să învețe să traseze linii roșii care nu pot fi transgresate de state terțe fără riscuri substanțiale și costuri semnificative. În cazuri grave, UE trebuie să poată să își exprime opoziția în mod ferm și chiar să aplice sancțiuni contra celor care acționează contrar normelor internaționale. Rusiei trebuie să i se transmită mereu mesajul că strategia *soft* pentru o ordine postmodernă și post-națională nu înseamnă defel slăbiciune, ci un alt mod de a vedea lucrurile, care trebuie respectat chiar dacă nu e înțeles perfect. În mod cert, preferința la nivelul UE pentru norme și valori umaniste și postmoderne și repugnanța față de *realpolitik* și realism (balanța puterii) reflectă accentul pus pe un viitor mai pașnic și pe depășirea anarhiei ca relație dintre națiuni.

Nefiind un supra-stat sau un imperiu de tip clasic, UE nu dispune de instrumentele politico-militare specifice statului, de aceea are un ușor handicap atunci când se confruntă cu rivalitatea sau ostilitatea unui stat (cum e cazul Rusiei), fapt ce explică, în opinia unor cercetători, preferința pentru norme. Agresiunea comisă de Rusia și interferențele care au creat conflicte înghețate alimentează tensiuni etno-politice, iar naționalismul poate fi marele dușman al lumii postmoderne și postwestfalice, deoarece ancorează oamenii în imaginarul de grup, în tribalism și sectarism. De aceea, aplicând PEV, UE nu trebuie să aibă neapărat o strategie contra Rusiei, care ar corespunde logicii neorealismului defensiv, ci una de blocare a resurecției naționalismelor și identităților locale exclusiviste.

SUMMARY

The EU currently lacks a strategic vision and a coherent foreign policy approach towards Russia and the result is Moscow's increased assertiveness for controlling its "direct" neighborhood which is also EU's eastern neighborhood.

In order to have stable, democratic neighbors which could be easily integrated in the enlarged Europe, EU should eventually

Serban F. Cioculescu is a PhD in political science at the University of Bucharest and a scientific researcher in international security studies within the Institute for Political Studies of Defense and Military History.

AN OVERVIEW OF THE ROMANIAN ARMED FORCES REFORM (1990-2008)

Lieutenant-Colonel Laurențiu-Cristian Dumitru

Elements of the Security Sector Reform

The end of the period characterized by the bipolarity of the global balance of power constituted a major event in the field of international relations, signalling the appearance of a new and continuously changing security context. This new context, containing a new and completely different assembly of threats to the international security, offered the opportunities for constituting and consolidating the new security architecture in Europe and beyond.

The ensuring of Romania's national security consists in a continuous and complex process, extended over a large number of areas, relations and interdependencies, with the purpose of promoting the interests and the security objectives of the state, society and citizens.

The security sector reform presupposes the integrated approach of various processes and institutions featuring various methods of development and systems of interaction that envision the planning of forces with the purpose of creating a component of dissuading and of response to a wide range of risks and threats, the development of the diplomatic component and image policies, the political sector, seen as the interaction among authority, legitimacy and governing procedures, the economic sector, including trade, production and financial systems, the society, seen as a form of collective identity, the environment, as a relation between the human activity and the environment.

The start of the security sector reform took place under the conditions of a double dynamics at an internal level, being connected with

both the political democratization and the transition to market economy.

Parliamentary control and the efficient allocation of resources led to more transparency in the security sector reform and to the fruition of important objectives on each segment, from restructuring and modernizing the security forces to the implementation of the rule of law, public administration reform, fight against corruption, illegal migration or diminishing of undesired trends such as marginalization and social gaps. The restructuring of institutions in the security sector took place under the constraints of the transition to market economy, which determined the need for developing an efficient management system of financial resources for a coherent and continuous support of the reform, achieved through the optimization of the Planning, Programming, Budgeting and Evaluation System (PPBES)¹. Consequently, the conceptual enlargement of this field corresponds to new internal demands, which are meant to smooth the adaptation of the security sector to the new strategic context. This includes the public sector reform and the defining of the missions and objectives of each institution and correlating them in a unitary and flexible system, interoperable with similar structures from NATO and EU member states. Also, improving the quality of education and the creation of a security community within the civil society represent important objectives of the general process of shaping a new relation among state, society and citizens with a fundamental relevance for defending and promoting the national interests of Romania.

The security sector reform started in the absence of formal security guarantees, but it did benefit from an internal continuity and external assistance, especially from the NATO and EU member states. The development of the global society, the impact of communications and of information sharing in what concerns the international policies, but especially the defining of new evolution parameters and of new types of international actors simultaneously represent both opportunities and risks to the national security of Romania. In a world of global interdependencies and of increased actions of non-state actors on the international stage, the security of one country should not be exclusively defined in national parameters, as it fundamentally depends on the ensuring of stability at a regional and global level.

Romania's security as a European state cannot be defined and promoted otherwise than in the framework of NATO and EU and in relation with the specific policies of the two organizations, this premise being applied well before becoming a full fledged member of the two. Also, Romania's role on the global stage is strongly connected to its NATO and EU membership, as well as to its various commitments and politics established through partnerships with other states that define common action plans to promote mutually shared security interests. At last but not the least, the development of sub-regional forms of cooperation in the political, diplomatic, military or economic areas, as well as the development of trans-border projects, all these contribute to the advancing of the national policies in a larger framework. Therefore, the national security of Romania takes shape at the intersection of supra-nationality, multi-nationality and regional position, in the same measure in which it represents the sum of the aspects and processes within the Romanian state and society.

All these elements are not the expression of a mere conjunctural process, but they rather come from the need to adapt to a set of demands, values and necessities, both national and international.

The security sector reform envisage the modernization and adaptation of the mecha-

nisms and of the systems of inter-state relations to the new internal, continental and global realities, according to its acquired democratic experience.

In this respect, the reform of Romanian Armed Forces leads to the defining of a new range of missions and capabilities, fitted on its membership in both NATO and the EU. They allow the enlargement of the range of objectives and processes that include the preparation of the forces for the collective defense, the improvement of the capacities for the entire range of crisis management and multinational missions for combating terrorism².

The foreign policy has been marked by the development of partnerships and regional processes in the context of asserting its active role on the international stage, substantiated by assuming the OSCE presidency and the role of leading nation in NATO's South-East European initiatives. The introduction of the *acquis communautaire*, the relations with the Romanians living abroad or the demarches of improving the image of Romania abroad have all benefited from the creation of specialized institutions that directly support the dynamics of Romanian foreign policy³.

The internal institutions of security have gone through a period of profound transformations in order to prevent and counter the internal vulnerabilities, in the context of an increase in the transnational risks to Romania's security. In the policy of securing the borders, which now represent the Eastern border of the EU, the most important objectives consist of combating organized crime and trafficking of human beings, drugs, weapons and other sensitive materials. On this trend, the process of demilitarization of the police force and the border police also took place. From this point of view, the importance of the activities of the intelligence services and of their cooperation with similar structures from NATO and EU member states also increased. The creation of the National System of Preventing and Combating Terrorism represents a first step in integrating the management of unconventional threats to the security of transit regions such as South-Eastern Europe and Black Sea area⁴.

The start of real reforms in the judicial, health, environment protection, infrastructure, economic and financial areas responds to the objective of ensuring the individual prosperity and security, on one hand, and to the objective of maximizing the resources and capacities of the state to promote its own values and interests, on the other hand.

The adapting of the security sector to the global revolution in communications will lead to the appearance of a new organizational culture, such as the defining of new capabilities for the security forces in the context of ever more complex risks and threats in the international security environment⁵.

On medium and long term, the most important resource for ensuring the security and prosperity of Romania is the human one. The National Security Strategy of Romania gives absolute priority to the defining and substantiating of the citizen-civil society-state partnership. This partnership acquires a special importance during the period of transition (economic and/or political) because it determines the harmonization of various perspectives on the security and offers alternatives of development and of supporting the objectives of the Romanian society and state.

This vision is based on developing the capacity of Romania to consolidate its democratic political regime and the market economy, from an internal point of view, and to act at a regional and global level for promoting its own interests and those of its allies, from an external point of view.

Romania has gone through a series of steps with major implications in the field of the security system reform. The main objective was to implement the rule of law and to join both NATO and the EU. In this context, the emphasis was placed upon the reform of the Armed Forces and the reconstruction of the intelligence services and of the structures dealing with the public order, as well as to the instituting of the democratic and civilian control over them.

At present, under the new security environment, a new, more profound and systemic approach takes shape. Every institution, be it the Armed Forces, public order forces, intelligence, counter-intelligence and security services, acts

in a regime of democratic coordination, which is both efficient and professional. Therefore, the security sector reform demands the profound transformation of the institutions, the improvement of the leadership, a better national coordination and the ensuring of their functional integration in the security systems that Romania is part of. The finality of the efforts is to consolidate and raise the professional standards of the civil control over the forces that have certain responsibilities in the field of national security and to focus on the structures, norms, relations, missions, training and resources of the system while respecting the principles of democracy, transparency and efficiency⁶.

Taking into account the special complexity of these efforts, the specific actions concentrate on the transformation in the field of foreign policy, defense, intelligence, counter-intelligence and security and on the mechanisms of preventing, managing and solving the crises.

Transformation Process' Characteristics of the Romanian Armed Forces

The transformations from within the security sector, which have been initiated after the end of the Cold War, have influenced the Armed Forces all over the world. The Armed Forces have received new tasks and have been required to carry out the old missions in a new manner; the national nowadays Armed Forces usually have the following functions: to protect the national independence, the sovereignty and integrity of the country and its citizens; international peacekeeping or peacemaking missions; support and assistance for civil emergencies; internal security tasks (providing assistance for the police forces and maintaining public order in the exceptional situations) and contributing to nation-building (social function)⁷.

The level through which the Armed Forces are fulfilling those tasks varies from one country to another, depending on the national legislative framework and the perception regarding security. At the same time, the fulfillment of those tasks also depends on the capabilities that each country has.

The security sector reform generated the building and development of new capabilities,

adapted to accomplish these new tasks, in a security environment characterized by new security risks and threats – non-military, non-conventional and multidimensional ones; those new threats and risks could no longer be challenged with the traditional means of the Armed Forces.

The classic wars – in which a great number of personnel and military equipment were used and directly engaged into battle – have been replaced by asymmetrical wars, in which non-conventional fighting techniques are required and used as well.

The new threats, such as transnational terrorism, the proliferation of weapons of mass destruction, unsolved conflicts, authoritarian regimes, “failed states”, uncontrolled migration, organized crime etc, as well as ethnic conflicts, guerilla wars or other types of low-intensity conflicts, have determined changes in organizing forces structures, action types, techniques and means of combat.

As a result, the states are constantly adapting and modernizing the military power, are revising the security strategies and military doctrines and are constantly developing new technologies. In this context, the new military technologies and equipments represent a key-factor in maintaining and consolidating a credible military power capable of countering the new security threats.

At the same time, a special attention is paid to cooperation and interoperability in countering security threats. No state in the world, no matter its economic and military power, can longer face on its own the transnational threats and their consequences.

Taking into consideration these facts, the Romanian military power had to be adapted from the doctrinal, structural and operational point of view, regarding the military technique specific for modern Armed Forces, in order to fulfill the responsibility of our country, according to international treaties and commitments that Romania has taken upon.

The Armed Forces have evolved as a functional subsystem of the Romanian society, maintaining its main goals - those of granting state sovereignty and independence, territorial integrity, and constitutional democracy⁸.

The military reform has as its main goal to build modern Armed Forces, mobile and flexible, expeditionary, with high combat capacity, interoperable with the other NATO forces and able to deter or counter an armed aggression against Romania and its allies⁹.

The transformation process of the military sector requires modifications from the doctrinal point of view, as well as in the field of organizing and structuring forces, capabilities, training and education, human resources management, acquisitions system and budgetary planning¹⁰.

An important pattern of this transformation is the establishment of the military institution, which has the task to create a balanced, flexible and well trained structure, compatible and interoperable on NATO standards. Related to this objective, one fact should be mentioned: starting January 1st 2007, the Armed Forces replaced the conscription system with the voluntary one, in which professional military are joining the armed forces after a rigorous selection. In this respect, there were issued two laws, which support that process¹¹.

The resources sustaining the Romanian military power are financial, human, material, informational etc. The military budget is part of the state budget approved by the Parliament, and its volume is decided according to financial need assessed by the Armed Forces, according to NATO standards.

Regarding the human resources, one could add the fact that a special attention is paid to a rigorous selection process, based on professionalism and efficiency. In this respect, Romania has to develop combat forces with a high operability level; this will generate an increasingly important role of specialized training depending on the tasks imposed by the missions, and the education will have a crucial role in both theoretical and practical using of the new military concepts and technologies. In addition, training these forces has to take into account the principle of complementarities between NATO and EU.

For the fulfillment of every mission, on national territory or in different operation theatres, the Armed Forces have to be well equip-

ped with high tech weaponry and technology. Technology is and will remain a key-element for multiplying the military power. The success of the missions depends on the tactics and doctrines, as well as on the troop's morale, motivation and military equipment. Thus, the process of technological modernization and force generation and regeneration process is going to be correlated with increasing the efficiency in using the assigned resources for defense.

Our country participation with forces and military equipment in NATO missions is an important commitment taken upon by Romania and successfully accomplished even before joining the Alliance. NATO missions require expeditionary, interoperable and rapidly deployable forces, capable of carrying out the full spectrum of operations and adapting to the new combat conditions in a complex security environment.

According to legislation, the missions in which the Romanian Armed Forces may take part are the following: collective defense, peace support operations, humanitarian assistance, "coalition-type" missions, common military exercises and ceremonial¹².

In the defense sector, the decisions regarding the transformation are aimed towards the following: the revision of the force structure; continuation of the modernization process of the military equipment; the fulfilment of the commitments which Romania has taken upon in the integration process in NATO and EU structures; the consolidation of the multiannual resources planning process; the optimization of the combat capabilities of the Armed Forces; improving human resources management; the development of civil-military relations and the improvement of the civil control mechanisms; the development and optimization of bi- and multi-lateral military cooperation. These commitments have been included into the national annual training plan for NATO joining, known as the Membership Action Plan (MAP)¹³.

Granting the defense of the Romanian territory is a continuous and complex process, extended over a wide spectrum of fields, relations and interdependencies, targeted to promote the security objectives of the state, society and citizens. It is defined and promoted in correlation with the specific policies of NATO and EU.

The character of the national constitutional responsibilities, as well as the NATO standards, impose that the Romanian Armed Forces would develop capabilities which may allow to develop operations into national territory, in NATO area of responsibility, as well as, within an enlarged strategic environment which is permanently influenced by changing factors.

According to NATO outlook, military transformation represents a continuous process of developing new concepts, strategies, doctrines and capabilities, in order to improve the efficiency, the interoperability level of the Armed Forces and the adaptation to the new security context. All those elements emphasize the need to re-assess the military component as the main source of reliability.

Within this context, the transformation process of the Romanian Armed Forces represents a natural necessity that is generated by the new strategic and transformational patterns of the Alliance. Those new patterns allow the widening of the objectives range, which include the training of the Armed Forces for participation within the common defense and improvement of the capabilities that are required for multinational crisis management operations and combating terrorism operations¹⁴.

The Strategy of the Romanian Armed Forces' Transformation is based on the principles stated in the Strategy of National Security, the Romanian Military Strategy, the White Charter of Defense, and it states as the main goal of the Armed Forces transformation the creation of the new capabilities by which Romania will approach the present and future challenges in the international security environment¹⁵. These capabilities will grant the fulfillment of the specific standards required by the Constitution, of Romania commitments toward NATO, EU and the regional initiatives and international coalitions. The transformation process of the Romanian Armed Forces has as its main goal to create a modern structure, fully professional, with high mobility capabilities, efficient, flexible, deployable, sustainable, a structure that can be engaged in a very wide spectrum of missions.

Putting into practice the general objective of the transformation process will be sustained by the future projects, such as: the fulfillment

of the commitments towards NATO; the fulfillment of the commitments towards EU in the security and defense field; the remodeling of the command control and force structures; the remodeling of the logistical support structures; the improvement of the systemic and structural assessment process and the efficient connection to the transformation process the Romanian Armed Forces; the creation of the C4I2SR and IT systems for the Armed Forces; the remodeling of the military intelligence system; the modernization of the human resources management; the improvement of the life quality level for the military personnel; the remodeling of the military education system; the coordinated modernization of military equipment; the remodeling of the medical system of the Armed Forces; the improvement of the Defense Resources Management System; the improvement of the scientific research in the military field; the modernization and improvement of the financial system; the improvement of the management system of the real-estate properties of the Romanian Armed Forces; the structural and functional remodeling of the PR activities system.

The modernization efforts and the interoperability contain three stages determined by force structure restructuring and the requirements of the integration process within NATO and EU: the stage of final basic transformation process (2005-2007); the stage of full operational integration within NATO and EU (2008-2015) and the stage of fully technical integration within NATO and EU (2016-2025)¹⁶.

The financial resources needed for the transformation process will be allocated from the defense budget, with a constant growth until the level of full interoperability with NATO member states is reached.

The main domains of the transformation process refer to: defense resources management, military intelligence, operations, command, systemic and structural assessment, communications and IT, endowment, doctrines and training, logistics, scientific research, infrastructure and PR activities system.

The Romanian Armed Forces have to be able to simultaneously ensure the defense of the national territory by means of a military response

to any aggression and to support the civil authorities in case of emergencies, natural disasters, NRBC events etc.

The performing of the duties towards NATO, EU, regional organizations and international coalitions is accomplished by means of the implementation of the Capabilities Package, according to the obligations assumed at the Prague Summit (NATO's Prague Capabilities Commitment), including taking part in NATO Response Force – NRF, in the EU's Battle Groups, participation in multinational operations and to the achievement of Headline Goals 2010.

The Romanian Armed Forces will have a unique force package. It will be established by the forces transformation and aim the organization, endowment, training and sustainability. The transformation process will provide with an optimal balance between combat units and logistic support units; the projection of a modular, interchangeable, compatible deployment and sustainable force; basis for the forces' rotation; setting up of the appropriate forces for special missions; setting up of the appropriate capabilities for the force expansion – mobilization, training, equipments etc.

The training process will assure the institutionalization of a modern training system and the development of the readiness level assessment system. Taking into account these objectives, the Romanian Armed Forces personnel summarize 90.000 troops, from which 75.000 represent military and 15.000 civilian personnel¹⁷.

The creation of the Special Forces and light Infantry units is generated by the modern asymmetrical conflicts and fits the NATO requirements. Raising the combat capability of a Mountain large unit is a question of national tradition, but also responds to NATO standards for such kind of forces, specialized for carrying out the military actions in the mountains. The creation of the attack helicopter units also means creating an intervention force with high response capability and superior firepower.

From 1990 until now, the Land Forces have been subject to a large transformation process, determined by the objective of joining NATO,

as well as the subject of major acquisitions programs and participations in peace support operations in different theaters¹⁸.

The Air Forces will be a force with a high level of interoperability, with radically transformed capabilities, able to accomplish a multi-functional package of forces that would be able to respond to a wide range of objectives, according to the elements needed in conflict and crisis situations¹⁹.

Mainly, the Navy will be available for the full range of NATO and EU missions. The maximal contribution of the naval forces for high-intensity operations comprises one type 22 modernized frigate, starting in 2009, and one type 22 modernized frigate, starting in 2011²⁰.

The main result of the Romanian Armed Forces transformation will be represented by the forces structure, consisting of deployable forces assigned for all range of missions and generation/regeneration forces. The forces assigned for all range of missions are determined through the Defense Planning Questionnaire and they are subject to the interoperability process as requested by the standards of the Alliance. The generation and regeneration forces are unemployable ones, and assure the completion of the deployable forces assigned for all range of missions. The resulting force structure will create the needed balance between the command structures and the forces and will provide the national defense within the common defense and military intervention in case of civil emergencies, as well as, for fully covering of the commitments towards NATO and EU.

In 2015, depending on the allocated resources, the Romanian Armed Forces will have 90.000 troops. The distribution of the troops will aim to achieve a balance between the command structures and the combat forces, in order to obtain optimal conditions for fulfilling the missions' objectives. The command structures will represent up to 4.5 per cent, and the combat forces will represent 95.5 per cent of the total number of troops²¹.

The fulfilling of the transformation process will led to the generation of the flexible, rapid responsive and interoperable military capabilities, which will be able to provide the decision-

makers improved opportunities of accomplishing the objectives, according to national interest.

The transformation process of the Romanian Armed Forces is not a scope itself, but it represents the adequate response to the international security environment evolutions, NATO transformation and the international commitments that Romania has taken upon.

NOTES

¹ George Cristian Maior, Mihaela Matei, *Defense Policy Developments: Old and New Missions for the Armed Forces*, in *Occasional Papers*, No. 1(I)/2002, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Military Publishing House, Bucharest, pp. 9-11.

² *Ibidem*, pp. 13-18.

³ George Cristian Maior, *Transformarea politicii de apărare a României (Romania's Defense Policy Transformation)*, in *Occasional Papers*, No. 5(III)/2004, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Military Publishing House, Bucharest, pp. 15-31.

⁴ *Ibidem*, pp. 47-64.

⁵ Marian Zulean, *Militarul și societatea. Relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea (Military and Society. Civilian-Military Relations at the Beginning of the Third Millennium)*, Military Publishing House, Bucharest, 2008, pp. 194-198.

⁶ *Ibidem*, pp. 199-202.

⁷ Wolfgang Wagner, *Parliamentary Control of Military Missions: Accounting for Pluralism*, in *Occasional Papers*, No. 12 /2006, DCAF, Geneva, pp. 5-13, www.dcaf.ch/publications

⁸ *Constituția României (Romania's Constitution)*, art. 118, al. 1, Monitorul Oficial Publishing House, Bucharest, 2003.

⁹ *Carta Albă a Apărării (White Charter of Defense)*, Romanian Ministry of Defense website, www.mapn.ro

¹⁰ Eugen Bădălan, *De la reforma Armatei României la transformarea acesteia prin implementarea cerințelor obiectivelor forței (From the Romanian Armed Forces' Reforme to Its Transformation by the Implementation of Force Objectifs Requirement)*, in *Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI (Challenges to the Security and Strategy at the Beginning of the 21st Century)*, National Defense University „Carol I” Publishing House, Bucharest, 2005, p. 16.

¹¹ *Legea nr. 395/2005, privind suspendarea pe timp de pace a serviciului militar obligatoriu și trecerea la serviciul militar pe bază de voluntariat (Law No. 395/2005,*

regarding the suspension of the conscription military service and the transition to the voluntary military service during peacetime), Monitorul Oficial Publishing House, Bucharest, 2005; Legea nr. 384/2006, privind statutul soldaților și gradaților voluntari (Law No. 384/2006, regarding the status of the soldiers and enlisted ranks), Monitorul Oficial Publishing House, Bucharest, 2006.

¹² Legea nr. 42/15 martie 2004, privind participarea forțelor armate la misiuni în afara statului român (Law No. 42/March 15, 2004, regarding the Romanian Armed Forces' participation in the missions outside the Romanian state), <http://dlaj.mapn.ro>

¹³ Mihail E. Ionescu, *Romania's Westernization and NATO Membership*, in *Occasional Papers*, No. 3(I)/2002, IPSDMH, Military Publishing House, Bucharest, pp. 71-75.

¹⁴ Radu Popa, *Apărarea și securitatea națională. Coordonate ale integrării europene (National Defense and Security. Coordinates of European Integration)*, in *Gândirea Militară Românească (Romanian Military Thinking)*, No. 5/2006, pp. 68-69.

¹⁵ See the text of these documents to the Romanian Ministry of Defense website, www.mapn.ro

¹⁶ *Strategia de Transformare a Armatei României (Strategy of the Romanian Armed Forces' Transformation)*, Romanian Ministry of Defense website, www.mapn.ro

¹⁷ Marian Zulean, *Professionalisation of Romanian Armed Forces*, in *The Challenge of Military Reform in Post-Communist Europe*, Palgrave, New York, 2002, p. 121.

¹⁸ Teodor Frunzeti, *Accelerarea transformării și modernizării Forțelor Terestre ale Armatei României. Imperativul major al momentului (Transformation and Modernization Speeding Up of the Land Forces of the Romanian Armed Forces. Major Requirement of the Moment)*, in *Gândirea Militară Românească (Romanian Military Thinking)*, No. 1/2007, p. 12.

¹⁹ *Strategia de Transformare a Armatei României (Strategy of the Romanian Armed Forces' Transformation)*, Romanian Ministry of Defense website, www.mapn.ro.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

SUMMARY

The security sector reform started in the absence of formal security guarantees, but it did benefit from an internal continuity and external assistance, from NATO and EU. The process generated the creation and development of new capabilities, adapted to accomplish these new tasks, in a security environment characterized by new security risks and threats. The military reform has as its main goal to build modern Armed Forces, mobile and flexible, expeditionary, with high combat capacity, NATO interoperable and capable to deter and counter an armed aggression against Romania and its allies. The main result of the Romanian Armed Forces transformation will be represented by the simultaneous ensure the defense of the national territory by means of a military response to any aggression and to support the civil authorities in case of emergencies, natural disasters, NRBC events etc.

LTC Laurențiu-Cristian Dumitru is an Army officer, researcher and head of the Defense Strategies sector within the Institute for Political Studies of Defense and Military History. He is currently a Ph.D. candidate in History, and also holds an M.A. in International Relations and a B.A. in History, all of them with the University of Bucharest. The defense studies, military alliances topics, Geopolitics and Geostrategy, post-conflict military actions and the transformation process of the military institution are among his areas of interest.

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA CONȚINUTUL ȘI EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE PLANIFICARE A APĂRĂRII ȘI IMPACTUL INTRODUCERII SISTEMULUI PLANIFICARE-PROGRAMARE- BUGETARE-EVALUARE

Mirel Țariuc

„Planificarea apărării, atribut și componentă esențială a politicii de apărare, reprezintă un complex de activități și măsuri care vizează promovarea intereselor naționale, definirea și îndeplinirea obiectivelor securității naționale a României în domeniul apărării.¹” Aceasta este definiția conceptului de „planificare a apărării”, stipulată de Legea planificării apărării. O definiție remarcabilă, care stabilește clasa din care face parte, descrie sumar ceea ce cuprinde, precizează scopul urmărit de punerea în operă a conceptului. Pe de altă parte, cititorului comun (dar și celui avizat, din păcate) definiția îi induce o mulțime de noi întrebări, obligându-l la rememorări și raționamente contradictorii, la consultarea iterativă a dicționarelor lingvistice și de specialitate. *Cum adică atribut al politicii? Care ar fi celelalte attribute? De ce componentă esențială? Cum se promovează interesele naționale? Ce diferențe există între securitate și apărare națională?* Am enunțat o parte a întrebărilor pe care, cu bună credință, ni le-am pus reflectând asupra definiției citate și nu ne îndoim că pot exista și altele.

Trebuie menționat faptul că noi considerăm că introducerea sistemului de planificare, programare, bugetare și evaluare în procesul de planificare a apărării a constituit un pas important în modernizarea armatei naționale, după cum suntem convinși că armata a fost primul model de succes al occidentalizării României, un motor important al accederii sale în structurile europene și euroatlantice. Mai mult, România asistă alte state în domeniul planificării apărării², fapt ce constituie o recunoaștere directă a nivelului calitativ pe care experții români îl au în acest domeniu.

Ca urmare, considerăm că o nouă analiză a conținutului conceptului „planificarea apărării” și a conceptelor înrudite este binevenită, iar concluziile vor putea clarifica dimensiunile reale, locul și importanța planificării în domeniul apărării. De asemenea, trecerea în revistă a evoluției conceptului în România post-decembristă poate conduce la explicații pertinente ale eventualelor confuzii provocate de utilizarea diferită a conceptelor, de către diverși autori. Aceste clarificări constituie scopul prezentei lucrări, demersul fiind determinat de propriile nelămuriri și de dificultățile pe care atât noi, cât și colegii pe care i-am chestionat, le-am întâmpinat în activitatea cotidiană. Sperăm că opiniile prezentate vor permite celor interesați o înțelegere mai exactă a aspectelor legate de conținutul și evoluția conceptului de planificare a apărării.

PLANIFICAREA CA ATRIBUT AL CONDUCERII

Este discutabil dacă pisicile au vreun plan de acțiune atunci când vânează vrăbii sau când chinuie cu sadism șoriceii, dar mulți dintre cei care au avut ocazia să urmărească așa ceva sunt convinși că planul există. Vrem să spunem aici că planificarea nu a fost inventată de cineva, ci este o necesitate impusă de apariția rațiunii. Conștient sau nu, orice ființă care vrea să facă ceva, este obligată să se gândească cum ajunge la rezultat, deci planifică. Poate fac asta și unele animale, dar este sigur că și oamenii preistorici și cei de azi, și organizațiile, și statele sau uniunile de state planifică ori de câte ori au o țință. În aceeași ordine de idei, subliniem că încă din antichitatea timpurie a fost apreciată calitatea de strateg a diversilor conducători. Or, chiar dacă nu putem pune semnul egalității între cele două concepte³, ni se pare evident că strategia și planul au o mulțime de elemente comune.

Meritul pentru definirea planificării ca atribut (funcție) al conducerii (managementului) aparține lui Henri Fayol⁴, un venerabil inginer minier francez, care a reușit să descrie managementul într-un mod ce a rezistat anilor, în ciuda multiplelor revoluții și școli din domeniul conducerii. Care a fost însă această definiție rămasă aceeași, timp de aproape un secol, într-un domeniu în care teoriile au speranță de viață de aproximativ două decenii? După specialiștii englezi⁵, „esența contribuției lui Henri Fayol este definirea managementului ca un tot care cuprinde cinci elemente:

1. *Prevedere și planificare (în limba franceză „prévoyance”): „Examinarea viitorului și întocmirea planului de acțiune”.*
2. *Organizare: „Crearea structurii materiale și umane a întreprinderii”.*
3. *Comandă: „Menținerea activității în rândul personalului”.*
4. *Coordonare: „Corelarea, unificarea și armonizarea tuturor activităților și eforturilor”.*
5. *Control: „Supraveghere, astfel încât totul să se desfășoare în conformitate cu regulile stabilite și ordinele transmise”.*

Numite de unii *funcțiile conducerii*, de alții *atributele managementului* sau folosindu-se sintagme echivalente, cele cinci elemente pre-

cizate de inginerul francez „au oferit un sistem de concepte, cu ajutorul cărora managerii își pot clarifica modul de a gândi în legătură cu ceea ce au de îndeplinit”⁶. Remarcăm, desigur, că primul dintre elementele lui Fayol constituie subiectul studiului nostru. Subliniem că acest atribut este specific în primul rând managerilor de la vârful organizației și este deosebit de important într-o societate ce dorește să se dezvolte într-un mediu concurențial. Pentru a demonstra generalitatea acestui element al managementului încă din vremea aceea, menționăm că Fayol a argumentat, în 1916, necesitatea unui plan național pentru Franța, elaborat la nivel guvernamental⁷.

În viziunea experimentatului manager⁸, „management înseamnă să privești înainte, ceea ce face ca procesul de previziune și planificare să fie o activitate centrală. Managementul presupune evaluarea viitorului și inițierea măsurilor necesare. Ca să funcționeze adecvat, o întreprindere are nevoie de un plan cu caracteristicile de unitate, continuitate, flexibilitate și precizie. Pentru a rezolva problemele legate de planificare, conducerea trebuie: să asigure îmbinarea corespunzătoare a obiectivelor specifice fiecărui departament al organizației (unitate); să combine planificarea pe termen scurt cu cea pe termen lung (continuitate); să fie capabilă să adapteze planul la schimbările apărute (flexibilitate); să încerce să prognozeze corect direcțiile de acțiune (precizie)”⁹.

Conchidem că planificarea apărării poate fi definită ca un atribut al conducerii sistemului de apărare, atâta timp cât această conducere, conform regulilor statului democratic, este stabilită de politica de apărare. Așadar, planificarea apărării constituie, la nivelul său de vârf, o componentă esențială a politicii de apărare, componentă esențială, la rândul ei a politicii de securitate națională.

SISTEMUL DE PLANIFICARE, PROGRAMARE, BUGETARE

După ce am stabilit calitatea sa de componentă a politicii de apărare, trebuie să subliniem că planificarea apărării, ca orice sistem de planificare de altfel, este un ansamblu de activități cu caracter tehnic, un instrument destinat asigurării eficacității și eficienței acțiunilor ce

sunt întreprinse. Acesta este motivul pentru care vom descrie evoluția conceptului din momentul în care stabilirea diverselor componente a fost formalizată și pusă în practică – introducerea Sistemului de Planificare, Programare și Bugetare în cadrul Departamentului Apărării (SPPB) al SUA de către Robert McNamara¹⁰. Acest sistem se datorează în mare parte lui Charles Hitch¹¹, „numărul doi” în Departamentul Apărării al SUA, care a introdus metodele cercetării operaționale (în mare ascensiune atunci) în domeniul politicii de vârf.

Secretarul apărării din epocă (1961-1968), Robert Strange McNamara, avea un background adecvat pentru implementarea unui asemenea sistem: studii de statistică, implicare în utilizarea calculului operațional în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, fiind și director general la Ford, unde introdusese metode noi de management. Preocuparea de principiu a lui McNamara (dusă până la obsesie în unele situații) a fost cea de translată a priorităților politice în politici publice (în cazul SPPB, politica de apărare, iar ulterior, pe durata lungului său mandat de președinte al Băncii Mondiale, între 1968 și 1981, de dezvoltare economică a Lumii a Treia). Această preocupare s-a tradus prin constituirea unei arhitecturi complexe de planificare a politicilor, servită de un sistem de planificare bugetară (inclusiv în cadrul Băncii Mondiale, unde a folosit tot planuri cincinale, ca și la Pentagon).

Revoluția declanșată de implementarea sistemului este dovedită, printre altele, și de faptul că, în anul 1965, președintele Johnson a dispus generalizarea sa la nivelul întregii administrații. Din păcate, această măsură a fost pripită, ignorându-se faptul că atât SPPB, cât și analiza sistemică fuseseră proiectate strict pentru uzul Departamentului Apărării, se bazau pe cercetări efectuate pe durata unei decade de către o corporație privată și beneficiau de existența unui solid corp profesional specializat. Aplicarea sa la alte departamente care nu întruneau niciuna dintre condițiile enunțate mai sus a generat o mare confuzie și compromiterea metodelor de management pe care SPPB le promova.

Ceea ce ni se pare esențial în această abordare a domeniului este așezarea pe paliere dis-

tincte a celor trei componente inseparabile – planificarea, programarea, bugetarea –, pornindu-se de la două principii clare: palierele se referă la activități cu orizonturi diferite, iar determinarea reciprocă are loc în ambele sensuri. Astfel, planificarea în sens de politică de apărare (termen lung) determină așezarea activităților în ordinea lor logică (programare – planificarea în sens de plan de acțiune – termen mediu), care determină estimarea costurilor necesare atingerii țăintelor (bugetare – planificare în sens de alocare a resurselor financiare – termen scurt). Invers, constrângerile imediate de natură financiară (bugetarea) determină ajustarea planului de acțiuni (programarea), care poate determina reevaluarea politicii (planificarea).

În ceea ce privește România, implementarea Sistemului de Planificare, Programare, Bugetare și Evaluare (SPPBE) în Ministerul Apărării Naționale a început în anul 1998, cu sprijinul experților americani din cadrul Institutului pentru Analize în domeniul Apărării. Procesul de implementare a durat până în anul 2002, când sistemul a devenit complet operațional. Cadrul legislativ a evoluat pe baza experienței acumulate și consultărilor derulate în cadrul procesului de aderare la NATO (Membership Action Plan). Primul act normativ a fost elaborat în anul 1998, Ordonanța Guvernului nr. 52 privind planificarea apărării naționale, aprobată cu modificări prin Legea 63/2000. Actualmente este în vigoare Legea 473/2004 privind planificarea apărării.

Principalul obiectiv al SPPBE constă în integrarea eforturilor structurilor Ministerului Apărării Naționale pentru utilizarea resurselor disponibile într-un mod eficient în vederea realizării capabilităților militare planificate. SPPBE asigură atât nevoile de management intern, cât și elaborarea documentelor de planificare solicitate de NATO.

SECURITATE NAȚIONALĂ VERSUS APĂRARE

Suntem siguri că, pentru a înțelege unitar aceste lucruri, este necesar să încercăm să lămurim, atât cât se poate, două concepte fundamentale: securitate și apărare. Necesitatea este

dată de folosirea lor în diverse documente de mare importanță pentru domeniul studiat, cum sunt Constituția, Legea apărării sau Legea planificării apărării.

Legea planificării apărării, de exemplu, se referă la apărare ca la un capitol distinct al securității naționale, în spiritul celor mai clare definiții în domeniu. Astfel, Samuel Huntington¹² consideră că securitatea națională este un concept mult mai larg decât securitatea militară, fiind compusă din securitatea militară, securitatea internă și securitatea situațională. În această abordare, dacă „*securitatea internă se referă la măsurile de combatere a subversiunii interne, anume eforturile de a slăbi și distruge statul din interior, iar securitatea situațională are în vedere măsurile de adaptare permanentă la schimbările sociale, economice, demografice și politice, interne și internaționale, care pot avea drept consecință slăbirea puterii statului*”, putem spune că securitatea militară constituie un concept foarte apropiat de ceea ce numește Legea 473/2004 “apărare”. Conform aceluiași autor, “*securitatea militară este responsabilitatea profesională a militarilor, în timp ce securitatea națională este responsabilitatea politică a politicianilor*”¹³. Prin aceste afirmații, Huntington indică implicit cele două paliere la care se stabilesc și se exercită pârghiile de putere ale statului de drept, în domeniul apărării. Dacă securitatea militară este parte a securității naționale, este evident că anumite componente ale sale se află sub controlul puterii politice care este responsabilă de întreg, în timp ce înfăptuirea securității militare (a apărării, în sensul descris) este atributul structurilor militare.

Să precizăm în continuare că acest înțeles al termenilor, care face oarecare ordine în fluxul raționamentelor din domeniu, este contrazis de o analiză atentă a Legii apărării naționale¹⁴, care extinde conceptul de apărare către cel de securitate națională. Astfel, potrivit acestui document legislativ, „*apărarea națională cuprinde ansamblul de măsuri și activități adoptate și desfășurate de statul român în scopul de a garanta suveranitatea națională, independența și*

unitatea statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională” (art.1.), iar principalele forțe destinate apărării sunt forțele armate care „*cuprind armata, mari unități și unități din subordinea Ministerului de Interne, cele ale serviciilor de informații ale statului și alte formațiuni de apărare armată organizate conform legii*”. Legea fundamentală¹⁵ pare a da același înțeles extins conceptului de apărare, stabilind că se organizează ședințe comune pentru „*aprobarea strategiei naționale de apărare a țării*”. Parcă pentru a complica și mai mult lucrurile, Legea 473/2004 descrie conținutul strategiei de apărare ca pe o strategie de securitate: „*Strategia națională de apărare a României cuprinde: definirea intereselor și obiectivelor naționale de securitate, evaluarea mediului internațional de securitate, identificarea potențialelor riscuri, amenințări și vulnerabilități, direcțiile de acțiune și principalele modalități pentru asigurarea securității naționale a României în cadrul Alianței*” (Art.5, alin. 3).

În concluzie, am găsit necesară această analiză nepărtinitoare pentru că suntem convinși că ne aflăm într-un moment foarte potrivit pentru lămurirea unor concepte și corectarea unor texte, astfel încât să fie ușor de înțeles și aplicat. Credem că specialiștii din Ministerul Apărării Naționale își pot aduce o contribuție importantă la clarificarea unor concepte fundamentale ca apărare, securitate, armată, planificare și ei ar putea desigur să contribuie la revizuirea legislației existente, fără a fi obligatorie introducerea vreunor modificări majore în logica respectivelor norme.

NOTE

¹ *** Legea 473/2004 privind planificarea apărării.

² România a asistat Georgia, prin intermediul experților din cadrul Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare (DPAP), în vederea implementării sistemului de planificare utilizat în cadrul NATO. De asemenea, Serbia a beneficiat de asistență în domeniu, prin intermediul DPAP.

³ Putem considera că, în sensul lor de politici, planificarea și strategia pot fi declarate sinonime.

⁴ Francezul Henri Fayol (1841-1925) a activat profesional în combinatul minier și metalurgic Commentry-Fourchambault-Decazeville, mai întâi ca simplu inginer, iar apoi, după vârsta de 30 ani, ca membru al conducerii. Din 1888 până în 1918, el a deținut funcția de director general.

⁵ OUBS, *Breviar – Anexă la cursul de Management Competitiv*, Edit. CODECS, București, 1993.

⁶ *Idem.*

⁷ Dacă unora dintre noi o astfel de idee ne amintește vremuri nu tocmai plăcute, trebuie să precizăm că nu planificarea excesivă a fost motivul lipsei de eficiență a economiei socialiste ci, din contră, aplicarea greșită a planificării, în sensul ignorării legilor obiective ale economiei. Înlocuirea acestora cu legi ideologice a dus la viziuni nerealiste și la un proces de risipire a resurselor pentru a se încerca atingerea unor ținte greșit alese.

⁸ Fayol avea, în momentul apariției lucrării sale, vârsta de 75 de ani.

⁹ OUBS, *Breviar – Anexă la cursul de Management Competitiv*, Edit. CODECS, București, 1993.

¹⁰ Aceste elemente legate de evoluția sistemului au fost preluate din lucrarea d-nei Elena Lungu, *Bugetele*

program – instrumente ale previziunii pe termen mediu a eficienței cheltuielilor publice și a maximizării bunăstării sociale.

¹¹ Preocuparea lui Hitch a fost de dezvoltat un sistem care să permită trecerea dincolo de simpla execuție (așa cum era la acel moment) și să coreleze cheltuielile cu performanța. Charles J. Hitch fusese autorul unei lucrări capitale, „Price Theory and Business Behavior”, apărută la Oxford în 1939 și care sfida teoria convențională, bazându-se pe date empirice colectate de la oameni de afaceri (evident, nici unul dintre aceștia nu avea habar de venit marginal sau cost marginal). În 1948 a înființat divizia economică a corporației RAND, unde a utilizat *in extenso* „analiza sistemică”.

¹² Ionel Nicu Sava, Marian Zulean, Gheorghe Tibil, *Armata și societatea*, Edit. Info-Team, București, 1998, p. 30.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *** Legea nr.45/1994, *Legea apărării naționale a României*, M.Of. nr.172/07.07.1994.

¹⁵ *** *Constituția României*, (art. 65, Ședințele Camerelor, alin. 2, lit. f.).

SUMMARY

The author believes that the Romanian legal framework of national security could be the source of confusions and misinterpretations for defence and security concepts such as defence planning. Taking into account several layers considered, the planning is a process with different connotations. It could be a political process, a tool for ordering the activities in a logical way or a resource allocation process. The implementation of Planning, Programming, Budgeting and Evaluation Process has been a leap forward in defence management due to this layout of planning on several levels as well as its irreversibility. Experts working within defence system could amend the legislation incoherence of security framework. Despite some elements of incoherence at the top of the system, the defence planning process goes forward. It should be highlighted the necessity and opportunity of keeping these stages in the defence planning process.

Mirel Țariuc is a researcher in Security Studies within the IPSDMH. He holds a BA in aircraft engineering and another one in economic cybernetic. His area of expertise is organisational management being Associate Tutor of Open University School, Milton Case, UK. He is also a PhD candidate in Military Science and Intelligence at Romanian National Defence University.

THE TRIALS AND TRIBULATIONS OF THE RUSSIAN MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX'S REFORM

Simona Soare

PM Vladimir Putin must have a Plan to further the development of the Russian Federation as a „sovereign democracy”¹ and an „independent” world great power – this seems to be the unanimous conclusion of much of the international press and analysts. The inherent complicity drawn from the nature of the power transfer process between Vladimir Putin and Dmitri Medvedev, alongside the virulent foreign policy discourse of the new Russian president are seen by most as evidence of the existence of this master Plan – an idea that is more than ever fed by the conspirative theses surrounding the unfolding of the August war between Georgia and Russia. The majority of theorists, struck by some sort of post-Cold War nostalgia or a doubtful methodological correctness are hesitant and tend to consider the Russian Federation either as an emerging world power or a regional great power at the most. Others tend to see it as a world great power. Most of these justify their choice by invoking the spectacular economic growth and recovery of the Russian Federation throughout the last eight years – although they also tend to agree that this upward trend in Russian GDP growth was largely caused by the accelerated growth in the prices of raw materials and energy resources in particular (oil and natural gas). However, there is also a considerably smaller number of analysts that draw attention to the dangers lurking in the Russian economy, by emphasizing that an economy that is largely dependent upon the supply of raw materials (be they even the highly-necessary energy resources) cannot sustain a world great power. In August 1999, when Vladimir Putin came to power, Russia was in a nearly falimentary state economically and politically. In less than eight years not only did Putin manage to domestically stabilize Russia and take advantage

of the rise in energy resource prices, but he also managed to get the Russian economy to grow by 5-7% annually. And the former Russian president managed this performance without domestic sacrifices in terms of growing unemployment caused by the dismissal of workers of the huge Russian industrial complexes – such as those of the Russian industrial-defense complex, which remains highly influential in Russian politics even nowadays.

Since 2005 Russia has been the world's second largest weapons exporter, getting revenues of over \$7.2 billion solely from foreign weapons sales. The foreign contracts signed by the Russian Federation in 2006-2007 reached a grand total of over \$32 billion.² On September 1, 2008, the Department for International Technical-Military Cooperation announced that in 2008 Russia will receive some \$8.5 billion from the arms sales on the international market. Throughout 2009-2012, though, the annual growth rate of Russia's arms sales is estimated to increase by 8-10%.³ The problems of the Russian military-industrial complex are carefully hidden under a pile of reports that emphasize „facts” and figures regarding Russia's annual arms exports.⁴ Yet, they exist and can very well be fitted into a few large categories discussed below.

1) The simultaneous rise in and diversification of both domestic and foreign procurement contracts

In comparison to the revenues resulted from arms sales on the international market in 1999 – when Russia barely received \$3.5 billion – present figures have more than doubled and the foreign clients and orders are far more diverse. During the '90s, Russia's largest clients were China and India (which together took up to 80% of Russian arms exports), whereas in

2008 Russia sells arms to over 80 countries worldwide and though China and India are still its largest clients, together they only take up approximately 40% of Russian arms exports.⁵ Only in 2003 did Russia begin to truly diversify its foreign clients by winning a series of orders from Burma, Vietnam, Malaysia, Algeria, Venezuela, etc. Among the Russian arms producers, the MIG Corporation, whose market share reached \$390 million in 2006 and is steadily increasing (though it is still far from the projected \$1.1 billion), is the leader, followed by a loose margin by the Sukhoi (\$280 million market share), Salyut (\$50 million market share) and the Admiralty Shipyards (\$23 million market share).⁶

The total number of weapons delivered by the Russian Federation as a follow-up to the contracts signed with the new clients rose as well and delivery was relatively made upon agreed deadlines, particularly in the field of military aircraft. Between 2000-2005, China and India together bought over 350 Russian fighters. Thus, in 2003-2004 MIG and Sukhoi were producing as many as 50 fighters annually – a production rate that equaled that of many Western military aircraft producers.⁷ Between 2003-2007, the composition of Russian arms exports was largely similar to that of other Western exporters such as the US or France.⁸

The rise in the number of foreign orders is often portrayed by Russian authorities and mass-media as evidence of the development of the Russian defense industry and the consolidation of the power and influence of the Russian military-industrial complex. However, this is a gross exaggeration. A large part of the Russian military-industrial complex is still functioning at the production rate and with the same technology used during the Soviet era. Between 2000-2004, the annual production rate of the companies that make up the Russian military-industrial complex has indeed grown by an estimated 1.5-2.1% and by over 5-8% since 2005.⁹ Still, the production rates of different companies working in the same sector of the Russian military-industrial complex vary greatly – this indeed could very well be a result of political interference that works to favor some of the domestic producers at the expense of others. Moreover, the conflicts of the early 2000s, the accelerated economic growth of both China and India, as well as the

constantly rising prices of energy resources have all contributed to supporting this growth in Russian arms exports since 2000 onwards. The difference between the annual growth rate of productivity in the Russian military-industrial complex and the number of weapons actually delivered to the foreign clients by the Russian Federation between 2000-2008 can only be explained by Moscow's decision to exploit a large part of the internal reserves of the Russian Army – weapons, ammunition, spare parts and old/used military systems and equipments that were a part of the Russian Army's war reserves or that had been used by former units dismantled during the late 1990s and early 2000s.¹⁰

Since 2000, the Russian military-industrial complex has been implementing a sustained investment campaign in equipping the production lines with new, modern and more productive technologies, in re-opening the design and R&D bureaus of the large corporations, in emphasizing the need to employ highly qualified human resources and in using the latest highly modern technologies in building military systems and equipments for both domestic and international markets. The funds invested during this period have been largely private; most of them were in fact large parts of the revenues these companies of the Russian military-industrial complex received for meeting foreign orders; others, were government-guaranteed loans from a variety of Russian investment banks. For instance, the United Aircraft Corporation (UAC) developed and is constantly implementing a management strategy that focuses on maximizing the annual productivity of the aircraft-building sector – particularly the civilian sector – by means of procuring new and modern production lines and technologies for the affiliated plants; the strategy involves the use of revenues earned as a result of former and present foreign orders and their investment in developing industrial sectorial policies – particularly by promoting the National Strategy for the Development of the Aeronautic Industry 2015 that ensures government investments of over \$10 billion for the development of the domestic aircraft production capacity.

As a consequence of the contracts ROE signed with Syria for the delivery of 5 (second-hand, modernized) interceptor-fighters MIG-31E, the Sokol plant – the main production fa-

cility of the MIG Corporation, which has been a part of the UAC which own 100% of its stocks since 2007 – invested 700 million roubles (aproximately \$269 million at the 2008 average currency exchange rate) to equip and modernize the production line; this amount was due to rise to over 2.2 billion roubles (aproximately \$846 million) since 2007. Similarly, the Ulan-Ude plant – one of the main production facilities of the Sukhoi Company – invested over 780 million roubles (roughly \$275 million) in the modernization of the production line after it won the contract for the delivery of 24 civilian outfitted Mi-171 helicopters; in 2007 the amount of the investments was due to rise to over 2 billion roubles (over \$850 million) after the company began delivery on the contracts with Venezuela and Malaysia. Due to winning a domestic contract worth \$2.5 billion for the delivery of an undisclosed number of fix radion stations destined for the consolidation of the national early-warning system (a part of the Russian anti-ballistic missile system), the RTI Systems Corporation already engaged investments of over \$1 billion meant to change the equipments and technologies used in the production facilities, in re-opening the design bureau and in purchasing modern digital technologies for production and R&D activities. The Uralvagonzavod plant, that builds the T-90 tanks, which was quite close to declaring bankruptcy in 2000 and had accumulated huge debts to the federal budget, won in 2004-2005 a contract for the delivery of 185 T-90 tanks to Algeria. After having invested over 890 million roubles (approximately \$300 million) in replacing the old and used equipments, the plant increased its productivity by 21%, delivering in 2006 alone over 90 T-90s to its Algerian client. Similarly, after winning its first domestic order in 10 years for the delivery of an undisclosed number of BMP-3 fighting infantry vehicles, the Kurganmashzavod plant committed over \$40 million in the modernization and development of the production capacity between 2008-2009. Last, but not least, the Zvezdochka shipyard won in 2005 a contract for the modernization of 8 diesel Russian submarines bought by India; in order to be able to meet the contract and the technological requirements of the Indian client, the company invested over \$480 million in replacing old technologies and equipments used in the production activities.¹¹

The examples quoted above are not the only relevant ones. Domestic orders have allowed Russian arms producers to develop their production capacity and invest in replacing the technologies of their production lines and facilities with new, modern, mostly digital technologies and equipments, in developing the R&D and design bureaus, etc. Of course, this process has taken off under the influence of the need to meet deadlines, and have often been proportionate to the latter. The investment policy of the Russian arms producers did not develop necessarily apart from the foreign orders that justified it. In the large majority of the plants that make up the Russian military-industry complex this tendency is as strong as it used to be in early 2000s; nowadays this tendency is also boosted by the steady increase in the domestic procurement orders. Still, these strategic projects have just begun to be launched and implemented. Their results will only become apparent over the course of the next 5-7 years should they continue at a steady pace and not be terminated ahead of time as it has been the case with other previous similar projects.

In addition to the investments in the development of production capacity and replacement of the old production technologies, the Russian arms producers have also sought to develop a wide range of bilateral cooperation projects – many of which have turned out to be truly fruitful joint ventures. For example, in July 2008 the French group Thales announced a series of large investments in Russia. The French group developed close cooperation with the Russian partners¹² in the field of avionics – the “Damocles” system developed by Thales is currently being integrated in the design of the Ka-52 helicopters, the Su-30MKI, Su-27SM, Su-24M2 jetfighters, the new Su-35-1 and Su-34 attack-fighters and the Sukhoi Superjet 100; moreover, the T-90 tanks are fitted with the “Catherine FC” system also developed by Thales; in addition, Thales already signed a contract with ROE to produce jointly with Russian Transas the new Mi-38 helicopter. Last, but not least, Thales and Finmeccanica are collaborating with JSC Satellite Systems in a major Russian project for the development and construction of new platforms for Russian satellites.¹³ As a result of this joint venture with Thales, the MIG Corporation has the most modernly fitted design bureau in Rus-

sia, compatible both technologically and informationally with those of Western producers such as the French. Moreover, the Ural Optical Mechanical Plant, that got the license to produce in Russia the Damocles system was fitted with state-of-the-art equipment and high-tech production lines that will ensure the quality of the finished product.

Also, Russia developed similarly good cooperation with India through the establishment of the BrahMos joint venture, initially to produce ballistic missiles; later on, though, the company acquired the license to produce over 1000 T-90 tanks (August 2008). According to ROE's press-release, India even put forward a proposal to jointly develop a new tank (although New Delhi did not as yet presented the Russian side with a prototype) which may be endorsed by Moscow as a basis for the development of its new prototype tank, the T-95, as well as a new, 5th generation tactic PAK-FA fighter.¹⁴ The participation of India in the project to develop the new PAK-FA, co-financed by New Delhi and Moscow¹⁵ will probably prevent the termination of the project.

Boosting bilateral cooperation is one of the main goals of the long-term strategy of ROE, strongly supported by RTC; the bilateral cooperation contracts signed with Pirelli (August 5, 2008) and Augusta Westland (May 16, 2008) are proof in this respect.¹⁶ To these one may also add older cooperation projects, like the one between NPO Saturn and Snecma (a subdivision of the French Group Safran) which have together laid the foundations of the Russian-French joint-venture PowerJet. At the same time, ROE sought to acquire a share of 5% of EADS, which in turn owns a similar share of the Russian corporation.

The issue of price volatility of Russian arms is developing in connection with the lack of modern production lines and facilities in Russia. Despite the speculations that Russia has been exploiting the rapid increase in the price of oil between 2000-2008 in order to rise the price of arms on the international market¹⁷, such a correlation between the total volume of Russian arms sales and the increase of energy resources prices on international markets seems to signal that Russia has been practicing a low price policy for arms in order to attract the interest of minor and medium-sized buyers. The increase in the price of Russian arms is due to the high inflation rate –

of 8-16%¹⁸ per year – and the devaluation of the US dollar¹⁹ – the currency in which ROE signs most of its foreign contracts. ROE has been accused by countless Russian producers that it signed foreign contracts based on prices that did not even fully cover production costs. Most production units of the Russian military-industrial complex cannot buy spare-parts and raw materials without the financial resources resulted from these foreign contracts. Any delay of foreign payments is likely to determine serious financial problems for these production units that are faced with the inability to meet their delivery and payment deadlines.

Also, much broader corporatism, institutional and production hierarchy trends within the entire Russian military-industrial complex seem to confirm expectations that the influence of politics in setting the price for Russian arms will grow over the next period or we may be facing government intervention in regulating limits for Russian arms. In 2007-2008, the Sevmash shipyard was faced with this situation in which it had to push the deadline for the completion of *Project 11430, Admiral Gorshkov* air-carrier (air-carrier that had been sold to India some 5-6 years before and had been in modernization operations ever since) to 2011 at the earliest. Sevmash demanded at least \$380 million to finish the modernization of the air-carrier by 2011, which put ROE in the very difficult situation to have to renegotiate (for the 1st time ever) the entire contract with India.²⁰

The prices of Russian arms have risen substantially over the last 4 years, and customary speculations at the end of the '90s regarding preferential lower prices on the domestic market have been shattered. Since 2005-2006 it has become obvious that the prices of Russian arms have been synchronizing on domestic and international markets – current differences are estimated to reach approximately 8-9% in favor of the domestic market.²¹

A number of Russian high officials, such as former Russian Minister of Defense, Sergei Ivanov and former Commander of the Russian Joint Chiefs of Staff, general Yuriy Baluyevsky complained about the high prices of Russian arms on the domestic market. According to Sergei Ivanov, in 2006 the price of a new MIG-29 fighter was approximately \$40 million²², whereas in 2007 ROE charged its Indian client

some \$43 million for the same plane and some \$48 million for the two-seat version of it.²³ Similarly, in 2007, a Su-30 jetfighter was sold on the domestic market for approximately \$37 million, whereas Venezuela bought it for \$41 million (and this was a preferential price altogether).²⁴

The domestic market has been affected in the sense of the increase in the prices of arms only by rising inflation; the devaluation of the US dollar produced little effects because domestic orders are signed in roubles. The issue of volatile prices for Russian arms, as well as for post-sale service is widely acknowledged as a legitimate and urgent one; the idea that in order for this problem to be solved it is necessary for the government to intervene directly is increasingly entertained.²⁵

The rapid increase in foreign orders came about in a competitive manner with that of the rising domestic order. If during the '90s Russia replaced approximately 1.5% of all military equipment in use with the Russian Army, between 2000-2008 the percentage of replaced equipment rose substantially to an average of 14%; the set goal for 2015 is of approximately 45%.²⁶ It was estimated that during the '90s some 50% of all Russian military equipment was not functional – of it 30% represented the Russian helicopter fleet, approximately 60% of the tanks units, 50% of the ships and a little over 50% of the fighter and bomber fleets.²⁷ Nowadays, approximately 75% of the Russian military equipment and nuclear arsenal is considered fully functional – though little over 30% of it is actually modern, high-tech. Since 2004, Russia has been financing major repair and modernization projects of the entire Russian strategic bomber fleet, as well as the strategic nuclear and diesel attack submarine fleets; moreover, similar projects have been implemented with regards to the tank units, motorized infantry units, transporters, and other armoured personal carriers with the Russian Ground Troops.²⁸ Although the ratio out of the defense budget represented by repair and modernization expenses has been rising steadily in nominal terms between 2000-2008, its growth rate hasn't been a spectacular one – in PPP terms its ratio is just about the same, a proof that in Moscow the repair and modernization of old military equipment and systems no longer represents a budgetary priority.

Between 2000-2008, Russia's defense budget more than tripled. In 2002, the Russian Federation's defense budget reached \$8.4 billion (approximately 4.75% of the Russian GDP and 18.79% of the deferral budget), whereas in 2008, the Russian defense budget reached a total of \$36.8 billion (approximately 4.49% of the Russian GDP and 24% of the federal budget). Between 2008-2010 the increase of the defense budget is estimated to reach 20% a year – although in PPP terms it will not exceed the amount of 2006.²⁹ Thus, in 2010 the Russian defense budget was announced to reach \$46.2 billion (the 4th defense budget in Europe after the UK, France and Germany which have been estimated at the level of 2008). We will witness an intermediary phase in 2009, with a total defense budget of the Russian Federation reaching \$38.5 billion³⁰ - of which some 35-40% is to be used exclusively to procure new military systems and equipments for the Russian troops. Under the circumstances of the prolonged military operations in Georgia, one can easily predict a substantial budget revision (with at least \$50-70 million, maybe even more especially if the operations exceed 2 months). Under these circumstances, the projections above will increase by at least 6-7% beyond the customary 4-5% annual budget revision.³¹

One of the main tasks of ROE is to maintain the high level of external orders. Between 2001-2004, in the aftermath of closing several major contracts – among which the air defense contracts were definitely the most numerous – in 2005 the Russian Federation witnessed its first year in which foreign orders have fallen substantially. In 2006, the MIG Corporation did not sell any fighters, whereas Sukhoi only operated modernization on 6 fighters that it had previously sold to Yemen and another batch of 6 fighters previously bought by Algeria and Eritrea.³² In turn, ROE was able to compensate in 2006 by reorienting the foreign market towards contracts for the acquisition of ships and naval systems in general; more than 45% of Russia's arms exports in 2006 were taken up by the ship-building industry. In 2008, the aircraft industry was back in the lead³³, but for 2009 the Russian Federation is already making efforts to promote its ground and infantry military equipments – particularly armed personnel carriers, BMPT, BREM-1, BTR-80, BTR-90 și BPM-3, etc.³⁴ The

plan for the development of Russian arms trade, which was developed in early 2008 by Russian Technologies Corporation, involves a series of state investments in the Russian military-industrial complex so that by 2025 the latter will be able to double its aircraft production rate, to increase by as much as 70% air-carrier and ballistic missiles production rate and by as much as 50% tank and infantry heavy armour personnel carriers production rate.³⁵

According to the State Arms Procurement Program 2007-2015, there is a slight tendency to increase the funds for research and development in the field of defense; the R&D budget exceeded in 2007 the amount of \$5.7 billion – an increase of 34.4% in comparison to 2006³⁶ – and in 2008 it reached \$7 billion; moreover, the R&D budget is said to increase steadily by 27-31% annually over the next 3 years. A large ratio of the funds allocated in the State Arms Procurement Program 2007 (that is, some \$2.3 billion – approximately 19.8%) continue to cover repair and modernization expences for old equipments. In 2006 and 2007, the value of these repair and modernization expences rose to 16-18% of the defense budget³⁷ – a substantial increase in comparison to 2004-2005 due to a series of major contracts for the repair and modernization of the strategic bomber fleet, of several major T-90 tank units and a significant part of the destroyer, cruiser, air carrier and submarine fleets of the Russian Federation.

All these modernization orders or new military equipment purchases are made by the Russian Ministry of Defense to the Federal Agency for Arms Delivery³⁸ – established on January 1, 2008 by presidential decree signed by former Russian president Vladimir Putin; the agency functions based on the principle of centralization within a single civilian institution of all domestic orders made by Russian state authorities with attributions in the field of security towards domestic arms producers. The agency is meant to solve two of the major issues with which the Russian military-industrial complex is faced at present. On the one hand, the most urgent problem is abiding the law that all orders must be forwarded to domestic arms producers by January 1 of the respective year at the latest; all the payments featured in the contract thus signed must be made in one single batch, by the end of the respective year. The

representatives of the Russian arms producers have complained numerous times that the payment system makes them commit to a series of expences covered with credits that infringe upon their already difficult financial situation; moreover, due to the growing inflation rate, within the same year the arms producers may be faced with high growth rate of production costs – which further translates into huge losses due to the lack of flexibility of the negotiation process of payments in contracts with the Ministry of Defense.³⁹ The problems have been somewhat solved within the Russian defense industry through a tacit understanding between the managers of these arms producing corporations so that in order to avoid or cover potential losses, they be able to reduce production to match allocated funds. For instance, instead of building 6 Su-34 strategic bombers bought by the Ministry of Defense, due for delivery by 2008, the manufacturer, the Novosibirsk plant only delivered upon deadline 2 of the contracted units. On the other hand, a second urgent problem is the possibility of developing long-term, multiannual (3-5 years more specifically) contracts, which feature multiple annual payments. At present, ROE has the possibility of entering this type of contracts; however, the Ministry of Defense of the Russian Federation doesn't. Such legislative inconsistencies are common in the Russian defense sector. It is hoped that the Federal Agency for Arms Delivery will be able to solve this problem, though it has no attribution to make legislative suggestions and proposals.

Due to the simultaneous increase of foreign and domestic orders, there is a growing number of voices that foresee the failure of the Russian military-industrial complex to meet the deadlines on signed contracts. The Russian defense industry is a sector in which corruption and the lack of transparency are enhanced by state control, which further leads to an industrial sector in which efficiency and productivity are extremely low; for instance, the entire Russian military-industrial complex worked in 2007 at approximately 25-30% of its capacity; only 20% of the military equipments and systems it produces are modern, high-tech systems adapted to the battlefield of the 21st century.⁴⁰ The Russian military-industrial complex is largely outdated, old and inefficient, which creates both

serious strategic and financial problems in the short and long-term for the Kremlin.⁴¹ Critics concentrate on the nominal aspects of Russian arms sales or the age of military systems and equipments.⁴² However, in the last 8 years, the companies of the Russian military-industrial sector have reoriented towards the international market and the foreign orders – and to a considerable degree towards civilian or dual-use technologies contracts, as the main reform and true reconversion vector of the Russian military-industrial complex. Projects such as Sukhoi's Su-30MK have been considered abandoned, before India, Algeria, Indonesia, Malaysia, etc expressed their interest in buying it and funding its serial production. In June 2008 it was announced the launching of serial production of the MIG-29M/M2; the MIG-31E fighter, whose production had been terminated in 1994, could be relaunched since there are several foreign clients willing to cover its costs. This re-orientation towards the international market has been politically acknowledged in 2005, when the federal strategy for restructuring the defense sector mentioned among its main goals: the diversification of production (for both military and civilian markets), the increase of Russia's market share on the international arms market and the ensurance of appropriate circumstances for the continuation of Russian arms production.⁴³

The R&D budget in the defense sector has grown steady over the last 8 years – by approximately 20-35% a year; however, the results fail to show. Strategic projects such as the Bulava SLBM register great production and testing delays. The S-400 air defense system – considered to be the most advanced Russian military equipment at present – which recently was deployed with 2 batallions near Moscow (the 1st in June-July of 2007 and the 2nd in June-July 2008) took over 10 years to build and test before it even become operational. The project for a new Russian tank called the T-95 has been financed for the last 15 years; at present there are not even plans and schetches of the new tank available to account for the funds that went into the project. The most performant military systems and equipments produced by the Russian producers are the products of some joint ventures with large Western producers and corporations; this is the case of the T-90 tanks, the Su-34 and Su-35 fighters, to name just a few.

Under these circumstances it is no wonder that ROE and RTC are seeking to develop bilateral cooperation between domestic producers and large Western corporations and companies in the field of defense; among these we may name Thales, Finmeccanica, Pirelli, etc. These attempts to keep up with Western technological progress in some sectors (for instance, diesel attack submarines or multirole and attack high-speed helicopters, etc) have just started to develop slowly in the Russian Federation. However, with the December-passed initiative of the Minister of Defense, that makes a series of additional chapters of the defense budget secret, particularly in the R&D field, it is quite possible that following the development of these projects will become impossible.

2) Nationalization and Corporatism within the Russian Industrial-Defense Complex

The military-industrial complex of the Russian Federation is 100% controlled, in its contracting component, by the state, through the federal agency Rosoboronexport (ROE), headed since 2007 by Sergei Chemezov; Chemezov, a former colleague of former president Vladimir Putin, as well as a member of the administration boards and share holder in companies such as Sukhoi and Almaz-Antrey, is nowadays the manager of Russian Technologies Corporation (RTC), the Russian investment fund created on November 23, 2007; the RTC subordinates among other agencies ROE. Moreover, the Russian military-industrial complex is controlled in its institutional component over 80% by the newly-established RTC as well as by the Federal Agency for Arms Delievery and the Military-Technical Commission. The purpose of RTC is to consolidate the companies and corporations of the Russian military-industrial complex and offer them technological, marketing and sales consultancy, and federal financial assistance (\$1 billion worth every year) by using resources out of the Stability Oil Fund established by the federal government in order to collect the excess currency resulted from the sales of energy resources on international markets; the resources are used in order to stimulate and boost domestic investments in this strategic sector.

The RTC's influence on the Russian military-industrial complex will consolidate as the

latter will manage to integrate sectors such as that of helicopter, engine, tank, armour transporters-building industries, artillery systems-building industry, spare parts and explosive materials manufacturing industries, electronic and radio communication industry, special composites industries, etc. Although ROE will continue to hold a theoretical monopoly over the Russian arms trade, in fact RTC will consolidate its control over the entire cycle of design, R&D, testing, delivery of raw materials, spare parts, construction, marketing and delivery of arms and other Russian industrial (dual-use or not) products.

This new institutional infrastructure of the defense sector is less transparent both financially and from the point of view of the decision-making process. On the one hand, the administration boards and management staffs of these federal agencies that together form the institutional supra-structure of the Russian military-industrial complex are directly appointed by the Russian president and legally they only answer to him. The appointment of the members of these administration boards and management staffs is done exclusively based on political and informal, personal criteria. During the period of power transfer in Moscow, between former president and current Russian PM, Vladimir Putin and current president Dmitri Medvedev, we have witnessed a profound change at the institutional, bureaucratic as well as at the military levels. The wave of change started in February 2007 with the appointment of the former manager of the Federal Tax Service, Anatoly Serdyukov, to the position of Minister of Defense in the cabinet lead by his father-in-law, then PM Viktor Zubkov – who had been appointed PM by president Putin just weeks before. Initially, former Russian Minister of Defense, Sergei Ivanov had been appointed deputy Prime Minister – an appointment portrayed as a promotion by the team in the Kremlin – and was tasked with the development of the Russian military-industrial complex; then, in 2008, he was step by step pushed away from these tasks. Denis Manturov, the former general manager of Oboronprom was appointed deputy Minister of Industry in September 2007 and was tasked with the development of the civilian aspects of the Russian military-industrial complex (particularly the engine-building industry). He was then

replaced as general manager of Oboronprom by Andrey Reus. In September 2007 the former general manager of Rosprom, Boris Alyoshin was appointed general manager of AvtoVaz, a corporation made up of most vehicle-building companies in Russia; he was replaced as general manager at Rosprom by Andrey Dutov, former deputy-manager of Rosprom.

In 2008 new commanders have been appointed to the Russian Air, Naval and Air-Bourne Troops; these are general Aleksandr Zelin, admiral Vladimir Vysotsky and general Valery Evtukhovich respectively. On May 12, 2008, Vladimir Putilin, the deputy of the former president of the Military-Technical Commission (who used to be Sergei Ivanov) resigned from his position just days ahead of it position being terminated. Simultaneously, president Medvedev removed the heads of the two intelligence services of the Russian Federation: Nikolai Patrushev, the head of the FSB and Viktor Cherkosov, the head of FSNK. Aleksandr Bortnikov (the former manager of FSB's Economic Security Service) was appointed manager of FSB, while Cherkosov became the general manager of the Federal Agency for Arms Delivery. On June 3, 2008, president Medvedev removed the Commander of the Joint Chiefs of Staff of the Russian Army, general Yuriy Baluyevsky, who was appointed deputy secretary of the Security Council of the Russian Federation. He was replaced at the JCS by the former manager of the Arms Department, Nikolai Makarov.⁴⁴

These high-level revoking and naming, such as those of the heads of the FSB and FSNK were brought about after the two managers came into direct conflict between 2006-2007 and have launched a mutual arrest campaign against the people making up intimate circle of friends of their respective; these people were often portrayed as being involved in high-profile corruption, fraud, embezzlement and contraband scandals.⁴⁵ General Baluyevsky was removed as a result of his opposition to a series of key reforms of the Russian military-industrial complex, as well as a series of reforms that are to be implemented within the Russian Armed Forces; for this reason, in 2007-2008 he came into conflict in the media with the Minister of Defense, Anatoly Serdyukov himself, who is a supporter of these measures. Another high-level change

is the close appointment of Yuri Kovalchuk, an influential business man within the energy sector, as general manager of the USC.⁴⁶

Not only did these high-level appointments bring in key government positions close acquaintances of the current Minister of Defense of the Russian Federation, Anatoly Serdyukov, but the federal agencies of the military-industrial complex are largely controlled by a relatively small group of people, who are members in the administration boards and management staffs of these agencies, starting with Sergei Chemezov, the general manager of RTC, a member in the administration boards of ROE, Oboronprom, Rosprom, Helicopters of Russia, UAC, USC, etc; Boris Alyoshin, main stakeholder of some of the main companies of the ship-building industry (the three main companies based on which the USC is currently being built, companies that are being run by high-profile people such as Yuri Yarov and Igor Sechin); Andrey Dutov, Yuri Kovalchuk, Andrey Belyaninov, etc. The president, the only to whom these people are legally required to answer to, is the state authority that appoints them directly. This fosters or leaves room for the development of informal, personal relations that overcome professional ones.

The strategy of institutional reform of the Russian military-industrial complex is a part of a multiannual plan promoted by former president Putin in the early 2000s which focused on stabilizing Russia economically; at that time, the Russian economy largely maintained its dominant military character of the Soviet era. However, Putin understood to stabilize the Russian defense sector which was already in crisis in mid '90s by centralizing, nationalizing it and step by step constructing giant federal agencies to control and engulf the numerous⁴⁷ companies that make up the Russian military-industrial complex; hence, by increasing the federal control on the Russian industry. Although the measures of the Putin administration – pretentiously called reforms – have been perceived as signals of a change in the federal policy regarding this industrial sector, they both represent a perfect continuation of the strategy developed and implemented by the Yeltsin administration which decreed in 1997 that 450 companies could not be privatized because they were vital to the national security of the Russian Federation; of

these, over 70% were located in the Russian military-industrial sector.⁴⁸

The Putin administration's strategy to establish RTC, ROE, Atomenergoprom, Rosneft, Oboronprom, Helicopters of Russia, United Aircraft Corporation, United Shipbuilding Corporation, and other federal agencies meant to control the Russian military-industrial complex and subordinate it to the Technical-Military Commission established by presidential decree in 2006; this strategy resembles from several points of view the strategy of the Soviet era in which the military-industrial complex was entirely subordinated to the Technical-Military Commission. The idea to take up and re-implement this type of strategy in the 2000s is not necessarily a bad one – although it certainly does not seem a strategy that is efficient, effective, democratic and congruent with a market economy; at least, this type of a strategy would not necessarily be a bad one if it involved some substantial elements and issues. Reading the texts of the presidential decrees establishing these commissions and federal agencies, the conclusion that they are focused more on bureaucratic, wage, institutional aspects and less on the effective functioning of these new federal institutions becomes apparent. Moreover, some of these federal agencies, such as RTC, established as a non-profit organization, an investment fund, do not function based on specific laws that regulate the functioning and funding of NGOs as well as the legislation on bankruptcy. Considering the fact that RTC is currently the only federal institution that is specifically tasked with investing over \$50 billion out of the Stability Oil Fund, some \$1 billion provided by the Ministry of Defense each year, and the huge amounts resulted from foreign contracts, the agency functions based on the principle of the „black box” in which the total volume of the input and that of the output are self-regulatory and needs no monitoring and/or control. One thing is certain though and that is the fact that Moscow is proving to be very familiar with and great at implementing the principle of subsidiarity.

The conflict of interests, the duplication of responsibilities, attributions and tasks, the multiple incompatibilities between positions occupied simultaneously by the same people, the lack of transparency and the lack of

responsibility of people occupying these positions according to legislation in force are among the most urgent problems of this process of institutional reform of the Russian military-industrial complex. For instance, the newly-created RTC, whose subsidiary agency is ROE, together with all its other subsidiary federal agencies, will take over the task of intermediation and monitoring of Russian military exports – a task that is currently fulfilled by ROE. Apparently, among the two there is a formal separation of functions, tasks and responsibilities; however, as hierarchically integrated structures, this separation becomes purely theoretical in practice.

RTC and ROE though are only the tip of the iceberg which currently dominates the military-industrial complex of the Russian Federation. The extremely complex and numerous subsidiary agencies of the two are built on the same principles. In 2007 a report presented by the former Defense Minister, Sergei Ivanov quoted the fact that only 17 – out of total of 37 – corporations that were to be created by the federal government within the military-industrial complex had become operational.⁴⁹ ROE and Rosprom have made huge efforts at the beginning of the 2000s in order to create one of the first subsidiary corporations in the field of helicopter-building – the Oboronprom. Ever since its creation in 2002, Oboronprom not only consolidated the hierarchical integration between the major helicopter manufacturers in Russia, Mi Moscow and Kamov, but it further extended it to three complementary sectors: the engine-building industry (reuniting the powerful Samara, Ufa, SNTK and Motorstroitel), the electrical equipments-building industry (including Kirov, the largest and most lucrative Russian manufacturer of electric systems and equipments for aircraft and vehicles) and the air defense systems-building industry (of which the OAO company is a member).⁵⁰ In 2007 was finalized the establishment and integration of Helicopters of Russia which thus becomes one of the largest subsidiary corporations of Oboronprom; hence, Oboronprom reunites the two largest producers, Mi și Kamov, as well as a part of the public-private venture Rostvertol, thus duplicating some of the main functions and tasks of the latter.⁵¹

The creation of United Shipbuilding Corporation (USC) materialized in early 2008; the

corporation is owned 100% by the federal government and has 3 main subsidiary corporations: a Western center – focused on the shipyards in St. Petersburg; a Northern center – at Severodvinsk; and an Eastern center – at Vladivostok. The hierarchical integration in this last case was particularly difficult, leading to the emergence of a new open conflict between Boris Alyoshin on the one hand (major share-holder at these companies) and Mezhprombank, controlled by Sergei Pugachev, who owned ever since 2004 a portfolio of 73% of the shares of Severnaya Verf and 88% of Baltiysky Zavod, Shipbuilding and Boatbuilding Concern (formally owned by Interregional Investment Bank – major share-holder in Yantar, Rubinsk, Amur and Vypel). The conflicts became acute on the basis of the competition between the three companies in order to win the \$1.56 billion worth contract to build 3 Project 11356 (Talwar) frigates that India bought from Russia. The conflict degenerated into a conflict between Alyoshin and the Minister of Defense, Sergei Ivanov.⁵² Out of the conflict between the two, the main winner was eventually Serghei Chemezov who managed to consolidate its personal direct influence on all subsidiary corporations of RTC which he now runs – particularly on ROE in which he has extended attributions, among which we will briefly mention the prerogative to appoint the general manager, the members of the administration board and those of the audit committee.

At present, one of the most recent projects of establishing a giant federal corporation is the one managed by Oboronprom, which is focused on the creation of United Engine-Building Corporation which is to be made up of its main subsidiaries the NPO Saturn, Ufa, and Samara and Perm, Klimov and NK Engines concerns, together with all the companies and plants affiliated to them.⁵³ To these, one must also add two apparently independent structures made up of MMPP Salyut and the subsidiaries in the machine-building industry of the MIG Corporation – both members of the UAC.

The competition between domestic producers, controlled by powerful politicians and bureaucrats in high-level positions in all federal agencies such as ROE, RTC, the Federal Agency for Arms Delivery lead to the consolidation of the popular perception that the hierarchical in-

tegration of the Russian military-industrial complex, particularly its take over by the Kremlin, is a necessity for its survival and development. In less than 5 years, a series of strategic sectors of the military-industrial complex of the Russian Federation were already well on their way of being fully integrated in the aftermath of the creation of Atomenergoprom (which had no less than 4 subsidiary agencies), Oboronprom, UAC, USC, Uralvagonzavod Federal State Unitary Enterprise, Salyut Scientific Industrial Center for Gas Turbine Manufacturing, AvtoVaz, United Engine-Building Corporation, etc.

Paradoxically, this process has been portrayed as the reform of the Russian defense sector; however, instead of enhancing efficiency and productivity of the sector by restructuring it, the Putin administration enlarged it. The transfer of power that occurred in Moscow in the aftermath of the 2008 presidential elections does not seem to lead to a change in policy in this respect. On June 11, 2008, president Medvedev signed a presidential decree through which he disposed the reform of the Commission for Technical and Military Cooperation. The measure, otherwise purely formal, through which the president becomes the president of the commission and PM Putin his deputy, caused a series of speculations regarding the future functioning of the federal body; in particular, it was heavily emphasized the possibility that president Medvedev and PM Putin are consolidating their competitive hold on this sector and that they may be dividing the arms market and industry among themselves.⁵⁴ Moreover, it was speculated that they will attempt to rid themselves of all their so-called rivals such as Sergei Ivanov, Boris Alyoshin, Andrei Belyaninov and many others.

Intense rivalries in the Russian defense sector are no news for sure; to the contrary, after the end of the Cold war, they indeed seem more like the rule. For instance, in 2005, the rivalry between the Defense Minister, Sergei Ivanov and Andrei Belyaninov, then president of the Federal Committee for Procurement of the Russian Armed Forces almost led to a blockage in the execution of contracts regarding the provision and delivery of military systems and equipments for Russian troops.⁵⁵ Between 1997-1998, the rivalry between the Moscow Institute for Thermal Technology (MITT), the producer and manufacturer of the Bulava project, and the Makiyev Design Bureau (MDB), the producer

and manufacturer of the R-29RM Sineva and R-39 Bark projects – augmented by the appointment in May 1997 of Igor Sergiyev, the former Commander of the Russian Strategic Armed Forces, to the position of Minister of Defense – led to the termination of the R-39 Bark SLBM, which was due to become the main Russian nuclear vector in the new millennium, a project that was 75% completed and had demanded large modifications in the construction of the new strategic submarine classes Project 941 and Project 967BDR (also known as Typhoon and Borey respectively).⁵⁶ The R-39 Bark project was replaced by the proposal made by the MITT to build a sea-launched version of the TOPOL-M, whose producer and manufacturer was MITT itself. Hence, the Bulava project was funded and launched.

The majority of the Russian arms producers have high expectations from federal agencies which they see as proxies in their relationship with the Kremlin and the political scene in Moscow in general (particularly the one related to the defense sector); this is the case because of the personal relations of board members of these agencies with the political leaders in the Kremlin and/or the White House. Hence, these federal agencies are perceived as true representatives of the sectorial interests before the political leaders in Moscow.⁵⁷ The competition between domestic arms producers of the Russian military-industrial complex is one that will intensify as its political undercoating will become consolidated – despite all attempts by the Kremlin to destroy these centrifugal forces by corporatism and hierarchical integration. The allocation of foreign and/or domestic orders to the national producers is a process with huge problems and flaws. In order to solve this problem, ROE intervened in the spring of 2008 in the Kremlin to create the National Center for Technical Upgrade of the Companies with the Military-Industrial Complex (NCTP OPK) whose main task is to provide professional technical and financial assistance to all arms producers of the Russian Federation who are in the process of technologically upgrading their production lines and facilities. The NCTP OPK and the Federal Agency for Arms Delivery have launched a proposal to introduce as compulsory a technological audit of all producers that compete for taking over foreign or domestic orders

in order to establish whether they are able to carry them out and diminish the political influence in the contract allocation process.

Introducing a compulsory technological audit before the allocation of contracts is only apparently a measure able to reduce the political influence within the process, especially with respect to domestic orders, because in fact the measure would benefit disproportionally the large domestic arms producers or those companies which are affiliated to the large federal agencies; these would not only have the resources and funding to ensure their technological tenure, but they would have access to a significantly larger number of contracts (particularly foreign orders, which are more profitable) based on which they themselves can implement technological upgrading programs and development of modern design and R&D bureaus; this will further put them in the situation of being able to offer more attractive wages and thus attract highly-qualified human resources (particularly the younger generations) away from smaller producers.

The Russian government tends towards transforming the budgetary priorities within those sectors which are in danger of being infiltrated by foreign arms producers. For instance, in 2006, the Minister of Defense, Sergei Ivanov drew attention to the insufficient production capacity in the sector of helicopter-building industry (both the civilian and military sectors) which leads to the impossibility of meeting the growing domestic demand. His initiative led to a legislative one, mediated by none other than Oboronprom, which featured a series of provisions that Moscow will invest over 150 billion roubles (approximately \$5.9 billion) between 2007-2015 in the consolidation of the domestic helicopter-building industry.⁵⁸ In a similar move, on September 9, 2008, PM Vladimir Putin harshly criticized the limited production capacity of the Russian aircraft-building industry (in its civilian and military sectors) which is unable to meet either the foreign or domestic demand.⁵⁹

Between 2007-2015, the priority of the Russian state is represented by the development of the production capacity of the Russian military-industrial complex through the digitalization of production lines and R&D and testing labs and bureaus. The NCTP OPK developed a special program meant to encourage the digitalization

of the entire defense industry of the Russian Federation, a program that ensures investments through federal programs oriented towards certain strategic goals. Such a program has already been launched by the Russian Ministry of Industry and Energy in early 2007, in order to consolidate the integration process of the USC.⁶⁰ The initiative is a pressing one given the growing number of foreign clients that have expressed their dissatisfaction with the delays in deliveries, the Russian armed producers' inability to meet the deadlines and the poor quality and performance of Russian arms. The highest growth rate of the industrial output in the defense sector was registered in the aircraft industry (over 10% a year, the civilian component was dominant)⁶¹ followed by the ship-building industry. The companies of the defense sector have registered in 2008 an average production growth rate of 14.1% which led to a growth in the military output of 19.1% and the civilian one of 7.6%.⁶² Under these circumstances, maintaining small arms producers operational becomes imperative and their integration within the state-controlled corporations is seen as essential for the Russian government. The failure of the Russian authorities in this direction endangers the entire military-industrial complex which risks losing its share of the domestic and/or international arms market to other foreign competitors.

3) Great potential for attracting investments

The growth of private investments in the military-industrial complex of the Russian Federation has proven a very difficult enterprise during the last 8 years. Net direct foreign investments are forbidden in the defense (and energy) sector.⁶³ Jane's Defense considers the military-industrial complex of the Russian Federation as one of the most lucrative fields for investments – either foreign or domestic. The Kremlin's policy though is to steadily reduce tax on arms producers; the latest initiative in this respect is Chemezov's September 2008 proposal to reduce the VTA for arms producers. However, these initiatives have determined the growth of the Russian companies' potential to invest in the short- and mid-term, particularly in the development and technological upgrading of their production capacity. It is esti-

mated that through such measures, investments in technological upgrading and development of production capacity will reach \$100 billion over the next 5 years.⁶⁴ Moreover, the Russian government is trying to boost private domestic investments in the Russian defense sector, particularly by Russian development banks which despite being willing to take over shares in some of the companies of the Russian military-industrial complex, do not develop and implement multiannual, comprehensive projects of strategic investment; their investments level in this sector is thus far under the potential estimated by the experts of the Ministry of Economic Development of the Russian Federation.

Conclusions

These three categories of major problems of the Russian military-industrial complex are the ones that PM Putin is seeking to address within the forth stage of his master Plan. PM Putin underscored the necessity to switch to long-term procurement contracts for the Russian Armed Forces, to terminate old and inefficient procurement contracts and buy new, highly performant, high-tech, smart systems and equipments that effectively respond to the needs of the Russian Army and to the necessity of stabilizing Russian arms prices.⁶⁵

Moreover, the Kremlin constantly emphasized the importance of its independence in the defense sector so much so that the already insufficient funds have been constantly stretched thin between the approximately 1700 companies in the defense industry of the Russian Federation, whether they were productive and competitive or not. The military-industrial complex of the Russian Federation is all the more important as the basis of Russia's attempt to use it as a strategic weapon – in a tentatively asymmetrical manner – against the West. George Friedman, one of the leading analysts with Stratfor argues that Moscow is threatening to use its potential to sell performant and modern military systems and equipments to rogue states such as Iran, Syria, Venezuela and others as a manner of getting the West to compromise on certain issues. The messages the Kremlin is sending represent warings and signals that Russia is seeking to win back at least a part of its former sphere of influence and that its potential in the military, arms trade field will be used

as a blackmail tool against the West, should the need arise: „[Russia] says that if we do not stop meddling in its sphere of influence” they will sell the S-300 air defense system to Iran;⁶⁶ „support Georgia and Ukraine to join NATO and you will be confronted with S-300 in Iran.”⁶⁷

The military-industrial complex of the Russian Federation is still confronted with three categories of very serious and pressing problems; the time factor here is truly essential. The problems caused by the lack of highly-qualified human resources, the deteriorating and aging production lines and facilities, the old instalations and technologies employed in production, the apparently uncontrollable deterioration of the products' quality and performance, the duplication of tasks and funding, the burdensome and intricate, non-transparent institutional, bureaucratic infrastructure, the high volatility of arms prices are all the more worrisome as their effects prove cumulative and tend to boost each other. The companies' interdependence in the military-industrial complex of the Russian Federation predisposes them to a snowball effect with the possibility of rapid and uncontrollable multiplication in various, multiple directions at once. The legislative framework has so far worked to limit the companies' possibility to develop independently and competitively by making it compulsory for them to depend and be affiliated with ROE, RTC and other federal agencies.

What we are seeing is that much of the procurement programs and the annual domestic orders have so far been financed through the federal buget in proportion of 30-50%, while the rest is written off as debt and passed into future contracts. In addition, most domestic orders so far have in fact been paid for by writting off the debts of domestic arms producers to the state or their owed taxes. Moreover, because inflation is so high, because prices are so volatile and because corruption is so rampant and uncontrolled in the Kremlin, Russia ends up spending much less on procurement than initially intended in the defense budget; the management of funds in this sector is highly inefficient, despite yearly, customary budgetary revisions. The result is inevitably the lagging R&D and the dispersal of funds. The procurement programs have become essentially unbalanced and focused on components, equipments and

systems considered vital, while others are left aside. The transition to a unified contracting system is well underway, but it causes as many problems as it helps solve and so far it has not proven effective in solving the problem of huge mismanagement of funds in the defense sector. The problems do not come only from the handling of money, but also from the fact that the institutional framework lacks inter-agency coordination because while functional differentiation formally exists, with all these federal agencies being hierarchically integrated, duplication of both tasks and funding is exceptionally great in practice.

However, unlike the shyness of the Yeltsin administration, the Putin and Medvedev administrations have so far proven not only initiative in addressing and changing the situation for the better in this strategic sector, but also have come up with concrete strategies to reform, reconvert and transform the military-industrial complex of the Russian Federation in a fundamentally profitable sector of the Russian economy and able to sustain and generate a Russian world great power. The strategies that the Kremlin has been implementing focus on nationalization and the encouragement of corporatism and are largely influenced by the informal, personal relations between high-level managers, bureaucrats and politicians and they are always subject to political interference; however, they have steadily acquired a strategic, mid-to long-term perspective on the necessity to develop the defense sector as well as on the priority directions in which this development has to take place. Perhaps these strategies analyzed in the text are not the most efficient and lucrative, perhaps their results will be late in becoming notable and most likely they will not meet the Kremlin's high expectations. Even so, though, they mark a partial separation with the past and an attempt to slowly adapt to the demands of the 21st century. This separation with the past is charged with the marks of a strong conservative, traditionalist background of conducting reform in the Russian economy, and the defense sector in particular; no Russian president since the early 1990s was able to overcome it, and it seems that president Medvedev is unable to do so as well. Reform efforts are incremental, despite high expectations in terms of results.

The strong desire to make profit, more than the necessity to boost the capacity to generate military power seems the factor that may put pressure on Russian authorities for more profound and substantial reforms with a shorter time-horizon.

NOTES

¹ The concept was first launched by former Russian president Vladimir Putin during his „Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation”, delivered on May 10, 2006, available online at <http://www.kremlin.ru/eng/>.

² The data have been compiled from SIPRI's *Annual Statistics 2005-2006* concerning *Weapons Production and Transfer* at the international level. In 2006, Russia closed weapons delivery contracts with Algeria (worth roughly \$7.5 billion between 2006-2010), India (worth approximately \$5 billion, between 2006-2011), China (worth \$3.4 billion, between 2006-2010), Venezuela (worth \$4 billion, between 2006-2011), Mexico, Chile, Argentina, Brazilia, Malaysia, etc (worth totally over \$11 billion between 2006-2012). All of these contracts were negotiated and signed by Rosoboronexport (ROE), the Russian state-owned agency that monopolizes since 2007 the sale to third countries of all Russian weapons systems and spare parts. Only roughly \$3 billion were cashed directly by Russian independent suppliers and producers during the same period of time. See, for instance, Alexandr Rybas, „Breakthrough into the Global Arms Market”, *Russia in Global Affairs*, no. 2, April-June 2008 and Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, „Russia's Defense Industrial-Complex and Military-Technical Cooperation in the first half of 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3/2007.

³ „Russia wants to boost military commerce by 8-10% annually”, *Agence France Press*, September 1, 2008. Other sources, such as SIPRI, suggest that Russian weapons sales will reach in 2008 roughly \$7.6 billion – although we must take into consideration that these estimates are partial and cover only contracts signed and/or enforced thus far throughout 2008. The danger in considering only the Russian figures though is that they tend to be „boosted” by the fact that most of the contracts ROE signed with third countries include considerable offset sub-contracts or are based on recovering the debt the foreign clients had towards the Russian Federation. Hence, while on paper the figure might well be closing in at \$8.5 billion, Russia might be getting up to a third less that it officially declares – and since transparency is a huge issue for the entire Russian government, most of these weapons sales contracts are not public information either and there's no telling where the real figures stand.

⁴ The concept of a *military-industrial complex* originally referred in the American literature that produced it to the complex and interdependent political relationship between the federal government, the national armed forces and the *commercial, industrial (private) sector* that makes available for the previous two a series of facilities for

productions, R&D, testing, training, repair and modernisation of military systems and equipments, spare parts and the like. See, for instance, Mills, C.Wright, "Power Elite", New York, 1956, pp. 7-9.

⁵ In 2004, Russia sold weapons to approximately 57 states; in 2005 to 61 states, in 2006 to 64 states and in 2007 to 73 states. See *Moscow Defense Brief* vol. 2, 2007 and the UN Report 2005-2007.

⁶ See Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, "Russia on the Arms Market in 2006", *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2007.

⁷ The estimated production rate is only accurate at first sight. The delivery of MIG and Sukhoi fighters to Chinese and Indian clients was performed under special favorable circumstances: Chinese fighters did not require the advanced technical features those intended for the Indian market necessarily had to have; hence, their production was much more rapid, whereas the Indian fighters required a larger amount of time for R&D, testing and fitting of new software and avionics systems. See *Military Balance 2003-2005*.

⁸ For more details, see the *Report of the US Department of State – Direct Commercial Sales Export Authorizations for Fiscal Year 2007*, available online at <http://www.fas.org>.

⁹ For more details see *Independent Military Review*, available online at <http://nvo.ng.ru/english/>.

¹⁰ For more details see Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, January 2007, pp. 139-154 and Irina Isakova, *Russian Defense Reforms: Current Trends*, US Army War College, Carlisle Barracks, November 2006, pp. 11-13. The data are verified against other available Russian sources as well; for instance, see www.militarynews.ru/emain/asp.

¹¹ See Konstantin Makienko, Dmitry Vasiliev, "Russia's Defense Industrial-Complex and Military-Technical Cooperation in the first half of 2007", *Moscow Defense Brief*, vol. 3/2007.

¹² See "Thales' Key Role in Russia's Defense Industry", of July 23, 2008, available online at <http://www.defenseindustrydaily.com/Thales-Key-Role-in-Russias-Defense-Industry-04994/>.

¹³ See Sergey Denisentev, "Thales Group in Russia", *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

¹⁴ See ROE Press release of August 28, 2008, available online at www.roe.ru.

¹⁵ See Konstantin Makienko, "Russo-Indian Military-Technical Cooperation: New Challenges and New Opportunities", *Moscow Defense Brief*, vol. 4/2007.

¹⁶ See Press release of August 5, 2008 available online at http://www.pirelli.com/en_IT/browser/attachments/pdf/ComunicatoStampaInvestimentoRussia050808.pdf and respectively the press release of May 16, 2008 available online at www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.

¹⁷ Moreover, not all income have to be added up in such a simplistic manner; for instance, the contract ROE signed with Algeria in 2006, of \$7.5 billion has to be analyzed in connection with the fact that some \$4.6 billion of it

represents Algeria's external debt to Russia. The reconversion of the debt into a contract to buy military equipment seems to be a general practice of Kremlin's during the last 4 years. Moreover, offset contracts which accompany the contracts signed by ROE feature provisions that a large part of their value will return to the client state as Russian investments.

¹⁸ The calculus of price volatility in this case is partial at best; the featured amounts do not reflect more than an estimated rate of volatility of the arms sold in the naval and air sectors between 2005-2007.

¹⁹ See http://www.janes-defence-weekly.com/article.php?c_id=2101&jlnk=ls10160.

²⁰ See Konstantin Makienko, "Russo-Indian Military-Technical Cooperation".

²¹ For a different argument, see Pavel Felgenhauer, "Dushanbe Summits Follow Russian Agenda", *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, nr. 184, of October 10, 2007.

²² Other sources, such as the CSAT, point to an estimate cost of \$33 million for a MIG-29 fighter on the domestic market.

²³ See www.warefare.ru.

²⁴ The offer of Su-30s on the domestic market has deliberately been released with an initial underestimated price in order to increase chances of receiving a domestic order from the Russian Ministry of Defense. Even so, though, Kremlin decided to buy the much more modern Su-34 and Su-35.

²⁵ See, for instance, Yuri Seleznev, "Who reforms Russian Military Industry?", *Pravda.Ru*, of August 14, 2008.

²⁶ The numbers are indeed impressive; however, one must keep in mind that between 2000-2008 Russia sold and restructured a significant part of its conventional and nuclear arsenals. Hence, the numbers presented above have to be compared to the current size of the Russian Army and the arsenal in its use.

²⁷ See Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, January 2007, p. 53.

²⁸ The data are gathered from the issues of *Russian Defense Procurement 2005-2007*.

²⁹ For an excellent analysis on this topic, please see Matt Smith, "Analysis: Russian Budget Suffers Corrosive Effects of Inflation", of August 11, 2008, available online at www.janes.com/news/defense/jdi/jdi080811_1_n.shtml.

³⁰ See *March 2007 Draft Russian National Defense Expenditure 2008-2010*, partially quoted in *Military Balance 2008*, p. 211. Also, for more details see *Report of the Secretary General of the UN, "Objective information on military matters, including transparency of military expenditure" 2007*, chapter "Russian Federation", pp. 113-115.

³¹ In 2004 the defense budget was increased from \$14.7 billion to \$14.9 billion; in 2005, from \$18.3 billion to \$18.9 billion; in 2006, from \$23.7 billion to \$24.9 billion. The data are quoted from *Military Balance 2005-2008* and the UN, "Objective information on military matters, including transparency of military expenditure" 2005-2008. In 2007 the defense budget increase reached 4.1%, and in 2008, it was expected to exceed 9%.

³² See *Military Balance 2006*, p. 152.

³³ See *Moscow Defense Brief*, vol 4, 2007.

³⁴ For more details see www.roe.ru/news/pr_rel/pr_rel_eng/.

³⁵ See *The World in Figures: 2008*, available online at http://www.economist.com/theworldin/forecasts/COUNTRY_PAGES_2008.pdf.

³⁶ A large part of these funds are considered to be provided for by the revenues Russia collects from international arms trade. Not only that these funds are able to ensure the survival of many companies within the Russian industrial-defense complex, but they also cover a great portion of governmental expenses in this field. For instance, in 2007, ROE charged a 5% commission of the value of all signed contracts signed by Russian arms producers with foreign clients, which lead to serious gains for the agency which is now able to reinvest them into the RTC, particularly in the field of R&D. These approximations though are biased and superficial and they usually lose sight of the fact that RTC administers and encourages investment in R&D in the industrial-defense complex, but it usually does so by using funds from the Stability Oil Fund which in 2008 reached \$46.9 billion. In addition, to the previous one must also count over \$1 billion annually that the Russian Ministry of Defense invests in R&D in the defense sector of the industry.

³⁷ The *State Arms Procurement Program 1999-2006* featured a series of provisions that make a priority out of allocation of additional funds for the innovation, R&D sector; this has largely been interpreted as proof that Russian decision makers have realized the necessity and urgency of replacing old equipment with new, high-tech and performant modern equipment. Also, the measures adopted by Moscow in this respect seem coherent – despite Western criticism to the contrary – and sketch a comprehensive mid-term strategy of re-armament. Hence, the expenses allocated for repair and modernization operations of old equipments have and will continue to be reduced.

³⁸ For more details, see www.warfare.ru.

³⁹ See, for instance, Yuri Seleznev, „Who Reforms Russian Military Industry”, *Pravda.Ru*, of August 14, 2007. For a more recent commentary on the topic, which takes into consideration the same range of problems of the Russian industrial-defense complex, but takes a substantially more pessimist approach, see „Russian Defense Industry Still Faces Problems”, *RIA Novosti*, of September 1, 2008.

⁴⁰ See Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, January 2007, pp. 59-61.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Moreover, the issue of the safety of de ammunition hangars becomes all the more important. According to the US State Department, in 2005 such a hangar caught fire in Russia, which resulted in 18 fatalities. In addition, the Northern states which are involved in a multiannual plan to finance the dismemberment of old Russian nuclear submarines and ships abandoned in port at the Barents

Sea, which have become ecological hazards.

⁴³ See www.kremlin.ru/eng.

⁴⁴ The data is compiled by monitoring news between January 1, 2007- August 20, 2008 on the following news agencies: AFP, Itar-Tass, RIA Novosti, Interfax, UPI, Xinhua, Reuters, as well as other channels such as: BBC, CNN, www.globalsecurity.org, www.defense-industrydaily.com, www.DefenseTalk.com, www.defensenews.com, www.warfare.ru.

⁴⁵ For more details, see Aleksey Nikolsky, „Rites of Spring in the Defense Industry Complex”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

⁴⁶ *Ibidem*. The author suggests a potential hijacking by the future general manager of the USC of the entire medium-term strategy of the corporation in order to consolidate federal funding of the ship-building industry in the energy sector; hence, the military ship-building sector is likely to fall to the second place in comparison to the energy sector.

⁴⁷ These estimations vary widely; it is considered that in the mid-90s the Russian industrial-defense complex is made up of approximately 2000 plants, design bureaus, research centers. In 2007, the estimations point to a relative decrease of this number to a total of 1250-1700. Of these, between 25-40% are bankrupt companies or non-competitive ones which are artificially kept functioning, despite great losses, by federal subventions provided by the Kremlin which seems to believe that Russia must maintain its independence in terms of arms production – even though it may be nothing more than appearances. See *Russian Defense Industry Digest*, July 3, 2007 and the data available online at <http://www.fas.org/irp/world/russia> (most recent are from 2005).

⁴⁸ See the full text of the governmental decree of July 13, 1996 available online at <http://www.fas.org/irp/world/russia/docs/>, consulted on August 7, 2008.

⁴⁹ See Yuri Seleznev, „Who reforms Russian Military Industry?” *Pravda.Ru*, of August 14, 2008.

⁵⁰ For more details see the structure and subsidiary corporations of *Oboronprom* available online at <http://www.oboronprom.com/en/show.cgi?corporation/structur.htm>.

⁵¹ *Ibidem*, personal translation of the author.

⁵² It is suspected that this is otherwise one of the main reasons why Ivanov was removed from the position of Minister of Defense in 2007, given the fact that in Kremlin, both in 2007 and at present, conflicts of this nature are not well tolerated at the administrative and bureaucratic levels because they give the impression that federal institutions are not working properly. Moreover, sometimes, such conflicts may have profound effects on the contracts signed and guaranteed by ROE. For additional details, see for instance *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.

⁵³ According to the *Moscow Defense Brief* publication, this is the strategy fitted for the first phase of the integration of *United Engine-Building Corporation*, sched-

uled for 2007-2009. See Konstantin Makienko, „The Launch of Engine-Building Reforms”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.

⁵⁴ For instance, the *Kommersant* analyzed in detail the possibility that the arms market be divided base don geographic criteria between president Medvedev and PM Putin; this move was considered by the mentioned publication as a positive one in order to increase the share of the international arms market which is controlled y the Russian Federation. See http://www.kommersant.com/p-13159/r_500/.

⁵⁵ See Irina Isakova, *Russian Defense Reform: Current Trends*, SSI, November 2006, p. 23.

⁵⁶ In fact, the R-39 project was terminated also duet o its unsatisfactory, poor results within the last 10 years of its development. To be more exact, the Russian authorities have taken advantage of that particular moment provided by the 4th failed test of the R-39 missile in order to terminate the project altogether. This was the 2nd strategic project in the nuclear field which was terminated by Russian federal authorities within less than 3 years, after the R-29RM project – which had been sacrificed a few years in advance – was terminated in order to redirect funds towards what seemed at that time the much more promising R-39.

⁵⁷ See Yuri Seleznev, „Who reforms Russian Military Industry?”, *Pravda.Ru*, of August 14, 2008.

⁵⁸ See „Russia Will Spend over 150 billion rubles to support helicopter manufacturing to 2015”, ARMS-TASS, of June 21, 2008, available online at www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.

⁵⁹ See „PM Putin says Russia’s aircraft industry needs to shape up”, *RIA Novosti*, September 9, 2008.

⁶⁰ For more details see „The new Executive Order On the Development of Production Capacity in the Ship-Building Industry solicits proposals from companies on the creation of modern shipyards” of February 27, 2007, available online at <http://www.minprom.gov.ru/eng/press/news/183>.

⁶¹ The data presented above are only partially relevant, given that they are compared with the data of 2004-2005, when foreign orders to the Russian Federation fell significantly. Moreover, they may be considered representative at the most for the air industry of the Russian Federation, but not for other industrial sectors of Russia’s industrial-defense complex. See „Growth Ensured by Export Contracts” of August 23, 2008, www.minprom.gov.ru/eng/press/news/141.

⁶² In fact, the nominal growth rate of production and output in the civilian sector is much larger than the one in the military one due to the net volume of orders in this sector in comparison to the military one.

⁶³ See the law concerning the FDI in strategic sectors of the Russian industry, available online at www.minprom.gov.ru/eng/press/news/158.

⁶⁴ The data are collected from the statistics of the Russian Federation’s Ministry of Economic Development;

see <http://www.economy.gov.ru>, particularly the August 2008 presentation on the macroeconomic indices delivered by Minister Nabiullina.

⁶⁵ *RIA Novosti*, June, 11, 2008.

⁶⁶ For more detail, see *London Sunday Telegraph*, August 31, 2008. Also, for the confirmation of these rumors see “Russia may push forward with S-300 sale to Iran”, *RIA Novosti*, September 1, 2008.

⁶⁷ George Friedman (Stratfor), in on interview for *London Sunday Telegraph*, on August 31, 2008.

REFERENCES

- „Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation”, available online at <http://www.kremlin.ru/eng/>.
- Blank, Stephen, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, January 2007.
- Cooper, Julian, “Military Expenditure in the 2005 and 2006 Federal Budgets of the Russian Federation”, *Center for Russian and East-European Studies*, University of Birmingham, January 2006.
- Denisentev, Sergey, „Thales Group in Russia”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.
- Felgenhauer, Pavel, „Dushanbe Summits Follow Russian Agenda”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, nr. 184, of October 10, 2007, *Jamestown Foundation*.
- Friedman, George, „The Black Sea: A Net Assessment”, *Stratfor Geopolitical Report* of August 26, 2008.
- Frolov, Andrei, „Russian Defense Procurement in 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol.1, january 2007.
- Isakova, Irina, *Russian Defense Reforms: Current Trends*, US Army War College, Carlisle Barracks, November 2006.
- Kristensen, Hans, *Targeting Missile Defense Systems*, August 2008, available online at www.fas.org.
- Kisilieva, E., A. Gritskova și A. Purshkaskaya, „Baltic Shipyard seeks relocation”, *Kommersant*, of August 14, 2007.
- Makienko, Konstantin, „Crisis: Algeria Refuses Delievery of MIG-29SMT Fighters”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.
- Makienko, Konstantin, „The Launch of Engine-Building Reforms”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.
- Makienko, Konstantin, „Russo-Indian Military-Technical Cooperation: New Challenges and New Opportunities”, *Moscow Defense Brief*, vol. 4, 2007.
- Makienko, Konstantin and Dmitry Vasiliev, “Russia’s Defense Industrial-Complex and Military-Technical Cooperation in the first half of 2007”, *Moscow Defense Brief*, vol. 3, 2007.
- Makienko, Konstantin and Dmitry Vasiliev, „Russia on the Arms Market in 2006”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2007.
- *Military Balance 2000-2008*, IISS-Londra.
- Mills, C. Wright, “Power Elite”, New York, 1956.
- Nikolsky, Aleksey, „Rites of Spring in the Defense Industry Complex”, *Moscow Defense Brief*, vol. 2, 2008.

Monitor Strategic

- Pautola, Nina, "Russia's External Debt, Solvency and Options for Alternative Capital Inflow", *Russian Economic Trends*, vol. 9, nr. 1, March 2000.
- Press Release RTC-Pirelli, August 5, 2008, available online at http://www.pirelli.com/en_IT/browser/attachments/pdf/ComunicatoStampaInvestimentoRussia050808.pdf.
- Press release RTC-Augusta Westland, May 16, 2008, available online at www.oboronprom.com/cgi-bin/cms/news_en.
- Report of the US State Department – Direct Commercial Sales Export Authorizations for Fiscal Year 2007, available online at <http://www.fas.org>.
- Report of the Secretary General of the UN, „Objective information on military matters, including transparency of military expenditure” 2005-2008, available online at <http://disarmament.un.org/cab/milex.html#ANNUAL%20CONSOLIDATED%20REPORTS%202006%20THE%20SECRETARY-GENERAL>.
- Russian Defense Procurement 2006-2015.
- Russian Defense Industry Digest, July 3, 2007.
- Rybas, Alexandr, „Breakthrough into the Global Arms Market”, *Russia in Global Affairs*, nr. 2, April-June 2008.
- Seleznev, Yuri, „Who reforms Russian Military Industry?”, *Pravda.Ru*, of August 14, 2008.
- Smith, Matt, „Analysis: Russian Budget Suffers Corrosive Effects of Inflation”, August 11, 2008, available online at www.janes.com/news/defense/jdi/jdi080811_1_bn.shtml.
- Soare, Simona, *Strategic Dossier: the Russian Federation*, CSIS Dossier nr. 1, May 2007, available online at http://www.csis.ro/csis_files/russia/index.html.
- „Thales' Key Role in Russia's Defense Industry”, July 23, 2008, available online at <http://www.defenseindustrydaily.com/Thales-Key-Role-in-Russias-Defense-Industry-04994/>.
- *The World in Figures: 2008*, available online at http://www.economist.com/theworldin/forecasts/COUNTRY_PAGES_2008.pdf.
- Weitz, Richard, „Russia's Military Industrial Complex”, *Hudson Institute*, June 4, 2007, available online at http://cffss.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4947.
- <http://www.janes-defence-weekly.com>
- <http://mdb.cast.ru/>
- www.warfare.ru
- <http://laborsta.ilo.org/>
- <http://www.sipri.org>
- <http://nvo.ng.ru/english/>
- www.militarynews.ru/emain.asp
- www.roe.ru
- <http://web.worldbank.org>
- www.kremlin.ru/eng
- www.russiaforces.ru
- www.oboronprom.com
- www.globalsecurity.org
- www.defenseindustrydaily.com
- www.DefenseTalk.com
- www.defensenews.com
- <http://www.avid.ru/eng/>
- http://www.kommersant.com/p-13159/r_500/
- <http://www.minprom.gov.ru/eng/press/news>
- <http://www.economy.gov.ru>
- www.rian.ru
- www.itar-tass.com/eng
- www.interfax.com

SUMMARY

Under Vladimir Putin and Dmitri Medvedev, the Russian authorities have proceeded to a comprehensive reform and reconversion process of the Russian military-industrial complex, aiming to turn it not only into a profitable sector of the Russian economy, but also into an effective power-generators instrument of a Russian Federation aiming to increase its national and international profile as a world (military) great power. The strategy is based on nationalization and corporatism and might prove increasingly vulnerable to the effects of informal relationships and political interference, while its compatibility with the process of democratizations is also debatable.

Simona Soare is researcher with the IPSDMH and a Ph.D. student of International Relations with the National School for Political and Administrative Studies (NSPAS) in Bucharest. She holds an MA in Conflict Analysis and Conflict Resolution and a BA in Political Science at the NSPAS. She worked as analyst of the former Soviet space at the Center for International and Security Studies (CSIS), Romania. Among her recent publications are: Andrei Miroiu, Simona Soare, „Politica de Securitate a României (1878-2006). O perspectivă istorică” in *Politica de Securitate Națională. Concepte, Instituții, Procese (National Security Policy. Concepts, Institutions, Processes)*, Luciana-Alexandra Ghica and Marian Zulean (coord), Edit. Polirom, Iași, 2007; Andrei Miroiu, Simona Soare, „Realismul” (Realism), „Balanta puterii” (Balance of Power), „Alianțele militare” (Military Alliances), „Război și securitate nucleară” (Nuclear Security and War), in *Manual de Relații Internaționale (Handbook of International Relations)* coord. Andrei Miroiu and Radu-Sebastian Ungureanu, Edit. Polirom, Iași, 2006.

STRATEGII ȘI POLITICI DE SECURITATE

ARMATĂ ȘI SOCIETATE ÎN AMERICA LATINĂ: DEPĂȘIREA EXPERIENȚEI DE TIP TOTALITAR

Maior Simona Țuțuianu

Considerații preliminare

Înainte de a proceda la o analiză comparativă a documentelor ce prezintă și detaliază strategiile de securitate ale Argentinei, Braziliei și statului Chile, considerăm că se impun câteva precizări asupra modului în care am ajuns la acest decupaj din teritoriul sud-american și asupra rațiunilor care au guvernat această delimitare. Aceste considerente sunt de ordin geografic, geopolitic și istoric.

Formând jumătatea sudică a continentului sud-american, statele în discuție reprezintă o subunitate geopolitică în sine ce se conturează în cadrul ansamblului geopolitic sud-american de la care preia și potențează caracteristici esențiale.

Ele au și un trecut istoric cu trăsături comune. Toate trei au cunoscut pe parcursul secolului XX regimuri politice dictatoriale cu caracter militar, ce au fost în mod particular brutale: Brazilia – 1964-1985; Argentina – 1976-1983; Chile – 1973-1989. Pentru toate trei experiența totalitară este legată de fenomenul „dispăruturilor”, chiar dacă nu ele dețin tristul privilegiu de a fi fost la originea acestui mod brutal și perfid de contracarare a opoziției politice interne și de transformare a sa în practică curentă și politică de stat. Este important de precizat, totodată, că experiența de tip cvasi-totalitar¹ cunoscută de aceste state este asociată unui nou mod de structurare și delimitare a rolului forțelor armate în stat și societate și schimbării ierarhiilor din interiorul societății. Distor-

sionate, având competențe și atribuții cu mult peste cele inițiale, forțele armate renunță la puterea politică în plină criză politică, economică și socială. Procesul de tranziție nu este unul revoluționar, ci unul gradual, iar armata păstrează o forță de control și de influențare a vieții publice din statele în discuție deloc neglijabilă.

Toate aceste considerente explică de ce exercițiul definirii unei strategii de securitate națională și cel al întocmirii unei cărți albe a securității și apărării naționale, obiect al prezentei analize, este unul care, deși respectă canoanele caracteristice unui astfel de demers, nu are și conținutul tipic acestuia.

Dimensiunile materiale ale strategiilor în discuție, precum și minuția cu care analizează și precizează, dincolo de obiectul lor primar de interes (strategia de securitate și apărare națională), rolul și misiunile forțelor armate, structura ierarhică, atribuțiile comandamentelor, bugete și dotări etc. se constituie într-un indicator sensibil al reușitei procesului de redimensionare și reechilibrare a balanței de putere din societatea și statul în cauză.

O primă considerație ce se impune în acest stadiu primar al analizei noastre este aceea potrivit căreia, deși ne aflăm în prezența unui exercițiu legitim al unui regim politic democratic, documentele în cauză evidențiază pe deplin faptul că edificarea regimului politic citat este departe de a fi îndeplinită. Preocuparea principală a actorilor ce au concurat la întocmirea documentelor în discuție este, în mod evident, aceea a unei negocieri și îngrădiri a influen-

ței și rolului pe care îl joacă în societate forțele armate. Se fac eforturi pentru echilibrarea și redimensionarea, în formele lor originare, a atribuțiilor ce revin armatei în societate. Menționarea expresă a subordonării factorului militar autorității civile, precum și a devotamentului militarilor față de regimul politic și valorile democratice, cum este cazul în Cartea Albă a Apărării Naționale a republicii Argentina, ilustrează pe deplin această aserțiune².

Pe de altă parte este evident, iar cazul chilian este unul dintre cele mai sugestive în acest sens, că, departe a fi renunțat la prerogativele și atribuțiile ce le reveneau pe timpul regimului politic totalitar, forțele armate încearcă pe orice căi să își conserve pozițiile deținute și poziția de forță ce le aparținea. În cazul exemplului de mai sus, armata își asumă rolul de păstrător al tradițiilor și simbolurilor definitorii pentru națiune, tradiții și simboluri naționale ce îi revin armatei cu misiunea de a le perpetua și impune societății chilien³. De asemenea, modul de definire și de contracarare a pericolelor/amenințărilor la adresa securității interne, precum și menționarea expresă a forțelor armate printre factorii chemați să evalueze și să contracareze aceste amenințări, pot fi considerate, în contextul istoric și social-politic invocat, drept o cale de afirmare și conservare de către forțele armate a unui statut dominant în societate⁴.

Acestei asumări de rol și statut i se contrapune, în cazul chilian, demersul societății civile și al autorităților non-militare ale statului de redimensionare și reasezare pe baze noi, democratice a locului și rolului deținute de forțele armate în societate. Obiectivele apărării naționale, așa cum sunt ele definite în documentul în discuție, susțin această aserțiune⁵.

Și în cazul chilian, cât și în cazul argentinian, minuția cu care este descris și analizat organismul militar, detaliile bugetare, fiscale, de logistică și asigurări sociale, definițiile stricte ale atribuțiilor, rolului și misiunilor diferitelor componente ale organismului militar și ale acestuia în ansamblul său, pot fi interpretate, pe de o parte ca instrumente ale controlului civil/politic asupra armatei dar și, pe de altă parte, ca o cale de conservare și consolidare de rol și poziție a armatei în societate.

Analiza comparativă a strategiilor de securitate ale Argentinei, Braziliei și statului Chile

O primă etapă de analiză este aceea a modului de structurare/generare a strategiilor de securitate ale statelor în discuție – Chile, Argentina, Brazilia. Luând în considerare documentele aflate la dispoziția noastră⁶ putem spune că, toate acestea sunt structurate în conformitate cu o viziune geopolitică și realistă asupra securității naționale/internaționale și că, din acest punct de vedere, demersul este unul comun cu cel prezent în majoritatea statelor lumii.

Mediul internațional de securitate este analizat/descris în conformitate cu reperele și accepțiunile generale existente în literatura de specialitate. Repere fundamentale ale analizei practicate sunt sfârșitul Războiului Rece, precum și, în cazul documentelor ulterioare lui septembrie 2001, atacurile teroriste asupra Statelor Unite ale Americii.

Documentele analizate insistă asupra transformărilor de substanță ce se produc în mediul internațional de securitate și asupra impactului globalizării. Impredictibilitatea evoluțiilor, afirmarea unor noi actori în sistemul relațiilor internaționale, emergența unor riscuri de securitate neconvenționale, reactivarea câtorva dintre cele clasice sunt principale componente definitorii ale mediului internațional de securitate.

Tabloul relațiilor internaționale este unul mai degrabă multipolar, cu actori emergenți în special la nivel regional. Excepție face Brazilia, care definește o ordine mondială unipolară în plan militar – dominația supraputerii americane. Această caracterizare poate fi considerată corectă, reflectând o viziune tipică Americii de Sud, potrivit căreia, în temeiul Doctrinei Monroe⁷, în emisfera vestică, rolul politico-militar preeminent revine Statelor Unite.

De asemenea, este evidențiat procesul de multiplicare a actorilor cu pondere în spațiul internațional, precum ONG-urile și actorii supra-statali (organizații internaționale și regionale de securitate: ONU, NATO, UE, OSA etc.) insistându-se asupra unei relative diminuări a rolului statelor naționale (ce aveau în anii post-

Westfalia rolul determinant în structurarea sistemului relațiilor internaționale) în plan internațional în favoarea acestor din urmă componente ale sistemului. În pofida acestor evoluții, statul național înzestrat cu atribuțiile sale inalienabile – independență, suveranitate națională și integritate teritorială – deține în continuare un rol determinant în structurarea și funcționarea sistemului relațiilor internaționale.

Dintre organizațiile internaționale ce încadrează sistemul relațiilor internaționale, de o mențiune deosebită beneficiază ONU, prezent ca organism cheie în structurarea și coordonarea sistemului relațiilor internaționale actual. Se insistă pe reconfigurările succesive suferite în anii post Război Rece de către ONU, cu sublinierea nevoii crescute de implicare în susținerea acțiunilor acestuia odată cu reconsiderarea substanțială operată în misiunile și rolul pe care aceasta îl joacă în gestionarea crizelor și conflictelor inter și intra statale.

Alături de acesta sunt menționate OSA⁸ și Mercosur⁹ în calitatea lor de aranjamente regionale de cooperare și securitate, cu o insistență pe rolul celei din urmă organizații în edificarea unui mediu de securitate regional coerent și stabil. Securitatea cooperativă, destinderea și relațiile de bună vecinătate sunt considerate a fi principalele instrumente de acțiune în acest sens.

Riscurile asociate mediului de securitate internațional sunt convenționale și non-convenționale.

Cele convenționale țin de resurgența unor vechi conflicte de ordin frontalier, etnic, religios etc. În acest context, se cuvine să menționăm faptul că între statele în discuție au existat în decursul vremii multiple diferende politice, militare și teritoriale, unele cu o vechime considerabilă. Putem cita în acest sens conflicte teritoriale de anvergură, precum Războiul Triplei Alianțe (1864-1870) purtat de Brazilia, alături de Argentina și Uruguay împotriva republicii Paraguay, și Războiul Pacificului (1879-1883) dintre Peru și Bolivia, pe de o parte, și Chile pe de altă parte. Se adaugă acestora multiple conflicte la nivel intra-statal¹⁰.

În ceea ce privește riscurile non-convenționale, cele mai importante enumerate sunt

cele ale traficului de droguri, contrabandei, migrației ilegale, traficului de arme, al diseminării ADM, cu insistență asupra unor factori specifici regionali și anume traficul de droguri și migrația ilegală. Terorismul este prezent și apreciat ca factor primar de risc la adresa securității naționale și internaționale în documentele ulterioare lui septembrie 2001. În cazul strategiei de securitate argentinienne, acesta se regăsește pe lista factorilor de risc non-convenționali, cu o mențiune specială în legătură cu traficul de droguri și problemele asociate acestui flagel, mai ales pentru regiunile din nordul continentului sud-american și America Centrală.

Se cuvine să subliniem spațiul pe care, în analiza mediului de securitate internațional, global și regional, strategiile de securitate în discuție îl acordă problemelor de ordin economic și informațional, precum și „revoluției în afacerile militare”.

În fine, ca o dublă reflectare, pe de o parte a evoluțiilor în plan internațional, iar pe de alta, a evoluțiilor în plan intern, pentru cele trei documente în discuție, cu o mențiune particulară pentru strategiile de securitate argentiniană și chiliană, un rol de prim ordin le revine în structurarea și evoluția securității naționale/internaționale, securității umane. Din perspectiva istoriei recente ale statelor în discuție, problematica respectării drepturilor omului reprezintă o chestiune sensibilă, reflectată ca atare în documentele reglementând securitatea lor națională. Insistența cu care este abordată această problematică, precum și cele conexe ale dreptului umanitar și acțiunii internaționale cu justificare umanitară, susține această aserțiune. Prevederi exprese cu privire la introducerea dreptului umanitar în pregătirea forțelor armate, precum și cu privire la respectarea drepturilor omului ca și condiție esențială în constituirea unui mediu de securitate național și regional coerent și stabil, se regăsesc în strategiile de securitate argentiniană și chiliană. Sumar, problematica este inclusă și în strategia de securitate braziliană, proporțional cu dimensiunile mult reduse ale documentului.

Dincolo de analiza dedicată mediului de securitate global și regional, în evaluarea securității naționale, strategiile de securitate în discu-

ție procedează la o particularizare a analizei, funcție de contextul geopolitic și de interesele naționale specifice.

O primă trăsătură, comună, este aceea a situării democrației și a controlului civil asupra factorului militar în postura de condiții imperative ale stabilității și dezvoltării societății. Securitatea umană și dezvoltarea durabilă completează acest tablou. Dincolo de aceste condiții primare, interesele naționale se definesc de o manieră clasică: apărarea independenței, suveranității și integrității naționale, alături de apărarea și dezvoltarea vieții națiunii. Există, alături de aceste obiective și interese naționale generale, obiective specifice cu relevanță în poziția geografică și geostrategică a statelor respective.

În cazul Chile și al Argentinei este vorba de teritoriile antarctice și australe pe care le revendică și le consideră ca parte a teritoriilor naționale. În cazul special al Argentinei, avem o mențiune separată pentru insulele Malvine și Georgia de Sud, cu referire la relațiile argentinobritanice și la evoluția lor post-conflict¹¹.

În cazul Braziliei, interese naționale specifice sunt identificate în directă legătură cu două areale cheie în asigurarea securității naționale, Amazonia și Atlanticul de Sud, acesta din urmă văzut ca incluzând și statele africane, îndeosebi cele de limbă portugheză, situate de cealaltă parte a Oceanului. Brazilia are ambiții de lider regional și este implicată în acțiunile internaționale de reformare a Consiliului de Securitate al ONU, interesată de statutul de membru permanent. Relațiile privilegiate cu state precum Angola și Mozambic servesc atât imaginii de exportator de stabilitate (Angola a fost răvășită în anii '90 de un război civil devastator), cât și valorificării legăturilor istorice și de limbă cu arii geografice de proveniență a unei părți semnificative a populației braziliene. În plus, Africa în genere este un subiect retoric care „dă bine” pe scena internațională.

Alte prevederi specifice demne de a fi menționate sunt cele conținute în strategia de securitate argentiniană, care procedează la identificarea apărării ca funcție exclusiv aparținând forurilor politice naționale și care nu poate fi delegată în nici o circumstanță. De asemenea, spre deosebire de prevederile conținute de docu-

mente similare chilian și brazilian, strategia de securitate argentiniană insistă asupra delimitării precise și ne-equivoce a responsabilităților în asigurarea securității și stabilității naționale. Armata se adresează crizelor externe și agresiunilor exterioare spațiului național. Sarcina combaterii factorilor de risc interni la adresa securității naționale revine forțelor de ordine publică cu atribuții și misiuni clar delimitate de cele ale forțelor armate. Contribuția forțelor armate la asigurarea securității în plan intern este posibilă doar pe calea susținerii logistice și materiale a forțelor de securitate internă.

Printre vulnerabilitățile și factorii de risc specifici incluși în strategiile de securitate ale statelor în discuție se numără frontierele (lungi și permeabile), ocuparea inegală a teritoriului național și marile concentrări urbane și lipsa de acoperire corectă și cu forțe suficiente a teritoriului național de către forțele armate. Această din urmă amenințare la adresa securității naționale preocupă în special autoritățile braziliene și chiliene unde, alături de funcțiile specifice, forțele armate dețin și rolul de factor de dezvoltare a teritoriului național. Teritoriile austral și antarctic pentru Chile și spațiul amazonian pentru Brazilia sunt principalele componente teritoriale avute în vedere.

În ceea ce privește documentele reglementând strategiile de securitate și apărare națională, un caz aparte îl constituie statul Chile care preia și utilizează în întregime structurile de securitate și apărare națională moștenite de la regimul militar. În aceste condiții, prin Consiliul Național de Securitate, Consiliul Superior al Securității Naționale și Consiliul Superior al Apărării Naționale, forțele armate – comandații principalelor categorii de forțe armate și șeful Statului Major General – dețin în continuare o putere importantă de decizie și de influențare a deciziei politice, dincolo de interesele specifice ale apărării naționale.

O altă mențiune specifică este aceea rezultând din includerea în strategia de securitate argentiniană a mențiunii statutului special al relațiilor cu Statele Unite ale Americii care a nominalizat statul argentinian drept partener strategic și aliat important în afara NATO, statut de care nu se bucură nici o altă țară a regiunii.

În consecință, se procedează la structurarea unei linii de acțiune în cadrul strategiei de securitate națională a Argentinei în conformitate cu aceste relații particulare.

În fine, atât în cazul statului chilian cât și în al celui argentinian, strategia de securitate națională se prezintă sub forma unor documente ample, de tipul carte albă, ce conțin prevederi specifice extrem de detaliate referitoare la reforma organismului militar, la categoriile de forțe și instituțiile specifice asociate, de la școli și institute de cercetare până la capacități productive incluse în industria de apărare ori aparținând forțelor armate. Resursele financiare, programele de dotare și înzestrare, recrutarea și salarizarea personalului, sistemul de pensii și asigurări sociale specifice sunt și ele incluse. Aceste detalieri pot fi considerate drept garanții ale controlului civil al societății asupra forțelor armate. Ele sunt, însă, și expresia unui loc și rol special ocupate de forțele armate în interiorul respectivelor societăți și al influenței pe care o conservă armata în interiorul statelor chilian și argentinian.

Concluzii

Strategiile de securitate ale Argentinei, Braziliei și statului Chile sunt documente redactate cu respectarea unei viziuni geopolitice și realiste asupra mediului de securitate și a sistemului relațiilor internaționale. În dezvoltarea lor se respectă practica tratării clasice a problematicei ce include: analiza mediului internațional de securitate; obiective/interese; amenințări/riscuri, interne și externe; vulnerabilități; interese naționale; obiective și strategii de urmărit; resursele la dispoziție și modalitățile de implementare a strategiilor naționale identificate în conformitate cu resursele disponibile.

Analiza dezvoltată de către factorii de decizie politică și militară din statele în discuție identifică și asumă principalele caracteristici specifice mediului de securitate internațional, cu o insistență particulară asupra celui regional specific sud-american. Riscurile și amenințările de securitate sunt comune cu cele ce pot fi întâlnite în analize similare din alte spații geopolitice ale lumii. La fel și în cazul intereselor naționale, al

vulnerabilităților, al strategiilor de acțiune ori resurselor disponibile. Trăsăturile specifice sunt date de experiența de tip cvasi-totalitar, precum și de moștenirea acesteia în viața socială a statelor în discuție.

Documentele analizate sunt, în două dintre cazuri – Argentina și Chile –, extrem de voluminoase. Cel de-al treilea, strategia de securitate națională braziliană, este similar cu cele europene ori nord-americane, cu o insistență pe identificarea de obiective și linii de acțiune clare și o preferință pentru reglementarea celorlalte aspecte prin lege. Diferența este dată de intensitatea și dimensiunile moștenirii trecute a regimurilor totalitare militare din statele în discuție, precum și de rolul și statutul pe care îl conservă armata în viața socială actuală a statelor în discuție.

NOTE:

¹ O precizare se impune: vom folosi un sens mai general al cuvântului „totalitarism” decât cel recunoscut în deobște în știința politică, pentru care totalitarismul reprezintă combinația dintre o ideologie de masă cu rol cvasireligios, o mobilizare socială permanentă în jurul partidului-stat care deține monopolul puterii și o poliție politică extrem de represivă. Vezi de pildă Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, Editura Humanitas, București, 2006 și Carl J. Friedrich, Michael Curtis, Benjamin R. Barber, *Totalitarianism in Perspective: Three Views*, Praeger, 1969. Considerăm că dictaturile din statele Americii Latine, mai ales cele mai represive, au tins către forme apropiate de totalitarism. În zona hispanică se folosesc de altfel în analiza politică termeni precum „dictablanda” și „democradura”, sugerând o combinație între diverse forme de regimuri politice.

² *Cartea Albă a Apărării Naționale a Republicii Argentina*, p. 6-47.

³ *Cartea Albă a Apărării Naționale a statului Chile*, p. 27.

⁴ *Ibidem*, p. 44.

⁵ *Ibidem*, p. 52.

⁶ *Cartea Albă a Apărării Naționale a statului Chile, Cartea Albă a Apărării Naționale a Republicii Argentina și Politica Națională de Apărare a Braziliei*.

⁷ Doctrina Monroe este o doctrină politică adoptată în legislativul american la data de 2 decembrie 1823, care proclama interdicția puterilor europene de a mai coloniza și a se amesteca în afacerile interne ale Americilor. Se postula, totodată, că Statele Unite vor adopta o atitudine

de neutralitate față de raporturile dintre puterile europene și coloniile lor, cu mențiunea faptului că, în eventualitatea producerii unor conflicte armate între părțile enunțate, acestea vor fi considerate acțiuni ostile la adresa siguranței naționale a SUA.

⁸ Organizația Statelor Americane este o organizație regională de securitate colectivă, similară OSCE, cuprinzând toate cele 35 de state independente de pe continentul american și având drept obiective principale pacea, securitatea, democrația, cooperarea politico-economică, solidaritatea, soluționarea pe cale pașnică a disputelor, eradicarea sărăciei și limitarea armelor convenționale.

⁹ Acordul regional de liber-schimb încheiat în 1991 între Brazilia, Argentina, Uruguay și Paraguay, prin Tratatul de la Asuncion (Mercosur) poate fi considerat o replică la existența NAFTA (Zona Comerțului Liber din America de Nord) și a UE. Chile are statut de membru asociat. În 2004 a fost semnat un acord de parteneriat între Mercosur și CAN (Acordul comercial andin), în perspectiva implementării unui scenariu similar construcției europene, bazat pe o singură monedă și politici economice comune.

¹⁰ Referință aplicabilă mai ales în forma războiului civil. Vezi lovitură de stat care a înlăturat regimul marxist al lui Allende în 1973 și a instaurat, cu sprijinul SUA, regimul dictatorial al lui Pinochet. Se aplică și juntei argentinienne sau anarhiei stradale cauzate de criza economică din 2001.

¹¹ Argentina nu a renunțat la pretențiile teritoriale asupra Malvinelor, dar nu este previzionabilă o nouă recurgere la forță după eșecul din 1982. Între Argentina și Chile există, încă de la finele secolului XIX, un acord privind Strâmtoarea Magellan, aflată actualmente sub jurisdicție chiliană.

Bibliografie

Documente

Book of the National Defense of Chile, Santiago de Chile, 2002.

Ministry of Defense, *National Defense Policy*, Brasilia, 2005.

Presidencia de la Republica, *Brazilian National Defense Policy*, Brasilia, 1998.

White Book on National Defense of Republic of Argentina, Ministerio de la Defensa, Buenos Aires, 1999.

Lucrări

McSherry, J. Patrice, *Incomplete transition: military power and democracy in Argentina*, Macmillan, Basingstoke, 1997.

Oelsner, Andrea, *International Relations in Latin America: Peace and Security in the Southern Cone*, Routledge, London, New York, 2005.

Articole generale

Huddy, Leonie, Feldman, Stanley, Taber, Charles, Lahav, Gallya, *Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies*, în „American Journal of Political Science”, vol. 49, no. 3, July 2005, p. 593-608.

Lai, Brian, Slater, Dan, *Institutions of the Offensive: Domestic Sources of Dispute Initiation in Authoritarian Regimes, 1950-1992*, în „American Journal of Political Sciences”, vol. 50, no. 1, January 2006, p. 113-126.

Rudra, Nita, *Globalization and the Strengthening of Democracy in the Developing World*, în „American Journal of Political Science”, vol. 49, no. 4, October 2005, p. 704-730.

Articole speciale

Carazza, Mario E., *Can Mercosur Survive? Domestic and International Constraints on Mercosur*, în „Latin American Politics and Society”, vol. 45, no. 2, Summer 2003, p. 67-103.

Feldmann, Andreas E., Perala, Maiju, *Reassessing the Causes of Nongovernmental Terrorism in Latin America*, în „Latin American Politics and Society”, vol. 46, no. 2, Summer 2004, p. 101-132.

Gomez-Mera, Laura, *Explaining Mercosur's Survival: Strategic Sources of Argentine-Brazil Convergence*, în „Journal of Latin American Studies”, vol. 37, no. 1, February 2002, p. 109-140.

Grabendorff, Wolf, *The United States and Western Europe: competition or Co-Operation in Latin America*, în „International Affairs”, vol. 58, no. 4, Autumn 1982, p. 625-637.

Helmke, Gretchen, *The Logic of Strategic Defection: Court-Executive relations in Argentina under Dictatorship and Democracy*, în „The American Political Science Review”, vol. 96, no. 2, June 2002, p. 291-303.

Jay Friedman, Elisabeth, Hochstetler, Kathryn, *Assessing the Third Transition in Latin American Democratization: Representational Regimes and Civil Society in Argentina and Brazil*, în „Comparative Politics”, vol. 35, no. 1, October 2002, p. 21-42.

Marcella, Gabriel, *Defense of the Western Hemisphere: Strategy for the 1990s*, în „Journal of Interamerican Studies and World Affairs”, vol. 27, no. 3, Autumn 1985, p. 1-25.

Nef, Jorge, *The Chilean Model: Fact or Fiction*, în „Latin American Perspectives”, vol. 30, no. 5, *Chile since 1990: The Contradictions of Neoliberal Democratization*, Part I, September 2003, p. 16-40.

Peruzzotti, Enrique, *From Praetorianism to Democratic Institutionalization: Argentina's Difficult Transition*

to Civilian Rule, in „Journal of Third World Studies”, vol. 21, no. 1, Spring 2004, p. 97-116.

Resende-Santos, Joao, *The Origins of Security Cooperation in the Southern Cone*, in „Latin American Politics and Society”, vol. 44, no. 4, Winter 2002, p. 89-126.

Sotomayor Velasquez, Arturo C., *Civil-Military Affairs and Security Institutions in the Southern Cone: The Sources of Argentine-Brazilian Nuclear Cooperation*, in „Latin American Politics and Society”, vol. 46, no. 4, Winter 2004, p. 29-60.

Taylor, Marcus, *Labor Reform and the Contradictions of „Growth with Equity” in Postdictatorship Chile*, in „Latin American Perspectives”, vol. 31, no. 4, *Globalization and Labor Flexibility: The Latin American Case(s)*, July 2004, p. 76-93.

Teichman, Judith, *The World Bank and Policy Reform in Mexico and Argentina*, in „Latin American Politics and Society”, vol. 46, no.1, Spring 2004, p. 39-74.

Teichman, Judith, *Merging the Modern and the Traditional: Market Reform in Chile and Argentina*, in „Comparative Politics”, vol. 37, no. 1, October 2004, p. 23-40.

SUMMARY

The national security strategies of Argentina, Brazil and Chile are documents released by observing a geopolitical and realistic vision on the security environment and international relations system.

An analysis developed by political and military decision factors identifies the main characteristics of the international security environment, with a particular interest in the regional South American one. The security threats and risks are common with those of different geopolitical regions of the world. Same approach could be made with regards to the national interests, vulnerabilities, and strategies of action or available resources. Specific features arise from the totalitarian experience, as well as from its heritage reflected on the social life of the three states.

The documents are extremely large in two cases, namely Argentina and Chile. The national defense policy of Brazil is similar to the European security strategies or the North American ones and focused on specific action lines and objectives with a preference to regulate other aspects by law. Again, the difference concerns the intensity and dimensions of the heritage of military totalitarian experience, as well as the role and status of armed forces in the nowadays-social life of the mentioned states.

SIMONA ȚUȚUIANU is a legal adviser with the Institute for Political Studies of Defense and Military History. Her responsibilities and main areas of interest include issues related to public international law and its facets on international security, disarmament, non-proliferation and arms control. She served as diplomat with the Permanent Mission of Romania to the UN in New York and covered the activity of the First Committee to the General Assembly and of the two Security Council subsidiary bodies Romania chaired during its non-permanent membership (2004-2005), namely the 1540 Committee on non-proliferation of WMD and the 1518 Committee on Iraq.

CARACTERUL PERFORMATIV AL SECURITĂȚII

Luciana Pucea

Paradigma realistă și contestatarii ei

Gândirea realistă asupra securității este re-examinată de autorii realiști înșiși, precum și de noua generație de teoreticieni, care se detașează tot mai mult de presuposițiile celor dintâi. Centralitatea dimensiunii militare a securității marilor puteri, tipică pentru Războiul Rece, începe să fie reexaminată pe măsură ce sporesc eforturile de largire a agendei de securitate pentru a cuprinde dimensiuni economice, sociale sau ecologice. Preocuparea realistă față de conflictele trans-frontaliere și puterea militară a fost în mare măsură criticată din cauza inadecvării ei cu noua realitate contemporană și a etnocentrismului ei pe care noii „realiști” au tendința să-l perpetueze, de exemplu chiar și atunci când trâmbează declinul conflictului militar; a aplauda absența războiului dintre marile puteri înseamnă a ignora un număr nepermis de conflicte sângeroase împinse înspre periferie. Din perspectivă „sudică”, conflictele militare sunt foarte rar transfrontaliere, fiind mai degrabă rezultatul subminării de către factori domestici a legitimității regimurilor politice în mod frecvent susținute de intervenții din exterior, precum și al eșecului integrării diverselor grupuri sociale în procesul politic. Pe de altă parte, mulți teoreticieni au atras atenția că termenul stat, așa cum e folosit în Occident, nici măcar nu e adecvat anumitor zone din periferie, în care cvasi-state își derivă legitimitatea mai degrabă din sistemul internațional, decât de la o recunoaștere din partea propriei lor populații. Într-o lume puternic interdependentă, confruntată

cu noi amenințări, criticii realismului susțin că o analiză orientată înspre stat și concentrată exclusiv pe dimensiunea politico-militară a securității nu mai e potrivită. Disocierea netă dintre evoluțiile din mediul intern și cel internațional e tot mai greu de făcut în contextul acțiunii conjugate și a întrepătrunderii unor procese care pot crea condiții favorabile pentru apariția unor riscuri la adresa securității naționale. Se produce o extindere globală a relațiilor sociale, astfel încât ceea ce se petrece la nivel local e afectat de ceea ce se petrece la mii de kilometri distanță. De asemenea, multiplicarea numărului de entități ce acționează pe scena globală, prin afirmarea actorilor non-statali conduce la creșterea complexității procesului de luare a deciziei în politica externă și de securitate. Strategiile de securitate nu mai pot fi formulate plecând de la interese strict de ordin național, dat fiind caracterul transnațional al amenințărilor.

Realistii înțeleg suveranitatea în termeni moderni, indivizibilitatea sa fiind condiția necesară pentru ca statul să poată fi perceput ca un actor autonom; mai mult, omogenitatea socială și culturală a populației supuse acestei suveranități este condiția unității sale obiective și empirice. Această concepție este legată de presuposițiile realiste vizavi de centralitatea statului și necesitatea acestuia de a face apel la auto-ajutorare (*self-help*) pentru a-și prezerva suveranitatea. Statul e referentul unic al securității și supraviețuirea statului înseamnă prezervarea suveranității sale. Statele primesc deci o valoare normativă în sine, ceea ce conduce la o idealizare a statului-națiune. Conceperea statului ca

o comunitate pașnică, unită, relativ omogenă (național, etnic, ideologic) e un element fundamental pentru logica studiilor de securitate tradiționale. Statul național e un domeniu definit de suveranitate în care ordinea, justiția, libertatea și prosperitatea reprezintă valorile și promisiunile sale. Această viziune are implicații profunde asupra studiului securității. Odată ce statul e înțeles ca o comunitate politică unitară și omogenă, se presupune că există și o omogenitate a intereselor și o identificare cu această comunitate atât de mare, încât securitatea poate fi redusă la securitatea statului. O justificare a centrării analizei pe stat se bazează pe afirmația că statele sunt agenții ce asigură securitatea cetățenilor la nivel domestic, prin urmare, principalele amenințări vin din exterior, din partea celorlalte state. Securitatea statului e văzută ca fiind sinonimă securității individului. Presupunând o armonie esențială a intereselor individului și statului, analiștii pot susține că privilegierea statului e justificată, deoarece securitatea statului e o precondiție a securității indivizilor și a bunăstării lor în cadrul statului. A privilegia statul ca referent principal al securității înseamnă însă a confunda scopurile cu mijloacele, vor susține numeroși critici. Statele sunt un mijloc de asigurare a securității, dar în cele din urmă doar raportată la individul uman noțiunea de securitate capătă sens. Prin urmare, individul e ultimul referent al securității.

Dacă în timpul Războiului Rece sugerarea necesității unei concepții mai largite asupra securității aparținea unor domenii de cercetare periferice și lipsite de prea multă autoritate, ale căror voci au fost prin urmare ignorate, cum sunt cercetările de pace, teorii asupra unei societăți globale sau ideile unor intelectuali mai îndrăzneți, teoreticieni ai Relațiilor Internaționale, precum R. Ullman și B. Buzan¹, treptat astfel de sugestii devin un loc comun în Relațiile Internaționale și studiile de securitate. Sunt preferabile acum cadre de analiză mai largi, cu riscul irelevanței, decât cadre rigide în care riscul să fie ignoranța. La începutul anilor '90, câmpul studiilor de securitate devine unul foarte viu și polemic. Dacă până atunci studiile de securitate

erau denumite studii de strategie (Marea Britanie) sau de securitate națională (SUA), reprezentând un monopol al paradigmei neo/realiste, acum are loc o proliferare dezordonată de definiții și concepte, vorbindu-se de securitate economică, societală, internațională, securitatea imigranților, a mediului și a tot ce poate constitui o amenințare sau a tot ce trebuie protejat, fapt ce amenință însăși coerența câmpului de cercetare.

Carl Schmitt și logica securității

Ole Wæver, membru marcant al Școlii de Studii de Securitate de la Copenhaga, va descoperi care e sursa confuziei. Wæver observă că, acceptând necesitatea lărgirii conceptului de securitate, sfârșim prin a considera orice problemă ca fiind o problemă de securitate – orice poate deveni o amenințare la adresa individului. „Problema majoră în astfel de abordări e de când să te oprești, pentru că altfel conceptul securității devine sinonim cu tot ce e bun și dezirabil din punct de vedere politic”². Mai mult decât atât, concepte precum securitate economică sau securitate internațională nici măcar nu există, toate își iau semnificația prin referire la termenul de securitate, preluându-l necritic, extinzându-l și multiplicându-l. Fără îndoială că securitatea are un sens propriu; la nivelul simțului comun securitate înseamnă protecție, lipsa pericolului etc., dar e doar o identitate semantică; or, ca teoretician nu acționezi la nivelul simțului comun, nu ai de-a face cu simple cuvinte, ci cu concepte care adună conotații, presupoziii, imagini proprii, care poartă în sine o istorie de care nu se pot elibera. Cum spuneam, securitatea în domeniul Relațiilor Internaționale înseamnă securitatea națională, or „securitatea națională, adică securitatea statului, e numele unei dezbateri continue, e o tradiție, un set bine formulat de practici și, ca atare, conceptul are un referent prealabil, formalizat”³. În măsura în care avem o idee asupra securității, aceasta se datorează faptului că gândim în termeni de securitate națională, cu tot cu modificările și limitările ei. Prin urmare, dacă vrem să regândim și să reconstruim conceptul de securitate

trebuie s-o facem din interior, să ținem cont de câmpul de cercetare de care acesta e inseparabil, un câmp specific, cu un set specific de acțiuni și coduri familiare și folosite de un anumit set de agenți. Securitatea nu are o semnificație stabilă, ne-contextuală, independentă, care poate fi aplicată după bunul plac oricărui obiect independent. Securitatea e securitatea statului, are de-a face cu situații în care unele state se amenință reciproc, lansează provocări la adresa suveranității celuilalt, încearcă să-și impună autoritatea asupra celorlalte ș.a.m.d. „În acest proces de transformare continuă, graduală, puternica identificare militară a perioadelor anterioare s-a diminuat – într-un fel e mereu acolo, din ce în ce mai des într-o formă metaforică (...) – în timp ce imaginea «provocării la adresa suveranității» și a apărării a rămas centrală”⁴.

„Dacă înțelegem prin politica statală spiritul (*intelligence*) Statului personificat, atunci, dintre toate constelațiile de pe cerul politic de a căror mișcare acesta trebuie să țină seama, acelea trebuie incluse, care apar atunci când natura relațiilor sale impune necesitatea unui mare Război”⁵. Tocmai de aici pornește și Wæver, încercând să explice conceptul de securitate. Trebuie înțeleasă „gramatica războiului”, pentru că ce înseamnă securitatea dacă nu înlăturarea unei amenințări existențiale – „supraviețuirea poate suna prea dramatic, dar tocmai supraviețuirea unității ca unitate politică primară (stat suveran) este cheia”⁶ – și când se manifestă ea cel mai clar dacă nu în cazul unui război. De aceea, problemele cu potențial de subminare a suveranității trebuie tratate înaintea oricăror alte probleme, ca și când ar avea un statut special, un statut de urgență, pentru că altfel statul ar înceta să mai existe și orice alte probleme ar deveni irelevante. Și nu întâmplător, Wæver face apel la Clausewitz: „cu toate că politica trebuie să aibă prioritate față de știința militară, logica războiului, obiectivul (*ziel*), adică victoria, înlocuiește logica politicii, scopul specific (*zweck*). A intra într-un război e o decizie politică, dar odată intrat, trebuie să joci după gramatica războiului, nu a politicii”⁷.

Însă nu atât războiul fizic e cel care contează, acesta nefiind până la urmă decât o *Grenzbedingung* (condiție liminală), ca să folosesc expresia lui Carl Schmitt, cât războiul în sensul său metaforic de testare a voinței și a puterii: „în timpul războiului, un stat e confruntat cu un test de voință – testând dacă mai este sau nu o unitate suverană – în care abilitatea de a răspunde la o provocare e criteriul prin care ceilalți sunt forțați să-i recunoască suveranitatea și identitatea ca stat. De fapt, nu mijloacele specifice (militare) sunt cele care definesc o situație de război, ci structura «jocului»”⁸. În această luptă pentru recunoaștere, statele își stabilesc identitatea ca state. Această luptă se poartă și în alte sfere decât cea militară. Logica războiului: provocare-rezistență-escaladare-recunoaștere poate avea loc metaforic și în alte sectoare, precum cel politic, economic etc., însă, de fiecare dată, structura jocului va fi „derivată din cel mai clasic dintre cazurile clasice: războiul”⁹. Securitatea e înainte de toate un act politic, e actul politic prin excelență, și prin urmare trebuie înțeleasă ca un proces. Pentru a face mai ușoară o astfel de înțelegere și pentru a preveni confuzia dintre concept și cuvânt, Wæver va transforma substantivul într-un verb: „securitizare” (*securitization*). Mai mult de atât, pentru a sublinia caracterul performativ al securității, aceasta va fi definită ca *speech-act* (act de vorbire).

Securitatea ca *speech-act*

J.L. Austin¹⁰ va introduce noțiunea de enunț performativ, în opoziție cu enunțurile constative, considerate a reprezenta stări de lucruri. Limbajul e înainte de toate acțiune, în sensul că vorbitorul țintește prin enunțul pe care-l rostește să obțină o schimbare în lume sau în conștiința ascultătorului. Enunțurile performative, dotate cu forță ilocutionară¹¹, cu greu pot fi calificate drept adevărate sau false; ele nu descriu nici un eveniment anterior rostirii lor, ci dimpotrivă, instituie o nouă realitate în lume: „Un act de vorbire e interesant tocmai pentru că are potențialul insurecțional de a întrerupe uzualul,

de a stabili o semnificație care nu există încă în context”¹². A evalua astfel de enunțuri înseamnă a spune dacă sunt reușite sau nu, adică dacă există o procedură recunoscută de participanți și dotată prin convenție cu un anumit efect. E important de stabilit de pe ce poziție produce vorbitorul un enunț, ce știe despre faptele la care se referă, ce atitudine are față de ele, ce intenție are și ce scopuri urmărește prin situația de comunicare. După cum observă Austin, „intențiile și scopurile unui enunț, precum și contextul lui sunt importante”¹³. Un act de vorbire, departe de a fi un enunț care descrie faptele, reprezintă deja o anumită instrumentalizare a unei anumite reprezentări a acestora subordonată unor scopuri ale locutorului în situația de comunicare totală.

Aceasta înseamnă că securitizarea e în primul rând o decizie, o numire a unei anumite probleme drept amenințare existențială; orice situație e o potențială amenințare, însă abia odată numită e actualizată ca amenințare. Definirea unei probleme de securitate depinde de modul în care actorul securitizant încadrează această problemă. Structura retorică a unui act de securitizare trebuie să conțină trei elemente: o amenințare existențială la adresa unui anumit obiect referent; măsuri excepționale pentru a proteja obiectul amenințat; justificarea și legitimarea încălcării procedurilor democratice normale. Numind o problemă amenințare existențială, securitizarea reprezintă „mișcarea ce mută politicul dincolo de regulile normale ale jocului”¹⁴, adică revendică pentru această problemă măsuri de urgență. Nu e însă suficient ca un act de securitizare să cuprindă cele trei elemente pentru ca o problemă să fie securizată, deci pentru ca procesul de securizare să fie eficient. „Un act de vorbire reușit e o combinație de limbă și societate, de caracteristici intrinsece atât ale actorului, cât și ale grupului care autorizează și recunoaște acea vorbire”¹⁵. Prin urmare, securitizarea nu e un proces subiectiv, o decizie ce aparține strict actorului securizant, ci e un fenomen social, intersubiectiv. Aceasta face ca modalitatea de studiere a securității să fie reprezentată de studierea discursului. „Când

reușește un discurs cu o retorică și o structură semiotică specifică să aibă suficient efect în a lămurii o audiență să tolereze violări ale unor reguli care în alte cazuri ar fi respectate? Dacă prin intermediul argumentului privind prioritatea și urgența unei amenințări existențiale, actorul securitizant reușește să se elibereze de proceduri și reguli care altfel ar fi reprezentat un impediment, atunci avem de-a face cu un caz de securitizare”¹⁶. Orice contestație cu privire la valoarea unui performativ nu privește prin urmare adevărul enunțului, ci împrejurările în care a fost rostit. Wæver insistă că securitizarea trebuie să fie efectivă, reușită. Austin va face o distincție între două tipuri de acte de vorbire nereușite: rateuri (*missfires*) și abuzuri (*abuses*); în ambele cazuri acțiunea e nulă și fără efect. În primul caz, nu mai avem de-a face cu un act de vorbire, producerea lui fiind împiedicată de nerespectarea unor proceduri/ reguli pe care acesta le implică, acea combinație de limbă și societate de care vorbește Buzan: un anumit enunț pentru a fi efectiv poate fi rostit doar de anumiți locutori, în anumite împrejurări, dacă li se recunoaște această calitate ca fiind una legitimă; e obligatorie deci articularea aspectului intențional cu cel convențional al enunțurilor, negociată în actul însuși de comunicare între locutor și auditor. În cel de-al doilea caz, avem de-a face cu un act de vorbire, în sensul că toate condițiile de mai sus au fost îndeplinite, dar cu unul abuziv și neîndeplinit, pentru că intenția formulată în enunț e una falsă sau mincinoasă. De exemplu, promit dar nu am nici cea mai mică intenție de a-mi ține promisiunea; am promis, actul de vorbire a avut loc, fără a fi însă unul reușit: „'Promit' fără să am intenția e paralel cu a spune 'așa stau lucrurile' fără să cred asta”¹⁷. După cum observă Wæver, și în cazul securitizării astfel de abuzuri sunt posibile: interesele statului pot ajunge să dea la o parte interesele societății, sau, „numind o anumită situație problemă de securitate, statul poate pretinde un drept special, unul care în cele din urmă, va fi întotdeauna definit de stat și de elitele sale” care „pot oricând încerca să folosească instrumentul securitizării unei chestiuni pentru a obține control asupra ei”¹⁸.

De-securitizarea ca securitate preventivă

Problema refentului securității a fost deja rezolvată de Wæver – „conceptul de securitate se referă la stat”¹⁹ și ceea ce trebuie protejat e supraviețuirea lui ca unitate politică suverană. Wæver recunoaște că există o multitudine de amenințări și reușește să răspundă atât teoreticienilor care vor să aducă în centrul atenției noi amenințări, altele decât cele vizând sectorul militar, precum și teoreticienilor îngrijorați de o lărgire mult prea vastă a agendei de securitate, menținând totodată claritatea conceptuală și analitică a studiului securității. Odată ce am înțeles conceptul securității, ne confruntăm cu o problemă: „În mod normal criticii se referă la un ce sau cine care amenință, sau la un cine care trebuie protejat, niciodată nu se întreabă dacă un fenomen trebuie tratat în termeni de securitate”²⁰. După cum observă Wæver, precum și mulți alți teoreticieni²¹, unele probleme, precum degradarea mediului, nu necesită măsuri de urgență (n-ar fi deloc indicat ca acestea să fie lăsate să ajungă până la acest prag; ar trebui analizate în termeni preventivi) și pot fi foarte bine abordate dintr-un cadru politic normal. Securitizarea, funcționând în obscuritatea politicii de urgență, fiind legitimată să apeleze la orice măsuri considerate necesare, de cele mai multe ori restrictive, ajunge în dezacord cu principiile și transparența unei societăți democratice. Prin urmare se sugerează redefinirea anumitor amenințări ca vulnerabilități, adică riscuri viitoare sau potențiale, ceea ce e sensibil diferit de înțelegerea lor ca pericole prezente care trebuie îndepărtate prin politici de urgență. În acest fel, vulnerabilitățile sunt discutabile și politic contestabile, supuse unei constante validări și observații. Așadar, tot mai multe probleme trebuie desecurizate, în nici un caz securizate. Există două modalități de desecurizare: fie, pur și simplu nu se vorbește de anumite probleme în termeni de securizare, fie, problemele deja securizate sunt mutate înapoi în domeniul politicii normale, fiind sustrate stării de urgență. Fie că vorbim de securitate sau insecuritate, acești termeni sunt deja legați de

procesul securizării. Securitate-insecuritate nu reprezintă o opoziție binară: „«Securitate» semnifică o situație marcată de prezența unei probleme de securitate și a unor măsuri luate ca răspuns. «Insecuritate» e o situație în care avem o problemă de securitate *nu* însă și un răspuns”²². Prin urmare, în ambele cazuri securizarea s-a produs deja, diferența apare doar la nivelul mijloacelor, disponibile sau nu, de a înlătura acea problemă, ceea ce înseamnă că transcenderea unei probleme de securitate prin politizarea ei nu poate fi făcută prin tematizare în termeni de securitate.

Prin această abordare, Wæver a reușit să câștige o poziție distinctă în cadrul noilor abordări, în special a celor constructiviste, afinitățile fiind evidente. Atenția analiștilor nu va fi îndreptată atât asupra amenințărilor, asupra modului în care sunt construite și definite. O astfel de abordare ar suna ciudat pentru un neo/realist în viziunea căruia amenințarea provine întotdeauna din modul de distribuire a puterii între state, din ruperea balanței puterii și din dilema securității, iar răspunsul va fi construit în funcție de interesul rivalului, care va fi invariabil unul strategic, de mărire a puterii sau sferei de influență. În noile abordări, accentul va cădea însă de pe noțiunea de interes pe aceea de intenție, iar analiza unei intenții implică o analiză a numeroși factori – culturali, sociali, economici, istorici etc. și a modului lor de articulare. Amenințările și obiectele referente ale securității nu mai sunt înțelese ca niște fapte brute ce pot fi cunoscute și analizate în afară contextului social și discursiv în care apar. Trebuie avute în vedere procesele prin care anumite chestiuni devin probleme de securitate, pentru că „o problemă devine o problemă de securitate nu neapărat pentru că reprezintă o amenințare existențială, ci pentru ca această problemă e prezentată ca o astfel de amenințare”²³.

Statul – principal referent al securității?

Critica adusă lui Wæver de către post-structuraliști e că, punând statul drept referent principal al securității, acesta nu face decât să recadă

în viziunea realistă, exclusivistă și esențialistă a securității, care eșuează în a conștientiza rolul pe care procesul securizării îl are în constituirea suveranității, a identității unei comunități politice și a exteriorului acesteia. Criticile nu sunt însă neapărat fondate. Wæver, la fel ca alți teoreticieni ai Școlii de la Copenhaga, precum Barry Buzan de exemplu, n-au afirmat niciodată că suveranitatea statală trebuie să fie referentul securității, ci pur și simplu că ea este referentul securității, ceea ce nu înseamnă că alte forme de conceptualizare a politicului sau a securității sunt imposibile. La fel ca post-structuraliștii, Wæver va încerca o demitizare a statului. Statul despre care vorbește Wæver nu e noțiunea modernă de stat care a forjat națiunea și suveranitatea statală laolaltă, transformându-le în fața și reversul unei aceleași monede: „ceea ce s-a modificat e *modalitatea de organizare a spațiului politic*. De aproape patru secole, spațiul politic a fost organizat pe principiul unităților definite teritorial cu drepturi exclusive în interior și un tip special de relații cu exteriorul. (...) Azi însă, nu mai există un singur nivel care să poată fi numit în mod clar drept cea mai importantă autoritate, ci mai degrabă avem de-a face cu un set de autorități suprapuse. În consecință, chiar și statele care se apropie cel mai mult de tipul ideal de stat națiune, încep să piardă capacitatea de a se referi întotdeauna la stat ca *propriul lor stat*. Prin urmare, în perspectivă istorică, relația stat-națiune se îndreaptă înspre o situație fără precedent. Națiunea, născută într-un sistem interstatal având la bază statul suveran, poate continua și într-o situație post-suverană. (...) Înțelegerea acestei evoluții complexe e adesea blocată de folosirea termenului de stat-național ca desemnând atât apariția ideii naționale, cât și ideea statului teritorial, de două ori mai veche (i.e. principiul suveranității, teritorialității și exclusivității). (...) Schimbările majore par a se produce la nivelul *statului* (ceea ce implică de asemenea faptul că statul-național așa cum îl știm va suferi și el schimbări majore în măsura în care e construit pe statul teritorial), pe când *națiunea* ca atare continuă”²⁴. Școala de la Copenhaga e de asemenea conștientă de rolul

constitativ pe care securitatea îl joacă în construirea unei identități și tocmai de aceea Wæver insistă asupra unei înțelegeri corecte a conceptului de securitate: „Amenințările față de identitate sunt o problemă de construire a ceva ca amenințând un noi – și adesea prin aceasta chiar contribuind la construirea și reproducerea acestui noi. Orice identitate de tipul noi poate fi construită în diverse modalități și adesea tocmai faptul că o definiție sau alta a identității se impune în societate decide dacă vor apărea conflicte de securitate”²⁵. Interesat însă mai degrabă de analiza anumitor procese ce se desfășoară la nivel internațional, Wæver e obligat să pornească de undeva. Cu toate că participăm la structuri globale comune și „securitatea națională nu mai poate fi înțeleasă doar la nivel statal, fiind în mod fundamental dependentă de dinamici internaționale (în special regionale)”²⁶, „securitatea statelor e ceva ce poate fi înțeles în termeni politici într-un mod în care, pentru moment, securitatea globală nu poate fi înțeleasă. (...) Nu e nimic *inevitabil* în legătură cu această modalitate de înțelegere a securității – aceasta a apărut istoric și la fel de bine poate cunoaște o nouă schimbare *graduală* – dar trebuie să recunoaștem măsura în care sensul securității e legat de forme istorice specifice de comunitate politică. Doar în măsura în care noi forme de comunitate politică devin imaginabile (*din nou*) are sens să gândim securitatea la alte niveluri. Procesul principal din prezent e reprezentat de articularea foarte deschisă și contradictorie a relației dintre stat și națiune. Prin urmare, dinamica principală a securității are loc la interfața dintre securitate statală și securitate socială”²⁷. După cum observă Wæver, cazul integrării europene se dovedește a fi foarte interesant. Se vorbește despre o securitate europeană, fără a exista încă un referent al acestei securități. Securitatea e chemată pentru a apăra o ordine politică și socială care încă nu există. Logica securității e folosită ca un instrument de construire a unei astfel de ordini. După cum afirmase președintele F. Mitterand chiar după unificarea Germaniei, trebuie insistat asupra unei Europe a integrării,

tocmai pentru a evita o „Europă a războiului”. Logica securității presupunea identificarea unei amenințări existențiale la adresa unei identități. În acest caz, amenințarea nu mai e un dușman obiectiv, extern, care să aducă cu el instabilitatea, ci însăși spectrul instabilității, al *balcanizării*, „înțeleasă ca spargere a unor unităților politice în unități mai mici, de state reciproc ostile, exploatate sau manipulate de vecini mai puternici”²⁸, metaforă a fragmentării, transformată de evenimentele din fosta Iugoslavie în realitate. Și mai interesant e că securitatea europeană chiar funcționează și acest fapt e vizibil tocmai prin procesul de desprindere a securității sociale de securitatea statală: „toate acestea pot fi înțelese ca o dovadă că un stat european a apărut deja la un nivel mai adânc: folosește logica securității statale, în timp ce țările sale constituente au început să acționeze aproape ca niște națiuni lipsite de stat, folosind logica securității sociale”²⁹.

Ne confruntăm în prezent cu o criză politică fundamentală legată de cele două momente gemene ale autonomiei spațiale: subiectul individual și statul teritorial, care în termeni de securitate s-ar traduce prin necesitatea protejării suveranității statale și necesitatea protejării identității sociale, două imperative la care nu se mai poate răspunde prin una și aceeași mișcare. După cum observă Ole Wæver, cauza acestei dualități poate fi apariția „tendinței înspre disoluția sistemului modern de state pe măsură ce autoritatea politică e dispersată de-a lungul unor niveluri multiple. Acest proces vine să submineze statul teritorial, exclusiv și suveran, pe măsură ce încep să apară autorități suprapuse”. Interesat în special de procesul integrării europene, lui Wæver îi va fi imposibil să facă abstracție de acest proces al slăbirii autorității statale: „În Europa, în particular, cuplul stat-națiune e slăbit chiar în absența unei noi sinteze la nivel european. E puțin probabil ca un euro-stat suveran să apară în viitorul apropiat, însă, cu toate acestea, statele suverane membre încep să-și piardă importanța. (...) Statul teritorial, împreună cu principiul suveranității este slăbit”³⁰. Această dezvoltare subliniază

importanța crescândă a securității societale, adică a situației în care grupuri semnificative din cadrul societății se simt amenințate, își simt identitatea pusă în pericol de integrare, imigrație sau imperialism cultural și caută mijloace de a se proteja. În trecut, când o națiune se simțea amenințată în acest fel putea apela de fiecare dată la propriul stat, soluție ce a devenit însă tot mai problematică în noile condiții. Wæver întrevede aici două posibilități: fie identitatea e protejată în termeni culturali, non-statali și atunci dezvoltarea unei identități politice europene poate continua, identitatea culturală fiind transformată într-o preocupare de nivel național („*Kulturation* fără *Staatnation*”), fie identitatea culturală e protejată în termenii clasici, cu preocupări pentru suveranitate statală, autonomie națională și atunci avem de-a face cu o retragere din procesul integrării și o întoarcere la o Europă de state naționale distincte. Ambele variante sunt la fel de posibile, „însă cea dintâi reprezintă tiparul nou, provocator”³¹. Cu toate acestea, un lucru rămâne cert – avem de-a face cu apariția unei securități sociale distincte de securitatea statală; statul se apără împotriva amenințărilor la adresa suveranității, pe când societatea se apără împotriva amenințărilor la adresa identității: „Scenariul integrării trimite la o perspectivă în care securitatea statală și securitatea societală sunt tot mai puternic diferențiate în câmpuri separate, fiecare având un obiect referent distinct”³².

Având în vedere aceste transformări, Wæver va face apel la o reconceptualizare a securității în termenii dualității dintre securitatea statală și securitatea societală. Securitatea socială este însă un proces nou și încă nu foarte clar conturat. Post-structuraliștii vor dezvălui contingența unor concepte precum suveranitatea și identitatea, cerând totodată desecurizarea securității, adică găsirea unei modalități de securizare mai puțin exclusiviste, mai sensibilă la diferență și care să depășească dihotomia tradițională. Pe de altă parte, Wæver atrage atenția că avem deja de-a face cu apariția unui nou tip de securitate, desprinsă de autoritatea statală, care are propriul referent – identitatea și propriile mijloace

de a răspunde unei amenințări. După cum am arătat, criticile la adresa lui Wæver nu sunt în totalitate fondate. Cu toate acestea însă, discursul său este cât se poate de ambiguu, în special în ce privește problema securității sociale. Pe de o parte, acesta se opune securitizării problemei imigranților, susținând necesitatea desecurizării, adică aducerea problemei în cadrele politicii normale, pe de altă parte, afirmă că „există o diferență între politica normală și a vorbi despre securitate în numele societății”³³, pentru ca într-o altă lucrare acesta să afirme că scopul nu trebuie să fie acela al creării unor politici de securitate societală, ci, dimpotrivă, a unei „strategii care mai degrabă să preîntâmpine sau să împiedice securitizarea”³⁴ și aceasta pentru că „acțiuni vizând securitatea în numele identităților scad de obicei sentimentul de securitate chiar și în rândul celor protejați, pentru că problematizarea securității unei identități și declanșarea încercării de definire și completare a ei tind să-i expună contingența, caracterul incomplet și imposibilitatea”³⁵.

În loc de concluzii

Problema cu care se confruntă atât Wæver, cât și post-structuraliștii e că nu pot decât afirma necesitatea unei reconceptualizări a securității în măsura în care modelul realist nu mai este deloc convingător în noul context internațional. Dificultățile apar la nivel empiric. Ce se întâmplă când încercăm să desecurizăm, sau pur și simplu să sustragem securizării o problemă deja securizată, deja percepută ca amenințare la adresa unei identități? Atât Wæver cât și post-structuraliștii sunt conștienți că „gradul în care practicile de securitate sunt deja parte a unei arii largi a realității sociale, politice, economice și culturale nu e ceva de care să se poată face pur și simplu abstracție.”³⁶

NOTE

¹ Vezi: Richard H. Ullman, 'Redefining Security', *International Security* 8, no.1, 1983, resp. Barry Buzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in Post-Cold War Era*, 2nd edition London, Lynne Rienner Publishers, 1991. Vezi de asemenea Jes-

sica Tuchman Mathews, 'Redefining Security', *Foreign Affairs* 68, no.2, 1989

² Ole Wæver, 'Securization and Desecurization', în Ronnie Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, p.47

³ *Ibidem*, p. 48.

⁴ *Ibidem*, p. 50.

⁵ Carl von Clausewitz, cit. în Jens Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, p. 231.

⁶ Ole Wæver, 'Securization and Desecurization', ed.citată, p. 53.

⁷ *Ibidem*, p. 53.

⁸ *Ibidem*, p. 53.

⁹ *Ibidem*, p. 54.

¹⁰ J. L.Austin, *Cum să faci lucruri cu vorbe*, trad. S. Corneanu, prefată V. Alexandrescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2005. Teoria actelor de vorbire a lui Austin va fi dezvoltată ulterior de teoreticieni precum H.P.Grice, J. Searle, care concep actele de vorbire în termeni pur lingvistici, sau precum P. Bourdieu, care consideră că eficacitatea enunțurilor performative e inseparabilă de „o instituție” – ansamblu al relațiilor sociale relativ durabile, care să definească condițiile ce trebuie îndeplinite (loc, agent, moment) pentru ca enunțul să fie eficient; autoritatea cu care enunțurile sunt investite e deci conferită limbii de factori exteriori ei, forța ilocutionară e întotdeauna o putere autorizată și delegată, ce ține de condiții în primul rând sociale.

¹¹ Austin face distincție între acte locutorii – actul de a spune ceva, acte ilocutorii – actul care definește ceea ce fac vorbitorii spunând ceva, adică în spunerea a ceva (*in saying something*) și acte perlocutorii – actul care definește ceea ce face vorbitorul prin spunerea a ceva (*by saying something*)

¹² Ole Wæver, 'The EU as a security actor: reflections from a pessimistic constructivist on post-sovereign security orders', în *International Relation Theory and the Politics of European Integration. Power, Security and Community*, Morten Kelstrup, Michael C, Williams(eds.), London and New York, Routledge, p. 286.

¹³ J.L.Austin, *op. cit.*, p. 133.

¹⁴ Barry Buzan, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, London, Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 23.

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ *Ibidem*, p. 25.

¹⁷ J. L. Austin, *op. cit.*, p. 61, promisiunea exemplifică cel mai bine actul performativ și, nu întâmplător, Wæver face apel la acest exemplu ori de câte ori vorbește de securitate ca act de vorbire: „securitatea nu prezintă interes ca semn că se referă la ceva mai real; enunțul însuși e actul. Pronunțându-l, ceva e făcut(ca în a paria, a promite, a boteza o navă)”, „Securization”, p. 55.

¹⁸ Ole Wæver, 'Securization and Desecurization', ed. cit., p. 54.

¹⁹ *Ibidem*, p. 49.

- ²⁰ *Ibidem*, p. 57.
- ²¹ Vezi de ex.: Daniel Deudney, 'The Case Against Linking Environmental Security Degradation and National Security', *Millennium* 19, no. 3, 1990.
- ²² Ole Wæver, *op.cit.*, p. 56, (s.a.).
- ²³ Barry Buzan et.al., *Security: A New Framework for Analysis*, ed. cit., p.24, (s.m.).
- ²⁴ *Ibidem*, p.83, vezi de asemenea B.Buzan, 'Security, the State, the New World Order and Beyond', în Ronnie D. Lipschutz, *op. cit.*, pp.186-211.
- ²⁵ Barry Buzan et. al., 1997, p. 120.
- ²⁶ Ole Wæver, 'Securization and Desecurization', în *On Security*, ed.cit., p. 49.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 78, (s.m.)
- ²⁸ James Der Derian, 'S/N: International Theory, Balkanization and New World Order', *Millennium* 20, no. 3, 1991, p. 488
- ²⁹ Ole Wæver, *op.cit.*, pp. 74-75.
- ³⁰ Ole Wæver, 'Securization and Desecurization', în Ronnie D. Lipschutz *On Security*, ed. cit., p. 67.
- ³¹ *Ibidem*, p. 69.
- ³² *Ibidem*, (s.m.).
- ³³ *Ibidem*, p. 70.
- ³⁴ Ole Wæver, „The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders”, în *International Relation Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and Community*, Morten Kelstrup and Michael Williams(eds.), London, Routledge, 2000, p. 254.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 284.
- ³⁶ R. B. J. Walker, 'The Subject of Security' în Keith Kraus and Michael C. Williams (eds.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997 , p.76.

Summary

The traditional approach of international relations, centered around the realist paradigm of Power Politics is being questioned by new approaches like constructivism or post-structuralism. Concepts like sovereignty, security or identity are reexamined and new questions are being raised: what happens with the centrality of the state in a new environment governed by the logic of globalization and interdependency? what happens with the traditional logic of security, now that we are confronted with new and uncommon threats? how are we to respond to the immigrants, now that geographical boundaries no longer bound?

This paper focuses on the concept of security, as understood by Ole Wæver, a member of the Copenhagen School of Security Studies and examines it as a construct, rather a process than something a priori given. It does not suffice to identify a threat, but one should understand why and how certain issues become security problems. Should we treat them in terms of security or rather in terms of risk management? This kind of critical approach, by stressing on the importance of the implications of such a decision, promotes the concept of de-securization, or to use the mainstream formula, preventive security, or risk management.

Luciana Pucea este absolventă a Facultății de Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, și a urmat masteratul "Managementul relațiilor internaționale și al politicilor europene" din cadrul Facultății de Istorie. În prezent este înscrisă la doctorat în domeniul relațiilor internaționale, cu o teză ce analizează evoluția Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), urmărind factorii care au condus la progresele semnificative din acest sector, cu un accent sporit pus pe dinamica internă a industriilor europene de apărare, de la privatizare și consolidare, la necesitatea unei piețe europene comune de armament.

PUNCTE DE VEDERE

THE FIVE DAY WAR A NEW SECURITY PICTURE IN THE GREATER BLACK SEA AREA

Mihail E. Ionescu, PhD

A. Surprise or countdown?

Since August 7, 2008, the international news agencies have been flooded with news concerning the starting of a war between Russia and Georgia. The first arrived were the "usual" pieces of information concerning the exchanges of fire between the Georgian forces and the separatist forces from South Ossetia. Then, these pieces of information became more specific, describing what seemed to be a real war between Georgia and its big neighbor, Russia. The news immediately competed with the ones about the Beijing Olympics, which were attended by numerous heads of state and government, including the Russian prime-minister, the US president and the president-in-office of the EU.

Would it be possible to talk about a real surprise?

No, **this war was already announced.** Why do we affirm this?

First, because Russia, since the well-known speech of President Vladimir Putin at the international conference on security in Munich in February 2006, had announced it will not tolerate any interference in the former soviet space, hinting at its entitlement to its own "imperial"¹ area of interest. Mentioning that the West, in general, and the US, in particular, try to impose their will by force in the entire world and to institute a unipolar world, Putin added that "In Bulgaria and Romania there are the so-called flexible American military bases with 5.000 military personnel. It turns out that NATO has put its frontline forces on our borders, and we continue to strictly fulfill the treaty obligations and do not react to these actions at all. I think it is obvious that NATO expansion does not have

any relation with the modernization of the Alliance itself or with ensuring security in Europe"².

Obviously, the Russian leader launched an almost explicit warning that he will not allow the expansion of NATO in the former Russian imperial space, defined as the territory of the former USSR ("near abroad" in the old jargon of Moscow). This warning was even more firmly expressed by the same leader on the occasion of the NATO Summit in Bucharest, in April 2008, at the NATO-Russia Council, a forum meant to manage the NATO-Russia strategic partnership. In the context in which the reunion of the NATO leaders decided to open the gates of the alliance to Ukraine and Georgia, announcing their certain inclusion in the alliance at an undecided date, V. Putin openly affirmed that NATO expansion to the Russian borders "will be considered by Russia as a direct threat to its security"³. The Russian leader added that the statement of the Alliance, according to which the expansion is not directed against Russia, is not sufficient, nor credible. "I have heard before promises concerning the expansion, but for us the intentions of NATO are not at all clear", Putin declared in front of the journalists after he delivered his speech⁴.

Of course, V. Putin accompanied his threats with proposals of cooperation with NATO. He announced the resuming of the negotiations for putting into practice the CFE, suspended by Moscow in December 2007, the Russian support for solving the Iranian nuclear file, the cooperation in combating the Taliban insurgency in Afghanistan, the cooperation in NATO's "Active Endeavor" in the Mediterranean. According to a Russian interpretation (D. Kosarev), "(...) these are at least the main points of the pro-

posals made by Putin. No effect – Russia has repeated these things to the Alliance for years, but NATO pretended not to hear them and moved relentlessly to the Russian borders”⁵.

It can be said the countdown to the future war has begun after the NATO summit in Bucharest. Moscow probably found unacceptable NATO’s decision to reevaluate the granting of MAP to Georgia and Ukraine at the reunion of the NATO Foreign Ministers in December 2008. Therefore, it needed to demonstrate that its declarations are serious. Also, it must be emphasized that important analysts and Russian political leaders bluntly affirmed how the global security picture is seen in Moscow in studies and articles published quasi-coincidentally with the start of the war with Georgia. What was dominant in this analysis made in Moscow is the fact that the West has exhausted its force, much like the Anglo-Saxon capitalism, and that we now find ourselves at the end of a five century historical cycle. Everything must be rethought at a global level, this was the message conveyed by Kremlin, and, from this perspective, several proposals for regional (Euro-Atlantic) reunions were launched in order to improve the security environment in accordance to the new historical realities.

For instance, Sergei Lavrov, the Russian Foreign Minister, wrote in the 2008 summer issue of the electronic magazine “Russia in Global Affairs” that “there is already no doubt that the end of the Cold War marked the end of a longer stage in global development, which lasted for 400 to 500 years and when the world was dominated by European civilization. This domination was consistently led by the historical West”. Therefore, the world entered a new stage, which is not “post-American”⁶ or “a world after the United States”, but, even more, a world without the United States. “It is a world where – due to the growth of other global centers of power and influence – the relative importance of the U.S. role has been decreasing, as it has already happened in recent decades in the global economy and trade. Leadership is another matter, above all a matter of reaching agreement among partners and a matter of ability to be the first – but among equals”. In what concerns the definition of the new world order, there are

two approaches. “The first one holds that the world must gradually become a Greater West through the adoption of Western values. It is a kind of the ‘end of history’. The other approach – advocated by Russia – holds that competition is becoming truly global and acquiring a civilizational dimension; that is, the subject of competition now includes values and development models”. In this context, “the rigid Anglo-Saxon model of socio-economic development has again started to fail, as it did in the 1920s. This time, the failure is due to the isolation of the U.S. financial system from the real sector of economy”⁷.

As it can be seen, Russia was defining very clear “the red line” that should have not been crossed in what it is concerned. The NATO expansion to its borders was considered a direct threat, and the MAP granted to Ukraine and Georgia, decided by the Alliance in Bucharest in April, symbolized the crossing of this “red line”. The previous assurance given by NATO that the expansion will not happen against Russia was clearly rejected. The deadline for discussing the MAP for Georgia and Ukraine, established at Bucharest for December 2008, was close. Russia wanted to be considered a serious actor who makes serious statements concerning its own security.

What happened on August 7-8, 2008, is still unclear, although the Russian intentions are beyond any doubt. It sought to hinder by any means the expansion of NATO to its borders. According to the international news agencies, Russian land troops entered Georgian territory on Saturday (August 7-8) in the region controlled by the self-proclaimed Republic of South Ossetia, while the Russian air forces bombed military objectives in this country, including ones near capital Tbilisi.

Here it is the chronology made by the journalists for the French daily “Le Monde” about the events from the beginning of the Russian-Georgian hostilities (August 7-9), which can shed some light on the question “who fired first?”:

Thursday, August 7, 2008:

Afternoon: South Ossetia gave up in the last moment a two party reunion with Georgia, which would have been the first in ten years.

The tension is growing between the two parties, especially because clashes with heavy weapons took place during the previous night. The two parties accused themselves of being the first to start the hostilities. The Georgian President declares that a confrontation "is not in the interest of Georgia, nor of Russia";

19,00: More confrontations took place during daytime and the two parties agreed to cease the fire until their representatives meet the following day;

22,00: The fighting between the Georgian Army and the separatist forces of South Ossetia resumes. Tbilisi affirms that the Georgian villages were the target of the attacks of the separatist fighters;

Friday, August 8, 2008:

1,30: Georgian army launches a vast land and air offensive against South Ossetia, explaining that it seeks to "reinforce the constitutional order in the region". Several Russian news agencies announce that violent fights take place near the capital Tskhinvali;

5,00: The UN Security Council, called by Russia in order to find a solution to the crisis, debates for two hours without reaching an agreement: a text of three phrases calling for all parties to abstain from the use of force is considered unacceptable by Tbilisi, being supported by the US and the Europeans;

7,00: Heavy fights take place at the South periphery of the capital of South Ossetia, according to the Russian news agencies; the separatist forces announce that they control the city and Georgia declared it won't enter the city unless forced to;

8,30: Georgia accuses Russian air forces of violating the national air space; a Georgian TV station announces Gori was hit from the air;

9,00: Russian news agencies announce that Georgian artillery is shelling the garrisons of the Russian peacekeepers from the South Ossetia capital; the Russian president Medvedev summons a reunion of the important Russian decision makers for analyzing the situation and to decide what measures should be taken to restore peace;

9,30: V. Putin, the Russian prime minister who was in Beijing at that time, announces "coercive measures", affirming that Georgians started the hostilities with tanks and artillery.

"It is regrettable that on the eve of the Olympic Games, the Georgian authorities undertook hostile actions in South Ossetia", V. Putin stated;

9,45: The Georgian President, M. Saakashvili, announces in a televised speech that his country launched during nighttime "a large military intervention in South Ossetia", most of the territory being "liberated" and now under Georgian control. He demands Russia to "stop bombing" Georgian cities;

10,00: Russia rejects the Georgian claims according to which it would bomb Georgian cities; the pieces of information concerning the number of victims and the perpetrators are contradictory; heavy fights take place near the capital of South Ossetia;

10,30: Georgia warns Abkhazia to stay out of the conflict;

11,20: NATO, following the EU, asks for the ceasing of the hostilities and for direct negotiations between the belligerent parties; the Council of Europe asks for the immediate ceasefire;

12,30: Georgia announces it will observe the ceasefire starting from 13,17 in order to allow the civilians from South Ossetia to evacuate to the Georgian city of Gori;

13,00: The Russian president announces that Russia will not let "unpunished" the death of the "fellow countrymen" from South Ossetia; more than 70.000 inhabitants of South Ossetia have Russian passports;

13,30: Russian TV stations show Russian tanks entering South Ossetia. According to the Georgian president, there are 150 Russian tanks and the Russian TV shows that this convoy is not made up exclusively from tanks, but also from trucks, military equipment and "voluntaries" and that it heads to Tskhinvali;

13,54: Georgia and Russia are in "state of war", given that Russian troops and equipment entered South Ossetia, the secretary of the Georgian Security Council declared;

13,59: A Russian military convoy enters Tskhinvali, the capital of South Ossetia, according to the Russian news agency RIA, quoting sources from the Russian military;

14,00: the chairman in office of the OSCE, Alexander Stubb (Finland), calls for the immediate cessation of the military operations in South Ossetia;

14,30: Georgia, through its Foreign minister, calls (via BBC) the international community to intervene in order to stop "the direct military aggression" perpetrated by Russia;

14,47: At CNN, Georgian President M. Saakashvili accuses Russia of unleashing an open war against his country;

14,54: A Georgian official declares that Tskhinvali is under "full" Georgian control; an official of the Russian military affirms that this city is completely destroyed by the Georgian artillery fire;

15,18: Sergei Lavrov, the Russian foreign minister, declares at a Russian TV station that South Ossetia witnessed scenes of "ethnic cleansing";

15,25: A Russian military official announces that 10 Russian peacekeepers have been killed during the Georgian offensive in South Ossetia;

15,37: The Polish president calls for the cessation of any foreign interference in Georgia, without naming Russia;

15,52: EU and NATO calls Georgia and Russia to put an end to the conflict;

16,26: UK calls for the immediate ceasefire in South Ossetia;

16,58: A Georgian official announces that Russian forces control a large part of the capital of South Ossetia;

17,02: Through its prime minister, Turkey calls for the cessation of the conflict;

17,08: At Georgian request, the UN Security Council prepares to resume the talks concerning the hostilities in the region;

17,12: A Georgian official announces that Georgian air forces shot down five Russian aircraft;

17,25: The spokesman of the US State Department declares that the US defends the Georgian territorial integrity and calls for the immediate ceasefire in South Ossetia;

21,45: Condoleezza Rice, the US State Secretary, calls Russia "to respect the territorial integrity of Georgia and to withdraw its combat troops from Georgian soil";

Saturday, August 9, 2008:

6,11: A spokesman for the Russian land forces declares that many civilians were killed since the beginning of the Georgian offensive

from Thursday to Friday. It is announced that more Russian units have been sent to the conflict area during nighttime and more are expected to arrive;

7,54: Interfax announces that the Russian President Medvedev declared that the Russian forces take part in a military operation in South Ossetia in order "to constrain the Georgian side to peace";

8,08: The Georgian foreign ministry announces that Russian land forces completely ravaged the Poti seaport on the Black Sea, a key element in the transportation of energy resources from the Caspian to the West, not far away from the Baku-Supsa oil pipeline: "This action contravenes all the international conventions", the communiqué of the Georgian ministry emphasized;

8,30: Reuters announces that Russian jets are bombing targets at 10 km north of Gori, Georgian city situated close to South Ossetia;

9,00: Alexandre Lomaia, the secretary of the Georgian Security Council, declares to AFP that heavy fights take place in South Ossetia and that Georgian forces control the capital of the separatist republic and its surroundings;

9,45: The Russian foreign minister, Sergei Lavrov, declares that the toll of the fighting in South Ossetia is 1.500 deaths and that that this is not the final figure; Russian President D. Medvedev declares that a real "humanitarian catastrophe" takes place in South Ossetia; the Georgian government rejects the accusations concerning its responsibility in creating this "catastrophe";

9,50: Russia announces that its forces "completely liberated Tskhinvali from the Georgian forces"; units of the Russian 76 airborne Division have previously entered the city, according to the information released by the Russian Ministry of Defense; these units were sent to North Ossetia by plane and were then directed to Tskhinvali;

11,10: Georgia declares "state of war" with Russia;

11,55: Interfax announces that that Georgian artillery is shelling again Tskhinvali, the capital of South Ossetia (local time 13,55);

12,47: Georgian TV announces that Russian air forces bombed the separatist region of

Abkhazia in the previous hours – to be more precisely, the Kodori Gorge, found under Georgian control; According to the Russian agency Interfax, the president of the self-proclaimed republic of Abkhazia announced that a detachment of 1.000 Abkhaz volunteers is now heading to the front of South Ossetia;

13,25: In Beijing, G.W. Bush asks for the immediate cessation of hostilities;

13,30: Georgian Parliament gives the green light to a presidential decree which declares the country “in the state of war” and legitimizes the demand of foreign help, if necessary;

13,44: Georgia announces it shot down 10 Russian aircraft and destroyed 30 Russian tanks;

14,55: In a phone conversation with the US President George W. Bush, Russian President D. Medvedev denounced “the barbaric actions” of Georgia in South Ossetia, which led to “thousands of victims”;

14,46: Russia accuses Ukraine of encouraging Georgia to proceed with the military intervention and with the ethnic cleansing in South Ossetia. Ukraine is also blamed for arming the Georgian forces. A few hours earlier, Ukraine asked Russia to withdraw its troops from Georgia and offered itself to be a mediator in the conflict. Russia rejects this offer.

15,23: Poland ask for the emergency meeting of the EU leaders in order to discuss the situation in Georgia⁸;

What can be distinguished from this chronology?

First and foremost, that the beginning of the hostilities between Russia and Georgia had in the background tensions between Georgian authorities and separatist forces. Secondly, that Russia acted quickly and with overwhelming and disproportionate force to the offensive launched by Georgian forces against separatists during the night between Thursday and Friday, organizing a convoy which entered South Ossetia from North Ossetia (one can speculate on the capacity of the Russian planners to organize so quickly a military convoy of offensive nature, something the presupposes a long time for preparing and deployment). Moreover, Moscow announced that those who fired against “fellow citizens” – a reference to the 70.000 holders of Russian passports from South Ossetia – will bear

the consequences. At the same time, the UN Security Council, who met immediately, could not reach an agreement on a text demanding the cessation of hostilities. During this time, the conflict grew, while the great powers, US and EU, called for the cessation of fire and affirmed the necessity of respecting the territorial integrity of Georgia. Also, the call was made for the withdrawal of Russian troops from Georgia (including from the separatist enclaves). On Sunday, August 9, 2008, two days after the entrance of Russian forces in Georgia, the war was still raging.

For some analysts, who watched carefully the events which preceded the beginning of hostilities, Russia premeditated the action. For V. Socor, for instance, as it was anticipated, Moscow launched a “proxy war”, but not in Abkhazia, but in South Ossetia. The attacks perpetrated by separatists in the night of August 7/8 left Tbilisi no other choice than to respond. “Continuing Georgian unilateral restraint would have resulted in irreparable human, territorial, and political losses. Moscow’s military and propaganda operation bears the hallmarks of its blitzkriegs in Transnistria in 1992 and Abkhazia in 1993. Georgia’s defensive response in South Ossetia since August 8 is legally within the country’s rights under international law and militarily commensurate with the attacks”⁹.

From the very beginning, the assertion was made that the question “who started first?” will be debated a long time and that it will gradually lose its relevance in the perspective of future events. The German magazine “Der Spiegel” assessed since August 8, 2008, that “For days there have been skirmishes in South Ossetia, the worst since the region declared independence from Georgia in the 1990s. Who made the first moves, who started the first gunfight – those arguments can be spun in various ways in Tbilisi and Tskhinvali, the capital of South Ossetia. But Georgia has officially started a military offensive to win back the breakaway regions. Russian warplanes are also bombing targets in Georgia, according to reports from Tbilisi. The UN Security Council has still not agreed on how to react”¹⁰.

What led to this situation? Therefore, which is the “historical background” on which these

events took place? Without going into details, the following points must be emphasized:

1. Once the perestroika and glasnost were introduced in Russia in the mid 80s of the last century, the national movement for independence of the republics within the huge soviet empire has gone through an accelerated resurgence. Moreover, such a movement also broke out within these republics, "tailored" after Moscow's own geopolitical designs, and, consequently, lacking a homogenous ethnic character. The dismantling of USSR – something that the Russian president V. Putin considered in 2006 "the biggest geopolitical catastrophe of the 20th century" – took place without major bloodshed, by applying the principle of respecting the existing frontiers of the component republics and by international recognition of these. The Helsinki Final Act of August 1, 1975, a cornerstone of European security, proved once more its remarkable importance (the principle of the inviolability of the existing frontiers, point 8 of the CSCE document) at unthought-of dimensions and with an actor that no one dared to think of when it was initially signed.

2. At the western periphery of the former soviet empire, things have taken a different route. In the early 90s, it was a troubled area, some commentators accusing Russia of fueling this crisis in order to maintain its influence in the former republics. To be more specific, it is about the so-called "frozen conflicts" that appeared in Moldova (Transnistria), Georgia (South Ossetia, Abkhazia and Adjara) and between Armenia and Azerbaijan (Nagorno-Karabach). In order to complete the picture, without detailing it, the issue of Crimea (Ukraine) should also be mentioned. The Russian troops interposed in the conflict area as peacekeepers, under the aegis of OSCE, and their infinite deployment in such a situation prolongs the physical presence of the imperial "center" in the former possessions and ensures its control over them. Moreover, in most cases, Moscow supported (and still does) the separatist forces in order to maintain its presence, going beyond the role of "interposing force" and mediator.

3. It is easy to notice that these "frozen conflicts" appeared in the early 90s and, despite of

all the efforts, they continue to exist today. Moreover, to take Moldova as an example, in 1999 Russia committed itself at the OSCE summit in Istanbul to withdraw its forces from Transnistria, something that never materialized. In the case of Georgia, the three separatist entities have constantly enjoyed the support of Russia, who, at certain moments, even spoke of recognizing their independence. When the West recognized the independence of Kosovo (February 2008), Russia opposed to this within the UN, affirming that a precedent is created in the case of separatist republics from the former USSR.

4. After the "orange revolution" in Georgia, Tbilisi started to work energetically for solving the conflicts threatening its territorial integrity. In this effort, Tbilisi found itself on a clear legal position from the point of view of the international law, and the success in Adjara justified the expectations concerning a quick solution for the other two conflicts. At the same time, Tbilisi developed strong relations with NATO, Georgia receiving during the NATO summit in Bucharest in April last year, in spite of the strong Russian opposition, assurances that it will become, together with Ukraine, a full-fledged member of the alliance. Until that moment, which is yet to be decided, both states will be assessed by NATO in what concerns the fulfillment of the accession conditions – among others, having peaceful relations with the neighbors – and the granting of MAP, a precursory of the invitation to join the alliance.

B. What happened after the start of the war?

The Russian-Georgian hostilities went on for five days and ended with a ceasefire agreement mediated by the EU president, the French leader Nicholas Sarkozy. According to this plan, signed on August 14, the ceasefire was to be followed by the withdrawal of the Russian forces to the positions they were at the start of the conflict.

Briefly, the main points of this ceasefire agreement are as follows: no further use of force, the definitive cessation of hostilities; the free

access of aid to the affected population in the area of conflict; the withdrawal of the Russian forces to the positions they previously occupied; until their replacement with some other international mechanism, the Russian peacekeepers will apply measures of security; the opening of international talks concerning the ways of implementing security and stability in Abkhazia and South Ossetia¹¹.

From the very beginning, there were voices who criticized the absence from the ceasefire agreement of a clear mentioning of the territorial integrity of Georgia and of the necessity of the withdrawal of the Russian troops from this country. According to the news in the media, an initial ceasefire plan proposed by the Finnish foreign minister and chair of the OSCE, Alexander Stubb, contained four points, in which the respect for the territorial integrity and sovereignty of Georgia were affirmed, including the two separatist republics, South Ossetia and Abkhazia, was soon “forgotten” once the EU mediation started. Even more, the Russian ambassador to the EU, V. Chizov, stated that “the six-point plan”, which does not make reference to the territorial integrity of Georgia, “is not an omission”¹².

According to the opinion expressed by Michael Emerson, the director of the Centre for European Policy Studies (CEPS), published in the article entitled “Post-Mortem on Europe’s First War of the 21st Century”, “France, as holder of the current EU Presidency, moved fast to facilitate the cease-fire, with visits by President Sarkozy to Moscow and Tbilisi brokering a 6-point agreement. All but one point are sensible. But Russia insisted on inserting the second fateful phrase under point 5, namely that Russia could undertake ‘additional security measures’ pending agreement on an international mechanism. Sarkozy, acting it seems on his own and clearly traveling without the company of Javier Solana, judged it right to accept this phrase and to virtually impose it on Saakashvili. Its real meaning – *of this phrase* – became evident by August 19th, when President Medvedev said that Russia would comply in withdrawing its forces by August 22nd, except for 500 troops who would stay to implement the

second phrase in point 5. Maybe the six-point plan stopped the fighting or its further escalation, although the deal was done after Moscow had achieved its apparent military objectives. But it left the door open for the ‘additional measures’ which look like meaning continued occupation without end”¹³.

In the first week that followed the start of hostilities, we notice, therefore, that Russia received a clear retort from the major international actors. At the request of the US, the foreign ministers of the NATO member states met in Brussels in order to find how to respond to the aggressive action of Russia in Georgia. The announced measures, based on the consensual finding that the relations with Russia can no longer function as they used to from now on, marked a clear distancing of the North-Atlantic Alliance from Moscow. Therefore, the activity of the NATO-Russia Council – a body created in 2002 in order to discuss the issues of common interest and which recorded the partnership between the two parties – was put on hold as long as Moscow will not comply with the requests of the international community. Even more important, it was announced the creation of a NATO-Georgia Council, something that signifies a huge step forward in what concerns the relation between the victim of the Russian aggression and the North-Atlantic Alliance or, in practice, the shortening of the road of Georgia to full NATO membership.

From this last perspective, it is interesting to mention that David Miliband, the British foreign secretary, who visited Tbilisi and then Kiev after the NATO reunion in order to demonstrate the solidarity of the Atlantic community, declared that the creation of this council signifies the firm settling of Georgia on the road to NATO, being, in practice, more of a roadmap for accession. “It’s an important signal but there is also important substance to it”, Miliband stated. “In practical terms, NATO is offering close cooperation with the Georgian government and the Georgian military”.

Implicitly, Miliband suggested while in Tbilisi that Georgia not only enjoys NATO support in its conflict with Russia, but also that the

accession process – the fundamental reason behind the Russian military action – had been started by this very action and by NATO's response. "I think – *Miliband went on saying* – the formal process – of accession to NATO – kicked off with the establishment of a NATO-Georgia commission". "It's right to see Georgian and Ukrainian membership as part of a process to build up these countries as a permanent fixture".

Therefore, even if some diplomats in Brussels said that Miliband's statements are optimistic, given that the accession of Georgia and Ukraine was not discussed at the meeting of the foreign ministers, in London's view, as well as in the view of other members of the Alliance, the accession process of these two countries has already started. From the perspective, it can be translated as a defeat for Russia in the recent war in Caucasus, a war motivated by Moscow's desire to put an end to Georgia's aspiration to NATO and to give a similar warning to Kiev.

A second signal of the Russian defeat in this war, whose significance goes beyond Georgia and the Caucasus, was the signing by Poland and the US of the missile shield agreement (the setting up of 10 interceptors and of one Patriot battery). If the Polish public opinion was against this agreement before the war in the Caucasus, a spectacular change in view took place after the Russian invasion in Georgia. Overnight, the Polish public opinion favored the signing of the agreement with the US. The presence on Polish soil of the US forces was seen as a necessary deterrent in case of a future action similar to what happened in Georgia. Even if Moscow threatened Poland with reprisals – more than just diplomatic –, the Russian leadership could have not missed the significance of the sudden change in the Polish public opinion, which is revealing for the way Russia is seen internationally, especially in the near vicinity, where the memory of the imperial behavior of Moscow is still very much alive.

A few days after NATO's decision concerning the conflict in Georgia, the Russian reply arrived. For those who had doubts concerning the main reason behind the war in the Caucasus and behind the Russian aggression against Geor-

gia, the Russian announcement concerning the halting of military relations with NATO is very revealing. NATO was the implicit "target" of the Russian aggression, with whom Russia wants to measure its strength in order to get the recognition as a global power. According to the official announcement of the Alliance, the Russian note sent to NATO states that the Russian Defense Ministry took the decision to "freeze all military cooperation with NATO and allied countries" until further notice. At the same time, the Russian foreign minister, Sergei Lavrov, suggested that NATO needs Russia more than the other way around, pointing at the situation in Afghanistan, where "Russian support is crucial". "We aren't planning to slam the door", Lavrov went on. "Everything depends on NATO – if their priorities go to the unconditional support of the bankrupt Saakashvili regime to the detriment of partnership with NATO, it's not our fault". The statements of the Russian foreign minister show that Russia is indifferent about the status of its relations with NATO – confrontation or partnership – and that it sees a direct link between its position in Georgia and its collaboration with NATO.

Coming back to the issue of point 5 from the ceasefire agreement, where Russia reserved from the very beginning the legitimacy of the Russian military presence in Georgia – in South Ossetia and Abkhazia –, it must be said that this "detail" reveals that Moscow has premeditated its next "move". If, right after the ceasefire, official statements mentioned that the territorial integrity of Georgia is a thing of the past, two other "moves" followed, which are hardly surprising now, but which, at that time, had a huge impact on the international public opinion and on the governments of the major powers.

The first one consisted in the recognition by Moscow of the independence of South Ossetia and Abkhazia, a move that caused "consternation" around the globe (August 26, 2008). Angela Merkel, the German chancellor, was the first western leader who contacted by phone the Russian president, D. Medvedev, the next day. On one hand, Merkel asked for the immediate implementation of the ceasefire agreement and, on the other hand, clarified "why she con-

demned the recognition of Abkhazia and South Ossetia". According to the media reports, "I – Angela Merkel – made clear that I would have expected that one would discuss the issue in the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) or in the UN Security Council, before unilateral recognition". Also, Merkel told journalists after the phone conversation with D. Medvedev that Russia itself was the signatory of several resolutions of the UN Security Council that recognized the territorial integrity of Georgia¹⁴. During the same day, the British foreign secretary, David Miliband, being in Kiev on a tour meant to express the solidarity of his country with Georgia and Ukraine, declared that "Russia is not yet reconciled to the new map of this region"¹⁵. Bernard Kouchner, the French foreign minister, was explicit on the issue of international law: "We cannot accept these violations of all international law, of security and cooperation accords in Europe, United Nations resolutions and, for the first time in a long time, the taking of territory by an army in a neighboring country"¹⁶. As a sign of the dangerous development of the situation, NATO asked Russia no less than the reversing of the decision of recognizing the independence of Abkhazia and South Ossetia, as its actions put into question Moscow's commitment towards "peace and security in the Caucasus".

The second "move" undertaken by Moscow was the public launch of what was then called "the Medvedev doctrine". This was formalized in a speech of the Russian president on September 1, 2008, which was synthesized by the international media in five guiding principles for the Russian foreign policy.

The first principle referred to "international law", Russia declaring that it recognizes its basic principles and that it will shape its foreign policy in accordance to them. The second principle revealed that "the world should be multipolar. Unipolarity is unacceptable, domination is impermissible", even if this is carried out by a state such as the US, as it leads to instability and conflict. The third principle affirmed that "Russia does not want confrontation with any country; Russia has no intention of isolating itself" and that it "will develop, as far as possible,

friendly relations both with Europe and with the United State of America, as well as with other countries of the world". The fourth principle affirmed Russia's right to "protect the life and dignity of our citizens, wherever they are". Finally, the fifth principle enshrined Russia's right to "regions where it has its privileged interests", where "there are countries with which we have had traditional friendly cordial relations, historically special relations"¹⁷.

Moscow accompanied these "moves" with an action of intimidating the EU, which had announced an extraordinary summit for September 1st. This offensive utilized both scaring tactics and charm. For instance, it is symptomatic that, right before the reunion, Moscow has multiplied the signals threatening the EU, coupled with assurances of responsible behavior on international arena. Therefore, this was an offensive meant to feed the potential dissensions inside the EU, whose members (many of them) are interested – because of the massive imports of oil and gas – in future good relations with Russia. Moreover, the Russian president D. Medvedev found necessary, one day before the EU reunion, to clearly explain in an interview Moscow's position of principle on international relations. Therefore, he clarified the way Russia understands to carry on its international actions, many of the concepts in use being obsolete at least from the point of view the present system of states, others hiding serious issues that cannot be ignored (see above more about the Medvedev doctrine). This is something that leads to the conclusion that the action Russia undertook in Abkhazia and South Ossetia is no less than the result of what it considers a legitimate principle of foreign affairs that it might put into practice again into the future. And the warning for those who shelter such Russian citizens at present or in the future is self implied. Let us think at the millions of ethnic Russians from Ukraine or at their percent in the population of the Baltic independent states and it is enough to understand the dangerous potential of this statement. The question asked by the international media, but also by the governments of the major powers, was what other "frozen conflict" will be unfrozen, given the precedents from South Ossetia and Abkhazia.

On the other hand, again on August 30, the Russian foreign minister, Sergei Lavrov, declared that he considers the German issue to be forever closed and that the "Russian-German conciliation" is one of the fundamentals of the "construction of new Europe". What this cryptic statement wants to say will lead to many hypotheses in European chancellories and across Atlantic and to many expert appraisals on the Berlin-Moscow post-Cold War relations and their impact on the future of Europe.

Under such circumstances, the EU summit on September 1st emphasized the existence of two "camps". One of them favored a more trenchant attitude towards Russia and, even if it didn't immediately call for sanctions for the Russian actions in Georgia, at least it was calling for strong signals of opposition towards Russia. The visible members of this camp were Britain, Poland and the Baltic states. The other "camp", led by Germany, France and Italy, emphasized the importance of "dialogue" and of its continuity in the relations with Russia, as the stability and prosperity of the continent and even the avoidance of a new Cold War (something that Russia showed it has no fear of) are at stake.

The reply of the other major actors on the international arena didn't take long to show the reaction towards both "moves" of Russia. On one hand, as we already pointed out, there was a massive and immediate protest of the West against the illegal recognition of independence of the two separatist entities in Georgia. Here, we should also note that any similarity with Kosovo was rejected. From this perspective, it is very revealing the demonstration of the British foreign secretary, David Miliband, in an article published on August 29, 2008, in "The Guardian". He stated in a trenchant manner that a comparison between the case of Kosovo and that of the two separatist republics in Georgia "does not bear serious examination"¹⁸.

On the other hand, the political response of the EU was not clear. The conclusions of the EU summit of September 1st, 2008, condemned the Russian "disproportionate reaction" in Georgia and labeled as "unacceptable" Moscow's decision to recognize the two separatist republics. In a clear (and symbolic) reference to the Medvedev doctrine, president Sarkozy said on

this occasion: "A return to the spheres of influence is unacceptable. Yalta is over"¹⁹, hinting at the 1945 agreement that carved up post-World War II Europe between Soviet and Western domains. If we add to this that both the US and NATO have repeatedly made clear in those days that they oppose the new Russian policy, we can affirm that Moscow was facing, two weeks after the end of the war in Georgia, a determined and united West against allowing the return of a long-gone era.

According to an opinion expressed by Timothy Garton-Ash, a well-known specialist in the history of the Cold War, the real confrontation between Russia and the West lays in the way of understanding the international situation and in the way the systemic change is promoted today: "'Territorial integrity' is not the heart of the matter here. ... The frontiers of existing states must be respected, but in exceptional cases territories within states may negotiate special autonomies or even vote to become independent, like Slovakia and Kosovo, or perhaps Scotland one day – but always by peaceful means, by negotiation and consent, with the sanction of national and international law. The how matters even more than the what. That's our fundamental claim, which Putin's Russia now challenges head on. It's message is that the unilateral use of force in the advancement of national interests is part of what great powers do; that the EU's postmodern, multilateral, law-based order is a transient 20th-century anachronism; and that, in the words of Thucydides's Melian dialogue, 'the strong do what they can, and the weak submit'²⁰.

At the end of another hot August in the modern history of Europe (recent precedents – 1914 and 1939, which were catastrophic for the history of the continent and of the entire world), the positions of the camps were clear as the confrontation approached. The developments of this August were evolving around the Caucasus, through the Russian aggression, but, from the point of view of the international security, all the major powers were more or less involved.

C. The Black Sea in August 2008: a 19th century scenario?

The crisis of August 2008 didn't just lead to political responses from the West. More pre-

cisely, the Russian guns were not answered only by Georgian guns and by the previously described political declarations/responses of the West. In practice, the latter were accompanied by military actions whose significance could not be missed by Moscow. Therefore, immediately after the start of the war in Georgia, one could notice an increased naval military activity in the Black Sea.

The resemblances with the developments in this sea area during the major continental crises of the 19th century are striking. As it is known, in the 19th century, from the “eastern issue” (dealing with the legacy of Europe’s “sick man”, the Ottoman Empire), which often involved the maritime area of the Black Sea, to a real paradigm concerning the behavior of the involved major powers. Thus, any Russian “move” towards South, to Constantinople, was met by the other major European powers by deploying naval forces in the Black Sea, in the Straits or beyond them. In 1854-1856, the “Crimean War” was needed to block for two decades the Russian ambitions to Constantinople seeking to unhinge the continental power balance. This war had a major naval component – the deployment of European land troops in the Crimean peninsula, the main base of operations of the Russian fleet. When, in 1877-1878, Russia tried again to become the dominant power in the Black Sea and to get the most part from the Balkan inheritance of the Ottoman Empire, Europe once again deployed naval forces in the Straits and made clear its will of not allowing this thing to happen. War could only be avoided by the mediation of the German chancellor Bismarck and the Congress of Berlin. During the First World War, Britain and France, being allied with Russia, have accepted the Russian presence in the Straits after the conflict (the Sykes-Picot agreement, 1916), but also opened the fronts in Thessaloniki and Gallipoli in order to maintain their land and naval presence at the Black Sea.

What happened after August 8, 2008, in the Black Sea reminds us, therefore, of this more than a century old model (with the proper adjustments determined by the passing of time), in contradiction with the systemic manifestation

of anti-modernism, in “defiance of Westphalia”. The Russian aggression was immediately followed by the deployment – legal, this time – of Western naval forces through the Straits. The American destroyer USS McFaul was the first to enter the Georgian port of Batumi on August 24 in order to distribute humanitarian aid. It had passed through the Straits on August 22, together with the Polish frigate “Gen. Kazimierz Pulaski”, being preceded, on August 21, by the Spanish frigate “Adm. Don Juan de Bourbon” and the German frigate “FGS Luebeck”. The Polish frigate, together with two other NATO ships, were heading to Constanța, in accordance with a visit announced prior to the conflict in Georgia, the three of them being under NATO command. The American destroyer USS McFaul was part of a “task force” of three ships (among which the frigate USS Taylor), having a humanitarian mission conceived after the start of the conflict. On August 25, the Russian cruiser Moskva left Sevastopol and the American ships USS Mount Whitney and Dallas were directed to the Black Sea²¹. This strong naval activity in the Black Sea also led to political decisions. The Ukrainian president requested that every move of the Russian naval forces from the port of Sevastopol must be first approved by Kiev, causing Russian protests. At its turn, Turkey saw itself forced to notice that its exports (on land route) to Russia waited a long time at the Russian borders, something that was interpreted as a warning concerning the observance of the stipulations of the Montreux Convention.

The events on the naval vector unfolded after the start of the “Five-Day War” suddenly revealed the strategic importance of the Black Sea in the larger context of the international security. Even if other previous events led to a similar conclusion – such as the decision reached in Istanbul in 1999 referring to the withdrawal of Russian troops from the “frozen conflicts” areas or, strongly related to this issue, the suspending of Russia from CFE in December 2007; the setting up of US military facilities in Romania and Bulgaria between 2005-2007; the launching by Turkey in 2005 of the operation “Black Sea Harmony” as an extension of the “Active Endeavor” in the Mediterranean,

what happened in Black Sea in August 2008 brought it to light permanently. From this perspective, a few observations must be made.

The first one would be that, in the classical register of evaluating the threats against their own security, two powers bordering the Black Sea, Russia and Turkey, take into consideration the "removal" of the Black Sea water space from the plans of forces of other major powers.

On one hand, Russia considers that this maritime route must be closed from a military point of view in order to avoid an unwanted intervention at south of its territory. From this point of view, Russian strategists probably take into consideration that the Black Sea route could be used to bring military forces in the former Soviet republics that are now bordering the Black Sea, such as Ukraine and Georgia, especially, and others situated in the immediate proximity, such as Moldova, Armenia and Azerbaijan (here we should emphasize that Russia pays a lot of attention to the new geopolitical concept of "Greater/Broader Black Sea Area" launched by American strategists, which is "under attack" from various local strategic levels). An unhindered naval "penetration" by other major powers in the Black Sea basin could dramatically change – the Russian planners estimate – the balance of forces in the region in the disadvantage of Russia in cases such as the one from August this year, when the conventional military force is used. Therefore, Russia's opening to Turkey, a NATO member who happens to have the key to the Straits according to the Montreux convention (1936), is easy to understand.

Another important element that Russian planners take into consideration when it comes to the strategic importance of the Black Sea consists in the fact that this water area has witnessed an exponential growth of its economic relevance, especially in the energy field. The Black Sea is thus not only the "bed" of existing pipelines, but also of future ones, so that the energy security – understood by Moscow by having the monopoly over the transportation of Caspian-Asian energy resources to the West, also includes a major attention given the Black Sea basin from a military point of view.

In what Turkey is concerned, this country is interested in maintaining its control over the Straits, as part of its sovereignty. Moreover, Ankara is equally interested in not allowing the Black Sea to become an area of military confrontation, given the circumstances of the re-launching of the policy of force demonstrated convincingly by the events of August 2008. In such circumstances, Turkey would no longer be a major player in the Black Sea area, being possible that it would be surpassed/annexed to by other more powerful actors (NATO, EU, etc.). What is probably appealing to the Turkish strategists is to keep the present balance of forces in the Black Sea and to keep out the actors from outside the area in order to maximize Turkey's chances in the present power game. This would actually explain the launch of Turkey's own political initiative during the Russian-Georgian war concerning the "partnership platform" in South Caucasus, as well as the strong ties between Ankara and Moscow. The present configuration of naval forces in the Black Sea suits Turkey, as well as the control it has over the deployment of other naval forces in the area, as it represents, alongside Russia, the most important regional player, capable of capitalizing over this situation. In Turkey's opinion, any change in this naval strategic picture would bring disadvantages for the security situation of the country and not only in this geographic azimuth.

At least two other states – Romania and Bulgaria –, by the very fact they accepted the setting up of US military facilities on their territory, including air bases, demonstrate that they favor the concept of "open sea". It is known that the provisions of the Montreux Convention also stipulate the "closing" of the Black Sea waters for aircraft (at that time, aircraft carriers were at the beginning of their development, while the concept of air bases was, because of the low flight autonomy of the aircraft, irrelevant), but the US military facilities on the western shore of the Black Sea renders them irrelevant. The taken measures – see the order of the Ukrainian president during the crisis concerning the moves of the Russian fleet from Sevastopol – both Ukraine and Georgia – having ports opened to allied ships – could be considered as favoring the concept of "open sea".

Therefore, "The Five Day War" succeeded to reveal the growing strategic importance of the Black Sea and the orientations of the various local actors in what the "closed sea/open sea" issue is concerned.

D. The systemic importance of the Russian-Georgian war

In order to reveal the systemic importance of the Russian-Georgian war, several additions must be made first.

The first one refers to the fact that, after 1990-1991, when the Cold War ended once with the collapse of the USSR, the international system of states has gone through a continuous transformation. This political earthquake, which ended a systemic structure that has been in place for about four decades, was followed by strong attempts of resettling. At first, there was the "magic hour" of the US, which laid the grounds – as some theoreticians demonstrated – of the "unipolar world". Of course, this systemic structure took shape gradually, but we can consider it done sometime between 1993-1994. More than a decade of US domination has followed – a "hyperpower" in the vocabulary of some politicians –, which led to a debate concerning the opportunity of an "imperial" settlement of the world with the US as a benevolent empire, capable of curbing its own the reckless impulses (Ikenberry)²². But 9/11, the subsequent invasion of Iraq and the insurgence that followed the invasion showed the limits of unipolarity, so that what had been till then a theoretical debate has suddenly become entrenched in the reality. Towards the end of the administration of G.W. Bush, the systemic structure seemed to head to another paradigm that some experts (R. Haas) called "non-polar", therefore consisting in several poles of power condemned to multilateralism in order to face the challenges of the 21st century²³.

How the Russian-Georgian war can be classified in the picture drawn until now?

The second addition refers to certain evolutions of the post-Cold War era. Two key-words define these evolutions. The first is "globaliza-

tion", which means the world-wide expansion of the financial and systemic activities (together with those related to these). This was possible both because of technological breakthroughs, which made possible instantaneous communication and real-time surveillance of the entire globe – having consequences over the phenomenon of war in the 21st century –, and also because of the major human fluxes between continents that got on the move for various reasons (poverty, economy, internal wars, etc.). The second key-word is "new threats". Global threats such as "global warming", "terrorism", "hunger", "nuclear proliferation", "systemic economic crisis", etc., have become obvious and the global answer to them doesn't have much time to wait.

Thus, globalization and the new global threats imposed a new systemic order and the process is still unfolding. New actors have appeared – China, India, Brazil, Nigeria, etc. –, who seek to find a matching place in the system. Older actors, but temporarily in the shade – such as Russia –, have a sinuous evolution and they seek not to lose the systemic race. The same happened with older and imposing actors – EU, US, the West in general –, who are also engaged in the effort of maintaining their systemic positions. The whole picture proves a remarkable fluidity in the system and even outlines a source of tension. Actually, such a tension is obvious from a historical point of view in the case of an other systemic order, but the history proved that a hegemonic war meant to create a new order is prone to failure. If this is not the case this time, then we have to face a new type of instability, which will not end in war, but in a new and negotiated order, reached without war.

In this picture, which is the role and place of the August 2008 war in the Caucasus?

At last, but not the least, the third addition refers to the multiplication of the systemic actors and to the expansion of the linking networks among them. At present, the existence of over 200 states demands a set of rules of systemic behavior which will ensure its viability. As a

consequence, an assembly of institutions is needed, with the task of formalizing the rules and to monitor at the same time the systemic situation, putting into practice the necessary regulations. Such a paradigm explains why it is so grave when a major power undertakes actions in the system outside the established and agreed upon paradigm. The most recent such case is the invasion of Iraq by the US-led coalition in 2003, whose consequences are yet to be known.

To what extent the “Five Day War” breaks the existing and agreed upon paradigm?

Trying to respond as briefly as possible to the above questions.

So, in order to answer the question referring to the classification of the August war in the general security picture, we have to place it in the context of the transition from unipolarity to multipolarity. In practice, Russia is “forcing” its recognition as one of the systemic poles, something that was denied to her after the end of the Cold War and the collapse of the USSR. This explains Moscow’s insistence concerning the “encirclement” it is subjected to by NATO expansion and, generally speaking, by the West, and its need of being recognized its entitlement to its own sphere of interest/influence. In this context, the appearance of the Medvedev doctrine represents, no doubt about it, the launch of a new course in Moscow’s foreign policy, by which the West is denied the role of systemic hegemon, while Russia is placed in the position of competitor in the creation of a new multipolar system. Two issues have often been clear during the crisis, which become easy to understand from the perspective of the above conclusion. The first consists in the direct way in which Russia (through prime-minister Putin, first and foremost, but also through other senior officials) have accused the US of having the initiative in the start of the conflict, linking this fact to the ongoing presidential campaign in the US. This is revealing for the way Moscow’s political elite perceives the main threat to Russia: the prolongation of the systemic domination of the US and

of the unilateralism, which condemns Russia to be a second class power.

The second issue that has to be mentioned is the one that was often emphasized by analysts during the war, namely that Russia had this aggressive stance in the context in which the US are involved in Iraq and Afghanistan, therefore incapable of making a proper retort to the Russian “move” because of the dispersion of forces. Indirectly, Russia demonstrates that it sought the proper moment for launching a systemic move of contesting the dominant power and to constrain it to abandon the unilateralism and to make the systemic trend to multipolarity irreversible.

This systemic goal of Moscow incorporates the Russian proposal for a pan-Euro-Atlantic conference meant to create a new security architecture for this area. What Russia expects from this conference is clear: the diminishing of the West’s role in issues related to security and the recognition of Russia’s equal place and role.

In addition to what was already stated, it can be said that, in August 2008, Russia chose to play the role of systemic competitor, placing itself in the role of revolutionary power determined to change the status-quo. The recognition of independence of South Ossetia and Abkhazia did nothing else but to make clear, *urbi et orbi*, Moscow’s fundamental goals in the international system. And these goals are in perfect harmony – even if they seem lacking realism through the old and unsustainable procedures in the post-modern context of the post-Cold War era – with the fundamental westphalic traits that define the present organization of the international community.

Answering the second question, the conclusion can be drawn that Russia, through the “Five Day War”, did nothing else but to make official/legitimize the systemic tension and, even more, to accentuate it. Acting as a revolutionary power inside the system, Russia did not shy away from launching the process of reformulating the ex-soviet space, until now sacrosanct when it comes to borders that were drawn since the time of I.V. Stalin and N.S. Khrushchev. It is both a

demonstration of courage – obvious in the recognition of independence of Abkhazia and South Ossetia –, of commitment on a road of no return – the other way would mean Russia's dismemberment –, of determination in reaching its goal (the recognition of its own sphere of influence). Without fear of exaggerating, but in consonance with the logic assumed in this study, Russia does not shy away even from a war with the major powers in order to reach these goals. And the subsequent statements – among others, the threat it will install rockets in Kaliningrad in response to the US missile shield in Poland and the Czech Republic –, together with the more or less undercover actions in Ukraine, seem to demonstrate this fact.

Finally, in response to the third question, it can be said that Russia has blown into the air the existing paradigm, under which the existing situation could be modified by agreement. By its aggression in Georgia, Russia defied one of the sacrosanct principles of the UN. When something similar happened, such as the invasion of Kuwait in 1990 by Iraq, Moscow worked together with the other systemic custodians in organizing the punishment – the first Gulf War. This time, however, Russia signaled that the UN itself is outdated because of the consequences of globalization in the geopolitical field and that it needs fundamental changes.

On the other hand, Russia treated with contempt the OSCE rulings, although it is a founding member. At this point, it must be added that the Russian experts (including official ones) have started for some time to advance the idea that the Helsinki Final Act is outdated and that it is imperative to update it. In this context, the well-known Russian proposal was launched concerning the summoning of a reunion for security in Europe, in which the US and Canada should take part. If this conference is understood by Moscow as Helsinki-2 (after almost four decades) or as an attempt to substitute itself to the US as a balance element in the power equation from the old continent, it remains to be seen. Anyway, Moscow's obvious attempt of exploiting the divergences between the US and the EU make plausible the trend towards the gaining of a major role in Europe, thus replac-

ing the US, which are considered of being irreversible drawn to Asia.

If only one conclusion should be drawn from the Russian-Georgian war from the general systemic point of view, this would be that Russia launched the action of reformulating it with the specific instruments of the westphalic order. Namely, by the use of force. Why it chose these instruments is another issue, which is linked to the current economic weakness of Russia and by the weight of its imposing nuclear arsenal, as it is perceived the Russian elite.

The post-Cold War era, one of unipolarism and unilateralism, has ended. A new order starts to take shape and the world has entered a period of major systemic instability, in which the main preoccupation should be the avoiding of a war for hegemony.

Paper translated by
Alexandru Voicu (IPSDMH)

NOTES

¹ On order to maintain an impartial tone, we have to mention that most analyses from the Western media concerning this military conflict put most of the blame on Russia, as a state which violated the norms of non-interference in the internal affairs of another state, but there are also studies which accuse Georgia of irresponsible behavior and of provoking a war in order to retake by force the separatist provinces. Until the moment when the historic testimonies will allow us to establish who attacked first, in the fortunate case that we will ever find out, there is certain that Russia violated this norm of the international law from the very moment it directly favored the separation of Abkhazia and South Ossetia from Georgia. See Charles King, „The Five-Day War”, in *Foreign Affairs*, November-December 2008, and Roy Allison, „Russia Resurgent? Moscow's Campaign to Coerce Georgia To Peace”, in *International Affairs*, no. 84, 6, 2008, pp. 1145-1171.

² Radio Free Europe, February 10, 2006.

³ *The Times online*, April 5, 2008, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/>.

⁴ Ibidem.

⁵ *Moscow News*, April, 10, 2008, <http://mn.weekly.ru>.

⁶ The term of “post-American world” is used by Fareed Zakaria in his volume, *The Post-American World*, WW Norton, 2008.

⁷ Sergei Lavrov, “Russia and the World in the 21st Century”, in *Russia in Global Affairs*, nr. 3, July-September 2008, passim.

⁸ Chronology after *Le Monde*, 09.08.08.

⁹ Vladimir Socor, "The Goals behind Moscow's Proxy Offensive in South Ossetia", *Eurasia Daily Monitor*, vol. 5, Issue 152, <http://www.jamestown.org>.

¹⁰ Carmen Eller, "How the Caucasus Erupted", in *Der Spiegel Online*, 08.08.2008.

¹¹ According to a copy of the agreement obtained by EurActiv from Georgian sources; see also Katrin Bennhold and Andrew W. Kramer, "Rice Bringing Georgia Plan for New Cease-Fire and Withdrawal", in *International Herald Tribune*, Thursday, August 14, 2008: the agreement was reached by Sarkozy through visits in Moscow and Tbilisi on August 12 and 13, but the Russian troops continued their offensive afterwards, drawing protests of the US, who asked for the immediate ceasefire.

¹² See the EurActiv website, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/sarkozy-fire-foggy-georgia-peace-plan/article-174977>: "Let me refer to the six-point plan of Presidents Medvedev and Sarkozy, which does not include a reference to territorial integrity. And it's not a mistake, it's not an omission, it was deliberate, I would say", Chizhov said.

¹³ Michael Emerson, "Post-mortem on Europe's first war of the 21st century", CEPS, Policy Brief, No. 167, August 2008, <http://shop.ceps.eu>.

¹⁴ "Consternation in Europe", *Der Spiegel online*, 27.08.2008, www.spiegel.de.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ A brief of these principles with excerpts from the declaration of D. Medvedev can be found on www.economist.com, September, 1st, Medvedev on Russia's interests: "The principles, which Mr Medvedev says will guide Russia's foreign policy, seem to have rather a 19th century feel to them. His remarks (translated by the BBC monitoring service) describe them as follows:

1. International law "Russia recognises the primacy of the basic principles of international law, which define relations between civilised nations. It is in the framework of these principles, of this concept of international law, that we will develop our relations with other states."

2. Multi-polar world "The world should be multi-polar. Unipolarity is unacceptable, domination is impermissible. We cannot accept a world order in which all decisions are taken by one country, even such a serious and authoritative country as the United States of America. This kind of world is unstable and fraught with conflict."

3. No isolation "Russia does not want confrontation with any country; Russia has no intention of isolating itself. We will develop, as far as possible, friendly relations both with Europe and with the United State of America, as well as with other countries of the world."

4. Protect citizens "Our unquestionable priority is to protect the life and dignity of our citizens, wherever they are. We will also proceed from this in pursuing our foreign policy. We will also protect the interest of our busi-

ness community abroad. And it should be clear to everyone that if someone makes aggressive forays, he will get a response."

5. Spheres of influence "Russia, just like other countries in the world, has regions where it has its privileged interests. In these regions, there are countries with which we have had traditional friendly cordial relations, historically special relations. We will work very attentively in these regions and develop these friendly relations with these states, with our close neighbours."

Asked if these "priority regions" were those that bordered on Russia he replied: "Certainly the regions bordering [on Russia], but not only them."

¹⁸ David Miliband, "Ukraine, Russia and European Stability", *The Guardian*, August 29, 2008: Russia also needs to clarify its attitude to the use of force to solve disputes. Some argue that Russia has done nothing not previously done by NATO in Kosovo in 1999. But this comparison does not bear serious examination.

Leave to one side that Russia spends a lot of time arguing in the UN and elsewhere against "interference" in internal affairs, whether in Zimbabwe or Burma. NATO's actions in Kosovo followed dramatic and systematic abuse of human rights, culminating in ethnic cleansing on a scale not seen in Europe since the second world war. NATO acted over Kosovo only after intensive negotiations in the UN security council and determined efforts at peace talks. Special envoys were sent to warn Milosevic in person of the consequences of his actions. None of this can be said for Russia's use of force in Georgia.

The decision to recognise Kosovo's independence came only after Russia made clear it would veto the deal proposed by the UN secretary general's special envoy, former Finnish President Ahtisaari. Even then we agreed to a further four months of negotiations by an EU-US-Russia troika in order to ensure that no stone was left unturned in the search for a mutually acceptable compromise". In the same article Milband accused Russia that tries to provoke a new Cold War with the West. "Yesterday's unilateral attempt to redraw the map marks not just the end of the post-cold war period, but is also the moment when countries are required to set out where they stand on the significant issues of nationhood and international law.

The Russian president says he is not afraid of a new cold war. We don't want one. He has a big responsibility not to start one".

¹⁹ John Lichfield, "Europe Issues cautious Warning to Russia", www.independent.co.uk, 2 September 2008.

²⁰ Timothy Garton Ash, "Only a Combination of Deterrence and Détente Can Meet This Challenge", in *The Guardian*, September 4, 2008. Here it is how David Miliband evaluated on his blog what happened in August 2008: "It must be a western conceit to think that just because we are on holiday in August there should be fewer crises in foreign policy. Sure enough, August is usually full of crises: coups, scares etc. We go on holiday; we get

back from holiday. Why do we even think that two weeks could go by without a problem?

This year has proved no different. And the Georgia crisis is a real crisis. The European Council meets today in emergency session for the first time since September 11 2001. Over 100,000 Georgian refugees have joined the 200,000 – plus left over from the civil wars of the early 1990s. That is reason enough to say there is a crisis.

But the rupture in international norms is more significant. As recently as April, Russia supported a UN Resolution affirming the territorial integrity of Georgia. Today it is occupying and recognising two breakaway states. Talk about unilateral use of force without UN cover ...

Many people have made the point that “we” need Russia – if not for gas then over Iran or Afghanistan. This is true. But Russia needs “us” too. As Fareed Zakaria cleverly points out in *Newsweek*, Russia’s actions in Georgia are a potentially serious strategic blunder: Europe has been united by Russian action; trans-Atlanticism revived; and China alienated. Not a clever day’s work.

I do not celebrate this breach. Russia’s integration into global economics and politics is actually the best hope for a country losing population at Russia’s rate.

Europe and America have not rushed thoughtlessly into action. We will be deliberate and effective in choos-

ing the right ways to react to Russia’s actions. In the short term we support democratic and sovereign countries, starting with Georgia, which need economic and political help. In due course we will raise the costs to Russia of such behaviour.”

Source: <https://blogs.fco.gov.uk/roller/miliband/>

²¹ Bulent Kilic, “The Black Sea: A Net Assessment, A Russian Frigate Crosses the Bosphorus”, in *Stratfor Today*, August 26, 2008.

²² See especially John G. Ikenberry, “Illusions of Empire. Defining the New American Order”, in *Foreign Affairs*, March-April 2004, an essay based on the idea that the US internal politics are marked by a war between the supporters of a liberal order and those who advocate an imperial order and that the results of this war will be seen in the foreign politics of the US.

²³ See Richard N. Haas, “The Age of Non-Polarity” in *Foreign Affairs*, May-June 2008, a study that affirms that the 21st century will be characterized by non-polarity (non-polar disorder), which means the extreme dispersion of power between various actors, be them states or not. See also Joseph M. Parent, Joseph Bafumi, Charles A. Kupchan, Peter L. Trubowitz, „Correspondence: Of Polarity and Polarization”, *International Security* – Volume 33, Number 1, Summer 2008, pp. 170-172.

SUMMARY

The main argument of this article is that Russia decided in August 2008 to attack Georgia and support the emergence of secessionist states Abkhazia and South Ossetia in order to harm the interests of the West and deny the role of hegemonic power for the USA. In fact, Russia is “forcing” its recognition as one of the systemic powers, something which was denied to her after the end of the Cold War.

Mihail E. Ionescu, PhD, is a historian and political scientist specialized in strategic and security studies.

Currently he is the director of the Institute for Political Studies of Defense and Military History.

TERITORIALITATE ȘI SECURITATE RECONCEPTUALIZĂRI GEOPOLITICE

Lavinia Asavei

Introducere

Spațiul geografic fizic este astăzi martor al unor importante transformări în contextul mondializării. Dar oare aceste transformări să simbolizeze sfârșitul spațialității și implicit al teritorialității sau oare fenomenul denumit și „deteritorializare” să fie automat însoțit de unul de „reteritorializare”?

Ce se întâmplă în acest caz la nivelul conceptului de „securitate”, concept confiscat de școala realistă? Rămâne acesta imun la schimbările care au loc în relațiile internaționale, atât la nivel teoretic, cât și la nivel practic?

În ceea ce privește conceptul de spațialitate, credem totuși că asistăm la o reteritorializare care permite spațiului geografic să continue să existe în paralel cu spațiul virtual comunicational, să se integreze în spațiul mobil și să interacționeze în plan internațional. Astfel, mondializarea nu reprezintă nici sfârșitul teritoriilor și nici al frontierelor politice și cu atât mai puțin dispariția statului. Integrarea în spațiul virtual nu conduce la omogenizare spațială, ci, din contră, la o fragmentare și explozie a diferențelor. Rolul important pe care statul continuă să îl joace în cadrul procesului de mondializare este vizibil la nivelul negocierilor legate de barierele tarifare, de politicile subvenționiste și, nu în ultimul rând, la nivelul restricțiilor aplicate mobilității internaționale a forței de muncă.

Astfel, nu credem să fie vorba despre o dispariție a spațiului, ci despre dezvoltarea unei noi ontologii în conceptualizarea spațiului la care asistăm astăzi – ontologia imobilității care caracterizează spațiile geografice fizice începe să facă cunoștință cu un alt tip de ontologie, cel

al mobilității. Nu este deci vorba despre o înlocuire ontologică la nivelul conceptului de spațialitate la care asistăm astăzi, și cu atât mai puțin la o dispariție a lui. Din contra, este vorba despre existența simultană și interdependentă a două forme ontologic diferite de spațialitate și implicit de teritorialitate pe care am putea să le sesizăm în contextul mondializării.

Pe de altă parte, realitățile cu care se confruntă societatea internațională contemporană par să contribuie și la o deschidere conceptuală mult sperată de teoreticienii postpozitiviști în privința conceptului de securitate. Astfel, conceptul de „securitate umană”, lansat pentru prima dată într-un raport PNUD din anul 1994¹ pune accentul pe dezvoltarea durabilă și pe intervenția umanitară. În timp ce securitatea statală face referire la un teritoriu, la o populație și la un guvern, securitatea umană este un concept mult mai larg și difuz și care nu se bucură de o definiție universal acceptată. Termenul este vag și cuprinde problematici mergând de la preocupări alimentare până la supraviețuirea comunităților, pericole provenind atât din interior cât și din exteriorul statelor. În numele umanitarului, acest concept de securitate umană legitimează ingerința internațională în cazul statelor care nu mai pot asigura bunurile sau chiar viața cetățenilor lor. În acest sens, anumiți teoreticieni ai relațiilor internaționale acceptă schimbări importante în cadrul conceptului de suveranitate, concept care pentru mulți dintre aceștia nu mai înseamnă un control inviolabil al teritoriului, ci responsabilitate comună și protecție a populațiilor indiferent de teritoriile locuite de acestea².

Credem că momentul 11 septembrie marchează intrarea într-o eră a conflictelor asimetrice. Terorismul nu este legat nici de guverne și nici de state, el nu respectă regulile jocului realist, ci reprezintă un adversar ascuns ale cărui acțiuni sunt imposibil de prevăzut. Terorismul se sprijină pe ideologii transnaționale, exploatarea frustrărilor sociale, economice și identitare ale țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare, dar recrutează masiv și cetățeni din interiorul țărilor în care se planifică atacurile. Toate acestea duc la o schimbare majoră în abordarea conceptului de securitate națională, schimbare marcată printr-o supraveghere tehnologizată generalizată a propriilor cetățeni și a frontierelor statale, mai nou din exteriorul teritoriului național³. Astfel, noile tehnici de supraveghere și de control al mișcării indivizilor care țin de viziunea postpozitivistă a securității marchează un transfer al obiectului insecurității la finele Războiului Rece la nivelul străinilor și în special al imigranților. În acest caz, inamicul își schimbă definiția – nu mai este vorba despre o problemă de putere între doi inamici statali, ci de o problemă de localizare și de identificare a inamicului individual de acum infiltrat, aflat din ce în ce mai des în interiorul frontierelor statale și de o ștergere a liniei care separă securitatea internă de cea externă⁴.

După cum vom încerca să arătăm în această lucrare, transformările atât de evidente la care este supus spațiul, în special în cadrul mondializării economice, nu pot să nu fie cauzate și urmate inevitabil de interogări și reconceptualizări în plan teoretic. Iar în măsura în care teritoriul nu poate exista în lipsa unui sistem de protecție, această stare de fapt la rândul ei are repercusiuni evidente și asupra cuplului securitate statală/securitate umană. De aici pâna la a vorbi despre o reformă a geopoliticii westphaliene nu este decât un pas, unul pe care anumiți teoreticieni în Relațiile Internaționale l-au făcut deja.

I. Profețiile sfârșitului statului și spațialității

Stabilitatea și continuitatea fac astăzi din ce în ce mai mult obiectul criticilor din partea

abordărilor teoretice care privilegiază interacțiunea și construcția reciprocă, atât a conceptelor, cât și a tuturor fenomenelor sociale. Axiomele realiste care susțin faptul că realitatea este constituită de elemente separate bine determinate, că existența lor precede procesele interactive, că stabilitatea și echilibrul sunt naturale, bine evidențiate de momentul 1648 în istoria europeană, sunt astăzi denunțate de noile viziuni în Relațiile Internaționale, care pun accentul cu insistență pe procese și transformări sociale. Pentru criticii postpozitiviști conceptul de spațiu este o construcție socială, rezultatul interacțiunii dintre mai mulți actori, caracterizat printr-o proprie dinamică internă, modelat și la rândul lui modelator al socialului. Spațiul nu este pentru aceștia un dat obiectiv, asocial și inert în sensul euclidian, ci el însuși este un actor dinamic, având capacitatea de a influența ceilalți actori.

În ipoteza în care spațiul este o construcție socială, iar socialul la rândul lui o construcție spațială, spațialitatea devine teritorialitate atunci când intervine procesul de politizare, de demarcare statală și de implicare în procesul de construcție al unei identități naționale cât mai omogene. Mai mult chiar, R.D.Sack, pornind de la studiul colonizării teritoriilor indiene de către europeni, susține faptul că teritorialitatea reprezintă o „strategie geografică” prin care se urmărește controlul indivizilor prin controlul spațiului pe care aceștia îl ocupă⁵. Astfel, se poate spune că teritoriul clasifică, controlează, închide și exclude, modifică comportamentul celor care îl locuiesc, efectele sale fiind în același timp fizice, sociale și psihologice.

La rândul ei, definiția clasică a statului se sprijină conform teoriei lui J.Agnew⁶ pe mai multe elemente: statele sunt unități „fixe” pe un „spațiu suveran” bine delimitat de „frontiere” care încadrează societățile și care „legitimează” existența acestora printr-o politică de „excludere” a diferenței dincolo de frontiere. Ontologic, statul este o construcție fixă, care nu își poate exercita puterea decât asupra obiectelor fixe. Puterea sa rezultă din capacitatea de a organiza și de a controla obiectele aflate pe teritoriul său, de aici și nevoia absolută de a îngrădi, iar în unele cazuri chiar de a reprima pe cât posibil

formele de mișcare, în special pe cea umană⁷. În plus, doar statul poate în gândirea clasică hobbesiană să garanteze armonia și ordinea socială; doar în interiorul frontierelor statale ființa umană poate să fie protejată, să trăiască și să se dezvolte. În exteriorul frontierelor este război, anarhie, moarte.

Dar începând cu anii '80, noua gândire postmodernă se remarcă în cadrul acestei discuții prin negarea curajoasă a tuturor reprezentărilor trecute. Analistii mondializării, cum este cazul lui K. Ohmae⁸, anunță sfârșitul statului și odată cu el și al spațialității în contextul mondializării economice: „statul națiune devine tot mai mult o ficțiune nostalgică. Dezbaterile publice pot fi încă prizoniere ale frontierelor politice, dar problemele cotidiene cu care se confruntă cei mai mulți oameni vorbesc despre o altă realitate, despre o economie fără frontiere, despre o economie cu adevărat mondializată”⁹. Ohmae folosește patru indicatori – industria, investițiile, tehnologia informațională și consumul individual¹⁰ pentru a demonstra, pe de o parte, faptul că economia s-a mondializat și ca aceasta a depășit frontierele clasice și, pe de altă parte, pentru a susține ideea conform căreia ceea ce unește pe oameni astăzi nu este o apartenență comună la o nație, ci apartenența comună la o anumită cultură, o cultură care depășește frontierele statale. În această nouă concepție, teritorialitatea nu mai presupune în mod necesar procesul de excludere pe care statul modern îl practică. Identitățile sunt astăzi, sau par cel puțin, rupte de teritorialitate, sunt fluide și se reorganizează în jurul conceptelor de etnie, cultură, religie și în multe cazuri în jurul proiectelor economice. Aceste noi loialități par să fi afectat capacitatea statelor de a controla individul și activitățile acestuia:

„Capacitatea statului de a controla identitățile politice și loialitățile cetățenilor lor a slăbit astăzi din cauza creșterii conexiunilor umane și instituționale care nu fac decât să contribuie la o conștientizare sporită privind problemele mondiale și prin urmare la intensificarea sentimentului apartenenței comune la specia umană”¹¹.

Internetul și formele de transport pe distanțe lungi care devin tot mai accesibile leagă zonele cele mai îndepărtate ale globului și trans-

cend frontierele statale. Timpul și spațiul s-au comprimat și chiar „lichefiat”¹², distanțele nu mai au niciun sens iar „capcana teritorială” a fost depășită. Ne aflăm în plină eră a mondializării, afirmă adepții viziunilor radicale în Relații Internaționale¹³.

Dar la acest nivel al analizei confuzia este foarte mare și trebuie evitată. Spațiul nu este identic cu teritorialitatea statală, așa cum autorii citați mai sus consideră. Există peste tot semne ale recompunerii reprezentărilor spațiale separate de teritorialitatea statală. Paradoxal, se remarcă peste tot o explozie a teritorialității, o compunere și recompunere, o fragmentare, localizare și chiar „glocalizare”, așa cum vom arăta în paginile care urmează.

Puterea spațiului și reteritorializarea diferențelor

Așa cum o remarcă geografia westphaliană, puterea se exercită prin capacitatea de a controla și de a valorifica resursele într-un spațiu dat și astfel ar fi o ineptie să se caute distrugerea lui. De asemenea, așa cum subliniază geografia critică și constructivistă, spațiul și timpul țin de percepția subiectivă a ființei umane. Aceste două coordonate nu au o existență independentă și nu dețin nici o importanță dincolo de conceptualizarea și de valorificarea lor de către om. Timpul și spațiul sunt două construcții sociale și vor exista atâta vreme cât va exista și ființa umană.

Atunci ce se întâmplă în cadrul mondializării din punct de vedere spațial?

Economia liberală pe care se bazează mondializarea astăzi are la origini un mod de producție bazat pe controlul asupra spațiului și timpului, pe inovații tehnice și tehnologice continue care să reducă ciclul de producție, să scurteze în fapt intervalul dintre investire și reinvestire a profitului¹⁴. Astfel, procesul mondializării caută să compreseze spațiul și timpul dar, pentru a reuși aceasta, el creează alte tipuri de spații cum ar fi zonele „off shore” sau regiunile economice și alte tipuri de relații temporale, în special datorate traficului aerian și comunicării prin internet.

Prăbușirea barierelor nu duce automat la diminuarea importanței spațiului. Alte tipuri de bariere se ridică în mod artificial pentru a se prezerva diferența, pentru a crea noi forme de teritorialitate, pentru că diferența este cea care în cadrul legilor competiției aduce investițiile și deci profitul¹⁵. Aceasta duce la un paradox – cu cât barierele spațiale sunt mai puțin importante, cu atât mai mult crește sensibilitatea capitalului la variațiile spațiale și o dată cu aceasta crește și competiția între zone geografice pentru a se prezenta în forme cât mai atractive în fața investitorilor. Acest lucru este vizibil mai ales dacă analizăm politicile în domeniul taxelor, ale mâinii de lucru, ale infrastructurii puse la dispoziția investitorilor¹⁶.

Se poate spune deci că barierele spațiale nu pot fi depășite decât dacă se produc alte forme de spațialitate. Deteritorializarea, provocată de procesele continue de fragmentare, specializare și diferențiere și la care este martoră mondializarea, este astfel automat însoțită de reteritorializare¹⁷.

În acest sens, K.Ohmae vorbește despre emergența unităților economice geografice denumite „regiuni” ca fiind expresia prin excelență a acestei tendințe spre diferențiere, specializare și reteritorializare în cadrul economiei de piață (de exemplu Hong Kong, Silicon Valley, Wall Street, Paris sau Tokyo). Este vorba aici despre noi forme de spațialitate, care nu urmăresc liniile frontaliere statale, care sunt unități economice și nu politice și care nu trăiesc în legătură cu statele, ci cu economia mondială. Logica acestor regiuni nu ține de naționalism, ci de profit și aceasta explică de ce regiunile nu pot și nici nu vor să devină concurente ale suveranității statale¹⁸. Mai mult chiar, economia internațională contemporană s-ar defini de asemenea și prin tendințe simultane de mondializare și de localizare, un proces pe care P. Darel îl denumeste „glocalizare”¹⁹. Pentru aceasta, „forme de state subnaționale” au devenit din ce în ce mai importante în economia internațională în condițiile în care statul neoliberal s-a retras din economie, sau cel puțin i se cere să își limiteze intervențiile în acest domeniu și să își delege puterile actorilor privați. Astfel, de vreme ce economia mondializată are nevoie să

se ancoreze la nivel local, aceste forme statale pot furniza infrastructura necesară economiei mondiale (porturile și aeroporturile, sediile firmelor etc.) și creează legătura între mâna de lucru locală și proiectele internaționale de investiții²⁰.

Această glocalizare, un concept care accentuează importanța spațiului geografic în contextul mondializării, ne face să concludem că mondializarea, așa cum o percepem astăzi, nu este sinonimă cu deteritorializarea. Căci o economie mondializată ar însemna ca resursele să poată circula liber între firme și între spații geografice fără să mai fie dependente de o anumită zonă geografică, ca factorii de producție să fie ușor de găsit în mai multe locații pe glob și în aceleași condiții avantajoase. Dar, pentru moment, firmele cunosc încă o diviziune internă a procesului de producție bine localizabilă în diferite zone geografice ale lumii.

Dar cum rămâne cu statul și teritorialitatea statală?

G.O'Tuathail²¹ se concentrează în cadrul discuției privind deteritorializarea²² asupra repercusiunilor produse de acest fenomen asupra statului, afirmând că asistăm astăzi mai degrabă la o rearanjare a cuplului ordine/identitate/frontieră. Astfel, din perspectiva geografiei critice nu asistăm la o transcendere a teritorialității statale, ci la o rearanjare a funcțiilor și sensurilor statului în cadrul mondializării. Integrarea financiară la care suntem martori astăzi nu înseamnă pentru G.O'Tuathail nici pe departe un sfârșit al geografiei, așa cum prezice O'Brien²³, de vreme ce diferențele între piețe și între produse nu vor dispărea prea curând, iar geografia va continua să se afle în centrul deciziilor financiare internaționale. Teza sfârșitului geografiei presupune existența unor piețe perfecte, perfect transparente, perfect integrate, însă procesele decizionale din cadrul reuniunilor G7, G8 sau G20 demonstrează importanța care este încă atribuită actorilor statali în domeniul economic²⁴.

Iar dacă ne concentrăm și asupra conceptului de frontieră, importanța actorului statal în cadrul mondializării este ușor de sesizat. Poli-

cile statelor de restricție și de excludere operate la nivelul frontierei sunt bine primite de către actorii economici pentru că acestea reprezintă o modalitate de a-și asigura diviziunile și diferențierile internaționale ale proceselor de producție. Antagonismul aparent se dizolvă și se transformă în interdependență între actorii economici și state pentru că pe de o parte statele au nevoie de investițiile străine pentru a-și asigura dezvoltarea internă, și, pe de altă parte, diferențierile teritoriale pe care statele le fabrică, în special la nivelul politicilor fiscale, duc la creșterea profitului actorilor economici.

Astfel, așa cum deteritorializarea este însoțită automat de reteritorializare, „defrontierizarea”, de care ne atenționează teoreticienii postmoderni²⁵, este automat însoțită de „refrontierizare”: „Frontierele și mobilitatea nu sunt antitetice. O lume globalizată este o lume a legăturilor și a mobilității; dar este de asemenea și o lume a granițelor. O mobilitate crescută în interiorul societăților și între state necesită noi frontiere care să gestioneze forme de activitate, sarcini pe care frontierele teritoriale clasice nu le mai pot îndeplini. Astfel, practicile la frontieră se bazează mai mult pe selectivitate și pe profilare” a grupurilor de indivizi și de activități de risc²⁶, noile caracteristici și funcții ale frontierelor fiind prezentate pe larg în a doua parte a acestui articol, dedicată securității teritoriale.

În concluzie, spațiul se comprimă oare până la dispariție din cauza noilor forme de comunicare, așa cum susține geografia postmodernă²⁷? Sau capătă noi forme de expresie în contextul mondializării?

Calculatoarele nu sunt niște găuri negre, ci suporturi tehnice care ajută la conectarea în timp real într-o rețea mondială a actorilor naționali de toate tipurile, fără să mai fie nevoie de deplasare fizică în vederea stabilirii contactelor și fără să se mai producă decalaje temporale în cadrul comunicării. Pentru cei ca Manuel Castells²⁸ lumea se sedentarizează, ducând la deplasarea într-un spațiu virtual al informațiilor, al datelor, al fluxurilor de capital, dar pentru mulți alții lumea doar se fluidizează și se bucură de o mobilitate fără precedent datorită accesibilității crescute la mijloacele de deplasare aeriană²⁹. Se

pare deci că suntem totuși pe cale să depășim concluziile pesimiste ale lui K.Waltz pe tema mondializării³⁰.

Dar deși relațiile *internaționale* vor mai rămâne de fapt pentru încă mult timp *internaționale*, viziunea postpozitivistă „postwestphaliană” pune la îndoială după cum s-a văzut mai sus cele trei ipoteze de bază consacrate la 1648 conform cărora statele au o putere suverană exclusivă asupra teritoriului lor, faptul că domeniul „intern” și cel „extern” sunt două domenii total separate între ele și respectiv ideea conform căreia frontierele statelor ar coincide și ar defini frontierele societății. Această îndoială este cu atât mai evidentă atunci când se analizează conceptul de „securitate” și implicațiile acestuia în teoria Relațiilor Internaționale.

II. Pozitivism și postpozitivism în cadrul practicilor securitare. Noile aplicații ale securității internaționale

Securitatea și războiul sunt două concepte aflate de la începuturi în centrul preocupărilor realiștilor și al tuturor ramurilor pozitiviste în general. Clausewitz ar fi poate cel mai faimos teoretician al creării securității prin folosirea forței atunci când afirmă că războiul nu este decât continuarea politicii prin alte mijloace³¹. În opinia acestuia, scopul războiului nu constă în distrugerea inamicului, ci în supunerea acestuia unei voințe politice. Războiul ar fi astfel obligatoriu pentru ca statele să accepte să renunțe la violență și să coopereze iar pacea, paradoxal, ar fi scopul ultim al războiului. Această viziune asupra relațiilor internaționale explică interesul major acordat folosirii forței militare alături de practicile negocierii diplomatice atunci când se afirmă că personajul principal al relațiilor interstatale este soldatul³².

Abordările tradiționale sunt esențialmente empirice. Astfel, teoreticienii realiști observă mecanismele puse în aplicare de către state, singurii actori internaționali unanim acceptați, în vederea reducerii vulnerabilității și consolidării securității. Morgenthau³³, Waltz³⁴ și Aron³⁵ au încercat cu toții să găsească legi universale de conduită care să îi ajute la elaborarea unui model explicativ ideal care să poată fi aplicat tuturor situațiilor întâlnite³⁶. În acest sens,

autorii citați cad de acord asupra faptului că apărarea intereselor și puterii caracterizează toate statele pe scena internațională, indiferent de capacitățile și de caracteristicile interne care pot diferi de la un actor statal la altul³⁷.

În plus, pentru aceștia, sistemul internațional este anarhic în lipsa unei autorități centrale comune care să reglementeze raporturile concurente dintre state, raporturi care sunt bazate pe incertitudine, pe neîncredere generală, pe principiul „self-help” și care le face să intre ușor în cursa înarmărilor, agravând prin urmare conflictele în loc să le aplaneze. De aici, apărarea militară a teritoriului național și studiile strategice par a fi cele două fațete ale securității pe care viziunea realistă le privilegiază³⁸.

Să fie oare aceste abordări depășite de practicile securitare întreprinse astăzi? În contextul mondializării individul contează mai mult decât statul al cărui cetățean este, amenințările externe statelor nu mai pot fi separate de cele interne, gama de atingeri care pot fi aduse securității oamenilor s-a lărgit, cuprinzând astăzi pe lângă amenințările militare cele transfrontaliere, transculturale, climatice, alimentare și teroriste.

Astfel, B.Buzan, reprezentant al școlii de la Copenhaga, abandonează orice considerent privind natura războinică a individului, natură privilegiată de curentul realist, combinând dimensiunile interne și cele externe ale securității. Această schimbare de perspectivă îl face să concluzioneze faptul că statele nu mai pot fi considerate ca fiind cele mai bune garante ale securității, căreia nici ei nu i se mai poate preciza o definiție unică; natura amenințărilor diferă se pare de la o regiune la alta în funcție de capacitățile și interesele actorilor. În plus, securitatea – concept contestat ca multe altele, nu mai poate fi înțeleasă doar sub aspect strict –, politico-militar, ea căpătând în viziunea lui Buzan și o dimensiune economică (inegalitățile în dezvoltare), climatică (migrația cauzată de încălzirea globală), și culturală (drepturile omului, drepturi ale comunităților). Această lărgire îi permite acestuia să vorbească pe de o parte despre „securitate societală” și pe de altă parte de

conceptul de „securitate regională”³⁹. Această reconceptualizare creează o nouă ruptură radicală de tradiția realistă autarhică, afirmând ideea conform căreia o relație strânsă, un fel de „anarhie matură” care unește mai multe state puternice într-o configurație regională, este posibilă⁴⁰.

În plus, o altă ruptură de tradiția realistă rezidă în faptul că pentru Buzan individul reprezintă unitatea de baza căreia conceptul de securitate trebuie să-i fie aplicat⁴¹. El notează totuși că securitatea indivizilor este închisă într-un paradox inextricabil, pentru că ea este în același timp dependentă și amenințată de către stat. În atentatele din 11 septembrie, de exemplu, statul american prin politicile sale ar fi fost sursa insecurității căreia cetățenii i-au căzut victime, dar în același timp și singurul actor care poate restabili ordinea. În acest sens, Buzan se întoarce la realism, fiind de părere că unitatea politică de bază rămâne statul, deși acesta reprezintă o formă de organizare politică imperfectă⁴².

La polul opus se află lectura postmodernă a evenimentelor de la 11 septembrie. Reprezentanții acestei viziuni în Relațiile Internaționale stabilesc o nouă relație între securitate, identitate individuală, respectiv identitate națională. Ei resping total ideea conform căreia am putea crea o lume sigură, securizată, pentru simplul motiv că pericolele fac parte din relațiile noastre cu lumea care ne înconjoară și că această insecuritate poate fi resimțită atât într-un mod negativ, cât și, paradoxal la prima vedere, într-unul pozitiv⁴³. În acest sens, pentru McSweeney securitatea nu trebuie să facă referire doar la aspectul identitar, ci ar trebui ca „identitatea” însăși să se afle în centrul studiilor securitare:

„Securitatea este văzută ca fiind legată în mod direct de identitate, iar politicile de securitate de reconstrucția identității colective. În procesul de producere și de reproducere a identității colective se află deci cheia producerii și reproducerii securității și politicilor securitare”⁴⁴.

De asemenea, „identitatea nu este un dat social inert, ci un proces de negociere între indivizi și între grupurile de interese.(...) Ea rezultă din interacțiunile dintre oameni și dintre

*instituții în cadrul fiecărei societăți. (...) Identitatea creează și caracterizează societatea*⁴⁵.

Iar pentru R. Lipschutz, care a preferat să studieze Războiul Rece și pentru care identitatea „noastră” nu se definește decât prin opoziție cu cea a unui „celălalt” mai mult sau mai puțin imaginar, acea stare conflictuală cu Uniunea Sovietică în relațiile internaționale nu ar fi avut decât efecte pozitive pentru Statele Unite, și anume de coagulare socială, de producere și reproducere a identității americane. Astfel, identitatea unei comunități nu ar fi decât imaginată, construită și menținută pe baza unui discurs al insecurității individuale, al pericolului național, pericolul cel mai mare fiind însăși pierderea aceluia pericol⁴⁶.

Reprezentanții mai târzii ai școlii de la Copenhaga se remarcă față de predecesorii lor prin spațiul mult mai larg pe care îl rezervă în analiza lor tehnicilor postmoderne de deconstrucție a „realităților”, și în special cuplului securitate/insecuritate. Astfel, pentru O. Wæver⁴⁷ cuplul securitate/insecuritate nu ține decât de un act de limbaj menit să transforme o întrebare socială, într-o problemă socială, adică într-o amenințare securitară. Acest lucru este posibil prin practica discursivă a unor agenți sociali care, datorită forței persuasive a locului pe care îl ocupă în opinia publică și mai ales prin forța limbajului, reușesc să „securizeze” o chestiune socială ridicând-o la rang de amenințare și încadrând-o astfel în categoria fenomenelor de care trebuie să se ocupe nu primarii, ONG-urile sau indivizii, ci profesioniștii din domeniul securității⁴⁸. Insecuritatea este deci pentru Wæver doar o stare artificială, construită, și care poate fi anihilată prin simpla deconstrucție a discursului care a creat-o. Insecuritatea poate fi „desecurizată”.

În acest sens, se poate afirma faptul că aflurile de azilanți și de imigranți de proveniență est-europeană din Europa Războiului Rece țineau pe atunci de politicile economice, de cerințele de mână de lucru, pe când astăzi, aceleași categorii de populații țin de politicile securitare europene.

Conceptualizarea securității ca act de limbaj este utilă pentru a putea înțelege natura construită a securității, dar este riscant să se reducă

analiza acestui concept la stadiul de simplu instrument în mâinile elitelor de la tribuna publică. Așa cum D. Bigo afirmă, securizarea, transformarea unei probleme sociale într-o amenințare la adresa securității individuale și naționale, nu trebuie să țină doar de practicile discursive, deși aici își are originile. Ea ține și de practicile nediscursive, de tehnicile și tehnologiile mobilizate în slujba securității, de jocurile de putere dintre actori și mai ales de competițiile instituționale din cadrul câmpului profesioniștilor securitari:

*„Securizarea care are loc în varii domenii (economic, social sau al mediului înconjurător) este rezultatul pozițiilor de putere pe care le capătă strategiile aflate în competiție ale diferiților actori securitari. (...) Securizarea urmează astfel unui clasament al amenințărilor care răspunde în mare măsură unei agende politice în special în vremuri electorale”*⁴⁹.

Noile tendințe în materie de strategii securitare nu țin de supraviețuire așa cum afirmă școala (neo)realistă a Relațiilor Internaționale, ci de control și îngrădire a diferenței, fiind astfel profund marcate de intoleranță și chiar de xenofobie. Este de ajuns în acest sens să privim mesajele vehiculate în discursurile de extremă dreaptă, în special în privința imigranților⁵⁰.

Către ce fel de control ne îndreptăm?

Deplasându-se de la „disciplina excepțională” foucauldiană către „supravegherea generalizată”, controlul depășește frontierele statului. Controlul nu mai cunoaște un „exterior”. Logica sa depășește distincția dintre exterior-interior devenind un aparat de guvernare descentralizat și deteritorializat:

*„Era care a început cu construirea Marelui Zid Chinezesc și cu zidurile lui Adrian s-a sfârșit o dată cu căderea Zidului Berlinului. În noul spațiu mondializat nimeni nu mai poate ridica o frontieră în spatele căreia să se ascundă și să se simtă cu adevărat în siguranță”*⁵¹.

Controlul devine ceea ce Z. Bauman numește „forma postpanoptică” a puterii, sau ceea ce

G. Deleuze și F. Guattari denumesc „formă nomadică” de control, un control care astăzi are ca ținte indivizii în mișcare⁵². Astfel, fără să ceară sau să promită normalizarea, postpanopticul nu este decât un angajament în gestionarea preventivă a riscului⁵³. Controlul, traducând totul în coduri și parole și transgresând dualitatea dintre masă și individ, devine unul digital, materializat doar într-o bază de date biometrice și de liste electronice privind fiecare individ aflat în mișcare. Controlul teritorial lasă locul unui control asupra populației, în sensul foucauldian.

„Nu se controlează niciodată un teritoriu, nu se controlează niciodată o structură politică. Ceea ce se controlează este populația, sunt indivizii sau colectivitățile. Când se afirmă că un oraș se guvernează bine, nu luăm acea structură politică drept subiect al guvernării, ci subînțelegem că locuitorii, acea colectivitate de indivizi se guvernează și sunt bine guvernați”⁵⁴.

Dar în loc să dorească să controleze pe toată lumea după o logică orweliană, principiul căruia îi răspunde noua supraveghere este acela de a nu supraveghea decât anumiți indivizi și de a lăsa pe ceilalți nesupravegheați. În acest sens, transformările tehnologice duc la modificări ale activităților de rutină, ale metodelor de lucru, ale contactelor cu lumea crimei, contactul cu această lume făcându-se mai puțin direct și mai mult prin abstractizări, prin profilare și reconstituire de tipologii infracționale, prin acumularea de date și contruirea de stereotipii⁵⁵. În aceeași logică făcută posibilă de ultimele dezvoltări tehnice, nu mai este necesară urmărirea individului pentru a fi imobilizat, ci doar urmărirea lui pentru a i se anticipa acțiunile. Logica informării pare pentru acești analiști ai securității să ia locul logicilor judiciare și al poliției criminale:

„Arta guvernării se modifică, își schimbă tehnica. Ea nu se mai bazează ca pe vremuri pe suveranitate și unicitate. Nu mai este bazată nici pe disciplinare sau pe biopolitică. Arta guvernării nu mai dă într-un totalitarism de substanță și într-o securitate maximală. Acum ea se sprijină pe transnaționalizarea birocrăției și a controlului. Noua supraveghere care prinde formă în

Europa nu se opune libertății ci din contră, nu poate exista decât în contextul în care oamenii dispun de această libertate. (...) gestionarea populației ține mai puțin de tehnicile de control al unei turme și mai mult de supravegherea discretă a transhumanței acesteia”⁵⁶.

Astfel, în cazul gestionării migrației pe continentul european, asistăm după acești teoreticieni la o modalitate de guvernare care dorește să controleze mișcarea prin administrarea pericolului reprezentat de aceasta – imigranții care par să frâneze libera circulație creează dezordine în fluiditatea ordonată a spațiului Schengen a liberei circulații și pun în pericol securitatea statelor națiune europene. Ca atare, dreptul la libera circulație a acestor categorii de persoane este îngrădit prin metode cât se poate de legale, iar când legalitatea nu poate fi justificată se recurge ușor și tot mai frecvent la logica schmittiană a guvernării în afara legii prin apelul la artificii excepționalității în caz de pericol social și statal. Mai mult decât atât, pentru indivizii deja intrați pe teritoriul european și în special pentru solicitanții de azil există bazele de date create prin schimbul de informații între țările membre (exemplul SIS, Eurodac, Europol) și prin care se asigură supravegherea din umbră a activității și mobilității acestora⁵⁷.

Concluzii

Autorii folosiți din abundență în această lucrare pun toți accentul pe necesitatea redefinirii conceptelor de teritorialitate și de securitate, instrumentele de bază cu care operează geopolitica. Cu toții pun accentul pe deplasarea manifestării violenței dinspre expansiune teritorială spre crearea de panică morală în rândul societății, pe imposibilitatea de a mai repera clar inamicul, lipsă a vizibilității care transformă activitatea clasică a producerii de arme în activitate de supraveghere, identificare și adunare de informații privind propria populație. Astfel, în contextul în care inamicul nu mai poate fi localizat în exteriorul frontierelor statale, frontierele teritoriale devin ele însele frontiere ale corpului uman, cooptate fiind în activitatea biopolitică și chiar nomadizată de supraveghere a identității și mișcării indivizilor.

Să fie oare adevarate aceste concluzii? K. Booth, un teoretician faimos nu doar pentru analizele sale în domeniul disciplinei Relațiilor Internaționale, ci și pentru reconversia sa intelectuală radicală de la pozitivism la postpozitivism, avansează un răspuns care a bulversat peisajul celei de-a treia dezbateri metateoretice din anii '90: „Dare not to know!”:

„...established knowledge in international relations has tended to become an oxymoron. (...) Set questions elicited set answers. The quality of thinking was judged by the extent to which it replicated the canons of the past. Students did not know things as they were, but as they were taught they were, and what they were taught often distanced them from rather than engaged them with the lives of human beings across the world. (...) The implications of saying «Dare not to know» in international relations are profound. They entail a revolution in the ontology, epistemology and agenda of the discipline. Dare not to know means: re-examining basic concepts; opening up what has been closed out; rehumanizing what has been dehumanized”⁵⁸.

NOTE

¹ <http://www.summit-americas.org/Canada/HumanSecurity-french.htm>.

² *La responsabilité de protéger*, La Commission Internationale de l'intervention et de la souveraineté des Etats, Ottawa, CRDI, 2001, p. 7.

³ „Global mafia and systemic crime are more dangerous than the Soviet enemy because they have already infiltrated Western societies like a fifth column. The strategies against them cannot be to seal the state borders but to create new social and electronic boundaries, targeting specific people” in D.Bigo, „The Möbius ribbon of internal and external security” in M.Albert, D. Jacobson și Y.Lapid, *Identities, Borders and Orders*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, p. 93.

⁴ „internal and external security (traditionally two separate domains that were essentially the concern of different institutions, police and army), now appear to be converging regarding border, order and the possible threats to identity, linked to migration”, *ibidem*, p. 91.

⁵ R.D. Sack, *Human Territoriality. Its Theory and History*, Cambridge, CUP, 1986, pp. 5-27.

⁶ J.Agnew, „The Territorial Trap: the Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, 1, no. 1, 1994.

⁷ „L'une des tâches fondamentales de l'Etat est de strier l'espace sur lequel il règne... non seulement vaincre

le nomadisme, mais contrôler les migrations, et plus généralement faire valoir une zone de droits sur tout un «extérieur», sur l'ensemble des flux qui traversent l'écoumène. L'Etat en effet, ne se sépare pas, partout où il le peut, d'un procès de capture sur des flux de toutes sortes, de populations, de marchandises ou de commerces, de l'argent ou de capitaux, etc... L'Etat ne cesse de décomposer, recomposer et transformer le mouvement ou de régler la vitesse”. În G.Deleuze, și F.Guattari, *A Thousand Plateaus ; Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987, pp.479-480.

⁸ K.Ohmae, *The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies*, The Free Press, New York, 1995.

⁹ *Ibidem*, pp. 9-12.

¹⁰ I. Investițiile nu mai sunt legate de anumite spații geografice. II. Industria s-a mutat în zone ale globului situate în afara Occidentului din motive de productivitate (materii prime și mână de lucru). III. O dată cu dezvoltarea informaticii, este mult mai ușor pentru marile firme să intre și să rămână în contact direct cu zone îndepărtate ale globului. IV. O dată cu dezvoltarea mijloacelor comunicaționale, individul-consumator dorește să cumpere produse care „sunt la modă” indiferent de locul unde acestea au fost produse.

¹¹ A.Linklater, *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, University of South Carolina Press, Columbia, 1998, p. 30. A se vedea și A.Linklater, *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, Macmillan Press, Londra, 1990. Trebuie totuși subliniat faptul că Linklater, spre deosebire de Ohmae, nu dorește dispariția statului, ci doar reformarea lui și asumarea de către acesta a unor responsabilități bazate pe toleranță și respectul diversității sociale: „ These remarks do not anticipate the demise of the state but envisage its reconstruction. The task of praxeological analysis is to assist the development of new forms of political authority and novel conceptions of citizenship which strike the appropriate balance between universality and difference. A central ambition is to facilitate the transition to a condition in which sovereignty, territoriality, nationality and citizenship are no longer welded together to define the nature and purpose of political association. This is not to advance the unlikely proposition that conventional state structures either will or should disappear, but rather to suggest that states should assume a number of responsibilities which have usually been avoided in the past. (...) A critical responsibility of the modern state is to enable multiple political authorities and loyalties to develop, and to endeavour to bring harmony through dialogue to the great diversity of ethical spheres which stretches from the local community to the international arena ”. În A.Linklater, *op.cit.*, 1998, pp. 44-45.

¹² Z.Bauman, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000.

¹³ „The state is no longer the predominant location of authority on a growing number of issues, and it faces challenges from other locations. In some cases the state no

longer claims to have authority, in other instances, it is no longer externally recognized by others as possessing authority in certain domains, and in still other cases, it faces competing claims and challenges from non-state actors". In D.Gregory, J. Urry, *Social Relations and Spatial Structures*, St.Martin's Press, New York, 1985, pp. 128-163.

¹⁴ D.Harvey, *The Condition of Postmodernity, An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, pp. 230-232.

¹⁵ H.Pellerin, "Une économie politique de la frontière", *A Contrario*, 2, 2, 2004.

¹⁶ "The active production of places with special qualities becomes an important stake in spatial competition between localities, cities, regions, and nations. (...) Heightened inter-place competition should lead to the production of more variegated spaces within the increasing homogeneity of international exchange". In D.Harvey, *op. cit.*, pp. 295-296.

¹⁷ "...the space can be conquered only through the production of space", *ibidem*, p. 258.

¹⁸ K.Ohmae, *op. cit.*, pp. 91-101.

¹⁹ P. Darel, "Re-escalating IPE: subnational states and the regulation of the global political economy", *Review of International Political Economy*, 9, 3, 2002, pp. 465-489.

²⁰ "Through not only its production but also its circulation, capital becomes embedded in the local political economy. It becomes locally embedded, and thus locally dependent, on certain locally defined and constituted pools of labour, natural resources, social networks and political structures". In P. Darel, *op. cit.*, p. 476.

²¹ G. O'Tuathail, "Borderless Worlds? Problematising Discourses of Deterritorialisation", in N.Kliot, D.Newman, *Geopolitics at the End of the Twentieth Century*, Frank Cass, Londra, 2000.

²² "deterritorialisation is the name given to the problematic of territory losing its significance and power in everyday life", *ibidem*, p. 139.

²³ R.O'Brien, *Global Financial Integration: The End of Geography*, Royal Institute of International Affairs, Londra, 1991.

²⁴ "The contemporary world financial system, however, is not the product of natural forces and tendencies but of a new working relationship between states and markets promoted, in part, by the states themselves" in G. O'Tuathail, *op. cit.*, p. 147. A se vedea deasemenea K.Waltz: "Countries with large economies continue to do most of their business at home" in K. Waltz, "Globalization and Governance", *Political Science and Politics*, vol. 32, no. 4, 1999, p. 700.

²⁵ "...all boundaries are tenuous, frail land porous. (...) They are effaced as they are drawn, leaving behind only the memory of drawing. Geographical discontinuity no longer matters, as speed-space, enveloping the totality of the globe's surface, brings every place into nearly the same speed-distance from every other and makes all places mutually contiguous" in Z. Bauman, *Society Under Siege*, Polity Press, Cambridge, 2002, p. 13.

²⁶ "Borders and mobilities are not antithetical. A globalizing world is a world of networks, flows and mobility; it is also a world of borders. Increased mobility in society (and between nation-states) requires new borders to regulate forms of activity which old-style territorial borders cannot achieve. Bordering is selective and targeted today" in C.Rumford, "Theorizing Borders", *European Journal of Social Theory*, 2006, 9(2), pp. 155-169. A se vedea deasemenea E.Balibar, "The Borders of Europe", in P. Cheah and B. Robbins (eds) *Cosmopolitics: Thinking and Feeling Beyond the Nation*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998.

²⁷ P. Virilio, *Speed and Politics*, Semiotexte, Los Angeles, 2006. A se vedea deasemenea G. Deleuze și F.Guattari, *op. cit.*, 1987.

²⁸ M.Castells, *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford, 1996.

²⁹ A.Mol și J.Law, "Regions, Networks and Fluids: Anaemia and Social Topology", *Social Studies of Science*, Sage, Londres, vol.24, 1994, pp. 641-671.

³⁰ "States perform essential political-social and economic functions and no other organization appears as a possible competitor to them. They foster the institutions that make internal peace and prosperity possible. (...) The sovereign state with fixed borders has proved to be the best organization for keeping peace and fostering the conditions for economic well being" in K.Waltz, *op. cit.*, 1999, p. 697.

³¹ "La guerre n'est pas seulement un acte politique mais un véritable instrument politique, une poursuite des relations politiques, une réalisation de celles-ci par d'autres moyens" in C.von Clausewitz, *De la guerre*, Paris, Minuit, 1992, p. 62.

³² R.Aron, *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris, Calmann-Lévy, 1968, p. 17.

³³ O mare diferență între Waltz și Morgenthau constă în ignorarea de către cel din urmă a efectelor structurii asupra componentelor unităților. Morgenthau crede că politica, ca și societatea în general, este guvernată prin legi obiective care își au originea în natura umană și că această natură este caracterizată de un ansamblu de instincte de reproducere și de dominație. În H. Morgenthau, *Politics among Nations*, McGraw-Hill, 1993, p. 37

³⁴ "The state among states, it is often said, conducts its affairs in the brooding shadow of violence. Because some states may at any time use force, all states must be prepared to do so – or live at the mercy of their militarily more vigorous neighbours. Among states, the state of nature is a state of war. This is meant not in the sense that war constantly occurs but in the sense that, with each state deciding for itself whether or not to use force, war may break out at any time. (...) Among men as among states, anarchy, or the absence of government, is associated with the occurrence of violence. The threat of violence and the recurrent use of force are said to distinguish international from national affairs". În K.Waltz, "Anarchic Order and Balances of Power", in R.Keohane, *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986, p. 98.

³⁵ Aron în analizele sale dorește să depășească perspectiva realistă imaginând posibilitatea de a se ajunge la o „societate transnațională” întărită de schimburi economice și de credințele comune. În R.Aron, *op. cit.*, 1984, pp. 113-114.

³⁶ Este important de notat definiția pe care Waltz o dă „teoriei” în înțelegerea strategiei de lucru a unui cercetător pozitivist: „Yet the critics miss the point. Theory is artifice. A theory is an intellectual construction by which we select facts and interpret them. The challenge is to bring theory to bear on facts in ways that permit explanation and prediction. That can only be accomplished by distinguishing between theory and fact. (...) Theory becomes possible only if various objects and processes, movements and events, acts and interactions are viewed as forming a domain that can be studied in its own right”. Apud K.Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, 44, 1990, pp. 22-23.

³⁷ K.Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.

³⁸ Desigur, teoria pozitivistă a securității nu se reduce la viziunea realistă și neorealistă, alegerea fiind influențată de faptul că aceste două poziții acordă o importanță peste măsură conceptelor de război și de apărare militară. Trebuie totuși adăugat faptul că un neoliberal ca R.Keohane preia postulatele realiste privind anarhia, individualismul actorilor, proeminența statului în raport cu ceilalți actori dar pentru acesta cooperarea pacifistă rămâne posibilă datorită instituțiilor internaționale. Mai departe, Keohane afirmă faptul că pentru el cooperarea nu presupune absența conflictului ci din contră, cooperarea se apropie mai mult de o „interdependență asimetrică” în sens realist: „...nothing guarantees that relationships that we designate as interdependent will be characterized by mutual benefit. (...) We must therefore be cautious about the prospect that rising interdependence is creating a brave new world of cooperation to replace the bad old world of international conflict”. În R. O. Keohane și J. S. Nye, *Power and Interdependence. World Politics in Transition*, Little, Bown and Co., Boston, 1977, pp. 10-11. A se vedea și justificarea lui J. Grieco privind refuzul realiștilor de a-și imagina statul interesat de câștigurile absolute (neo)liberale. În J.Grieco, „Anarchy and the Limits of Cooperation : A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, în C.W.Kegley, *Controversies in International Relations. Realism and the Neoliberal Challenge*, St.Martin's Press, New York, 1995.

³⁹ B. Buzan, „New Patterns of Global Security in the 21th Century”, în *International Affairs*, 67, 3, pp. 431-451.

⁴⁰ „A security complex represents a group of states whose primary security concerns link together sufficiently closely that their national securities cannot realistically

be considered apart from one another” în B.Buzan, *People, States and Fear*, Boulder Lynne Rienner, 1991, p. 190.

⁴¹ *Ibidem*. p. 324 .

⁴² „In the contemporary international system, the standard unit of security is the sovereign territorial state (...) All that can be said is that without strong states, there will be no security, national or otherwise”. În B.Buzan, *op.cit.*, 1991, pp. 363-364.

⁴³ D. Campbell, *Writing Security*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992, pp. 202-203.

⁴⁴ B. McSweeney, *Security, Identity, Interests*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 12.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 73-74.

⁴⁶ „The loss of an Enemy can be seen as something of a catastrophe for an identity based on that Enemy, and it opens up a search for a new Other that can function as the new Enemy” R. Lipschutz, „Negociating the Boundaries of Difference and Security at Millenium's End”, în R. Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995, p. 219.

⁴⁷ O.Wæver, „Securitization and Desecuritization”, în R.Lipschutz (ed.) *op.cit.*, 1995.

⁴⁸ „the idea of securitization describes processes in which the socially and politically successful „speech act” of labelling an issue a „security issue” removes it from the realm of normal day-to-day politics, casting it as an „existential threat” calling for and justifying extreme measures” în C.A.S.E. Collective, „Critical Approaches to Security in Europe: A Network Manifesto”, *PRIO*, vol. 37, 4, Sage Publications, 2006, p. 453.

⁴⁹ D. Bigo, „Sécurité et immigration: vers une gouvernementalité par l'inquiétude?”, *Cultures et Conflits*, 31-32, 1998, pp. 8-9.

⁵⁰ „The diagram rationality (of the Möbius ribbon of security) does not affect survival but rather intolerance toward differences, that social and historical changes are perceived as a threat”. D.Bigo, „The Möbius ribbon of internal and external security”, în M. Albert, D. Jacobson și Y. Lapid (ed.), *Identities, Borders and Orders. Rethinking International Relations Theory*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001, p. 100.

⁵¹ Z. Bauman, *Society Under Siege*, Polity Press, Cambridge, 2002, p. 12.

⁵² „Ca și rizomul, nomadul simbolizează dezrădăcinarea, dispersarea. Nomazii au un control absolut asupra mișcării lor în comparație cu migranții care nu se mișcă decât între două locații bine determinate. În mod paradoxal, nomadul poate fi privit ca o persoană care nu se mișcă deloc, care este de fapt imobilă. În calitate de simbol al deteritorializării complete, nomadul nu se angajează așa cum o face imigrantul în reteritorializare...” În G. Deleuze și F. Guattari, *op. cit.*, 1987, pp. 37-38.

⁵³ A se vedea U.Beck, *La société du risque: sur la voie d'une autre modernité*, trad. L.Bernardi, Paris, Flammarion, 2003.

⁵⁴ M.Foucault, *Sécurité, territoire, population: cours au Collège de France, 1977-1978*, Paris, Gallimard, 2004, p. 122

⁵⁵ D. Bigo, *Polices en réseaux. L'expérience européenne*, Presses de Sciences Po, Paris, 1996, pp. 332, 335

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 342-343.

⁵⁷ D.Bigo, *op.cit.*, 1996.

⁵⁸ K.Booth, „Dare not to Know: International Relations Theory versus the Future”, în K.Booth și S.Smith, *International Relations Theory Today*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1995, pp. 329-330.

Bibliografie

Cărți

Aron, R., *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris, Calmann-Lévy, 1968

Balibar, E., „The Borders of Europe”, în P. Cheah and B. Robbins (eds) *Cosmopolitics: Thinking and Feeling Beyond the Nation*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998

Bauman, Z., *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000

Bauman, Z., *Society Under Siege*, Polity Press, Cambridge, 2002

Beck, U., *La société du risque: sur la voie d'une autre modernité*, trad. L.Bernardi, Paris, Flammarion, 2003

Bigo, D., *Polices en réseaux. L'expérience européenne*, Presses de Sciences Po, Paris, 1996

Bigo, D., „The Möbius ribbon of internal and external security” în M.Albert, D.Jacobson și Y.Lapid, *Identities, Borders and Orders*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2001

Booth, K., „Dare not to Know: International Relations Theory versus the Future”, în K.Booth și S.Smith, *International Relations Theory Today*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1995

Brien, R.O' *Global Financial Integration: The End of Geography*, Royal Institute of International Affairs, Londra, 1991

Buzan, B., *People, States and Fear*, Boulder Lynne Rienner, 1991

Campbell, D., *Writing Security*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992

Castells, M., *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford, 1996

Darel, P., „Re-escalating IPE: subnational states and the regulation of the global political economy”, *Review of International Political Economy*, 9, 3, 2002

Deleuze, G. și F.Guattari, *A Thousand Plateaus; Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987

Foucault, M., *Sécurité, territoire, population, cours au Collège de France, 1977-1978*, Paris, Gallimard, 2004

Gregory, D., și J.Urry, *Social Relations and Spatial Structures*, St.Martin's Press, New York, 1985

Grieco, J., „Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, în C.W.Kegley, *Controversies in International Relations. Realism and the Neoliberal Challenge*, St. Martin's Press, New York, 1995

Harvey, D., *The Condition of Postmodernity, An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990

Keohane R.O. și J.S.Nye, *Power and Interdependence. World Politics in Transition*, Little, Bown and Co., Boston, 1977

Linklater, A., *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, Macmillan Press, Londra, 1990

Linklater, A., *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, University of South Carolina Press, Columbia, 1998

Lipschutz, R., „Negociating the Boundaries of Difference and Security at Millenium's End”, în R. Lipschutz, (ed.) *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995

McSweeney, B., *Security, Identity, Interests*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999

Morgenthau, H., *Politics among Nations*, McGraw-Hill, 1993

Ohmae, K., *The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies*, The Free Press, New York, 1995

Sack, R.D., *Human Territoriality. Its Theory and History*, Cambridge, CUP, 1986

Tuathail, G.O', „Borderless Worlds? Problematising Discourses of Deterritorialisation”, în N.Kliot, Newman, D., *Geopolitics at the End of the Twentieth Century*, Frank Cass, Londra, 2000

Virilio, P., *Speed and Politics*, Semiotexte, Los Angeles, 2006

Waever, O., „Securitization and Desecuritization”, în R. Lipschutz (ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York, 1995

Waltz, K., *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979

Waltz, K., „Anarchic Order and Balances of Power”, în R.Keohane, *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, New York, 1986

Monitor Strategic

Periodice

Agnew, J., „The Territorial Trap: the Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, 1, no. 1, 1994

Bigo, D., „Sécurité et immigration: vers une gouvernementalité par l'inquiétude?”, *Cultures et Conflits*, 31-32, 1998

Buzan, B., „New Patterns of Global Security in the 21th Century”, in *International Affairs*, 67, 3

C.A.S.E. Collective, „Critical Approaches to Security in Europe: A Network Manifesto”, *PRIO*, vol. 37, 4, Sage Publications, 2006.

Mol A., și J.Law, „Regions, Networks and Fluids: Anaemia and Social Topology”, *Social Studies of Science*, Sage, Londres, vol.24, 1994

Pellerin, H., „Une économie politique de la frontière”, *A Contrario*, 2, 2, 2004

Rumford, C., „Theorizing Borders”, *European Journal of Social Theory*, 2006, 9(2)

Waltz, K., „Globalization and Governance”, *Political Science and Politics*, vol. 32, no. 4, 1999

Waltz, K., „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, 44, 1990

Rapoarte

CRDI, *La responsabilité de protéger*, La Commission Internationale de l'intervention et de la souveraineté des Etats, Ottawa, 2001

Internet

<http://www.summit-americas.org/Canada/HumanSecurity-french.htm>

SUMMARY

In the author's opinion, current globalization trends after the Cold War resulted in a redefinition of the territorial concepts from a geopolitical points of view. This is reflected in the security studies which embraced the post-positivist paradigm emphasizing threats to identity and values rather than military classical threats. States are confronted with terrorism and asymmetrical threats, thus they have shifted their security priorities from external enemies, especially foreign states, to domestic and transnational terrorism, and their reaction meant the increase of the mechanisms of watching and control on the population, with a special regard on immigrants.

Lavinia Asavei este doctorand în Relații internaționale, Universitatea Ottawa, Canada. În prezent are în pregătire teza privind externalizarea politicilor europene în domeniul azilului și o cercetare asupra detenției în Uniunea Europeană a solicitanților de azil pentru Howard Adelman, York University, Canada. Printre domeniile de interes academic se numără migrația internațională și politicile statelor occidentale în domeniul azilului.

ETICA RĂZBOIULUI ȘI A PĂCII

Dr. Stan Petrescu

Fiecare credință religioasă mai importantă privește viața (în special viața umană) din punct de vedere al sacrului, în unele sensuri, și confirmă mila și compasiunea ca obligații umane de bază. Dar sfintele scripturi și autoritățile religioase influente au învățat, de asemenea, că este uneori drept să ucizi alte ființe umane. În trecut ca și în prezent, s-a mers mai departe cu analiza științifică a războaielor de nimicire împotriva ereticilor și infidelilor (necredincioșilor), fără să se ajungă la concluzii definitive.

În mod cert, religia nu este numai catalizatorul războiului total și al altor forme de violență confuză, cu sau fără discriminare. Oamenii par a fi în stare să inventeze tot soiul de rațiuni fundamentale pentru uciderea în masă fără a simți nevoia de a cita voința lui Dumnezeu. Unele dintre cele mai îngrozitoare atrocități din istorie nu au avut originea în religie ci, mai curând, în ura rasială și de clasă (a se avea în vedere victimele secolului 20 din vremea lui Hitler, Stalin, Mao și Pol Pot). Acolo poate fi vorba de o tendință genetică a speciei noastre, ca și aceea a „rudelor” noastre, cimpanzeii, de a ataca și ucide pe alții, fără nici un motiv, cu excepția acelor care „sunt cu noi” ori „de-ai noștri”. Întodeauna la baza conflictului a stat o anumită stare de confruntare între „ai noștri” și „ai lor”, așadar o identificare a inamicului ca fiind din afara grupului de referință.

Violența religioasă poate avea însă o particularitate distinctă și un caracter brutal dacă obiectivele actelor de violență sunt văzute ca o blasfemie sau insultă adusă lui Dumnezeu, ca pe niște inamici ai lui Dumnezeu care trebuie a fi umiliți sau distruși. Acest fel de a gândi continuă să aprindă violența în țări dintre cele mai diverse ca Pakistan, Sri Lanka, Nigeria, Irlanda, Indonezia sau fosta Iugoslavie.

Sunt încrezător că principiile morale pot fi afirmate de către toate religiile importante ale lumii spre a limita violența chiar și atunci când nu poate sau nu ar putea fi oprită complet.

Marii actori de securitate statali și nonstatali ai lumii, mai înainte de a decide modalitățile de gestionare a unei situații de criză sau a unui conflict, ar trebui să țină seamă de recunoașterea diversităților doctrinare ale unor religii, în mod deosebit, a momentelor de intoleranță violentă înăuntrul unor astfel de credințe. Este posibil să existe, în viziunea lor, acoperirea morală că proclamarea războaielor ar constitui un fel de cruciade divine obligatorii sau jihad, împotriva adversarilor, prin intermediul cărora pot fi apărute drepturile lor de bază.

Cunoașterea prin studiu a diversităților doctrinare a religiilor comunităților umane este absolut necesară pentru a se face unele estimări, în cunoștință de cauză, asupra anumitor precepte și valori etice din alte tradiții asemănătoare cu acelea proprii. Această cunoaștere, credem noi, va fi în măsură să sprijine mai bine inițiativele diplomatice între țări și culturi diferite pentru a reduce probabilitatea războiului, precum sau pentru a slăbi severitatea lui.

Spre exemplu, cunoscând, în mod specific, „lupta pentru suflet și idei” în locuri precum Afganistanul și Irakul de astăzi, se pot desprinde modalitățile de a se construi alianțe cu musulmanii moderați împotriva ideologiilor radicale gen Al-Qaida.

Dacă ar fi să ne referim la una dintre cele mai vechi existențe religioase, fără îndoială, că trebuie să ne referim la Hinduism. Tradiția Hindu veneratează și apreciază tot ceea ce înseamnă viață și respectă cu sfințenie evitarea injuriilor aduse oricărei creaturi sensibile.

Acest model etic a condus pe hinduși la adoptarea vegetarianismului și pacifismului strict, riguros și a fost puternic vizibil în Budism și Jainism, amândouă ramuri ale Hinduismului.

Dezvoltarea eticii pacifiste la aceste credințe este legată, printre altele, de unii discipoli extrem de echilibrați precum Mahatma Ghandi sau renumiții învățători budiști precum Dalai Lama (lider spiritual din Tibet), Thich Nhat Hanh (călugăr și scriitor din Vietnam) și Maha Ghosananda (călugăr budist din Cambogia).

Budismul accentuează ajutorul acordat oamenilor pentru a fi în mod constant conștienți de cum ar putea crește emoțiile lacome și odioase în scopul evitării controlului ființei de către acestea.

Budismul urmărește să discrediteze diviziunea socială precum sistemul de caste Hindu, și, în același timp, să consolideze virtuțile lor de compasiune și lipsa insultei. Drept consecință, obligația de a nu ucide oameni sau alte animale sensibile se cere la toți budiștii, deși ca o absolută datorie a fost adesea restricționată în practică, de către ordinele călugărești și călugării budiști. În acest sens, un text sacru Jain spune: „Nu se poate ucide, maltrata, chinui sau persecuta nici o ființă vie”.

Nu întâmplător, în India, vaca este un animal sacru și, prin urmare, protejat și astăzi.

Cum ar răspunde pacifiștii din lăuntrul acestor credințe față de preocuparea că non-violența poate să aibă efecte mici sau neconvingătoare asupra violenței inamicului și ce rezultate ar putea să aibă în distrugerea unei comunități?

Unii se străduiesc să arate că numai violența pare a produce eficiență, dar în mod obișnuit aceasta sfârșește prin a produce mai multă violență și mai multă dramă decât poate să-și închipuie omul.

Alții sunt de acord că nonviolența, uneori, nu reușește să împiedice sau să oprească violența, dar pretind că succesul nu este la fel de important ca un lucru drept, bine făcut.

Hindușii și budiștii cred în legea Karmei care impune, aplică dreptatea prin mai multe serii nedefinite, vagi de renașteri. Chiar în acest caz, dacă oamenii răi reușesc în viețile lor prezente

să scape nepedepsiți, Karma va face astfel încât în viețile lor viitoare să plătească pentru răul făcut. Încrederea în legea Karma poate ajuta aderenții acestei credințe să învingă egoismul și ostilitatea și să reziste să cedeze violenței. Aceste funcțiuni sunt asemănătoare cu cele ale creștinilor, care cred în răsplata cerească pentru o viață evlavioasă și morală chiar dacă unii suferă mari nedreptăți pe timpul vieții pământești din cauza unor oameni răi, în timp ce josiștii și nevolnicii vor sfârși în iad. Cu toate acestea, în practică, tradițiile orientale, adesea, permit unele excepții de la regulile generale privitoare la ucidere.

Conform cu doctrina hinduistă, există o întreagă castă de războinici al căror rol în apărarea cu forța a comunității este considerat a fi la fel de important ca al brahmanilor – casta preoților.

Dacă un om hindu este născut în casta războinicilor, el este obligat să ucidă soldații inamici în apărarea comunității; rolul lui social nu-i permite să fie pacifist. El trebuie să ucidă, totuși, din proprie inițiativă fără ură și patimă. Unii zei Hindu precum Indra sunt încredințați că dispun ei înșiși de caracteristici războinice și sunt apreciați pentru distrugerea adversarilor. Astfel că în Hinduism războiul sfânt nu este complet străin.

Pe de altă parte, războiul total, în sensul uciderii tipice fără discriminare, a fost interzis. Soldații hindu nu ucid prizonieri sau civili neînarmați, pasămite, au datoria de a avea un sentiment cavaleresc: poate fi considerat lipsă de profesionalism pentru un soldat hindu de a face rău unui om lipsit de apărare (în mod asemănător, valorile cavalerismului au stat la baza principiilor moderne ale imunității noncombatanților).

Unii budiști au argumentat că uciderea poate fi justificată în cazuri rare, ca un rău minor, dacă comunitatea budistă sau alți oameni inocenți sunt amenințați cu atacuri violente și dacă mijloacele de convingere nonviolente și protestele nu au dat rezultatele dorite.

Este interesant că, chiar dacă războiul poate fi dus pe temeiuri juste și ca ultimă soluție, budiștii încă îl privesc asemănător unui păcat

intern. Creștinii medievali au avut puncte de vedere similare.

Mulți dintre liderii budiști, în mod public, au sprijinit agresiunea violentă împotriva oamenilor de religii concurente. Zen Budismul a fost deturnat în Japonia pentru a sprijini etica războiului crud înaintea și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În Sri Lanka unii budiști au promovat „purificarea etnică” a tAMILOR hindu din insule. Omul care l-a asasinat pe Gandhi în 1948 a fost membru al hindușilor radicali care s-au opus oricărui compromis cu Islamul sau alte credințe. Desigur că este foarte dificil să observi cum astfel de fapte pot fi justificate în lumina esenței valorilor religioase.

În religiile monoteiste occidentale precum Iudaismul, Creștinismul și Islamul, întâlnim, de asemenea, un amestec de valori morale – unele împiedicând violența, altele promovând-o.

Credem că este corect să menționăm, totuși, că problema războiului total a fost mai frecventă în aceste credințe decât în tradițiile orientale, datorită unei mai intense frici față de credințele neortodoxe și de idolatrie (de exemplu venerarea falșilor zei).

Prima religie monoteistă a lumii este Iudaismul. Unicul Dumnezeu i s-a adrest unui unic om de pe pământ și acesta a fost Avraam.

Potrivit Genezei, istoria poporului lui Israel începe cu chemarea adresată unei singur om, Avraam, nume semitic timpuriu, care pare să însemne „tatăl este înălțat” (Abram). Acesta, „alesul” prin excelență, este cel binecuvântat și prin intermediul lui vor fi binecuvântate popoarele.

Englezul Leonard Woolley a descoperit între anii 1922 și 1934, în preajma fluviului Eufrat, din actualul Irak meridional, anticul oraș Ur, patria lui Avraam și a soției lui, Sara. Cartea Genezei ne face cunoscute plecarea și sosirea lui Avraam în țara Canaan: Domnul i-a zis lui Avraam: „Ieși din țara ta și din neamul tău și din casa tatălui tău și vino în țara pe care ți-o voi arăta. Voi face din tine un popor mare, te voi binecuvânta și voi face mare numele tău; și vei fi o binecuvântare” (Geneza 12,1-2). În cuvântul pe care Dumnezeu îl adresează patriarhului se disting două promisiuni: descendența numeroasă și țara.

În mod curent, în Biblia Ebraică (sau Testamentul Vechi, cum o numesc creștinii), se spune că iubirea aproapelui este îndatorirea fundamentală; de fapt, aceasta este extinsă dincolo de cea religioasă sau a familiei etnice, precum și a rezidenților străine (Leviticus 19:17-18, 33-34). Crima și alte forme de violență nedreaptă sunt interzise (Exodul 20:13).

Argumentele morale de bază fundamentale sau reflectate în acele porunci par a fi: Dumnezeu este iubitor; să iubim precum Dumnezeu; Dumnezeu a arătat compasiune și milă față de tine; a se arăta mulțumirea față de Dumnezeu de către ființele pline de milă față de alții; ființele umane sunt create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (vezi Psalmul 145:8-9, Mica 6:8, și Geneza 1:26-27,9:6). Dacă am lua în considerare acele idei extrase în mod singular din unele valori biblice și poruncile, am putea conchide, într-o etică a pacifismului strict, riguros, în legătură cu ființa umană, că există o absolută datorie de a nu ucide, întrucâtuciderea sau un atac criminal pot fi privite ca un fel de sacrilegiu, la fel de bine ca într-o dragoste interzisă.

În mod evident, aceste precepte nu mai funcționau la vechii evrei atunci când crima sau alte delicteserioase (Exodul 21-22) erau fapte urmate de pedeapsa capitală, de exemplu o formă a uciderii cu intenție. Facerea 9:6 spune: „De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul său”. Aș spune că ar avea următorul înțeles: „Toate persoanele au un drept fundamental de a nu fi ucise, înrădăcinat în tot ceea ce a fost creat după chipul lui Dumnezeu; dar ei pot pierde acest drept dacă vor comite un delict destul de serios.”

Însă este precizat în Deuteronom 24:16: „Părinții nu pot fi pedepsiți cu moartea pentru vina copiilor și nici copii să nu fie pedepsiți cu moartea pentru vina părinților; fiecare dintre aceștia pot fi pedepsiți cu moartea numai pentru propriile lor păcate.” În plus, dacă această etică a permis războiul pentru toți, ar trebui limitat la apărarea nevinovaților împotriva invadatorilor sau în acordarea de pedepse pentru atrocitățile lor.

Însă pedeapsa colectivă și războiul fără discriminare erau, de asemenea, condamnate sau

aprobate în Biblia Ebraică, mai cu seamă în cazuri de idolatrie. Prima dintre poruncile mozaice interzicea evreilor de a se închina la altcineva, decât lui Yahwe (Dumnezeu). Dumnezeu cere puritate și obediență strictă; idolatria și blasfemia erau pedepsite cu moartea (Ieșirea 20:3, 5). Cei care nu erau israeliți și care trăiau în aceeași zonă de credință a evreilor promisă lor de Dumnezeu erau văzuți căzând într-o mare ispită de a-și abandona credința lor.

Aceasta i-a condus la rațiunea de măcelărire a întregii comunități alogene, acțiune oglindită în unele dintre cele mai mari reci pasaje din Biblie. În Deuteronomul 20:16-18 se spune: „*Iar în cetățile popoarelor acestora pe care Domnul Dumnezeul Tău ți le dă în stăpânire, să nu lași în viață nici un suflet. (...) Ca să nu vă învețe aceia să faceți aceleași urăciuni pe care le-au făcut ei pentru dumnezeii lor și ca să nu greșiți înaintea Domnului Dumnezeului vostru...*” Iosua 6:21 și 10:40 arată că Armata lui Iosua i-a omorât pe toți din Jerihon: „*Și au dat junghierii tot ce era în cetate, atât bărbați cât și femei, tineri și bătrâni, boi, oi și măgari, tot au trecut prin ascuțișul sabiei... Apoi a lovit Iosua întregul ținut muntos, Neghebul, câmpia și ținutul mării și pe regii lor și nu a lăsat să scape pe nimeni, ci a omorât toată suflarea cum a poruncit Domnul Dumnezeul lui Israel.*”

De asemenea, Talmudul dă explicit permisiunea pentru indivizi de a ucide criminalii urmăriți, fie în autoapărare, fie în apărarea altora, în mod primar bazat pe Genesa 9:6 (deși acest verset pare să se aplice numai la crimele care deja s-au produs). Maimonides¹ chiar gândea că uciderea poate fi reclamată în lumina explicației din Leviticus 19:16; „să nu stai nepăsător aproape de sângele vărsat de aproapele tău”. Războiul de apărare a fost permis pe acele pământuri, fiind necesar dacă supraviețuirea statului evreu a fost amenințată. Pacifismul a fost recomandat ca o opțiune a precauției. Chiar atunci când există o cauză justă pentru război, Maimonides și mulți alți rabini îndemnau ca eforturile nonviolente pentru realizarea justiției și obținerea păcii să fie primul scop urmărit.

Schițând în parte acele elemente ale tradiției evreiești, Codul de Etică al Forțelor de Apărare

Israeliene cere soldaților să întrebuințeze la minimum forța și să cruțe viețile civililor, și de asemenea afirmă importanța respectării demnității lor, a valorilor și locurilor lor sacre. În mod clar, un război de nimicire ca al lui Iosua nu ar fi trebuit permis de către Codul de Etică al Forțelor de Apărare Israeliene (IDF). Dar în practică Codul nu fusese de acord întotdeauna cu ocuparea Palestinei de către Israel și nici cu cele întâmplate în timpul invaziei Israelului în Liban din anul 1980. Forța militară israeliană nu a fost întotdeauna aplicată proporțional cu agresiunea; familii întregi ale teroristilor au fost adesea pedepsite în mod colectiv (de exemplu casele lor au fost distruse cu buldozerul); civili palestinieni sunt umiliți și intimidati zilnic. Desigur, foarte mulți cetățeni din Israel și de prin alte părți au criticat aceste tactici privind temeiurile morale ale acțiunilor, exprimând, în lumina secolelor de învățăminte talmudice, sentimente de compasiune și de respect pentru demnitatea umană.

Analiztii doctrinei creștine cred că problema care a constituit subiectul unei ample dezbateri este aceea dacă Iisus a fost pacifist, cu alte cuvinte, dacă el s-a opus violenței absolute. Unele pasaje din Evanghelie par să clarifice această problemă, altele, însă, sunt ceva mai ambigui.

Matei, cap. 5 se referă la Iisus care spune: „Ați auzit ceea ce s-a spus; «Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte». Dar eu vă spun vouă; nu vă opuneți răufăcătorului. Dacă cineva te lovește pe obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt. Ați auzit ceea ce a fost spus; Să iubești aproapele tău și să urăști dușmanul tău; Eu vă spun vouă: Iubește-ți dușmanul și roagă-te pentru aceia care te persecută”. Aceste afirmații par să accentueze rolul important al nonviolentei.

Din contră, când Iisus a vorbit soldaților romani, El nu le-a recomandat ca aceștia să abandoneze obligațiile lor militare în scopul de a-l servi pe Dumnezeu (Luca 7). Acum argumentul despre cumințenie este, logic vorbind, slab, deoarece este de neînțeles cum Iisus va fi reconciliat profesiunea militară cu lipsa de rezistență la rău și dragostea față de dușman. Prin urmare, Evanghelia îl descrie pe Iisus ca folosind unele măsuri de intimidare sau forță pentru izgonirea negustorilor din Templul din

Ierusalim (Ion 2:13-16). Există chiar o relatare despre Iisus care pare să explice permisiunea discipolilor săi de a purta spade și de a le întrebuința în autoapărare, deși acest pasaj apare numai în Luca 22 și este foarte misterios.

În aprecierea lui Luca (22:47-51), în singura dintre Evanghelii, primul dintre discipoli l-a întrebat: „Doamne, noi ar trebui să lovim cu spada?” Dar Iisus nu răspunde, deși înainte unul dintre ei taie urechea servitorului. Probabil că el nu i-a lăsat suficient timp să răspundă. Atunci Iisus spune simplu: „Opriți! Nu mai mult decât atât”. În versiunea Evangheliei după Luca, există numai această poruncă scurtă, dar fără motive serioase date. Poate reflecta o repulsie față de violență, în general. Ne întrebăm, însă, de ce Iisus, în Evanghelia lui Luca, a permis discipolilor săi să dețină spade, până acum fiind interzisă folosirea armelor în apărarea lor.

În varianta arestării după Evanghelia lui Ioan (18: 3-11), discipolul care întrebuințează sabia este identificat a fi Simon/Petru și numele slugii arhiereului era Malchu. (În alte evanghelii, ei sunt nenumiți.) Ioan îl citează pe Iisus ca spunând lui Petru: „Pune spada în teacă. Paharul pe care mi l-a dat tatăl oare nu-l beau?”. Astfel atenția lui Ioan este îndreptată asupra nevoii de a permite continuarea misiunii divine a lui Iisus (aici sunt incluse prinderea și crucificarea), fără a specifica opoziția sa față de violență. Diferența față de versiunea lui Luca este evidentă. Varianta afirmației lui Iisus din Matei este mai lungă și mai complicată decât altele (26:51-54): „Și iată că unul din ei care era cu Iisus întinzând mâna trase spada sa și lovind sluga arhiereului i-a tăiat urechea. Atunci Iisus i-s zis: Pune spada ta la locul ei, căci toți care iau spada de spadă vor muri. Sau ți se pare că eu nu pot ruga pe tatăl meu și-mi va pune chiar acum la rând mai mult de 12 legiuni de îngeri. Dar cum vor fi împlinite scripturile că așa trebuie să fie”.

De notat că Iisus oferă cel puțin două motive bine întemeiate împotriva folosirii de către discipoli a spadei lor. Se poate prezenta ca un sfat luat cu multă precauție: dacă nu vrei să fii ucis, atunci nu folosi arme mortale. Dar atunci nu ar trebui să răspundă discipolul: „Am toată voința de a muri numai pentru a te apăra?” Dar

după altă rațiune, precum cea rezultată din Ioan, poate fi interzisă această situație numai atunci când discipolul nu trebuie să interfereze cu misiunea lui Iisus. (Ne întrebăm, totuși, cum legiunile de îngeri sunt compatibile cu pacifismul.) În lumina acestor combinații confuze de texte cum au răspuns comunitățile creștine de la început la întrebarea dacă forța ar putea fi justificată din punct de vedere moral? Multe dintre ele par să fi construit o etică duală; una pentru creștini și alta pentru stat, regim. Aș folosi câteva nume, precum Paul², Tertullian din Cartagina³ și Origen din Alexandria⁴ pentru a ilustra aceasta. Acești trei creștini extrem de influenți au interpretat învățătura lui Iisus ca pe un exemplu de interdicere a întrebuințării forței de către toți creștinii, nu numai în autoapărare, ci și în apărarea altor oameni nevinovați.

Paul arată în epistola către romani (capitolul 12): „Să nu răsplățiți pe nimeni cu rău pentru rău; purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor. Nu vă răzbunați voi înșivă, iubiților, și părăsiți locul pentru răzbunarea Domnului. Căci scris este: a mea este răzbunarea eu voi răsplăti, zice Domnul. Și dacă va fi flămânzit vrășmașul tău, dă-i de mâncare; dacă va fi însetat, dă-i să bea; căci făcând aceasta, cărbuni de foc vei grămădi pe capul lui. Nu fi biruit de către rău, ci biruește răul prin bine”

Un secol mai târziu, Tertullian a scris că atunci Iisus l-a certat pe apostolul care l-a apărât în momentul arestării, drept consecință el a dezarmat pe fiecare soldat. Tertullian explică conducătorilor romani că toți creștinii cred că este mai bine pentru ei să fie uciși decât să ucidă. Și el arată că atunci soldații s-au convertit la creștinism, părăsind în același timp armata⁵. Contemporanul său, Origen, de asemenea, arată că Iisus nu a fost de acord cu omuciderea și, drept consecință, creștinii nu vor putea nicodată să ucidă sau să întrebuințeze violența pentru nici un motiv⁶. Dar toți cei trei creștini ai perioadei de început, în ciuda atitudinilor lor pacifiste aparente, se pare că erau mulțumiți că Dumnezeu a autorizat statul (autoritățile) să întrebuințeze forța brută pentru anumite scopuri. Paul arată în Către Romani 13: „Orice suflet să fie supus înaltelor stăpâniri. Căci nu este

stăpânire decât de la Dumnezeu, iar care sunt de la Dumnezeu sunt rânduite. Astfel cine nu este supus stăpânirii se împotrivesc rânduielii lui Dumnezeu; iar cei ce se vor împotrivi vor lua înșși osândă. Pentru că cei mari nu sunt o teamă pentru o faptă bună ci pentru o faptă rea. Voiești dar să nu te temi de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la dânsa. Căci este slujitoarea lui Dumnezeu pentru binele tău; iar dacă vei fi făcut răul, teme-te; pentru că nu fără cuvânt poartă spada; căci este slujitoarea lui Dumnezeu, răzbunătoare în privința mâniei pentru cel care făptuiește răul ”.

În mod asemănător, Tertullian spune: „Noi ne rugăm pentru securitatea Imperiului; pentru protecția casei imperiale; pentru brava armată. (...)”⁷. Și Origene, în același registru, ne arată că deși creștinii nu vor servi în armată, ei se vor ruga la Dumnezeu în folosul acelor care luptă în mod justificat pentru o cauză dreaptă. (...) Că dacă se opun față de aceia care acționează justificat pot fi distruși⁸. În legătura cu diversele puncte de vedere, am citat din Tertullian și Origene, care este uneori inconsecvent. Nu este posibil să excluzi uciderea în totalitate și apoi să o permiți autorităților statului. Prin urmare, este important să recunoaștem că toți acei autori – majoritatea din perioada de debut a creștinismului – au gândit în mod riguros la pacifism numai pentru a înțelege o morală acceptabilă pentru apostolii lui Iisus⁹.

În lumina celor arătate, nici un creștin contemporan nu ar trebui să-și asume faptul că Iisus a încuviințat întrebuițarea violenței chiar în apărarea nevinovaților. Uciderea adversarilor pentru protecția familiei, comunității sau națiunii poate fi justificată moral (probabil pe baze nonreligioase), dar făcută, totuși, în contradicție cu morala lui Iisus.

O importantă schimbare în doctrina creștină despre război a avut loc prin secolul IV, când împăratul Constantin a început să întrebuițeze autoritatea statului roman drept sprijin pentru biserică. Conform unui influent episcop, pe nume Eusebius, nonviolența absolută a fost de atunci aplicată doar clerului, călugărilor și călugărițelor; acum creștinii pot fi obligați să apere Imperiul cu forță¹⁰. Ambrozie, un alt im-

portant episcop ale acestei ere, credea că iubirea creștină a necesitat o datorie în ceea ce privește folosirea forței pentru apărarea treimii nevino-vate¹¹. De asemenea, el a schimbat centrul moral al creștinismului preocupat de acțiunea violentă a atitudinii agentului: soldații creștini ar trebui să iubească adversarii lor – în timp ce folosesc forța mortală împotriva lor¹².

Potrivit credinței episcopului Ambrozie, creștinii nu au permisiunea de întrebuițare a forței în apărarea comunității lor, ci ei sunt obligați să dea ascultare ordinelor date de înaltele autorități ale statului. Ambrozie este de acord că ar trebui să existe limite morale din partea creștinilor care întrebuițează forța violentă.

Toma d’Aquino¹³, în „Suma teologica”, unde face referire la faptul dacă este legală uciderea unui om în autoapărare, a adăugat o importantă considerație etică, arătând că poate fi întrebuițată, de către creștini, o forță minimală, dar numai pentru a ajuta la salvarea de vieți ome-nești în cazul unui atac nedrept, o versiune de început a războiului drept și anume principiul proporționalității. Dar în perioada medievală, de asemenea, a avut loc apariția războiului total în numele creștinătății. În primul rând, a existat o crescândă glorificare a cavalerului creștinătății și o identificare a onoarei și curajului militar împreună cu virtutea creștină.

Un exemplu edificator în sprijinul considerației lui d’Aquino îl constituie isprava martirului, Sfântul Gheorghe (sec. IV). Numele și icoana Sfântului Gheorghe sunt cunoscute și răspândite în toată lumea creștină; calendarele îi consem-nează amintirea la 23 aprilie, zi care în multe părți ale lumii este ținută ca sărbătoare deose-bită. Biserica din Răsărit îl numește „marele mucenic” – „megalos martiros”, și-l preamărește în slujbe de o frumusețe înălțătoare. Există țări și regiuni care îi poartă numele și altele l-au ales drept patron deosebit: Genova, Portugalia, Lituania și îndeosebi Anglia. Englezii i-au im-primat chipul și pe monezile lor, ceea ce a dus la expresia „cavaleria Sfântului Gheorghe” – și chiar și atunci când au renunțat la folosirea icoa-nelor în biserică, i-au păstrat o capelă în palatul Windsor. Faptul cel mai impunător rămâne

venerația pe care de veacuri întreaga creștinătate o aduce tânărului cavaler, biruitor al fiarei înspăimântătoare, ucigaș de oameni nevinovați. Persoana reală la care se referă această revărsare de admirație și uimire, precum și faptele ce i se atribuie se pierd în negura timpului. „Passio Sancti Giorgii – Istoria pătimirii Sf. Gheorghe” s-a dovedit a nu fi o istorie propriu-zisă, ci o înmănunchere de fapte și considerații filosofice și pioase ce privesc persoane și întâmplări deosebite din perioada de răspândire a creștinismului. Este dovedit istoric că în jurul anului 300, în orașul Lydda, astăzi Lod, în actualul Israel, a fost omorât pentru credință un creștin cu numele Gheorghe; de asemenea, istoria bisericească consemnează viața binecunoscută a altor șase sfinți care au purtat numele Gheorghe: între aceștia, un martir la Adrianopol, un Episcop de Antiohia, un Patriarh de Constantinopol, un martir spaniol, altul francez. Faptele istorice despre Sfântul Gheorghe precum și cinstirea numelui său rămân adânc înrădăcinate în viața și istoria creștinătății: de aceea, noul calendar păstrează amintirea Sfântului Gheorghe, dar ne atrage atenția să facem deosebire între faptele istorice reale și haina în care pietatea și poezia veacurilor ni le prezintă. Faptele istorisite despre Sfântul Gheorghe ne apar mai grăitoare ținând seama că numele Gheorghe înseamnă: agricultor, țaran, lucrător al pământului (geo=pământ, ergon=muncă). În numele și viața Sfântului Gheorghe vedem credința solidă și vie a creștinilor proveniți din rândurile agricultorilor; de asemenea, ni se sugerează eliberarea de sub tirania viciilor prin puterea biruitoare a crucii Mântuitorului. La marginea unei cetăți cu locuitori pașnici, probabil păstori, apărea din când în când, ieșind din lacul apropiat, un monstru înspăimântător a cărui suflare otrăvea tot ce atingea. Pentru a ține departe de ei o asemenea nenorocire, locuitorii au hotărât să-i dea câte o oaie din turmele lor. Fiara apărea în continuare și ne mai având cu ce să o îmblânzească, ajunși la disperare, se gândesc să sacrifice pe unul dintre ei. Hotărâsc să tragă la sorti pentru a alege nefericita victimă. Sortii cad asupra fiicei regelui, îndrăgită de toți ca o copilă

a lor. Dar hotărârea trebuia îndeplinită. În timp ce se îndreptau spre poarta cetății, un tânăr cavaler călare pe un cal alb și purtând în mâini o sulită ce avea la capătul de sus un semn necunoscut lor, se apropie de ei și-i întreabă ce se petrece acolo. Era ostașul Gheorghe, care venea din Capadocia. Viteazul războinic se repede spre fiara ce aștepta pe malul lacului și cu sulita pironește la pământ monstrul înfiorător. Întors spre convoiul înmărmurit de groază și de admirație, el le vorbește despre Hristos, despre Crucea Lui Sfântă – acum au înțeles semnul din capătul sulitei – și-i pregătește pentru Sfântul Botez. Când împăratul află că valorosul său cavaler este creștin, și chiar caută să atragă și pe alții la urmarea Celui răstignit și mort pe cruce între doi tâlhari, poruncește ca Gheorghe să fie supus chinurilor celor mai groaznice. Tânărul ostaș rămâne atât de senin, încât însăși împărăteasa cere să devină creștină. Mulți creștini, care până atunci își țineau ascunsă credința, încurajați de exemplul lui Gheorghe, mărturisesc deschis iubirea lor față de Hristos și împreună cu Gheorghe își pleacă capul sub ascuțișul sabiei. Trupurile lipsite de viață cad pe pământ în nemișcarea morții, iar sufletele lor curate intră în bucuria veșniciei; „Passio Sancti Giorgii” a încurajat de-alungul veacurilor nenumărate inimi șovăitoare¹⁴.

Un alt exemplu, cu semnificații deosebite pentru românii de pretutindeni, dar și pentru europeni, este Ștefan cel Mare și Sfânt, domnitor al Moldovei (1475-1504).

Ștefan cel Mare și Sfânt i-a folosit chipul imprimat pe drapelele de luptă ale oștirii moldovenești, considerat a fi biruitor în lupta pentru păstrarea credinței în Hristos. Sfântul Gheorghe este și patronul Forțelor Terestre ale Armatei României.

În lucrarea „Monumenta Romaniae Vaticana” a savantului român profesor Ioan Dumitriu-Snagov, ediția 1966, pag. 81-85, la partea documentelor emise la Roma în timpul lui Ștefan cel Mare, sunt citate două scrisori ale Papei Sixt al IV-lea, referitoare la Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei. Scrisorile originale în limba latină sunt traduse în limbile română, italiană și engleză în cele două ediții ale acestei lucrări.

Prima scrisoare emisă la Roma și datată din 9 aprilie 1476, a fost scrisă și expediată imediat după victoria lui Ștefan cel Mare la Podul Înalt, lângă Vasulul împotriva otomanilor. În aceasta scrisoare, Papa Sixt dispune ca fondurile bănești strânse în anul jubiliar să fie atribuite lui „*Ștefan Voievod pentru întreținerea armatei sale ridicate contra crudului turc, dușmanul numelui creștin și fondurile să nu fie întrebuințate într'alt scop decât al Sfintei Cruciade*”.

În apostila documentului, scrisă în original tot în limba latină, se precizează că scrisoarea urma să fie difuzată în copie autenticată către diferite comunități catolice europene.

A doua scrisoare, emisă tot la Roma, cu data de 13 ianuarie 1477, în termeni fermi precizează: „*Precum știu toate națiunile pământului, turcii nu încetează a unelti împotriva credinței creștine (...) și mai ales împotriva iubitului fiu Ștefan și a stăpânirilor sale care se afla în regiunile vecine cu turcii, pentru ca supunându-le pe acestea oribilelor lor tiranii, să li se deschidă drumul spre țările celorlalți creștini. Dar deși Ștefan, ca un adevărat atlet al credinței creștine, este dispus să reziste perfidiei și atacurilor turcilor înșiși, pentru susținerea unei poveri atât de grele și pentru a o duce la bun sfârșit, propriile lui puteri nu sunt suficiente; sunt necesare multe din averile și ajutoarele creștinilor, care sau să contribuie cu bunurile lor date de Dumnezeu, sau să se alăture personal, mergând să lupte în armata organizată de Ștefan însuși. (...) Noi din mila lui Dumnezeu cel atotputernic îl vom întări pe Ștefan care pe ceilalți creștini îi apără cu puterile sale*”.

Papa Sixt al IV-lea, pe numele său de mirean Francesco della Rovere, papă al Renașterii italiene, este cel care a construit capela care îi poartă numele, Capela Sixtină a Vaticanului, cea care a fost înnobilită de Michelangelo prin splendidele fresce ale plafonului și ale „Judecății de apoi”. Tot Papa Sixt este cel care a dus înaintea principiul politic al apărării Europei creștine și a organizat apărarea civilizației europene în fața invaziei Porții otomane.

Anul 1475 este anul în care Ștefan Vodă al Moldovei bloca ofensiva temutelor armate otomane spre inima Europei prin victoria sa de la

Podul Înalt, apărând astfel cultura europeană și dându-i posibilitatea de dezvoltare¹⁵.

Evul mediu post-cruciade va da o nouă turnură eticii, mai bine zis, a raportului dintre bine și rău. Crucea creștină este nelipsită din viața cavalerilor, virtutea lor sprijinindu-se pe semnificațiile acesteia.

În ceea ce privește Coranul, textul cel mai sacru al musulmanilor, în mod repetat face referire la Dumnezeu în ceea ce privește mila și dreptatea. De asemenea, enunță faptul că „nu există constrângere în religie”(2:257), însemnând că supunerea față de Dumnezeu trebuie să fie autentică, sinceră, liber aleasă și nu forțată. Cuvântul Islam înseamnă supunere. Coranul îi convinge pe musulmani să folosească „rugăciunea frumoasă”, să convingă oamenii să accepte Islamul și să argumenteze în mod agreabil împreună cu evreii și creștinii care sunt văzuți ca închinători unui Dumnezeu asemănător cu al lor (16:125, 29:46). Acele idei luate separat pot conduce la împiedicarea războiului sfânt și probabil chiar la baza unor forme de pacifism. De fapt, profetul Mahomed nu numai că a declarat dar a și a susținut în practică nonviolența în primii 12 ani ai carierei sale de profet, chiar în fața unor serioase persecuții efectuate de către politeiștii din Mecca. Atitudinea Profetului din perioada de început la Mecca a servit ca model pentru mișcarea nonviolentă islamică din Afganistan, din secolul XX, condusă de către Abdul Ghaffar Khan, un prieten și admirator al lui Ghandi.

Ca și Testamentul Vechi, Coranul prevede pedeapsa capitală pentru anumite ofense, deși îndeamnă la milă și iertare în alte cazuri. Mahomed, mai degrabă, apela la diplomație decât la rezolvarea unor dispute pe calea războiului. Dar unii discipoli cred că anumite versete din Coran (9:5 și 73) și alte ziceri ale profetului merg dincolo de apărare și răzbunare, fiind de acord cu întrebuințarea forței pentru a permite ofensiva jihadului la extinderea teritorială a islamului. Cuvântul *jihad* înseamnă luptă sau efort. Jihadul se referă la lupta musulmanului de a se conforma voinței lui Dumnezeu sau efortului pașnic spre a convinge pe alții de a accepta Islamul. De asemenea, jihadul poate însemna

război sfânt. De fapt, există o rațiune conform căreia, în termeni islamici vorbind, numai războiul just în întregimea lui poate fi considerat război sfânt, întrucât el trebuie să fie aprobat de propriile autorități religioase, ceea ce a însemnat atât apărarea cât și promovarea Islamului și a comunității musulmane.

În ciuda declarațiilor coranice împotriva impunerii prin forță a religiei asupra altora, liderii musulmani, uneori, au amenințat cu uciderea pe necredincioși dacă ei nu acceptau Islamul.

Însă mulți lideri musulmani contemporani sunt apărători puternici ai imunității noncombatanților și în egală măsură obligați moralmente la reducerea răului produs față de populația civilă, din alte motive decât atacurile militare legitime, de exemplu proporționalitatea în război.

Astfel de lideri au condamnat terorismul comis în numele lui Allah, incluzând atacul de la 11 septembrie 2001, atac săvârșit împotriva SUA. Oricum, provocările contemporane la care sunt supuși moderații musulmani de a se opune eticii lipsite de orientare a musulmanilor extremiști pot fi cu mare dificultate supraestimate.

Ca o concluzie, putem aprecia că expansiunea Islamului prin intermediul războiului reprezintă și astăzi o „poruncă” venită din spiritul Coranului din care se desprinde cu ușurință ideea extinderii teritoriale prin forță și, în final, guvernarea întregii lumi. Ca dovadă, Mahomed i-a determinat pe discipolii săi să promoveze cauza lui Allah prin folosirea forței. Această cauză este oferită drept un exemplu urmat cu sfințenie de succesorii săi imediați cunoscuți sub numele de califi¹⁶. Cu spada în mână și Coranul în suflet, ei au continuat crudul și neînduplecatul război pentru supunerea necondiționată a creștinilor, iudeilor și păgânilor. Într-un timp relativ scurt, musulmanii au format un imens imperiu. La apogeul puterii lor, teritoriile musulmane se întindeau din nordul Africii și sudul Europei în vest, până la granițele Indiei moderne și China în est. Strigătul lor de luptă era: „înaintea voastră este paradisul, iar în spatele vostru sunt moartea și iadul”.

Cei mai mulți dintre oamenii supuși de către musulmani au fost creștini cu numele, care au renunțat la credința lor pentru că își pierduseră viziunea despre mesajul și misiunea creștină.

Un motiv major pentru care s-a întâmplat acest lucru a fost că în acea vreme liderii religioși își pierdeau timpul contrazicându-se cu înverșunare asupra chestiunilor abstracte, metafizice, așa cum ar fi natura divino-umană a lui Hristos, în loc să-i inspire pe creștini să ducă Evanghelia națiunilor păgâne. Primele șapte concilii ecumenice care au avut loc între anii 325 și 787 d.Hr. s-au preocupat pe larg de natura și relația dintre cele trei Persoane ale Dumnezeuirii. S-au dus lupte înverșunate asupra problemelor metafizice, care trebuie acceptate ca taina. Pierzându-și viziunea evanghelistică, mulți dintre creștini s-au predat Islamului în loc să ducă musulmanilor cunoștința salvării prin Iisus Hristos.

În timpul primului secol de expansiune a Islamului, din anul 632 până în 732, urmașii lui Mahomed au supus Egiptul, Palestina, Siria, o parte a Anatoliei (impresurând de două ori Constantinopolul, în 668 și 717) și toate țările din nordul Africii. În 711 au traversat din Africa în Spania, și au trecut Pirineii până în sudul Franței. Ei s-au lăudat ca în curând își vor adăposti caii în catedrala Sf. Petru din Roma. Dar în 732, armata francilor, sub conducerea lui Carol Martel (719-741) i-a învins în bătălia de la Tours, stopând înaintarea arabilor spre vest.

În est, cuceririle musulmane au continuat nestingherite. În secolul al IX-lea au cucerit Persia, Afganistanul și o mare parte din India. În secolul al XIII-lea, mongolii au atacat cu sălbăticie lumea islamică din Asia Centrală până în Persia și actualul Irak (distrugând Bagdadul și eliminând Califatul), dar au sfârșit un secol mai târziu prin a fi islamizați. A urmat apoi expansiunea Imperiului Otoman în Bulgaria, Serbia și o parte a Ungariei¹⁷.

Confruntările dintre Islam și creștini se mută în Balcani, zonă unde românii de la nord de Dunăre au fost deseori implicați. Una din marile bătălii pentru apărarea creștinătății a fost aceea de la Nicopole. Această bătălie a avut loc pe 25 septembrie 1396, între o armată aliată franco – valaho – maghiară și cea otomană, lângă fortăreața dunăreană Nicopole (Nikopol, Bulgaria). Potrivit păreri unor autori, această bătălie mai este numită și Cruciada de la Nicopole, deoarece are nume-

roase caracteristici ale „cruciadelor” Evului Mediu. Unele surse consideră că bătălia a fost purtată pe 28 septembrie.

În cursul secolului al XIV-lea au avut loc mai multe cruciade minore inițiate de diferiți regi sau aristocrați. Astfel, avusese loc o cruciadă împotriva Tunisiei în 1390 și în epocă era în continuă desfășurare cruciada nordică de-a lungul coastei baltice. După victoria din bătălia de la Kosovo din 1389, otomanii cuceriseră cea mai mare parte a Balcanilor, reducând teritoriul Imperiului Bizantin la regiunea din imediata vecinătate a orașului Constantinopol, care avea să fie cucerit în cele din urmă în 1453.

În 1393, țarul bulgar Ivan Șişman pierduse cetatea Nicopole – capitala sa temporară – în mâinile otomanilor, iar fratele lui, Ivan Stratișmir, mai stăpânea încă Vidinul, dar statutul său politic era acela de vasal al Porții. Frontiera dintre Islam și creștinism se mutase încet spre nord spre Ungaria și Țara Românească. Regatul Ungariei era acum direct amenințat de expansionismul turcilor otomani. În plus, Veneția își simțea amenințată influența în Marea Adriatică.

În 1394, Papa Bonifaciu al IX-lea a proclamat organizarea unei noi cruciade împotriva otomanilor, deși în acel moment schisma occidentală împărțise papalitatea în două, între scaunele papale de la Avignon, respectiv Roma, iar vremurile în care Sfântul Părinte avea o autoritate de necontestat erau de mult apuse. În acele timpuri, Anglia și Franța se aflau într-o perioadă de acalmie a războiului de 100 de ani, iar Richard al II-lea al Angliei și Charles al VI-lea al Franței și-au manifestat disponibilitatea pentru finanțarea în comun a unei noi cruciade. Francezii au purtat negocieri încă din 1393 cu Sigismund, regele Ungariei, pentru declanșarea unei cruciade comune¹⁸, care însă s-a terminat cu un dezastru la Nicopole.

În cele din urmă, în 1453, Constantinopolul cade în mâinile musulmanilor turci, care au transformat cea mai mare catedrală a creștinătății, magnifica biserică Sf. Sofia, într-o moschee unde în locul Evangheliei este citit Coranul. Din Constantinopol musulmanii au răspândit panica în Europa, amenințând Imperiul Habsburgic până când, în final, au fost învinși la porțile Vienei în 1683.

Din păcate, unii apărători ai războaielor religioase pot fi întâlniți astăzi în mai toate religiile importante ale lumii. Ceea ce nu pot ei afirma în mod legitim, totuși, este faptul că poziția lor este expresia autentică a credinței lor. Într-adevăr, fiecare din tradițiile despre care am discutat conține principii etice care sunt incompatibile cu războiul total. Mai mult, legat de membrii acelor comunități religioase care continuă să creadă că Dumnezeu este compătitor și drept, credem că trebuie respinse afirmațiile și aprecierile din cărțile lor sfinte, precum și tradițiile care sunt incompatibile cu acele idei.

De altfel, credem că oamenii mai multor credințe diferite, la fel ca și aceia fără nici o credință pot fi de acord cu unele reguli și principii etice: toți oamenii au, după cum stau lucrurile la prima vedere, dreptul de a nu fi uciși. Acest drept însă poate fi pierdut dacă există intenție declarată de ucidere a oamenilor nevinovați; războiul ar trebui purtat numai când este necesară apărarea drepturilor și bunăstării celor nevinovați; civili nevinovați nu ar trebui să fie ținte directe; soldații capturați nu trebuie să fi torturați sau executați sumar, ci tratați cu omenie; fiecare parte trebuie să-și recunoască responsabilitatea pentru atrocitățile comise de către propriile forțe militare.

Regulile și principiile asemănătoare reieșite din tradiția războiului și dreptului occidental au fost introduse în tratatele internaționale precum convențiile de la Haga și Geneva. Însă, după cum am încercat să sugerăm în cele prezentate, asemenea principii nu sunt unice vestului sau creștinătății în mod particular. Fiecare tradiție religioasă importantă a dezvoltat acele principii comparabile. S-ar cuveni, pe cât este posibil, pentru oamenii de toate credințele să acționeze concertat în sensul implementării unor astfel de principii, fără a se emite de către nimeni pretenția de a afirma care părere proprie față de Dumnezeu este cea mai bună.

Tradiția războiului drept respinge pacifismul sever ca insuficient pentru protecția nevinovaților în fața unui atac nedrept.

Însă regulile războiului drept, cel puțin, atunci când a fost purtat într-un mod cuminte și corect, este contrapus războiului total dus în numele religiei sau a altei cauze. Comunitățile religioase

pot da asigurarea ca liderii politici și militari să rămână fideli acestor reguli și să însușească respect pentru aceasta în pregătirea și conducerea soldaților. Comunitățile de credincioși pot educa unele deprinderi puternic înrădăcinate și înclinația către milă și nonviolenta, reducând astfel existența și severitatea războiului până la dispariție, diminuând ignoranța, teama și ura care, adeseori, îl inspiră și escaladează.

Conștiința lumii este legată strâns de memoria ei, iar aceasta din urmă începe să funcționeze cu adevărat atunci când societatea umană trece de la preistorie la istorie. Se apreciază că vârsta societății umane conștiente numără circa 5 500 de ani, din care doar 292 de ani au cunoscut pacea, restul suprapunându-se peste nu mai puțin de 15 000 de războaie, care au cernit până acum planeta.

Mai mulți cercetători ai fenomenului războiului au încercat o evaluare aproximativă a numărului de morți rezultați din cele aproximativ 15 000 de războaie, ajungându-se la cifra estimativă de 3,5 miliarde de oameni. Cifra reprezintă populația globului de la sfârșitul anilor '60¹⁹.

Preistoria a cunoscut conflictele purtate cu ciomege și pietre, au urmat societățile organizate, când războaiele erau purtate secole de-a rândul cu praștii, arcuri și săgeți, cu sulite, spade, halebarde și scuturi metalice, urmând la rând puștile, tunurile, tancurile, avioanele, rachetele și în cele din urmă bombele nucleare. Astăzi, când pe planeta Pământ s-au acumulat suficiente arme nucleare pentru a distruge viața în totalitatea ei, de mai multe ori, etica păcii și războiului dispăre definitiv odată cu lumea așazis civilizată. Dacă ar fi să se întâmple așa, unde este conștiința lumii?

Răspuns: înapoi la cărțile sfinte.

NOTE

¹ Se spune de el că DE LA MOSE LA MOSE NU A FOST NIMENI CA MOSE. Mose ben Maimon, așa numit și RAMBAM sau MAIMONIDES ceea ce înseamnă, simplu, fiul lui Maimon (1135-1204). A fost medicul personal al

sultanului din Egipt. Nimeni nu înțelege cum a găsit timp să scrie ceea ce a scris. Acest om nu numai că avea cunoștințe perfecte despre Biblie și Talmud, dar cocheta cu filosofia lui Platon și Aristotel. El a demonstrat că Iudaismului nu-i este frică de întrebări filozofice, și că actul credinței nu este o opțiune pentru timizi, ci mai curând este CONCLUZIA unui creier curajos. Vezi: S. Cerbu, *Studii judaice*, Concordia University Montreal, Canada.

² Personaj biblic al Noului Testament, foarte cunoscut, convertit de la Iudaismul asumat în spiritualitatea fari-seilor, Saul/Paul devine deopotrivă cel mai activ misionar în lumea păgână cât și cel mai prolific scriitor al Creștinismului de la început: lui îi sunt atribuite 13 Scrisori din cuprinsul Noului Testament. Atât la răspândirea geografică cât și la precizarea doctrinei creștine rolul lui este incontestabil. http://ro.wikipedia.org/wiki/Paul_din_Tars.

³ Tertullian s-a născut pe la 160, la Cartagina, din părinți păgâni. Tatăl său era centurion în armata pro-consulară. Și-a făcut o cultură întinsă și variată, studiind filosofia, literatura, retorica, medicina și mai ales dreptul. A avut o tinerețe dezordonată, așa cum spune el însuși. Se pare că după isprăvirea studiilor, Tertullian a profesat câțva timp avocatura și oratoria. Convertit pe la 195, probabil sub puternica impresie a eroismului martirilor creștini, a vieții exemplare a acestora și a puterii Tainelor creștine, Tertullian a devenit imediat un luptător și un apărător de mână întâi a religiei adoptate. Din această vreme datează cea mai mare parte a apoloგიilor sale. Tertullian era căsătorit și a fost hirotonit preot după relatarea lui Ieronim, deși unii critici moderni pun preoția lui la îndoială, fără să aibă dreptate însă. O dată intrat în creștinism, Tertullian, după ce adânci, ca puțini alții, învățătura cea mântuitoare, își făcu o datorie de conștiință și de onoare apărând religia sa cea nouă în fața tuturor adversarilor, păgâni, iudei și eretici și luptând cu o vigoare și cu o consecvență puțin comune pentru tot ce cuprinde creștinismul. O dialectică rară, o logică de fier, o pătrundere desăvârșită a problemelor, o ținută verticală și neînfrântă în fața oamenilor, un temperament de luptător focos, un sarcasm amar la adresa adversarului, un rigorism din ce în ce mai accentuat, iată armele activității sale teologice și misionare. Rigorismul său l-a împins încă de la 206 spre montanism, la care trece formal în 213. După această dată, el întoarce critica sa aspră contra ortodoxiei, pe care o cenzura mai aspru decât pe păgânism. Se pare că în montanism el a avut o situație specială, urmând numai rigorismul său moral și iluminismul său pnevmatic în legătură cu lucrarea Sf. Duh. El și-a creat o sectă aparte, a tertullianiștilor, pe care Fer. Augustin i-a readus ușor la Biserica Ortodoxă. Ieronim ne spune ca Tertullian își crease o mare faima la scriitorii africani contemporani și posteriori, îndeosebi la Sf. Ciprian, care îl citea în fiecare zi. După același Ieronim, Tertullian a murit la adânci bătrâneți, probabil pe la 240. www.crestinortodox.ro/ter tullian

⁴ Origen a fost un părinte alexandrin născut în 185 din tată creștin martir. Manifestă multe asemănări cu filosofii neoplatonici, cu Plotin chiar, existând chiar argumente pentru a se crede că Origen și Plotin au fost elevi ai aceluiași maestru (Ammonius Saccas). Alături de Clement din Alexandria, al cărui elev a fost mai întâi, Origen reprezintă perioada de maximă înflorire a Alexandriei intelectuale. Origen a fost un spirit ascuțit și pătimaș, scriind enorm, trăindu-și credința intens și îndrăznind până la autoflagelare. A murit în 254 de pe urma torturii din timpul persecuțiilor împăratului Decius, ca urmare a refuzului de a aduce sacrificii zeilor imperiali. wikipedia.org/wiki/Origen

⁵ Apud *Guide to National Security Policy and Strategy*, ediția 2-a, revăzută și adăugită, editat de J. Boone Bartholomees, Jr., Departamentul pentru Politica de Securitate și Apărare, US Army War College, iunie 2006, p. 35.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 36.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Sf. Toma d'Aquino (1225-1274), filosof scolastic născut în Italia, la Roccasecca, lângă Aquino. A fost școlit de călugării benedictini de la Monte Cassino, apoi a studiat artele liberale la Neapole. Înfruntând apriga ostilitate a familiei sale, s-a alăturat în 1244 Ordinului dominican al călugărilor cerșetori și a studiat filosofia și teologia la Paris și Köln, cu Albertus Magnus. Între 1254 și 1259 predă la Paris, unde în 1256 devine profesor plin. Petrece următorii zece ani în Italia, ocupând diferite funcții în cadrul Ordinului și în serviciul papilor, la Orvieto, Roma și Viterbo. Între 1269 și 1272, pentru a doua oară, predă la Paris, într-o perioadă când la Universitate au loc animate controverse teologice și filosofice. Cariera sa didactică ia sfârșit în 1273 din cauza înrăutățirii sănătății, după un an de

activitate la Universitatea din Neapole, acolo unde își începuse și studenția. A murit la Fossanova, la 7 martie 1274, pe când se afla în drum spre Lyon, unde urma să ia parte la Conciliul convocat acolo. La trei ani după moartea sa, unele vederi de-ale sale au fost condamnate de autoritățile ecleziastice din Paris și Oxford; în 1323, însă, a fost canonizat la Avignon de Papa Ioan al XXII-lea, iar în 1879 Papa Leon al XIII-lea a emis o enciclică în care scrierile lui erau recomandate cărturarilor catolici. <http://www.humanitas.ro/autori/autor.php?pag=1&id=451>

¹⁴ *Viețile sfinților*, document aflat pe adresa www.ercis.ro

¹⁵ Vezi Prof. Dr. Paul Dăncescu în articolul „*La înplinirea a 545 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare*”, document aflat pe adresa www.observatorul.com/articles_main.asp?action

¹⁶ Titlu purtat, după moartea lui Mahomed, de șefii unor state musulmane care dețineau puterea politică și religioasă.

¹⁷ Dr. Samuele Bacchiocchi, *Violența în Coran și în Biblie*, document aflat pe adresa, www.diplopedia.ro/lucrare-de-diploma-Acte-de-violenta-in-biblie-si-coran.

¹⁸ [ro.wikipedia.org/Bătălia de la Nicopole](http://ro.wikipedia.org/Bătălia_de_la_Nicopole).

¹⁹ Vlad Corneliu, *Lumea în mișcare încotro?*, Editura Eminescu, București, p. 177.

Bibliografie

- Biblia, <http://www.viatacrestina.org/biblia.fox?complex=>
- *Coranul*, București, 2006, Editura Cartier, ediția XI-a.
- *Guide to National Security Policy and Strategy*, ediția 2-a, revăzută și adăugită, editat de J. Boone Bartholomees, Jr., Departamentul pentru Politica de Securitate și Apărare, US Army War College,

SUMMARY

The author states that many of the contemporary conflicts within the international arena have a religious ground, thus culture seems to be more important as an explaining factor than geopolitics and military balance in many circumstances. Religion by itself is not an engine of violent behaviour, only its extremism forms and the tendency of radical leaders to use it as a tool for their aspiration. Therefore, only moderate religious activities could ensure harmony and tolerance among nations.

Prof. univ. dr. Stan Petrescu este cadru didactic al Academiei Naționale de Informații, specializat în problematica extremismului religios și a combaterii terorismului.

SPAȚIUL COSMIC ȘI SISTEMELE GLOBALE DE NAVIGAȚIE CU AJUTORUL SATELIȚILOR

Locotenent-colonel Ovidiu Stelian Fizeșan

Programele spațiale de succes au devenit o parte importantă a statutului de mare putere al unor state sau actori, interesați în a-și proiecta influența dincolo de spațiul terestru.

Alături de Statele Unite și Rusia, puterile tradiționale care s-au remarcat în cucerirea spațiului cosmic, au început să apară și alți actori, dornici de a se alătura acestui club: China, Japonia, India și Uniunea Europeană. Aceștia au astăzi capacitatea de a plasa independent sateliți pe orbită, și mijloacele interne necesare producerii vehiculelor de lansare. Programele lor spațiale țintesc tot mai mult spre Lună și planeta Marte.

Federația Rusă trece în prezent printr-o fază de stagnare în ce privește tehnologiile sale cosmice. Totuși, această țară intenționează ca în 2009 să efectueze 39 de lansări în spațiul cosmic (o cifră record)¹, iar corporația „Energhia”, care se ocupă cu fabricarea rachetelor, a elaborat un plan de expediție de zbor spre planeta Marte în următorii 12-14 ani. China, în schimb, se pregătește ca în 2010 să înceapă să construiască o stație orbitală în jurul Pământului, iar India și-a declarat intenția să-și trimită reprezentanții pe Lună în deceniul al treilea al acestui secol².

Sistem Global de Navigație cu ajutorul Sateliților (GNSS) este denumirea generică pentru sistemele de navigație care asigură determinarea poziționării într-un sistem de referință geocentric, la scara întregii planete. Un GNSS permite utilizatorilor unor receptoare

să-și determine cu precizie de câțiva metri locația în funcție de latitudine, longitudine și altitudine, folosind semnalele transmise în timp real de sateliți artificiali. În prezent, singurul GNSS pe deplin funcțional este cel american, GPS. Sistemul satelitar rus, GLONASS (conceput, ca și cel american, în timpul Războiului Rece) este în curs de readucere la capacitatea operațională. China dispune de un sistem propriu regional (Beidou), pe care ar putea să-l extindă la scară globală. Un alt GNSS, sistemul european Galileo, se află în faza de desfășurare și este prevăzut să intre în funcțiune la întreaga capacitate în 2013. Japonia folosește în prezent un sistem multifuncțional de augmentare (MSAS) a GPS, iar India va avea până în 2012 propriul sistem regional satelitar, IRNSS.

Pentru buna funcționare a sistemelor de sateliți, mai ales când este cazul celor aflați pe orbite mai joase, este necesară asigurarea unor condiții optime de funcționare a acestora. Deșeurile spațiale se pot ciocni cu sateliții și-i pot distruge. Se consideră că, în prezent, aproximativ 12.000 de bucăți de deșeuri mai mari de 10 centimetri orbitează în jurul Pământului, precum și milioane de bucăți mai mici, la o viteză foarte mare. Toate statele au interesul comun să prevină o cursă a înarmărilor în spațiul cosmic. NASA consideră că testul cu o armă antisatelit realizat de China în anul 2007³, când această țară a reușit distrugerea unui satelit meteo propriu, a mărit cantitatea de deșeuri cu 10%, și că vor trece peste

100 de ani până când rămășițele acestuia vor reintra în atmosferă.

Rusia și alte state își reconsideră viziunea despre spațiu în sensul contracarării capabilităților militare ale Statelor Unite, iar India, stat prieten față de SUA, își reexaminează rolul pe care îl va juca în spațiu în noua eră, parțial și ca răspuns la testul chinez din anul trecut. Un conflict în care ar fi folosite arme antisatelit ar conduce inevitabil, printre altele, la creșterea masivă a cantității de deșeuri din spațiul circumterestru.⁴

Consecințele militarizării și înarmării în spațiul cosmic, în timp de pace, criză sau în cazul unui război ar fi foarte grave. Se estimează că o disfuncție majoră bruscă a sateliților SUA ar arunca rapid capabilitățile militare americane în urmă cu peste douăzeci de ani și ar provoca pierderi substanțiale economiei americane și celei internaționale. Chiar dacă sistemele de rezervă ar putea compensa pierderile, forțele militare americane ar fi în mod semnificativ slăbite⁵.

GPS. Sistemul Global de Poziționare, este un sistem de navigație cu ajutorul sateliților, dezvoltat de Departamentul Apărării al Statelor Unite. Este, la ora actuală, singurul sistem de navigație din lume pe deplin operațional; acesta folosește o gamă de minimum 24 de sateliți plasați pe o orbită medie, care transmit semnale ce dau posibilitatea celor care le receptează să-și determine poziția, timpul și viteza. Denumirea oficială a sistemului este NAVSTAR-GPS. Acesta este gestionat de Forțele Aeriene ale Statelor Unite pentru a asigura informații de înaltă acuratețe privind poziționarea forțelor militare americane din întreaga lume⁶, dar a devenit o rețea folosită intens și de utilizatori civili. Sateliții GPS înconjoară globul o dată la 12 ore emițând semnale continue pe două frecvențe de unde L (L1 și L2). În afară de sateliți, sistemul constă într-o rețea de monitorizare și control al sateliților și unități de receptare GPS care primesc semnalele sateliților și le retranslează, folosindu-se măsurători pentru determinarea celor patru variabile: x , y , z , și t . Prin sistemul GPS se determină o poziție

prin calcularea diferenței între timpul la care un semnal este transmis de către satelit și timpul la care este recepționat de către receptorul de pe Pământ. GPS asigură următoarele: un serviciu mondial de funcționare 24 de ore din 24; informații de mare precizie despre localizarea tridimensională; informații precise privind poziționarea și contextul temporal; accesibilitate pentru un număr nelimitat de utilizatori militari, civili și comerciali⁷. În cele mai multe aplicații de consum, locația brută este convertită într-o formă adaptată utilizatorului, cum este localizarea în funcție de latitudine/longitudine pe o hartă. GPS este în prezent cel mai folosit GNSS din lume.

GPS-ul este folosit așadar într-o largă măsură în scopuri civile, dar unii utilizatori europeni consideră că acesta prezintă unele neajunsuri: o precizie de detectare a poziției care variază, uneori la câteva zeci de metri, în funcție de loc și timp; unele regiuni la latitudini mari, traversate de coridoare aviatice, nu au acoperirea necesară; penetrarea semnalului în arii dense și centre ale orașelor este inexactă; de asemenea, caracterul predominant militar al utilizării GPS presupune existența riscului ca utilizatorii civili să fie deconectați în caz de criză sau în timp de război, pentru ca numai armata SUA și aliații ei să îl poată folosi, în plus, neexistând avertizări de deconectare sau informații imediate despre erori către utilizatori. În acest ultim caz, s-ar putea produce adevărate catastrofe, cum ar fi accidente aviatice sau eșuări ale unor tancuri petroliere, cu consecințe dezastruoase.

Programul Galileo este o inițiativă comună a Comisiei Europene și a Agenției Spațiale Europene (ESA) prin care se urmărește furnizarea unui sistem propriu de navigație cu ajutorul sateliților, special proiectat pentru scopuri civile. Sistemul Galileo va permite utilizatorilor să-și indice poziția în orice moment și cu o înaltă precizie, asigurând competitivitatea UE pe o piață globală a produselor și serviciilor de navigație prin satelit. În practică, principiul de funcționare este simplu: un receptor captează semnalele temporale de la sateliți și le convertește, corespunzător, în distanțe.

Atunci când va fi desfășurat în totalitate, sistemul Galileo va consta într-o constelație de 30 de sateliți pe 3 orbite (oferind o acuratețe și siguranță a poziționării fără precedent), o infrastructură la sol și o rețea de stații. Acest fapt va permite realizarea unei game largi de aplicații, produse și servicii cu aplicații în domeniul transporturilor, telecomunicațiilor, energiei, finanțelor și băncilor, agriculturii și pescuitului, al protecției civile, al construcțiilor, mediului etc.

Constituirea unui *Angajament Comun pentru Galileo* (Galileo Joint Undertaking) a fost decisă de către Comisia Europeană și ESA, pentru a gestiona faza de dezvoltare a programului Galileo. Această inițiativă a ajutat la mobilizarea de fonduri din sectoarele public și privat, pentru diferite etape ale programului. S-a decis însă că, în următoarele etape, proiectul va fi gestionat prin sectorul public.

Procesul de asigurare/înzestrare a proiectului Galileo de către Comisia Europeană a început în iulie 2008.

Obiectivul general al Programului Galileo este de a desfășura, până în 2013, un sistem de navigație care să furnizeze următoarele servicii principale: Serviciul „Open”, Serviciul Siguranța vieții, Serviciul Comercial și Serviciul Căutare Salvare. Se dorește ca sistemul Galileo să fie mai avansat, mai eficient și mai precis decât actualul sistem american GPS. Se consideră că Galileo este vital pentru viitorul industriilor de vârf din UE, urmând să genereze pentru aceasta noi piețe și să-i asigure avansul critic în tehnologie. Piața echipamentelor și a serviciilor derivate din acest program este estimată la aproximativ 10 miliarde de euro pe an și la crearea pe piața comună a peste 100.000 de locuri de muncă de înaltă calificare. Galileo va asigura Uniunii Europene o superioritate tehnologică, așa cum s-a întâmplat în cazul rachetelor Ariane și al construcțiilor de avioane Airbus⁸.

Sistemul european în prezent funcțional, care completează pe cel american (GPS) este Serviciul European Unitar de Navigație Geostaționară – **EGNOS**⁹. EGNOS este primul pas în strategia europeană pentru navigația satelitară, un sistem intermediar de augmentare a siste-

mului GPS, care deschide drumul spre Galileo și oferă servicii anticipate ale programului Galileo.

Parlamentul și Consiliul UE au decis în 2007 alocarea a 3,4 mld. € pentru perioada 2007-2013 pentru programele europene de navigație prin satelit **EGNOS** și **Galileo** și au căzut de acord asupra structurii de gestionare a programului. Acest cadru asigură dezvoltarea capacității deplin operaționale prin finanțare în totalitate de la bugetul Comunității Europene. Comisia Europeană este manager de program și autoritate contractantă, iar ESA acționează ca agentul acesteia pentru înzestrare și proiectare. Înzestrarea cuprinde 6 pachete: sprijin pentru sistem, segmentul pentru misiuni la sol, segmentul pentru control la sol, segmentul spațial (sateliți), serviciul lansări și serviciul operații¹⁰.

Împreună, EGNOS și Galileo vor asigura servicii integrate pe termen lung, în beneficiul comunităților de utilizatori. EGNOS a fost proiectat să emită semnale de tip GPS cu corecțiile necesare pentru Europa, asigurând performanțe îmbunătățite. Sistemul EGNOS în ansamblu a început să funcționeze în iulie 2005 și, după o etapă inițială de testări, a fost declarat disponibil, „serviciul deschis”, la începutul lui 2006; acest serviciu funcționează 24 de ore din 24, acoperind toate țările europene, din Peninsula Scandinavică și până în Malta, din Irlanda și până în Belarus. Pentru cele mai obișnuite aplicații, EGNOS determină o poziționare cu o acuratețe de la 1 la 3 metri, în comparație cu cea de 10-15 metri a sistemului american GPS; Garanția asigurării unei precizii de până la 1 metru este necesară pentru anumite aplicații, cum este, de exemplu, ghidarea unei nave la manevrele dintr-un port.

Această precizie este obținută prin intermediul unei rețele de 34 de stații bazate la sol în Europa și Africa de Nord, care captează semnalele tip GPS, le transmit către așa numitele *Master Control Centres* (MCCs) ce procesează datele și le trimit, la rândul lor, sub forma unui semnal amplificat către trei sateliți geostaționari, pentru a fi retransmise din nou către utilizatori de pe uscat, de pe mare și din spațiul

aerian. Este prevăzută în viitor și crearea unor mecanisme pentru retransmisia de date, cum este Internetul, dar și pentru convorbirile telefonice.

EGNOS asigură în prezent trei servicii de bază: *EGNOS Open Service (OS)*, disponibil prin satelit în mod gratuit pentru publicul utilizator din Europa, de la începutul lui 2006¹¹; *EGNOS Commercial Data Distribution Service (CDDS)*, oferit pe baza accesului restricționat către clienții care au nevoie de performanțe și mai mari, în scop profesional, disponibil de la jumătatea anului 2006 (de exemplu, în cartografiere); și *EGNOS Safety of Life (SoL)*, disponibil de la începutul anului 2007 și oferit comunității pentru siguranța transporturilor critice (aviație, supravegherea transporturilor maritime și feroviare), pe baza unor performanțe îmbunătățite și garantate ce includ asigurarea unei funcții de integritate¹², adică un sistem de avertizare asupra disfuncțiilor, care să ajungă la utilizator într-un anumit timp¹³.

Sute de modele de receptoare EGNOS sunt deja disponibile pentru largi sectoare ale pieței (aviație, marină, drumuri), fie ca parte componentă a unor dispozitive mai complexe, fie separat. Fabricanții de motoare de autovehicule, de exemplu, oferă clienților lor unități de navigare care combină localizarea prin satelit cu informațiile despre drum, pentru evitarea ambuteiajelor și reducerea timpului de călătorie, deci și a consumului de combustibil, respectiv a poluării.

Totuși, sistemul de emiter de semnale în spațiu (SIS) al EGNOS nu a obținut încă certificarea necesară din partea autorităților competente și, de aceea, nu este indicată folosirea lui în aplicații vitale.

EGNOS este operat și gestionat de concesionarul lui Galileo, licențiat de Autoritatea Europeană de Supraveghere GNSS, iar cele trei servicii de bază sunt prevăzute să fie furnizate pentru cel puțin 20 de ani, cât este contractul de concesiune pentru operațiunile GNSS-ului european. Datorită compatibilității și interoperabilității dintre Galileo și GPS, utilizatorii din întreaga lume vor putea să aibă un acces mai ușor la semnalele emise de sateliții de navigație

și vor beneficia de mult mai multă eficiență¹⁴. Performanța la utilizator va fi îmbunătățită, datorită accesului la ambele sisteme, dublării numărului de sateliți detectabili din același punct geografic. EGNOS/Galileo și GPS nu se vor dubla unul pe altul. Ca rezultat al armonizării, semnalele emise de cele două sisteme vor permite folosirea ambelor sisteme cu același receptor. Un receptor combinat EGNOS/Galileo – GPS va fi soluția cea mai bună pentru majoritatea aplicațiilor.

UE a arătat că dorește să coopereze și cu state nemembre în domeniul cercetării, dezvoltării și al industriei în ce privește Galileo. China și Israelul sunt deja implicate. Cooperarea cu alte state ar putea duce la o mai bună armonizare din punct de vedere tehnic cu celelalte sisteme de navigație din lume, la consolidarea pe glob a infrastructurilor necesare pentru operarea sistemelor și la dezvoltarea și stimularea piețelor mondiale.

Unul din proiectele extinderii serviciilor EGNOS și, ulterior, ale Galileo în următorii 5-10 ani este programul METIS (MEDiterranean Introduction of GNSS Services) în sudul și estul Mediteranei: Algeria, Autoritatea Palestiniană, Egipt, Iordania, Israel, Liban, Maroc, Siria, Tunisia, precum și în Turcia.

În perioada 25-26 noiembrie 2008, a avut loc la Haga reuniunea Consiliului Ministerial ESA, la care miniștrii responsabili cu resortul activităților spațiale din cele 18 state membre¹⁵ au remarcat succesele și realizările recente din domeniul spațial, au convenit să lanseze noi inițiative și au aprobat următoarele etape pentru programele europene în derulare,¹⁶ între care, bineînțeles, și pentru Galileo.

GLONASS (GLObal'naya NAVigatsionnaya Sputnikovaya Sistema) este un sistem de navigație satelitară prin unde radio conceput de fosta Uniune Sovietică și operat în continuare de Rusia, prin Forțele sale spațiale și Centrul pentru Coordonarea Informațiilor din Ministerul rus al Apărării. Dezvoltarea proiectului GLONASS a început oficial în 1976, și a continuat în scopul realizării unei acoperiri globale până în 1991. Din 1982, mai multe rachete

sovietice/rusești au plasat sateliți pentru acest sistem, care a fost completat în 1995-1996. A fost declarat oficial operațional în septembrie 1993. Ulterior, funcționarea sistemului a fost limitată, odată cu colapsul economiei rusești. Din 2001 Rusia a început să-l restaureze, să-l diversifice și să accelereze finalizarea lui, având ca obiectiv acoperirea globală până în 2009.

Sistemul complet urmează să fie format din 24 de sateliți, aflați la 19.100 km de Pământ, grupați în 3 planuri orbitale. Sateliții transmit două tipuri de semnale, unul standard și unul codificat, de înaltă precizie, folosit de armata rusă.

În martie 2008 sistemul nu era complet, dar era funcțional, având 16 sateliți activi și asigurând o acoperire de 66% pentru teritoriul Rusiei și 56% la nivel global¹⁷. Acuratețea sa este de 57-70 m în planul orizontal și 70 m în plan vertical, comparativ cu aproximativ 15 m pe orizontală în cazul sistemului GPS.

*

Spațiul și sistemele satelitare au o importanță fundamentală în edificarea unei societăți avansate bazate pe știință, oferind cadrul, instrumentele și tehnicile necesare înțelegerii originilor și evoluției Terrei, a sistemului solar și a întregului Univers. Sistemele de sateliți sunt esențiale în funcționarea unei societăți informatizate. Prin acestea se realizează comunicații stabile, de determinare a poziționării și de navigație, precum și de observare a Terrei și a spațiului circumterestru.

NOTE

¹ *** , *Rossiya za 2009 god osuschestvit 39 kosmicheskikh zapuskov*, <http://news.ng.ru/2008/12/29/1230544031.html>

² I.I. Karash, *Kosmicheskaya deyatel'nost' Rossii opuskaetsya nizhe urovnya Kitaya i Indii*, *Nezavisimaya Gazeta*, 27.10.2008, www.ng.ru, accesat 28.10.2008.

³ La rândul lor, Statele Unite au lansat la 21 februarie 2008 o rachetă de interceptare modificată, care a distrus un satelit ce conținea combustibil toxic și care scăpase de sub control la reîntrarea în atmosferă.

⁴ Bruce W. MacDonald, *China, Space Weapons, and U.S. Security*, CSR No. 38, September 2008, www.cfr.org, accesat 02.12.2008.

⁵ *Ibidem*.

⁶ http://www.spaceandtech.com/spacedata/constellations/navstar-gps_consum.shtml.

⁷ Global Positioning Systems Wing, <http://www.losangeles.af.mil/library/factsheets/factsheet.asp?id=5311>

⁸ Andrew Wilson (ed.), *Galileo, The European Programme for Global Navigation Services*, p. 10.

⁹ GPS-ul și GLONASS-ul au fost ambele proiectate în timpul Războiului Rece în scopuri militare; sistemul rusesc nu este încă desfășurat în întregime.

¹⁰ *European Space Agency Bulletin*, 136, November 2008, http://www.esa.int/esa/pub/bulletin/bulletin136/bul136_inbrief.pdf

¹¹ EGNOS Open Service are aplicații în diferite segmente ale pieței, cum sunt gestionarea parcurilor de autovehicule sau detectarea/măsurarea unor proprietăți în agricultură (de exemplu, parcele de terenuri).

¹² Parametrii performanței de integritate sunt: un timp de alarmare de 6 secunde; o limită de alertă pe orizontală de 40 de metri; o limită de alertă pe verticală de 20 m; și un risc de integritate de $2 \times 10^{-7}/150$ secunde.

¹³ Una din aplicațiile acestui serviciu va fi în domeniul standardelor Organizației Internaționale pentru Aviația Civilă (ICAO).

¹⁴ În iunie 2004 a avut loc semnarea de către UE și SUA a unui „Acord de promovare, asigurare și întreținere a Sistemelor de Navigație prin Satelit Galileo și GPS și a unor aplicații aferente” („Agreement on the Promotion, Provision and Use of Galileo and GPS Satellite-Based Navigation Systems and Related Applications”).

¹⁵ Austria, Belgia, Cehia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, Elveția și Regatul Unit. România, Ungaria și Polonia au statut de state europene angajate în cooperarea cu ESA. Și Estonia și Slovenia au semnat, recent, acorduri de cooperare cu Agenția (www.esa.int).

¹⁶ Considerând spațiul ca un bun strategic esențial pentru securitatea și prosperitatea europeană, miniștrii au adoptat câteva rezoluții referitoare la: rolul spațiului în realizarea obiectivelor europene globale; asigurarea resurselor financiare necesare pentru programul științific și alte activități ale Agenției în perioada 2009-2013; contribuția la costurile necesare pentru Centrul Spațial din Guyana Franceză; viitoarea evoluție a Agenției, reforma managementului, procesul de luare a deciziilor, politicile industriale și de înzestrare și evoluția infrastructurilor din cadrul programelor ESA.

¹⁷ <http://ro.wikipedia.org/wiki/GLONASS>.

Bibliografie

1. Karash, I.I. *Kosmicheskaya deyatel'nost' Rossii opuskaetsya nizhe urovnya Kitaya i Indii*, Nezavisimaya Gazeta, 27.10.2008, www.ng.ru
2. Luparu, D. *Utilizarea sistemelor de navigație cu sateliți*, Gândirea Militară Românească, nr. 4/2008.
3. MacDonald, Bruce W. *China, Space Weapons, and U.S. Security*, CSR No. 38, September 2008, www.cfr.org.
4. Wilson, Andrew (ed.), *Galileo, The European Programme for Global Navigation Services*, ESA Publications Division, Noordwijk, The Netherlands, January 2005.
5. Young, Tom, *Galileo satellites will link with GPS*, 17 Jul 2007, <http://www.computing.co.uk/computing/news/2194421/galileo-satellites-link-gps>
6. http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/galileo.
7. <http://www.esa.int/export/esaSA/navigation.html>.
8. <http://www.galileoju.com>.
9. www.esa.int.
10. www.rosa.ro.
11. www.wikipedia.com.
12. <http://news.ng.ru/>.

SUMMARY

The cosmic space and satellite systems have a fundamental importance for building an advanced society, based on knowledge, one which is able to offer scientists the framework, instruments and necessary technology to understand the origins and evolutions of the Earth, of the solar system and the whole universe. The satellite systems are vital for the functioning of an informatized society. This society needs stable communications and good-quality navigation channels, and it must be able to observe the Earth and the circum-terrestrial space.

Lt. Col. Ovidiu S. Fizeșan is a military expert within the Institute for Political Studies of Defense and Military History. He is specialized in post-Soviet area security studies, geopolitics, communication strategies and conflict resolution.

**TEORIA ȘI PRACTICA
RELATIILOR INTERNAȚIONALE**

BALANȚA DE PUTERE UNIPOLARĂ MAI EXISTĂ DUPĂ 1991 O BALANȚĂ DE PUTERE GLOBALĂ?

Silviu Petre

Introducere

Considerată timp de secole un atribut indispensabil al politicii între state, dacă nu chiar un sinonim pentru relațiile internaționale,¹ balanța de putere pare un obiect de muzeu în zilele noastre. Momentul unipolar american pare să exprime prin simpla sa prezență abolirea balanței de putere din două motive. În primul rând, după sfârșitul Războiului Rece și colapsul Uniunii Sovietice, Statele Unite au rămas unica superputere a sistemului internațional fără un rival echivalent sau o coaliție contra-balansantă.² În al doilea rând, politica externă a Statelor Unite, cel puțin la nivel de discurs, a fost încă de la început animată de o perspectivă normativ-legalistă, într-un contrast vădit cu doctrina balanței de putere a vechiului continent.³

Deci, se poate relua întrebarea: mai există în zilele noastre o balanță de putere?! În eseu de față voi argumenta în sens afirmativ. Scopul meu este unul dual: pe de-o parte să prezint diferitele perspective teoretice care au dus la maturizarea corpului de idei cu privire la manifestarea balanței de putere, iar pe de alta să arăt cum ar trebui văzută balanța de putere contemporană.

Din punct de vedere paradigmatic voi utiliza în principal prezumțiile școlii realiste în relații internaționale pentru a-i completa limitele cu instrumentele oferite de alte paradigme.

Sistemul internațional și balanța de putere

Voi trata în același timp conceptele de sistem internațional și balanță de putere pentru o mai bună înțelegere.

1.1. Sistemul internațional

Raymond Aron și Martin Wight definesc în principiu sistemul internațional drept ansamblul unităților politice suverane care întrețin relații regulate unele cu celelalte și nu recunosc o altă autoritate deasupra voinței lor.⁴

Sistemul internațional actual își află originea în pacea westphaliană ce încheie Războiul de 30 de ani și care consfințește conceptele de suveranitate și balanță de putere în raporturile dintre marile puteri europene. Extinderea imperiilor coloniale europene pe parcursul mai multor secole a condus la exportul instituțiilor politice occidentale, care vor prolifera în toată lumea după decolonializare. Astfel, Raymond Aron consideră că se poate vorbi de un sistem internațional cu adevărat planetar de abia după 1945, când se generalizează statul-națiune și apare Organizația Națiunilor Unite.⁵

Definiția de mai sus este importantă, întrucât prezintă relevanță pentru aproape toate școlile de gândire din teoria relațiilor internaționale.

Pentru școala realistă, mai degrabă interesată de chestiuni strategice, sistemul internațional este o lume anarhică, cel mai bine descrisă de starea naturală a lui Thomas Hobbes. Dacă în interiorul statelor guvernul este cel care reglementează dreptul, la nivel internațional, lipsa unui guvern mondial face ca raporturile dintre state să fie expresia distribuției și diferențelor de putere dintre ele.

Alte școli de gândire, precum liberalismul transnațional sau școala engleză reproșează realiștilor preocuparea excesivă față de dimensiunea conflictuală și pun accent mai degrabă pe chestiunea raporturilor regulate dintre state.⁶ Pentru aceștia cooperarea, împărtășirea valo-

rilor comune, comerțul și dreptul internațional creionează un tablou mult mai complex decât simpla starea hobbesiană. Pentru reprezentării liberalismului transnațional mai ales, creșterea interdependenței dintre state ca urmare a globalizării poate contribui semnificativ la diminuarea posibilității apariției conflictului în favoarea unui mediu internațional mai pașnic.⁷ Mai mult, pentru adepții radicali ai globalizării, proliferarea entităților non-statale precum organizațiile internaționale sau companiile multi- și transnaționale cunoaște o asemenea amploare încât va duce la învechirea statului⁸ și înlocuirea sa cu ceea ce unii numesc „utopia non-guvernamentală”⁹ – o lume dominată de un număr imens de centri de putere care nu va mai permite să se vorbească de state naționale.¹⁰ În această situație, o nouă definiție a sistemului internațional ar trebui să includă și prezența actorilor, alții decât statele și care tind tot mai mult spre rangul de protagoniști.

În rândul unităților sistemice ar trebui deci considerate orice entitate care joacă un rol identificabil în politica internațională. Este cea mai largă definiție cu putință (dar totodată și una foarte vagă).¹¹

O chestiune deosebit de acută în vremurile actuale, atât la nivelul teoriei cât și la cel al praxisului în relațiile internaționale rămâne problema tipologiei statelor. Deși decolonializarea a creat o mulțime de noi state, multe dintre acestea nu posedă decât la nivel superficial trăsăturile statalității moderne.¹² Multe dintre noile entități politice circumscriu zone marcate de neguvernabilitate, sărăcie, corupție, boli și probleme ecologice sau războaie civile. Conduse de regimuri dictatoriale sau de seniori ai războiului, statele-ratate, cum sunt numite în literatura de specialitate reprezintă surse majore de instabilitate la nivel internațional. Se apreciază că aproximativ o treime dintre statele lumii la nivel actual se înscriu în categoria statelor ratate.¹³ Pentru numeroși autori, precum Francis Fukuyama, adevărata sarcină a comunității lumii prospere în secolul XXI este construcția unor instituții viabile pentru aceste state care să se pleze pe cultura politică a locului și care să poată absorbi în mod eficient fondurile internaționale.¹⁴

1.2. Balanța de putere

Studiul conceptului de balanță nu poate fi complet fără a ne apleca asupra termenului inițial de putere. Așadar voi împărți subcapitolul prezent într-o secțiune dedicată noțiunii puterii care să facă trecerea spre balanța propriu-zisă.

1.2.a. Robert Dahl, într-o faimoasă definiție eticheta puterea drept capacitatea lui A de a-l determina pe B să facă ceea ce în mod normal nu ar face.¹⁵

Hans Morgenthau, în aproximativ aceeași perioadă definea puterea drept capacitatea unui om de a controla gândurile și acțiunile altei persoane.¹⁶ Extrapolând pe baza aceluiași raționament, puterea unui stat este capacitatea de a controla agenda și acțiunile altui stat. Deși de cele mai multe ori trecut cu vederea de criticii școlii realiste, Morgenthau face distincția operată mai târziu de Nye și Keohane între soft și hard power¹⁷ – astfel el distinge între puterea militară a unui stat, cea economică și culturală sau ideologică.¹⁸

Susan Strange, situată oarecum la mijloc între cele două teoretizări, introduce o viziune alternativă: puterea relațională și puterea structurală. Prima se referă mai degrabă la relațiile politice între state și concordă cu definițiile lui Dahl, Morgenthau și, într-o mare măsură cu conceptul de *hard power* la Nye și Keohane. Puterea structurală, în schimb, mai degrabă de natură economică, descrie capacitatea unui stat de a reglementa agenda internațională. Un exemplu este puterea Statelor Unite de după 1945, când posesia unor resurse financiare substanțiale le permitea să dicteze mersul unor organizații internaționale. Puterea structurală presupune patru dimensiuni: puterea de a asigura securitatea, puterea asupra fluxului de capital, puterea asupra producției și puterea asupra informațiilor.¹⁹

1.2.b. Deși legată de nașterea sistemului internațional westphalian, conceptul de balanță a puterii este mult mai vechi. De-a lungul timpului balanța puterii a primit diferite definiții. David Hume, în secolul XVIII, îi surprindea esența definind-o drept „o conducere constantă a politicii prudente” și îi trasa originile străvechi în raporturile dintre Imperiul Persan și orașele-stat grecești de pe coasta de vest a Asiei Mici.

Vatel o numea „o stare de lucruri în care nicio putere nu are preponderență asupra celorlalte din sistem”.²⁰

În secolul XX, Hans Morgenthau identifica balanța de putere cu ansamblul măsurilor ce privesc aspirațiile unei sau mai multor națiuni de a-și crește ori păstra puterea.²¹

Toate cele trei definiții, formulate în epoci diferite surprind aceeași realitate: într-un concert de națiuni, când un stat amenință să își crească puterea în detrimentul celorlalte, vecinii se aliază și îl contrabalansează pe agresor. Balanța de putere nu circumscrie o lege de fier. Statele pot alege să gândească și să acționeze conform acesteia sau nu.

Conceptul balanței de putere prezintă trei fațete strâns corelate: 1) una descriptivă – o stare de lucruri așa cum apare în definiția lui Vattel; 2) una normativă care pornește de la premisa ca balanța puterii este un mod de a prezerva pacea și stabilitatea (după cum apare în definiția lui Hume, într-o anumită măsură) și 3) un îndemn la acțiune în cazul debalansării sistemului,²² precum în definițiile lui Hume și Morgenthau.

Participarea la o balanță de putere presupune mai multe comportamente:

- neutralitatea;
- contrabalansarea;
- bandwagoningul sau alinierea;
- back-passing sau pasarea responsabilității.²³

Balanța puteri se poate desfășura la nivel macro, membri fiind marile puteri sistemice sau locale, compuse din puteri mici și mijocii cu interese regionale. Cele două niveluri, regional și global interferează în diferite moduri.²⁴

În funcție de numărul de mari actori din sistem, balanța puterii poate fi multipolară (Europa până la 1945) sau bipolară (Sparta și Atena; Roma și Cartagina, SUA și URSS între 1945-1989). Beneficiile cu privire la stabilitatea ce derivă din fiecare configurație rămân un subiect de discuție deschis.

Un alt factor care influențează funcționarea balanței, poate chiar mai mult decât numărul polilor, este prezența sau absența ideologiei sau a altor divergențe axiologice din sistem.²⁵

Două concepte adiacente balanței puterii, dezvoltate recent sunt cele de balanță a terorii și balanță a intereselor. Primul, dezvoltat de Stephen Walt statuează că statele se aliază pentru a balansa termenul cel mai agresiv din sistem, care nu poate să nu fie neapărat cel mai puternic.²⁶

Balanța intereselor, teoretizată de Randall Schweller, adaugă un plus de complexitate dezbaterii arătând că statele dintr-un concert balansează în funcție de interese – interese formulate pe baze compuse, incluzând puterea, securitatea, relațiile comerciale și culturale, transferul de tehnologie etc.²⁷

Balanța de putere soft

Tratez separat conceptul de balanță de putere «blândă» datorită noutății și particularismului său. Subînțeleasă ca un instrument al puterii dure (*hard power*), balansarea este asociată cu tot ceea ce înseamnă acțiune militară: efective, tipuri de arme, tactici sau mobilizare. Diferite teoretizări în RI definesc *soft balancing-ul* drept acțiunea de balansare a unui hegemon prin mijloace non-militare.²⁸ Sunt incluse aici: non-cooperarea; retorica elitelor politice; vânzarea de arme sau furnizarea de ajutor militar către inamicii unui hegemon (ex.: ajutorul militar dat de Rusia Chinei și Indiei precum și exportul de echipament nuclear către Iran, adversar al SUA).²⁹

Trebuie extins conceptul de balansare *soft* dincolo de dimensiunea latent militară pentru a include și dimensiunea societală. Astfel, un stat poate alege să balanseze un alt termen sistemic sau coaliție de termeni adoptând un tip de societate diferită de a adversarilor, în sensul cel mai larg cu putință. Istoria arată numeroase exemple în care jocul balansării nu s-a rezumat doar la mize materiale, ci a inclus o veritabilă luptă între viziuni conflictuale: războaiele contra Franței napoleoniene sau Războiul Rece. Teama monarhilor europeni la cumpăna secolelor XVIII-XIX nu viza doar oprirea unui alt hegemon, ci îndiguierea unui alt tip de societate percepută ca periculoasă pentru întregul concert european.

În timpul Războiului Rece, se pot da ca exemple de balansare *soft* pretenția statelor din Pactul de la Varșovia de a își construi variante de comunism pe baze naționaliste, ca formă de autonomie față de Kremlin. Încercarea Franței gaulliste de a restricționa fluxul de dolari americani pe piața internă este tot o mostră a aceluiași tip de comportament.³⁰

De menționat că balansarea *soft* în accepțiunea lărgită prezentată aici nu vizează neapărat slăbirea puterii dure (*hard*) a unui hegemon, cât a celei structurale a acestuia.

Statele Unite și lumea de după Războiul Rece

Timp de secole reflecția privitoare la raporturile dintre state s-a focalizat pe două concepte: concertul de state și imperiul universal, ultimul mai degrabă ca exercițiu teoretic.³¹ Ideea ca un singur termen sistemic să obțină hegemonia fără a absorbi restul unităților sfidează tipologia de mai sus, unipolaritatea fiind considerată mai degrabă o stare provizorie și tranzitorie spre o nouă configurație.

Mă voi concentra acum asupra rolului Statelor Unite în lume și a relației acestora cu restul sistemului internațional. Pentru a articula un răspuns voi încerca să explic lipsa unei inițiative contra-balansante din partea celorlalți actori majori.

Se pot avansa astfel o serie de cauze ordonate de la structură spre agenți:

În primul rând sistemul internațional nu reprezintă doar o anarhie imatură, ci și o societate anarhică bazată pe legi și norme, cooperare și uneori altruism.

În al doilea rând, sistemul internațional post-glacial (lumea după Războiul Rece) este mult mai omogen decât cel din timpul Războiului Rece. Relația dintre marile puteri nu mai este fracturată de divergențe ideologice. Eșecul comunismului ca proiect politic a făcut loc în fostul bloc totalitar unui angajament față de dezvoltarea de tip capitalist, indiferent de suprastructura politică adoptată (liberalism; democrație mimată sau autoritarism). Lipsa unor divergențe fundamentale moderează pretențiile marilor puteri și le orientează spre scopuri pragmatice, mai degrabă limitate.

Chiar dacă după 11 septembrie 2001 clivajul dintre liberalism și islamism, sau, într-un sens mai larg, dintre secularism și radicalismul religios a devenit mai acut, nici un stat islamic nu este o putere cu ambții globale, fie ele și latente. Fractura doctrinară privește mai degrabă raporturile dintre marile puteri sistemic și cele regionale, semiperiferice.

În al treilea rând, Statele Unite, în ciuda unor critici argumentate, continuă să reprezinte pe termen scurt și mediu cel mai puternic aparat militar din lume³², susținut încă de cea mai puternică economie.

Ca un corolar, posesia armelor nucleare de către cele mai multe state importante (SUA, Rusia, China, Japonia, nucleul dur al Uniunii Europene, India, Pakistan, Israel) a indus exercițiul unui comportament rațional în jocul realpolitikului.³³

Al patrulea argument este antecedentul istoric. Deși este mai degrabă constatativ decât explicativ și nu reprezintă o regulă de fier, poate oferi comparații utile. Istoria arată că, în cazul unor aranjamente unipolare, hegemonul nu a fost detronat de o coaliție contrabalansantă, ci de altă/alte putere/puteri în situația scăderii puterii sale.³⁴

A cincea cauză le însumează într-un fel pe toate celelalte aici expuse: legitimitatea statutului hegemonic. Un hegemon nu este doar o entitate ce provoacă ostilitate, ci un furnizor de bunuri și „servicii publice” în cadrul sistemului internațional. Bazate pe diferite tonalități afective (respingere sau adeziune), analizele evită de multe ori să precizeze că marile puteri, mai presus de orice, au interesul de a crea și menține o anumită ordine internațională.³⁵ Deși aceasta are în primul rând în vedere un interes egoist, și alte state pot beneficia de pe urma ei.³⁶

În sens minimal, SUA joacă rolul unui balanser (*balancer*) în cadrul mai multor balanțe de putere regională precum Balcanii de Vest (mai ales în anii '90) Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est.

În sens maximal, SUA sunt asociate în primul rând cu o anumită viziune despre sistemul liberal-capitalist din lume. Economic vorbind, deși sistemul Bretton-Woods a fost înlocuit, dolarul reprezintă încă o monedă forte la nivel internațional.

Apoi o serie de organizații internaționale (GATT, ONU, NATO, NAFTA) sau francize globale (Coca-Cola, GM, IBM, Microsoft) sunt fie patronate, fie beneficiază de contribuția substanțială a culturii și politicii americane.

Cultura populară, universalitatea limbii engleze, dinamismul tehnologic găzduite de Statele Unite compun puterea blândă a acestora și completează sau domolesc efectul dimensiunii militare a hegemoniei.

O trăsătură interesantă și poate paradoxală a hegemoniei americane este dependența sa de alte state sau de organizații internaționale.³⁷ Aici

trebuie operate mai multe distincții între a) sfera intereselor americane; b) factorul financiar; c) balanța de putere intermestică.

A. Extinderea intereselor și prezenței americane în lume pe diferite canale provoacă atitudini și ridică provocări, atât societății, cât și decidenților americani. Neputința de a fi privit cu indiferență poate reprezenta o sursă de vulnerabilitate, mai ales când șansele de a trezi ostilitate sunt mari.³⁸

Trecând de la general spre cauze mai specifice regăsim:

B. Factorul financiar. Dacă în anii '60-'70 SUA mai erau încă un stat creditor, eșecul din Vietnam, criza petrolului din 1973 și ulterior programul de reînarmare al lui Ronald Reagan au epuizat creditul intern, iar SUA au devenit o țară debitoare.³⁹ După o redresare bugetară în anii Clinton,⁴⁰ bilanțul financiar al administrației Bush II este din nou unul negativ.⁴¹ Unul dintre principalii creditori ai SUA este Japonia. Capacitatea de a fi „acționar” la principala putere a mapamondului poate domoli potențiala creștere a ostilității.

Washingtonul a început astfel să împrumute bani de la băncile japoneze.⁴²

C. Termenul «intermestic» denumește acele probleme care au un caracter deopotrivă internațional și domestic. Încă de la formare, Republica americană a fost un stat multietnic. Faptul a devenit acut în momentul în care politica externă a Washingtonului a devenit tot mai dependentă de diferitele lobby-uri etnice (precum cel lituanian, polonez, israelian, cubanez etc.). Pretențiile acestor lobby-uri pot orienta politica Washingtonului în direcții care se pot dovedi greșite, atât pentru interesul național american, cât și pentru cel al statelor din care lobby-urile respective sunt originare.⁴³

Posibilități de balansare în epoca unipolarității

Cum posibilitatea de a balansa în mod direct hegemonia americană este puțin probabilă pe termen scurt și mediu, restul unităților interesate au la dispoziție alte metode. Răspunsul trebuie dat pe mai multe paliere.

Din perspectiva puterii „dure” (*hard power*) se poate spune că astăzi există o balanță de

putere unipolară, dar una dominată nu de balancing, ci de aliniere (*bandwagoning*).⁴⁴

Provocarea statelor eșuate și/sau arogante precum și a proliferării terorismului se constituie într-o problemă acută pentru restul statelor, fie ele mari puteri sau doar forțe regionale. Sfârșitul Războiului Rece a oferit posibilitatea constituirii unui directorat al marilor puteri, asemeni Sfintei Alianțe din secolul XIX. Dacă aceasta era preocupată de menținerea unui anume statu-quo împotriva mișcărilor revoluționare naționaliste, astăzi statu-quo-ul este amenințat de entități precum cele mai sus menționate, care pun probleme întregii comunități internaționale. Tendința spre aliniere a cunoscut o nouă motivație după 11 septembrie 2001, când efortul SUA a fost salutat de state precum Rusia lui Vladimir Putin, Pakistanul lui Pervez Musharaff și Israelul.⁴⁵

Trecând spre puterea blândă și cea structurală se pot observa o serie de manifestări:

- din partea Uniunii Europene se poate vedea o tendință de balansare *soft* sub forma non-cooperării față de anumite acțiuni ale SUA;⁴⁶
- în ceea ce privește mari puteri asiatice precum Rusia, China și India se poate observa tendința acestora de a contura un bloc asiatic cu o identitate diferită de cea a Occidentului;⁴⁷
- dacă se extinde noțiunea de *soft balancing* la aceea prezentată de acest eseu se poate observa tendința unor state de a adoptat modelele societal-economice diferite de cel american. Astfel, în cadrul dezbaterii critice privind raporturile euro-atlantice, numeroase voci americane acuză construcția europeană de a fi prea dedicată unui model tip stat bunăstare care frânează performanțele economice. De cealaltă parte, autorii europeni acuză la modelul societal american cultura-pop, lipsa ajutorului social, deficiențele sistemului medical și ignoranța față de particularitățile altor culturi.⁴⁸

În America Latină, venirea la putere a unor regimuri de stânga (Venezuela, Ecuador, Chile, Argentina într-o anumită măsură) a fost văzută ca un mod de a sfida modelul mai degrabă liberal al SUA precum și cerințele FMI.⁴⁹

Modelul corporatist practicat de Japonia și alte state sud-est asiatice, des criticat de experți americani, se înscrie în aceeași linie.⁵⁰

După hegemonie

Este interesant de observat contrastul dintre principiile clamate de gândirea politica internă și cea externă în America.

Filozofia și practica politică americană s-au construit împotriva statului. Cum individul reprezintă originea politicului, statul nu trebuie să aibă un caracter prea intervenționist pentru a nu viola sfera libertății cetățenești. Mai mult decât atât, societatea este un ansamblu auto-reglabil și orice proiect de inginerie socială prea ambițios riscă să destabilizeze mersul firesc al lucrurilor și să conducă la efecte perverse.⁵¹

În exterior în schimb, cel puțin după 1941, politica Statelor Unite a fost una de intervenționism și expansionism. Dacă până la acea dată SUA suferiseră de ceea ce Stanley Hoffman numea sindromul Wilson (pendularea între izolaționism și intervenționism)⁵² al Doilea Război Mondial a marcat momentul trecerii ireversibile la statutul de mare putere implicată în probleme sistemice.

Critica atașată intervenționismului intern din problemele domestice poate fi extins și filozofiei care animă expansionismul extern. Dorința decidenților de la Washington de a opera inginerii politice la scara planetară prin schimbarea unor regimuri poate avea efecte nedorite la scara întregului mapamond. Și mai presus de toate s-ar putea dovedi dincolo de puterile colosului american.

Într-un mod care ar putea părea paradoxal, tocmai refacerea unei balansări dure mai coerente ar contribui la prelungirea momentului hegemonic al SUA. Asimetria militară atât de evidentă dintre America și restul lumii a contribuit la creșterea hibrisului acesteia și la acțiuni nechibzuite. O soluție recomandată de tot mai numeroase voci ar putea fi o „devoluție” caracterizată printr-o renunțare mai clară la unilateralism.⁵³ SUA s-ar apropia poate atunci de ipostaza unui *King in his Parliament* în sistemul internațional.

NOTE

¹ Hedley Bull, *The Anarchical Society*, London, MacMillan Press Ltd, 1977, p. 101.

² *Rebuilding America's Defences*, 2000, p.69 <http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericas>

Defenses.pdf. Elke Krahman, „American hegemony or global governance? Competing visions of international security”, *International Studies Review*, vol.7, Issue 2, Blackwell Publishing, June 2005, pp. 533-534. Vezi și Andrei Miroiu, Simona Soare, „Balanța de putere”, pp. 199-209 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian-Ungureanu, *Manual de relații internaționale*(coord), Polirom, Iași, 2006, p.207. Vezi în acest sens și Joseph Nye Jr., *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Antet, Prahova, 2006, pp. 122-126 și pp. 232-235; Francis Fukuyama, *America la răscruce*, Antet, Prahova, 2006, p.8; Zbigniew Brzezinski, *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, Edit. Scripta, București, 2005, p.VII; Zbigniew Brzezinski, *A doua șansă. Criza superputerii americane*, Antet, Prahova, 2006, pp. 5-7.

³ Pentru aceasta vezi capitolul dedicat lui George Kennan din Martin Griffiths, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*. Ziua, București, 2003, p. 52; Pentru un asemenea punct de vedere vezi și William Kristol și Robert Kagan apud Francis Fukuyama, *op.cit.*, p. 51

⁴ Raymond Aron, *Peace and war. A theory of international relations*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1966, p.94; Martin Wight, *Politica de putere*, ARC, Chișinău, 1998, p. 31.

⁵ Raymond Aron, *op.cit.*, p. 95.

⁶ Vezi capitolul dedicat școlii britanice în Martin Griffiths, *op.cit.*, p. 239 precum și Olivia Todorean, Ionuț Apahidean „Școala engleză a Relațiilor internaționale”, pp.105-115 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian-Ungureanu (coord), *op.cit.*, pp.105-107.

⁷ Martin Griffiths, *op.cit.*, pp. 97; 285.

⁸ Ionuț Apahidean, „Globalizarea între concept și realitatea desemnată”, pp. 303-311 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian-Ungureanu (coord), *op.cit.*, p. 304.

⁹ Joseph Nye apud. G.L.Goodwin, Andrew Linklater, *New dimensions of world politics*, Croom Helm Ltd., London, 1975, p. 45.

¹⁰ Richard M. Haass, „The Age of Unipolarity. What will follow after the US hegemony”, *Foreign Affairs*, May/June 2008 <http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304-p40/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity.html>.

¹¹ Vezi Lucian Dumitru Dârdală, „Actori în sistemul internațional” pp. 43-61 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian Ungureanu (coord), *op.cit.*, p. 44.

¹² Raymond Aron, *Peace and war. A theory of international relations*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1966, pp. 506-527.

¹³ Florin Diaconu, „60 de state din întreaga lume nu funcționează în prezent”, *Prezent*, nr.72, 26 iunie-2 iulie 2007, p.14. Silviu Valentin Pietraru, „Povara omului alb”, *Lumea*, An XIV, Nr. 9 (174), 2007, pp.63-67.

¹⁴ Francis Fukuyama – *Construcția statelor*, Antet, Prahova, 2004; Barry Buzan, *Popoarele statele și teama*, ARC, Chișinău, 2000, p.163; Zbigniew Brzezinski, *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, ed.cit., p. 42-67; Noam Chomsky, *State eșuate*, Antet, 2007, Prahova.

¹⁵ Lucian-Dumitru Dârdală, prefață la Robert Dahl, *Poliarhiile*, Institutul European, Iași, 2000, p. 8.

¹⁶ Hans J. Morgenthau, *Politics among nations*, Alfred Knopf, New York, Vth edition, 1973, pp. 27-29.

¹⁷ Joseph Nye Jr., *op.cit.*, p. 245.

¹⁸ Hans J. Morgenthau, *op.cit.*, pp. 59-64.

¹⁹ Susan Strange, *State și piețe*, Institutul European, Iași, 1997, pp. 37-53.

²⁰ Hedley Bull, *op.cit.*, p. 97.

²¹ Hans J. Morgenthau, *op.cit.*, p. 164.

²² Vezi și Andrei Miroiu, Simona Soare, „Balanța de putere”, pp.199-209 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian Ungureanu, *op.cit.*, p. 200.

²³ *Ibidem*, pp. 203-205.

²⁴ *Ibidem*, p. 207.

²⁵ Astfel Raymond Aron face deosebirea între sisteme internaționale omogene în care toate statele împărtășesc aceleași valori și sisteme internaționale heterogene unde luptei clasice de putere i se adaugă și componenta ideologică. Primul tip este considerat mai stabil decât cel de-al doilea. Raymond Aron, *Peace and war*, *ed.cit.*, pp. 99-102. Pentru o părere asemănătoare vezi de asemenea și Stanley Hoffman, *Gulliver empêtré* (orig. Gulliver's troubles), Editions du Seuil, Paris, 1971, pp. 45-47.

²⁶ Andrei Miroiu și Simona Soare, „Alianțele militare”, pp. 209-223 în Andrei Miroiu și Radu-Sebastian Ungureanu, *op.cit.*, p. 214.

²⁷ *Ibidem*, p. 216.

²⁸ Judith Kelley, „Strategic Non-cooperation as Soft Balancing: Why Iraq was not Just about Iraq”, *International Politics*, 2005, 42, (153-173), p.154, <http://fds.duke.edu/db?attachment=34-1662-view-60>. Vezi și T.V.Paul, „The Enduring Axioms of Balance of Power Theory,” p. 3. apud. Stephen G. Brooks and William C.Wohlforth, «Hard times for soft balancing» *International Security*, Vol. 30, No. 1 (Summer 2005), pp. 72-108, p.73, http://www.dartmouth.edu/~govt/docs/brooks&wohlforth_05is.pdf.

²⁹ *Ibidem*, p.75 și 83.

³⁰ Vezi capitolul dedicat lui Charles de Gaulle din Ghiță Ionescu, *Oameni de stat într-o lume interdependentă*, ALL, București, 1998, pp. 123-127.

³¹ Vezi în acest sens Dante Alighieri, *De monarchia*, I,1, 1-10, 1317, <http://etcweb.princeton.edu/dante/pdp/monarchia>. Vezi și Raymond Aron, *Peace and war*, *ed.cit.*, 151-154. Aron vorbește și despre posibilitatea instaurării unei păci hegemonice marcate de dominația unui termen asupra celorlalte din sistem. Aron nu detaliază și conceptul rămâne mai degrabă un caz ipotetic.

Stanley Hoffman distinge însă între sisteme bi și multipolare și sisteme internaționale imperiale, dominate de un singur factor. Stanley Hoffman, *op.cit.*, p. 50.

³² Statele Unite dețin în jur de 1,4 milioane de soldați cuprinși în efectivul armatei regulate.

După atacurile din 11 septembrie 2001, bugetul alocat apărării s-a ridicat la 400 miliarde\$, cel mai mare din ultimii 23 de ani. În același timp, bugetul următorului stat, Rusia, se ridică la 14% din valoarea bugetului SUA în timp ce bugetul de apărare al Chinei se cifrează la 50-90 miliarde\$ (2005). Chalmers Johnson, *Gustul amar al imperiului*, Antet, Prahova, (2004)2005 p. 52.

Interview with Chalmers Johnson, author of the “Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the end of the Republic”; (adăugat: 21 august 2006), accesat în decembrie 2007.

<http://www.youtube.com/watch?v=TgnKZ5UgYS0&feature=related>.

Vezi de asemenea și Silviu Valentin Pietraru, SUA-Statutul de superputere, *Lumea*, An XIV, Nr.6 (171) 2007, pp. 28-35.

³³ Michael Mandelbaum, “Is major war obsolete?”, *Survival*, vol.40, no.4, Winter 1998-1999, pp. 20-38.

³⁴ Se pot da ca exemple imperiile: persan, roman, Gupta, bizantin, carolingian sau britanic în secolele XVIII-XIX. Imperiul Persan nu a fost înfrânt în secolul IV î.Hr. de o coaliție a statelor grecești, ci de hegemonia macedoneană. Deși Imperiul Roman a sucombat invaziilor barbare, regatele fluide și triburile nomade nu au acționat coalizat, ci separat. Imperiul Britanic în epoca modernă nu a fost demantelat de restul marilor puteri, ci de ridicarea unor noi hegemoni, precum Germania, Rusia și Statele Unite. Vezi în acest sens Niall Ferguson, *Empire*, Penguin Books, London, 2003/2004, pp. 294-297. Silviu Valentin Pietraru, „Povara omului alb”, *Lumea*, An XIV, Nr. 9 (174), 2007, pp. 63-67.

³⁵ Kenneth N. Waltz, *Teoria politicii internaționale*, Polirom, București, (1979) 2006, pp.234-244; Zbigniew Brzezinski, *Marea dilemă*, *ed.op.cit.*, pp. 217-229.

³⁶ David Harvey, *Noul Imperialism*, All, București, 2004, pp.44-48. Thomas S.Mowle & David Sacko, *Global NATO, Bandwagoning in a Unipolar World*, pp.597-618, p. 603.

ISSN 1352-3260 print/1743-8764 online, http://www.contemporarysecuritypolicy.org/assets/CSP-28-3_Mowle%20and%20Sacko.pdf.

³⁷ Sherle Schwenninger, «The Multipolar World Vs. The Superpower», *The Globalist*, Friday, December 05, 2003, <http://www.theglobalist.com/DBWeb/printStoryId.aspx?StoryId=3553>.

³⁸ Sfântul Augustin constata în secolul V că întinderea Imperiului Roman era o cauză o războaielor în sine.Vezi St.Augustine, *The City of God*, Book III, <http://www.newadvent.org/fathers/120103.htm>. O idee asemănătoare găsim și la Edward Gibbon, *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului Roman*, Vol.I, Edit.Minerva, București, 1976, p.80. Vezi o idee asemănătoare mai potrivită studiului de față la Zbigniew Brzezinski, *Marea dilemă*, *ed.cit.*, *passim*.

³⁹ În 1987 deficitul federal se cifra la 180 miliarde \$ (3,5% din PIB); în 1989 scade la 85 miliarde\$ (1,5% din PIB), în 1990 ajunge la 220 miliarde\$ (4% din PIB) iar în 1992 la 290 miliarde\$ (din PIB). În 1992 datoria netă externă a SUA se ridică la 1100 mld.\$, cifră apreciată ca fiind la acel moment echivalentul a 2/3 din datoria țărilor Lumii a Treia. De abia pe vremea președinției lui Clinton se înregistrează un surplus bugetar. Michel Albert, *Capitalism contra capitalism*, Humanitas, București, 1994, pp. 57-59.

⁴⁰ Cf. G. H. Bennett, *Președinți americani (1945-2004)*, Edit. Luceafărul, București, 2004, p. 332.

⁴¹ Niall Ferguson. The Old Man and the (Blue) Sea: Why America Needs a McCain Presidency, Hoover Institution, Apr. 28th, 2008, consultat în mai 2008.

Stanford, http://fora.tv/2008/04/28/Niall_Ferguson_on_Why_America_Needs_McCain.

⁴² Interview with Chalmers Johnson, author of the “Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the end of the Republic” (adăugat: 21 august 2006), accesat în decembrie 2007.

<http://www.youtube.com/watch?v=TgnKZ5UGYS0&feature=related>.

Chalmers Johnson- Speaking freely, adăugat în ianuarie 2008, accesat martie 2008, http://www.youtube.com/watch?v=VPr_T7btVgA.

⁴³ Robert Dahl, *op.cit.*, pp.72-77. John J. Mear Sheimer, Stephen M. Walt, *Lobby-ul israelian și politica externă a Statelor Unite*, Antet, Prahova, 2008, p.8-16. Vezi și The Israel Lobby & U.S. Foreign Policy (Aipac), accesat iulie 2007, <http://www.youtube.com/watch?v=RQugBe2ek2A>.

⁴⁴ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, *art.cit.*

⁴⁵ Tariq Ali, *Ciocnirea fundamentalismelor*, Antet, Prahova, 2006, pp.16 și 153-155.

⁴⁶ Judith Kelley, *art.cit.*

⁴⁷ Sherle Schwenninger, The Multipolar World Vs. The Superpower, *The Globalist*, Friday, December 05, 2003, <http://www.theglobalist.com/DBWeb/printStoryId.aspx?StoryId=3553>. Vezi și Silviu Petre, „NATO și lumea Occidentului extins în căutarea coerenței”, *Observator cultural*, Nr.418, 10-16 aprilie, 2008, p. 6.

⁴⁸ Niall Ferguson, Empire Falls, *Vanity Fair*, October 2006, accesat aprilie 2008, <http://www.vanityfair.com/politics/features/2006/10/empire200610>. Clive Crook, „Europe and USA”, *Foreign Policy*, July/August, 2007, pp.24-27.

Pentru o documentare statistică asupra diferențelor de percepție între SUA și EU vezi Andrew Kohut, Bruce Stokes, *America împotriva tuturor*, Antet, Prahova, 2006

Pentru percepția americanilor asupra altor culturi vezi și Silviu Valentin Pietraru, „De ce nu știu americanii istorie și geografie”, *Lumea*, An XIV, Nr. 3 (180), pp. 56-60.

⁴⁹ Pentru o critica a FMI vezi și Chalmers Johnson, *op.cit.*, pp.186-194.

⁵⁰ A se vedea interviul acordat de Lee Kwan Yew; Jaques Cousteau în Nathan Gardels, *Schimbarea ordinii globale*, Antet Prahova (nu este precizat anul), pp. 74-86 și respectiv 140-148.

⁵¹ Francis Fukuyama, *America la răscruce*, Antet, Prahova, 2006, p.45 și urm. Irving Kristol, *Réflexions d'un néo-conservateur*, PUF, Paris, 1983, pp. 134 și urm. Vezi de asemenea și Silviu Valentin Pietraru, „Știința neoconservatoare”, *Lumea*, An XIV, Nr.5 (182) 2008, pp. 52-56.

⁵² Raymond Aron, *République imperiale. Les États-Unis dans le monde 1945-1972*, Calmann-Levy, Paris, 1973, p. 11.

⁵³ Pentru critica unilateralismului în favoarea multilateralismului vezi Anatol Lieven și John Hulsman, Ethical Realism: A Vision for America's Role in the World (conference), The Cato Institute, Washington D.C., October 10th 2006 (accesat în mai 2008), http://fora.tv/2006/10/10/Anatol_Lieven_and_John_Hulsman.

Conversations with History: Harry Kreisler in dialogue with Anatol Lieven și John Hulsman, 25 octombrie 2006, adăugat: 15 februarie 2008 (accesat în martie 2008), www.youtube.com/watch?v=s3Hgh6pxXs. Vezi și John Ydstie, „Authors Urge 'Ethical Realism' in Foreign Policy, National Public Radio (NPR), 1 iunie 2008 (accesat pe 1 iunie 2008), <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6557588>.

Elke Krahman, „American hegemony or global governance? Competing visions of international security”, *International Studies Review*, vol. 7, Issue 2, Blackwell Publishing, June 2005, pp. 533-534.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI

1. ALBERT, Michel, *Capitalism contra capitalism*, Humanitas, București, 1994.

2. ALI, Tariq, *Ciocnirea fundamentalismelor*, Antet, Prahova, 2006.

3. ALIGHIERI, Dante, *De monarchia*, 1317.

4. ARON, Raymond, *Peace and war. A theory of international relations*, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1966.

5. ARON, Raymond, *République imperiale. Les États-Unis dans le monde 1945-1972*, Calmann-Levy, Paris, 1973.

6. AUGUSTINE, St., *The City of God*, <http://www.newadvent.org/fathers/120103.htm>.

7. BENNETT, G.H., *Președinți americani (1945-2004)*, Edit. Luceafărul, București, 2004.

8. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, Edit. Scripta, București, 2005.

9. BRZEZINSKI, Zbigniew, *A doua șansă. Criza superputerii americane*, Antet, Prahova, 2006.

10. BULL, Hedley, *The Anarchical Society*, London, MACMILLAN PRESS LTD, 1977.

11. BUZAN, Barry, *Popoarele statele și teama*, ARC, Chișinău, 2000.

12. CHOMSKY, Noam, *State eșuate*, Antet, 2007, Prahova.

13. DAHL, Robert, *Poliarhiile*, Institutul European, Iași, 2000.

14. FERGUSON, Niall, *Empire*, Penguin Books, London, 2003/2004.

15. FUKUYAMA, Francis, *Construcția statelor*, Antet, Prahova, 2004.

16. FUKUYAMA, Francis, *America la răscruce*, Antet, Prahova, 2006.

17. GIBBON, Edward, *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului Roman*, Vol.I, Edit. Minerva, București, 1976

18. GOODWIN, G.L., LINKLATER, Andrew, *New dimensions of world politics*, Croom Helm Ltd., London, 1975.

19. GRIFFITHS, Martin, *Relații internaționale. Școli, curente, gânditori*. Ziua, București, 2003.

20. HARVEY, David, *Noul Imperialism*, All, București, 2004.

21. HOFFMAN, Stanley, *Gulliver empêtré*, Editions du Seuil, Paris, 1971.

22. IONESCU, Ghiță, *Oameni de stat într-o lume interdependentă*, ALL, București, 1998.

23. JOHNSON, Chalmers, *Gustul amar al imperiului*, Antet, Prahova, (2004) 2005.

24. KOHUT, Andrew, STOKES și Bruce, *America împotriva tuturor*, Antet, Prahova, 2006.

25. KRISTOL, Irving, *Réflexions d'un néo-conservateur*, PUF, Paris, 1983.

26. MEARSHEIMER, John J., WALT, Stephen M., *Lobby-ul israelian și politica externă a Statelor Unite*, Antet, Prahova, 2008.

27. MIROIU, Andrei și UNGUREANU, Radu-Sebastian, *Manual de relații internaționale*(coord), Polirom, Iași, 2006.

28. MORGENTHAU, Hans J., *Politics among nations*, Alfred KNOPF, New York, Vth edition, 1973.

29. NYE Jr., Joseph, *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Antet, Prahova, 2006.

30. STRANGE, Susan, *State și piețe*, Institutul European, Iași, 1997.

31. WALTZ, Kenneth N., *Teoria politicii internaționale*, Polirom, București, (1979) 2006.

32. WIGHT, Martin, *Politica de putere*, ARC, Chișinău, 1998.

ARTICOLE

– Brooks, Stephen G. and William C. Wohlforth, „Hard times for soft balancing”, *International Security*, Vol. 30, No. 1 (Summer 2005), pp. 72–108, p.73, http://www.dartmouth.edu/~govt/docs/brooks&wohlforth_05is.pdf.

– Crook Clive, „Europe and USA”, *Foreign Policy*, July/August, 2007, pp. 24-27.

– Diaconu Florin, „60 de state din întreaga lume nu funcționează în prezent”, *Prezent*, nr.72, 26 iunie-2 iulie 2007.

– Ferguson Niall, „Empire Falls”, *Vanity Fair*, October 2006, accesat aprilie 2008, <http://www.vanityfair.com/politics/features/2006/10/empire200610>.

– Kelley Judith, „Strategic Non-cooperation as Soft Balancing: Why Iraq was not Justabout Iraq”, *International Politics*, 2005, 42, (153–173), p.154, <http://fds.duke.edu/db/attachment-34-1662-view-60>.

– Krahman Elke, „American hegemony or global governance? Competing visions of international security”, *International Studies Review*, vol.7, Issue 2, Blackwell Publishing, June 2005, pp.533-534.

– Mandelbaum Michael, „Is major war obsolete?”, *Survival*, vol.40, no.4, Winter 1998-1999, pp. 20-38.

– Mowle Thomas S. & David Sacko, „Global NATO, Bandwagoning in a Unipolar World”, pp. 597–618, p.603 ISSN 1352-3260 print/1743-8764 online, http://www.contemporarysecuritypolicy.org/assets/CSP-283_Mowle%20and%20Sacko.pdf

– Petre Silviu, „NATO și lumea Occidentului extins în căutarea coerenței”, *Observator cultural*, Nr.418, 10-16 aprilie, 2008, p. 6.

– Pietraru Silviu Valentin, „SUA-Statutul de superputere”, *Lumea*, An XIV, Nr.6 (171) 2007, pp. 28-35.

– Pietraru Silviu Valentin, „Povara omului alb”, *Lumea*, An XIV, Nr. 9 (174), 2007, pp.63-67.

– Pietraru Silviu Valentin, „De ce nu știu americanii istorie și geografie”, *Lumea*, An XIV, Nr. 3 (180), pp.56-60

– Pietraru Silviu Valentin, „Știința neoconservatoare”, *Lumea*, An XIV, Nr.5 (182) 2008, pp. 52-56.

– Schwenninger Sherle, „The Multipolar World Vs. The Superpower”, *The Globalist*, Friday, December 05, 2003, <http://www.theglobalist.com/DBWeb/printStoryId.aspx?StoryId=3553>.

– Ydstie John, „Authors Urge ‘Ethical Realism’” in Foreign Policy, National Public Radio (NPR), 1 iunie 2008 (accesat pe 1 iunie 2008), <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=6557588>.

VIDEOCONFERINȚE

– Interview with Chalmers Johnson, author of the “Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the end of the Republic”; (adăugat: 21 august 2006), accesat în decembrie 2007 <http://www.youtube.com/watch?v=TgnKZ5UGYS0&feature=related>.

– Anatol Lieven și John Hulsman, Ethical Realism: A Vision for America’s Role in the World (conference), The Cato Institute, Washington D.C., October 10th 2006, (accesat în mai 2008), http://fora.tv/2006/10/10/Anatol_Lieven_and_John_Hulsman.

– Conversations with History: Harry Kreisler in dialogue with Anatol Lieven și John Hulsman, 25 octombrie 2006, adăugat: 15 februarie 2008 (accesat în martie 2008), www.youtube.com/watch?v=s3Hgh6pxXs.

– The Israel Lobby & U.S. Foreign Policy (AIPAC), accesat iulie 2007, <http://www.youtube.com/watch?v=RQugBe2ek2A>.

– Niall Ferguson. The Old Man and the (Blue) Sea: Why America Needs a McCain.

Presidency, Hoover Institution, Apr 28th, 2008, consultat în mai 2008, Stanford, http://fora.tv/2008/04/28/Niall_Ferguson_on_Why_America_Needs_McCain.

SUMMARY

The author thinks that the US is the hegemonic power of our days and its power has a tendency to be used in a unilateral way, a fact which provoked some opposing reactions from other players. Because US is too strong and a democratic power, opposition takes the form of “soft balancing” rather than “hard balancing”. There is a certain tension between the domestic politics’ principles which insists on the minimal state, one which abstain interfering too much in the lives of citizens, and those of the external relations, where the US, during the GW Bush Jr. administration, has been more expansionist and proactive. Only a move towards multilateralism and institutional cooperation with the other states could reduce the incentives to balance against US interests in the future.

Silviu Petre este masterand la SNSPA, specializarea Relații Internaționale și Studii Europene. Domeniile sale de competență sunt teoria relațiilor internaționale și studiile de securitate.

EVENIMENT

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „SECURITY RISKS AND THREATS IN THE GREATER BLACK SEA AREA” 24-25 noiembrie 2008 – Cercul Militar Național, București

Semnalăm desfășurarea conferinței internaționale *Security Risks and Threats in the Greater Black Sea Area*, un eveniment științific organizat de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Centrul de Studii Est-Europene și Asiatice, în cadrul grantului de cercetare „Riscuri și amenințări convenționale și neconvenționale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”. Au participat peste 40 de experți români, precum și șapte oaspeți străini (din Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Germania, Republica Moldova, Turcia și Ucraina), cu toții fiind politicieni, cercetători, universitari, militari și reprezentanți ai unor ONG-uri. Lucrările s-au desfășurat în limba engleză, sub forma a patru paneluri și a unei mese rotunde, marile teme de dezbateri fiind: trendurile principale ale securității regionale în epoca post-Război Rece, arhitectura regional-instituțională de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN), extinderea NATO și UE în REMN, aspecte ale securității neconvenționale în REMN, și perspective asupra conflictelor înghețate și evoluția lor după războiul ruso-georgian.

Vorbitorii au arătat că în general mediul de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre se păstrează în cadrul acelorași trenduri pe termen lung ca și în anii trecuți, cu excepția fenomenelor negative produse de recentul război ruso-georgian și de dorința unilaterală a Rusiei de a schimba prin forță statu quo-ul teritorial din Caucazul de Sud.

Propagarea democrației și a economiei de piață libere în țările din REMN este direct legată

de eforturile Occidentului de a stabili și securiza această zonă, mai ales UE, NATO și SUA fiind actorii cei mai activi și mai eficienți.

Tensiunile existente între diverse țări, pe fondul prezenței unor dispute etnice, religioase, teritoriale nu pot fi rezolvate decât prin negocieri, multilateralism și implicarea unor actori externi de tipul UE, OSCE, ONU și prin măsuri de *confidence building* și dezarmare controlată și transparentă. În acest sens, s-a arătat că revenirea Rusiei în Tratatul CFE revizuit și semnarea acestuia de către toate statele eurasiatice ar contribui la sporirea substanțială a nivelului de securitate în regiunea Mării Negre. În același timp, Rusia ar avea mult de câștigat din punct de vedere al imaginii dacă ar renunța la unele practici nocive, precum intruziunea în afacerile interne ale unor state vecine, recunoașterea unor state secesioniste, întreținerea unor conflicte înghețate etc.

O parte dintre vorbitori a arătat că UE și SUA ar trebui să determine Rusia să se angajeze într-un dialog mai constructiv și să se angajeze să respecte anumite valori și principii ale societății internaționale, nemaicomportându-se ca un actor revizionist. „Decongelarea” artificială a unor conflicte înghețate are în mod cert efecte negative puternice în toată regiunea. Zone precum Abhazia și Osetia de Sud, departe de a evolua către o statalitate eficientă și democratică, riscă să devină focare ale crimei organizate și terorismului, după modelul enclavei Kaliningrad de la Marea Baltică. S-a mai arătat că Rusia a violat principiul de drept internațional

al non-agresiunii atacând Georgia, deși încă nu s-a elucidat misterul asupra celui care a atacat primul. Cu toate acestea, forțele ruse nu aveau un mandat al ONU spre a trece dincolo de tunelul Roki și apoi în teritoriul georgian. Contestând în mod brutal statu quo-ul teritorial din REMN, Rusia a demonstrat lipsa sa de încredere în dreptul internațional și obsesia față de scenariul Kosovo, deși a fost unul dintre adversarii cei mai vocali ai creării micului stat din Balcani! Pendulând între un imaginar strategic specific unui actor pro-statut quo și un imaginar asociat actorilor revizionști, Rusia a fost catalogată de unii participanți ca având tendințe contradictorii și un comportament necoerent de politică externă, pe fondul unei crize grave a autodefinirii.

Angajarea Occidentului față de țări precum Georgia, Republica Moldova, Ucraina etc., sub forma Politicii Europene a Vecinătății (UE), a MAP (NATO) trebuie să demonstreze voința acestuia de a democratiza și stabiliza flancul estic, în acest fel contrabalansând planurile strategice ale Rusiei de a bloca extinderea UE și NATO pe termen nelimitat.

Totuși, criza economică mondială a afectat și Rusia care, după toate probabilitățile, va fi obligată să renunțe la unele puncte de pe agenda modernizării forțelor sale armate și să aloce resurse financiare doar celor prioritare. Astfel, reforma militară va fi încetinită și va scădea puterea Rusiei de a proiecta forța militară în afara teritoriului național. Ministerul Apărării din Rusia este adesea acuzat de o parte a mass media că este cel mai mare consumator bugetar și că rezultatele cheltuielilor exagerate nu se fac simțite în eficiența armatei. Investițiile ruse în afara țării par a fi fost deja afectate de criză, iar cele străine tind să se diminueze pe fondul lipsei de încredere în piața rusă.

În ceea ce privește conflictele înghețate din REMN, deși se constată tendința multora dintre actorii implicați (Azerbaidjan, Armenia, Turcia) de a manifesta deschidere față de oponenți și a face pași pe calea găsirii unei soluții, există numeroase piedici sistemice, ideologice și birocratice care împiedică evoluția către găsirea de soluții viabile. Noile „state” – Osetia de Sud și

Abhazia – sunt susținute unilateral de Rusia care nu le îndeamnă sub nici o formă să facă vreun compromis față de Georgia, iar Transnistria vrea să profite de punerea în discuție a statului teritorial spre a își oficializa separarea de Chișinău. Rusia pare a avea strategii deliberate de vulnerabilizare și destabilizare a vecinilor mai mici, împiedicându-i să iasă din sfera sa de influență și să se apropie de Vest. În acest sens, Moscova utilizează și unele scăpări ale Dreptului Internațional actual.

România, ca stat de frontieră al UE și NATO, stat riveran al Mării Negre, trebuie să își sporească capacitatea de a controla și diminua riscurile asociate insecurității maritime. Este necesar ca decidenții politico-militari să conștientizeze de asemenea necesitățile specifice politicii energetice a României, identificând prioritățile și dilemele acesteia, cum ar fi nivelul de cooperare cu Rusia, încrederea în UE pentru mari proiecte energetice gen Nabucco sau felul de a privi energia – ca marfă sau ca armă geopolitică. România trebuie să investească în surse alternative de energie, regenerabile, puțin poluante, la prețuri scăzute.

UE a lansat de câțiva ani Politica Europeană a Vecinătății care permite țărilor de pe flancul său estic să facă progrese pe calea democratizării, securizării și creării economiei de piață, dar lipsa perspectivei de a deveni membre diminuează statelor „vecine” dorința de a îndeplini criteriile solicitate de UE. În acest sens, recent propusul Parteneriat Estic, inițiativa Poloniei și Suediei, are rolul de a corecta unele din imperfecțiunile PEV, pregătind statele pontice pentru o apropiere mai eficientă de cerințele UE, fapt ce le permite să spere în viitor la integrare. UE dispune și de documentul „Sinergia Mării Negre”, ceea ce îi conferă o abordare mai coerentă și pe termen lung a priorităților sale politico-economice și strategice în REMN. Viitoarea Strategie europeană de securitate va trebui să menționeze și Marea Neagră ca zonă de interes deosebit pentru UE, iar riscurile de securitate să includă atât conflictele locale, separatismul teritorial, insurgența, cât și poluarea, supra-pescuitul și distrugerea mediului biologic maritim. UE nu

conștientizează încă faptul că REMN este o entitate strategică! De aceea, UE ar avea nevoie de un concept strategic dedicat chiar acestei regiuni. Problema accesului la energie implică și cooperarea mai activă a UE cu statele din REMN, mai ales cu țări precum Azerbaidjan, Turkmenistan și Kazahstan, urmărindu-se formarea de parteneriate economice solide.

Decidenții euroatlantici nu par încă pregătiți să facă față turbulenței din regiune, dar par să înțeleagă că remodelarea regiunii e un joc concurențial. Marea Neagră este noua frontieră a lumii euroatlantice, dar UE și NATO nefiind imperii nu au „simțul” frontierei dezvoltat, de

unde o anumită inhibiție în a acționa spre a își proteja granițele. Slăbiciunea Vestului în jocurile de putere riscă în viitor să provoace acțiuni și mai ferme ale Rusiei. Doar o strategie euroatlantică pentru REMN ar putea remedia o parte din această vulnerabilitate a Vestului.

S-a mai arătat că, pe termen lung, Rusia nu va putea bloca extinderea UE și NATO, mai ales dacă va continua să fie afectată de criza economică și cea demografică prin care trece.

În concluzie, trendurile securității în REMN oferă și motive de optimism, dar și semnale de alarmă pentru decidenții politici și pentru opinia publică națională.

Dr. Șerban F. Cioculescu

DIN AGENDA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

Activitatea științifică națională și îndeosebi cea internațională a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară s-au dovedit a fi și în cursul anului 2008 la fel de substanțiale și remarcabile ca și în anii precedenți.

Investit de la începutul anului 2006 cu co-președinția și secretariatul Grupului de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre al Consorțiului Academiiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară împreună cu Universitatea Națională de Apărare „Carol I” au continuat procesul de concretizare a Proiectului *Mobile Contact Teams* vizând promovarea unei viziuni comune asupra problemelor apărării și securității în zonă.

Organizarea unor manifestări științifice naționale sau internaționale, în colaborare cu instituții prestigioase din țară sau din străinătate, participarea cu regularitate a cercetătorilor cu comunicări la numeroase activități care dezbate probleme de securitate, apărare și istorie militară, întâlniri ale conducerii institutului cu personalități marcante reprezentând instituții de profil, vizite reciproce de informare și documentare în cadrul cărora se desfășoară seminarii bilaterale, expuneri pe teme istorice în comandamente și mari unități, derularea a două granturi câștigate în competiția organizată de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului acoperă o agendă vastă de preocupări menite să contribuie, pe de o parte, la evaluarea corectă a evoluției contextului internațional de securitate, în vederea fundamentării deciziilor conducerii militare, iar pe de altă parte, la formarea culturii de securitate și a culturii istorice a personalului armatei.

Activitatea editorială a fost concretizată prin asigurarea apariției periodicelor „Monitor Strategic”, „Revista de Istorie Militară” și „Occasional Papers”. A apărut numărul special româno-elen al „Revistei de Istorie Militară” cu tema „Black Sea, Romania and Greece”, precum și o ediție specială a aceleiași reviste grupând colaborări științifice privind problematica Primului Război Mondial ale unor specialiști din Germania, Franța și România.

Prezentăm, în cele ce urmează, cele mai importante activități la care au participat cercetătorii Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară în anul 2008.

• 19-21 februarie, București

Vizita în România a delegației Institutului Regal de Istorie Militară din Olanda.

Delegația olandeză, compusă din dr. Piet Kamphuis, directorul instituției, cc. șt. dr. M. van Alphen și cc. șt. J. van Woensel, s-a întâlnit cu directorul și cercetătorii ai Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

În cadrul întâlnirilor și discuțiilor au fost prezentate obiectivele și direcțiile principale de cercetare ale celor două instituții, cu referire specială la domeniul istoriei militare. De asemenea, au fost analizate modalitățile de cooperare în viitor, conturându-se următoarele:

- continuarea schimbului de vizite între cele două institute;
- schimbul de publicații și cărți;
- publicarea de studii și articole de istorie militară în revistele celor două instituții;
- desfășurarea, cu ocazia vizitelor documentare, a unor seminarii bilaterale pe o problematică de interes comun;

– editarea, probabil în 2010, a unui număr comun al „Revistei de Istorie Militară” pe o problemă adecvată profilului celor două instituții.

• **19-20 februarie, Constanța**

Conferința internațională “Regional Security, Energy Security and NATO: Future Problems and Possibilities” la care a participat general-maior (r) Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Participanții la conferință au dezbătut, pe parcursul a două zile, probleme actuale ale securității regionale și energetice, modul în care NATO poate contribui la securitatea energetică, politicile energetice ale UE, protecția infrastructurilor critice în Zona Extinsă a Mării Negre, Rusia și parteneriatul european. Conferința a fost organizată de Consiliul Euro-Atlantic România, Casa NATO și Fundația EURISC, sub auspiciile Forumului Mondial de Securitate (Elveția), cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe și a NATO – Divizia de Diplomatie Publică, în cooperare cu Royal United Services Institute, din Londra.

• **22-26 februarie, Ierusalim (Israel)**

Conferința Internațională “Global Forum for Combating Antisemitism”.

La invitația organizatorilor a fost prezent și a luat parte la dezbateri directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu.

• **25-26 februarie 2008, Iași**

Conferința “NATO Presence in Afghanistan: Romanian Contribution to the Global Peace and Security”, organizată de Center of Conflict Prevention and Early Warning (CPCEW) și găzduită de Cercul Militar din Iași.

Din partea Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a luat parte as. cc. Dragoș Bănescu. Programul conferinței (desfășurată în limba engleză) a cuprins mai multe paneluri în care s-au prezentat temele de interes la momentul actual, legate de situația din Afganistan.

La eveniment au participat reprezentanți ai CPCEW, MAp., MAE, profesori din cadrul Universității “Al. I. Cuza” din Iași, profesori de la Royal United Services Institute, Universitatea Cambridge, US Air War College, jurnaliști, reprezentanți ai asociațiilor nonguvernamentale, oficialități militare ale garnizoanei, oficialități ale administrației publice locale.

• **29 februarie-1 martie, Bruxelles (Belgia)**

Întâlnirea de planificare a reuniunii anuale a Consorțiului PfP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate.

A luat parte generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu. Tema reuniunii a fost: “PfP Consortium – The Next Ten Years. Leveraging Consortium Capabilities for Defense Institution Building and Regional Stability”.

Au fost prezentate principalele activități planificate în cadrul Grupului de Lucru privind Regiunea Extinsă a Mării Negre și modalitățile de realizare a acestora.

• **2-4 martie, Timișoara**

Pentru a oferi o platformă de dezbateri publică a situației din Balcani, o problemă de maxim interes, Ministerul Afacerilor Externe, Consiliul Euro-Atlantic România (CEAR), prin Institutul de Politici Publice (IPP) și Royal United Services Institute (RUSI) au organizat, la Timișoara, Conferința „NATO în sud-estul Europei – reconstrucție și securitate în Balcani”.

Dezbaterile intense din cadrul evenimentului de diplomatie publică de la Timișoara au demonstrat interesul din ce în ce mai crescut pentru subiectul securității în Balcani.

Cc. șt. Șerban Cioculescu a prezentat o comunicare referitoare la cooperarea în domeniul militar dintre NATO și UE, arătând că este nevoie să se formeze o cultură de securitate euroatlantică comună.

• **10-11 martie 2008, Ankara (Turcia)**

Conferința internațională cu tema: “Global Terrorism and International Cooperation”, organizată de Center of Excellence Defense

Against Terrorism, și de Statul Major General al Forțelor Armate ale Turciei, cu participarea generalului-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Au fost relevate următoarele aspecte:

- Sofisticarea căilor de finanțare a rețelelor teroriste internaționale și problematica legalității intervenției unui stat amenințat de terorism împotriva unui stat vecin care se face vinovat de acordarea de „safe haven” (sanctuare) organizațiilor teroriste;

- Democratizarea ca antidot esențial la nivelul politicii de combatere a terorismului;

- Cyberwar – ca război al viitorului care reclamă organizarea unor structuri specifice în cadrul armatelor naționale;

- Necesitatea asigurării securității energetice, considerată o problemă de interes național.

• 10-13 martie, Bratislava (Republica Slovacia)

Vizita de documentare a delegației române compusă din cc. șt. Gheorghe Vartic, redactorul-șef al „Revistei de Istorie Militară”, locotenent-colonel Ovidiu Fizeșan și cc. șt. Cerasela Moldoveanu la Institutul de Istorie Militară din Bratislava.

Delegația română s-a întâlnit și a purtat discuții cu conducerea Institutului de Istorie Militară reprezentată de colonel (r) Jozef Bystricky – director, locotenent-colonel Peter Sumichrast – locțiitor, și locotenent-colonel Miloslav Chaplovici – șeful Secției de studii și cercetări, precum și cu cercetători și arhiviști ai institutului.

În urma discuțiilor purtate s-a convenit permanentizarea schimbului de publicații de specialitate, editate de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Institutul de Istorie Militară din Bratislava, precum și publicarea reciprocă în revistele celor două instituții a unor articole și studii ale cercetătorilor celor două părți.

• 17-23 martie, Washington D.C. (Statele Unite ale Americii)

Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, general-maior (r) Mihail E. Ionescu, a participat la semnarea unui

acord de cooperare referitor la învățământul privind Holocaustul, activitate organizată de către Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite.

• 3-4 aprilie, Beijing (China)

Simpozionul internațional intitulat “Public Health Security: China and the World” sponsorizat de Institutul pentru Studii Strategice Internaționale și Fundația Michael Eric Bosman Hotung din China.

Din partea țării noastre au participat locotenent-colonelul Cristian Dobre, atașatul militar al României la Beijing, și maiorul Simona Țuțuianu, reprezentantă a Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Participanții au prezentat principalele amenințări la adresa sănătății publice: răspândirea bolilor epidemiologice, proliferarea îmbolnăvirilor asociate factorilor de risc alimentar și a celor cauzate de intervenția omului, contaminarea nucleară și calamitățile naturale provocate de încălzirea globală, caracterizându-le drept serioase, diversificate, globale și inter-relaționate cu amenințările tradiționale la adresa securității naționale și internaționale. O atenție deosebită a fost acordată fenomenului terorist sub forma atentatelor săvârșite prin utilizarea de arme biologice și chimice și, de asemenea, efectelor nocive ale schimbărilor climatice și poluării mediului asupra economiei mondiale, în principal prin afectarea comerțului internațional de mărfuri și servicii.

Cuvintele de ordine care au dat substanță intervențiilor au fost asistența umanitară, diplomația statelor și încrederea reciprocă.

• 9-10 aprilie, Roma (Italia)

Seminarul internațional cu tema: “Challenges to regional stability and multilateral security cooperation in the Black Sea”. Activitatea a fost organizată de Centrul de Înalte Studii Militare din Roma și de Centrul de Studii de Securitate “George C. Marshall” din Garmisch.

La invitația organizatorilor, generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a susținut, în fața unui auditoriu alcătuit din generali și diplomați italieni și străini prelegerea: „The Extended Black Sea Area: security challenges and a possible Euro-Atlantic strategy for the region”;

Apoi au avut loc discuții cu studenții prezenți la seminar relativ la problematica regiunii Mării Negre, evoluții curente și de perspectivă, acțiunile politice ale României, precum și ale celorlalți actori politici regionali.

• **12-18 aprilie, Voronej (Federația Rusă)**

Participarea la conferința internațională cu tema: "Război pe Don. 1942-1943" a delegației Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, compusă din generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, directorul institutului, colonelul (r) dr. Petre Otu, director adjunct și cc. șt. Gheorghe Vartic, redactorul-șef al „Revisiei de Istorie Militară”.

Conferința a fost organizată de Institutul de Istorie Militară al Ministerului Apărării din Federația Rusă în colaborare cu Administrația Regiunii Voronej și cu Universitatea de Stat Agrară din Voronej.

Manifestarea științifică de la Voronej a reunit specialiști din 12 țări, din ambele tabere beligerante ale celui de-al Doilea Război Mondial (Federația Rusă, Armenia, Belarus, Germania, Israel, Italia, Kazahstan, Kârgâzstan, România, Slovacia, Ucraina, Ungaria).

Delegația română a prezentat comunicările: „*Armatele 3 și 4 române în bătălia de la Stalingrad*” de dr. Mihail E. Ionescu și „*Acțiunile marilor unități române pe căile de acces spre Stalingrad*” de dr. Petre Otu.

• **21-23 aprilie, Ljubliana (Slovenia)**

Conferința anuală a Grupului de Lucru de Istorie Militară din cadrul Consorțiului PFP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate cu tema: "Experience of War".

Activitatea a fost organizată de Muzeul Militar al Forțelor Armate ale Sloveniei în colaborare cu Academia de Apărare din Viena.

Participanți au fost cc. șt. dr. Sergiu Iosipescu și cc. șt. Carmen Rîjnoveanu. Sergiu Iosipescu a prezentat comunicarea „*Romanian Experience of the 1877-1878 Oriental War*”.

Conferința de la Ljubliana a reprezentat o importantă contribuție la dezvoltarea cercetărilor de istorie militară în cadrul NATO și a Parteneriatului pentru Pace, a relațiilor dintre

academiile și institutele de apărare și istorie militară, muzeele de istorie militară din țările membre ale alianței și din cele asociate, o posibilitate de cunoaștere și de stabilire a direcțiilor de cooperare bi- sau multilaterală.

• **13-17 mai, Brașov**

Reuniunea, la nivel de experți, a Grupului de Lucru privind Regiunea Extinsă a Mării Negre (Greater Black Sea Area Working Group/GBSA-WG) în vederea dezbaterei Proiectului Echipelor Mobile (Mobile Contact Teams Project). Seminarul s-a intitulat „Crisis Management and Conflict Prevention”.

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, care asigură secretariatul permanent al acestui grup de lucru, a fost reprezentat de generalul-maior (r) Mihail E. Ionescu, în calitate de co-președinte al GBSA-WG, însoțit de comandorul (r) Gheorghe Vartic, colonelul (r) Petre Otu, cc. șt. Carmen Rîjnoveanu și as. cc. Simona Soare.

• **26-31 mai, București**

Vizita de lucru a delegației Institutului Chinez de Studii Strategice Internaționale.

În cadrul întâlnirii cu directorul și cercetători științifici ai Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară s-a convenit dezvoltarea cooperării dintre cele două institute prin promovarea unor forme cum sunt: desfășurarea de vizite de lucru anuale; organizarea de seminarii bilaterale; schimbul de publicații și lucrări; publicarea de studii și articole în revistele de specialitate din cele două țări etc.

Un moment important al vizitei l-a reprezentat seminarul bilateral care a abordat aspecte ale mediului internațional de securitate și în cadrul căruia au fost prezentate câte patru comunicări de fiecare parte. Delegația română a prezentat comunicările: „UE și securitatea energetică. Probleme de securitate în sud-estul Europei și în Regiunea Extinsă a Mării Negre” – general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu; „Consolidarea profilului României în NATO și UE” – as. cc. Simona Soare; „Scutul antirachetă american în Europa” – maior Simona Țuțuianu; „Politica energetică a Uniunii Europene” – cc. șt. Șerban Cioculescu.

În ansamblu, seminarul bilateral a pus în evidență noi aspecte ale evoluțiilor recente, în principal, din două regiuni distincte ale lumii – Asia de Sud-Est și Europa, cu focalizare asupra celor doi actori – China și România. La final s-a propus ca materialele prezentate să fie publicate în revistele editate de cele două instituții.

• **26-29 mai, Bruxelles (Belgia)**

Reuniunea Comitetului Director Politico-Militar al Parteneriatului pentru Pace (PMSC/PfP), desfășurată la Cartierul General NATO, Bruxelles.

Delegația Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a fost compusă din generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu și cc. șt. Carmen Rîjnoveanu.

Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a prezentat concluziile primului seminar MCT privind Crisis Management and Conflict Prevention, organizat la Brașov, în perioada 13-17 mai 2008. Participanții au subliniat că Proiectul MCT are o semnificație aparte, care rezidă și din faptul că poate fi văzut ca un model de cooperare aliați-parteneri și care contribuie la consolidarea unei culturi de cooperare în spațiul euro-atlantic.

• **2-8 iunie, Paris (Franța)**

Conferința internațională „Geopolitica Mării Negre: mize și perspective”.

Cc. șt. Șerban Cioculescu a exprimat un punct de vedere românesc referitor la conflictele „înghețate” din arealul pontic și a argumentat în favoarea unei implicări mai active a UE în găsirea unor soluții viabile.

• **3-5 iunie, Berlin (Germania)**

Conferința internațională cu tema: Black Sea Security Policy organizată de „George C. Marshall” Center în cooperare cu Ministerul de Externe al Republicii Federale Germane.

Au participat generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu și Iulian Fota, directorul Colegiului Național de Apărare.

Agenda conferinței a vizat analizarea și discutarea unor chestiuni importante relative la evoluțiile curente din regiunea Mării Negre în problematica securității și stabilității: evaluarea riscurilor și amenințărilor comune la adresa securității

regionale, nevoia de dezvoltare a unor instrumente viabile privind cooperarea la nivel regional și multilateral, posibile evoluții de perspectivă în regiune.

Cu acest prilej, Robert Simmons, adjunctul Secretarului General al NATO a menționat printre instituțiile de cooperare din regiunea Mării Negre, care se bucură de sprijinul NATO, BSEC și MCT, inițiativă dezvoltată de Grupul de Lucru privind Regiunea Extinsă a Mării Negre din cadrul Consorțiului PfP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate

Relativ la Proiectul MCT, demnitarul american a adăugat că această inițiativă este o platformă viabilă în vederea creării unor centre de studii internaționale în Regiunea Mării Negre.

• **17-19 iunie, Bruxelles (Belgia)**

Reuniunea anuală a Consorțiului PfP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate.

Au participat generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și cc. șt. Carmen Rîjnoveanu. Tema generală s-a intitulat: „PfP Consortium – The Next Ten Years. Leveraging Consortium Capabilities for Defense Institution Building and Regional Stability”.

Reuniunea a avut o semnificație aparte prilejuind celebrarea a 10 ani de la crearea Consorțiului PfP, forum care a jucat un rol major în construirea unei comunități strategice de securitate prin educație și cercetare. Prin rolul asumat, Consorțiul s-a impus ca un instrument eficient care a contribuit la procesul de lărgire și transformare a NATO.

Pe parcursul dezbaterilor au fost subliniate activitatea desfășurată de Grupul de Lucru privind Stabilitatea în Regiunea Extinsă a Mării Negre și succesul înregistrat de primul seminar MCT de la Brașov. Proiectul MCT are o semnificație aparte care rezidă și din faptul că poate fi văzut ca un model de cooperare aliați-parteneri, aducând o contribuție însemnată la consolidarea unei culturi de cooperare în spațiul euro-atlantic.

În ziua de 19 iunie 2008, a fost organizată o întâlnire informală a Grupului de Lucru privind

Regiunea Extinsă a Mării Negre (GBSA WG). Au participat reprezentanții tuturor statelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre precum și directorul executiv al Consorțiului, Henri Bigo, și John Berry din partea Universității Naționale de Apărare din Washington.

Agenda întâlnirii a cuprins atât o evaluare a principalelor activități din cadrul Grupului precum și a acțiunilor de perspectivă planificate să se desfășoare în cursul anului 2009.

• **24-27 iunie, București**

Vizita de lucru a delegației Comisiei Elene de Istorie Militară.

S-a definitivat sumarul numărului special româno-elen al „*Revistei de Istorie Militară*” și s-a convenit editarea acestei publicații până la 10 august 2008.

• **20-24 august, Viena (Austria)**

Conferința internațională cu tema: “Prague Spring – The year of crisis 1968”.

Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a prezentat comunicarea cu tema: *The Communist Romania and the „brotherly states” Invasion of Czechoslovakia in 1968*.

• **30 august 2008, București**

Întâlnirea de lucru între o delegație a Institutului de Studii Internaționale din Shanghai (China) și delegația Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Au participat: generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, director, colonelul (r) Petre Otu, director adjunct, cercetătorii științifici Simona Soare, Simona Țuțuianu, Șerban Cioculescu și Alexandru Voicu. Partea chineză a fost reprezentată de Xintian Yu, directorul Comitetului Academic al ISI, și de cercetătorii Zhang Pei, Wang Lung, Zhou Zhonghei, Ye Qing și Lang Zhao.

Referitor la conținutul dezbaterilor, oaspeții chinezi au dorit să cunoască poziția României față de conflictul dintre Georgia și Rusia, precum și față de urmările sale, felul cum acționează România în cadrul Politicii Europene de Vecinătate cu trimitere la Regiunea Extinsă a Mării Negre. Ei au subliniat îngrijorarea Chinei față de evenimentele din Georgia și opoziția la proclamarea de către Rusia a independenței Abhaziei

și Osetiei de Sud. De asemenea au insistat pe potențialul de cooperare dintre China și UE, respectiv NATO, pe baza intereselor comune.

În final, reprezentanții Institutului de Studii Internaționale din Shanghai și-au manifestat dorința de a stabili relații de cooperare științifică cu Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, fiind vorba de publicarea de către fiecare parte a studiilor trimise de cealaltă parte, vizite, participarea la cursuri și conferințe.

• **31 august-5 septembrie, Trieste (Italia)**

Participarea generalului-maior (r) Mihail E. Ionescu și a colonelului (r) Petre Otu la cel de-al XXXIV-lea Congres Internațional de Istorie Militară.

Anul acesta, congresul a dezbătut o problemă de real interes „Conflictele militare și populația civilă. Războaie totale, războaie limitate, războaie asimetrice”.

La reuniune au luat parte 205 specialiști din 36 de țări de pe toate continentele. În timpul celor patru zile de dezbateri au fost prezentate în cadrul sesiunilor plenare și a meselor rotunde 75 de comunicări din partea a 33 de țări participante.

Delegația Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a prezentat două comunicări. Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a analizat politica României după criza cehoslovacă din anul 1968 din perspectiva doctrinei luptei întregului popor, încercând să reliefeze cât a fost un război asimetric și cât mobilizare ideologică. Colonelul (r) dr. Petre Otu a abordat pregătirea militară a populației civile din perioada dintre cele două războaie mondiale, care a avut la bază conceptul „națiunii armate” impus de prima conflagrație mondială. De asemenea, colonelul (r) dr. Petre Otu a moderat una dintre secțiunile Congresului.

Totodată, pe timpul reuniunii de la Trieste, delegația Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a avut numeroase contacte de lucru cu specialiștii străini prezenți în vederea unor viitoare colaborări științifice sau a continuării celor existente.

• **8-13 septembrie, Bruxelles (Belgia)**

În cadrul grantului „Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări

externe și determinări naționale”, comandorul (r) Gheorghe Vartic și cc. șt. Sergiu Iosipescu au efectuat cercetări în arhivele militare de la Muzeul Regal al Armatei Belgiene și la Biblioteca Regală din Bruxelles.

• **16-21 septembrie, Franța**

Conferința internațională “3rd Garnet Annual Conference” de la Sciences Po Bordeaux.

As. cc. Simona Soare a participat la dezbaterea problemelor referitoare la evoluțiile contemporane ale Științelor Politice în Europa, propunându-se măsuri concrete pentru ameliorarea procesului de cercetare și a cooperării între instituțiile occidentale din țările UE și nu numai.

• **21-26 septembrie, Geneva (Elveția)**

În cadrul grantului „Riscuri și amenințări convenționale și neconvenționale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, cc. șt. Șerban Pavelescu s-a deplasat la Centrul de la Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate (DCAF) pentru studii și consultări cu cercetătorii din cadrul instituției sus numite.

• **21-24 septembrie, Erevan (Armenia)**

În cadrul seriei de vizite aferente grantului „Riscuri și amenințări convenționale și neconvenționale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, cc. șt. Șerban Cioculescu a stabilit contacte cu cercetători și membri ai societății civile din Armenia.

• **25-28 septembrie, Kiev (Ucraina)**

Conferința internațională cu tema: “Black Sea: From Interaction Strategy to Regional Cooperation and Security System”.

Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a prezentat o comunicare cu privire la problema riscurilor și provocărilor la adresa securității în Regiunea Mării Negre.

• **28 septembrie-1 octombrie, Baku (Azerbaidjan)**

Vizita de documentare la Baku a fost efectuată în cadrul proiectului de cercetare „Riscuri convenționale ale securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre”.

Având drept scop colectarea de date cu privire la opiniile și pozițiile existente în comunitatea științifică și în rândul factorilor de decizie azeri referitoare la mediul de securitate circumscris Regiunii Extinse a Mării Negre, la evoluțiile actuale și viitoare ale acestuia, precum și asupra factorilor de risc și amenințărilor ce se manifestă la adresa securității naționale a statului azer și la nivelul mediului de securitate regional, deplasarea a cuprins trei întâlniri ale cc. șt. Șerban Pavelescu și as. cc. Simona Soare cu angajați ai Ministerului azer al Afacerilor Externe: Hikmet Hajiev, director în cadrul Ministerului azer al Afacerilor Externe, Taleh Ziyadov, Decan pentru afaceri academice din cadrul Academiei Diplomatice Azere și Fariz Ismailzade, director de programe în cadrul aceleiași instituții.

• **1-3 octombrie, Constanța**

Sesiunea internațională de comunicări a Muzeului Național de Istorie și Arheologie. Din partea Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a participat cc. șt. Alexandru Madgearu, care a prezentat comunicarea „Denumirea Mării Negre la Notarul Anonim”.

• **5-9 octombrie, Moscova (Federația Rusă)**

În cadrul grantului „Riscuri și amenințări convenționale și neconvenționale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, cc. șt. Șerban Pavelescu și as. cc. Simona Soare au stabilit contacte cu experți în securitate și relații internaționale și au făcut schimb de opinii referitoare la caracteristicile mediului de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre.

• **11-15 octombrie, Praga (Republica Cehă)**

Conferința internațională cu tema: “The States of the Warsaw Pact and the Federal Republic of Germany in their Mutual Perception and Rapprochement, 1966-1975”, organizată de Institutul de Istorie al Universității Mannheim (Germania) și Friedrich Ebert Foundation.

Cc. șt. Carmen Rîjnoveanu a prezentat comunicarea cu tema: „*Ceaușescu's policy towards Ostpolitik and CSCE: 1967-1975*”.

• **13-14 octombrie, Bruxelles (Belgia)**

Seminarul internațional "NATO and ESDP policy developments in the light of the Georgian crisis".

Au participat reprezentanți din cadrul Consiliului European, Comisiei Europene, NATO, Adunarea parlamentară a NATO, Parlamentul European și membrii Grupului Partidului Social European. Din partea Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a participat generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu. Obiectul discuțiilor din cadrul seminarului a vizat politica externă de securitate.

• **13-17 octombrie, Bulgaria**

Comandor (r) Gheoghe Vartic și as. cc. Daniela Șișcanu au participat la Conferința internațională „100 Years of Independent Bulgarian State: State Building Traditions”.

Conferința Internațională consacrată aniversării a 100 de ani de independență a statului bulgar s-a desfășurat, sub patronajul primului ministru al Republicii Bulgaria, la Colegiul de Apărare și Stat Major „G.S. Rakovski” și a fost organizată de Centrul de Istorie Militară și Lecții Învățate și de Comisia Bulgară de Istorie Militară.

În cadrul conferinței au fost prezentate peste 40 de comunicări care au abordat o gamă largă de probleme. Au fost relevate cu prioritate aspectele istorice ale luptei Bulgariei pentru independență, dar și probleme privind tradițiile construcției statale la bulgari, formarea primelor nuclee profesionalizate ale apărării naționale și ale ordinii și securității interne.

Comandorul (r) Gheorghe Vartic a prezentat comunicarea: „Romanian Armed Forces from French Tradition to German Models (from the second half of the 19th century to the beginning of the 20th century)”.

S-au efectuat analize ale modernizării instituțiilor statului, ale evoluției diplomației și politicii externe ale Bulgariei în ultimii o sută de ani.

Conferința Internațională de la Sofia a reprezentat o importantă contribuție la dezvoltarea raporturilor între istoricii și analiștii militari români și bulgari și la fructuoasa colaborare dintre Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Colegiul de Apărare și Stat Major „G.S. Rakovski” din Bulgaria.

• **13-16 octombrie, Banska Bistrica (Slovacia)**

Conferința internațională „Warsaw Rising and Slovak National Uprising – parallels and difference”.

Din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a participat cc. șt. Șerban Pavelescu care a prezentat comunicarea „*Day of 23rd August 1944 and its relevance in the Romanian historiography*”. La eveniment au participat cercetători științifici și specialiști din Slovacia, Polonia, Federația Rusă, Franța și România. În paralel cu lucrările conferinței, delegatul Institutului de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a avut contacte și discuții pe teme istoriografice cu participanți la lucrările conferinței.

• **21-23 octombrie 2008, Călărași**

Sesiunea internațională de comunicări, organizată de Muzeul Dunării de Jos, la care a participat cc. șt. Alexandru Madgearu, reprezentant al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, care a susținut comunicarea „O baghetă cu cap în formă de porumbel descoperită la Halmyris”. În data de 23 octombrie a avut loc și o vizită de documentare în Bulgaria (Silistra – Dobrich – Varna).

• **19-24 octombrie, Freiburg (Germania)**

În cadrul grantului „Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale”, locotenent-colonelul Cristian Dumitru și cc. șt. Cerasela Moldoveanu au efectuat o vizită de documentare în Arhivele militare ale Germaniei de la Freiburg. Activitatea a avut drept scop colectarea de date și informații cu privire la opiniile, aprecierile și pozițiile exprimate de organisme militare germane referitoare la societatea, statul și armata română în timpul Primului Război Mondial, în perioada interbelică și în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale.

• **22 octombrie, Constanța**

Reuniunea birourilor regionale ale Fundației Konrad Adenauer cu tema „Securitate sporită în zona Mării Negre – posibilități, inițiative și instrumente”. Invitatul de onoare la reuniune a

fost Președintele României, domnul Traian Băsescu. Din cadrul Institutul pentru Studii Politice de apărare și Istorie Militară a participat locotenent-colonelul Ovidiu Fizeșan. Președintele Traian Băsescu a rostit un discurs și a răspuns la întrebările publicului. Au reieșit următoarele aspecte:

– Viziunea națională a României asupra viitorului regiunii Mării Negre este de sprijinire a cooperării în zonă, atât prin parteneriate, cât și prin acțiunea solidară transatlantică a UE și a NATO.

– Conflictele „înghețate” din spațiul ex-sovietic au constituit și constituie un punct nevralgic al Regiunii Mării Negre, evoluțiile din Georgia demonstrând că un conflict „înghețat” poate fi reactivat în orice moment. De aceea este necesară o abordare globală a acestei problematice și consolidarea instrumentarului de inițiative existent, pe baza respectării integrității teritoriale și a inviolabilității frontierelor statelor.

– România este departe de a fi țara cu cele mai mari riscuri la adresa securității energetice, din regiune și din Europa. România are o resursă internă deosebită care trebuie valorificată: economisirea energiei. Avem consumuri uriașe, iar una din soluții este optimizarea consumului de energie.

– Soluția pentru conflictele „înghețate” nu poate fi motivată de abordarea prin prisma genezei conflictului, ci de respectarea principiilor de drept internațional. De asemenea, principiilor fundamentale (suveranitate, integritate teritorială, inviolabilitatea frontierelor) nu trebuie să li se așeze mai presus „principiul” drepturilor colective pentru minorități.

– România pledează în continuare pentru acordarea unei perspective europene certe Republicii Moldova și pentru asocierea ei, în acest sens, pachetului Balcanilor de Vest, în ce privește integrarea europeană. Pentru reglementarea problemei transnistrene, propunerea de federalizare nu trebuie acceptată, iar o soluție care să vină din alt format de negociere decât cel actual (5+2) nu poate fi viabilă. Totuși, statele democratice ar putea avea și opțiunea schimbării acestui format. În orice caz, regiunile separatiste nu trebuie lăsate să se consolideze mai departe.

– UE are forța de negociere și instrumentele necesare pentru a impune respectarea dreptului internațional, chiar în condițiile în care separatiștii și-au consolidat structurile. Armamentele existente în Transnistria ar putea fi distruse, neutralizate pe loc, dacă și UE ar acorda sprijinul.

• 23-26 octombrie, Cluj-Napoca

Conferința internațională „Mathia Corvin and his time” la care a luat parte cc. șt. dr. Sergiu Iosipescu, care a susținut comunicarea *“Mathias Corvin et la guerre pontique; la campagne Hongroise 1476”*. De asemenea, dl. Sergiu Iosipescu a moderat una din secțiunile conferinței.

• 30-31 octombrie, Paris (Franța)

Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a participat la Conferința “Building Partnership for Effective Multilateralism - Managing global crises”, organizată de Institutul European pentru Studii de Securitate. La conferință au participat practicieni și cercetători de pe întregul glob unde au discutat necesitatea eforturilor multilaterale la nivel internațional și regional pentru soluționarea conflictelor nerezolvate și prevenirea celor noi, precum și pentru a găsi răspunsuri la crizele actuale. Tema principală a ședințelor de lucru și a sesiunilor de grup a fost modul în care UE se poate angaja, alături de jucătorii de la nivel global, cum ar fi China, Rusia, India, Brazilia, și de asemenea Africa de Sud, în dezvoltarea unui multilateralism mai eficient.

• 7 noiembrie, București

Conferința „Armată și Societate în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Modernizarea societății românești și reforma organismului militar”.

Conferința a făcut parte din grantul „Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale”, deținut de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din partea Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului în anul 2007.

Comunicările prezentate în timpul reuniunii au pus în evidență, cu prioritate, mutațiile pe

care le-a suferit organismul militar românesc după cel de-al Doilea Război Mondial. Cc. șt. Cerasela Moldoveanu a evidențiat caracteristicile învățământului militar din primii ani ai comunizării armatei. Alte două comunicări prezentate de cc. șt. Gheorghe Vartic și cc. șt. Sergiu Iosipescu au abordat implicațiile pe plan militar ale desatelitizării realizate de România în anii 1958-1964 și care au culminat cu Declarația din aprilie 1964.

Alte trei comunicări științifice au analizat procesul de transformare a Armatei României după Revoluția din Decembrie 1989. Generalul-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a evidențiat principalele etape ale reformării organismului militar românesc în anii '90, care a facilitat drumul României către Alianța Nord-Atlantică. Locotenent-colonelul Cristian Dumitru a pus accentul pe misiunile externe desfășurate de militarii români, atât în cadrul Parteneriatului pentru Pace, cât și sub egida ONU sau UE.

Cc. șt. Șerban Pavelescu a făcut o analiză a strategiilor de securitate și apărare națională a României de la sfârșitul Războiului Rece și până la admiterea în NATO.

În final, cc. șt. Petre Otu a analizat principalele linii definitorii ale gândirii politico-strategice ale celor două superputeri în timpul „Războiului Rece”.

• 7-8 noiembrie, București

Seminarul: „90 de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial”.

Manifestarea a fost un cadru propice pentru dezbateri incitante și fructuoase pe problematica participării României la Primul Război Mondial în vederea îndeplinirii dezideratelor sale naționale de unire cu țara a provinciilor românești aflate în componența imperiilor vecine.

Întrebările au fost urmate de o multitudine de răspunsuri susținute cu argumente, creându-se astfel posibilitatea exprimării unor opinii diverse în legătură cu subiectele abordate.

În final s-a propus ca redacția „Revistei de Istorie Militară” să pregătescă un număr special consacrat prezentării monumentelor, însemnelor memoriale și cimitirelor militare dedi-

cate românilor jertfiți în prima conflagrație mondială, aflate pe teritoriul României și al altor țări europene.

• 9-12 noiembrie, Franța

Delegația Ministerului Apărării, condusă de doamna Secretar de Stat, Georgeta Elisabeta Ionescu, alături de colonelul M. Voicescu, șef de cabinet, și cc. șt. dr. Sergiu Iosipescu, șeful sectorului de istorie militară din Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, a participat la ceremonia de comemorare a 90 de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial, desfășurată în zilele de 09-10 noiembrie la Mulhouse.

Au fost prezenți reprezentanți din 26 de țări, printre care miniștri, secretari de stat, ambasadori, însoțiți de consilieri și experți. Pe 10 noiembrie 2008, la Mulhouse, s-a desfășurat o reflexie comună pentru protecția și punerea în valoare a patrimoniului comun. În aceeași zi s-au desfășurat ceremoniile de comemorare a sfârșitului Primului Război Mondial de la Hartmannswillerkopf – mausoleu al celor căzuți în 1914-1918 –, în prezența Secretarului de Stat, domnul Jean-Marie Bockel, a delegațiilor străine, a veteranilor de război și a unui numeros public.

A doua zi, 11 noiembrie 2008, delegația Ministerului Apărării din România, a Ministerului de Externe și Ambasadei române la Paris a participat la ceremonia comemorării a 90 de ani de la încheierea Primului Război Mondial prin armistițiul din 11 noiembrie 1918. Ceremonia s-a desfășurat la mausoleul și cimitirul militar de la fostul fort Douaumont de la Verdun.

• 10-14 noiembrie, Kiev (Ucraina)

Reuniunea anuală a Grupului de Lucru privind Regiunea Extinsă a Mării Negre din cadrul Consorțiului PfP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate.

Generalul-maior (r) Mihail E. Ionescu, maiorul Simona Țuțuianu și cc. șt. Carmen Rijnoveanu au luat parte la analiza principalelor activități desfășurate în cadrul GBSA și a stadiului proiectului Mobile Contact Teams (MCT).

Au fost evaluate perspectivele de evoluție ale MCT și solicitările adresate de statele parte-

nere în vederea organizării unor seminarii MCT pe baza listelor de asistență formulate de aceste state în vederea implementării IPAP.

Tot aici a fost adoptată și agenda principalelor activități ale GBSA WG planificate a avea loc în perioada 2009-2010.

• **12-16 noiembrie, Belgrad (Serbia)**

Conferința internațională cu tema „The First World War and the Balkans – 90 Years Later”, organizată de Ministerul Apărării din Serbia, prin Institutul de Cercetări Strategice. Locotenent-colonelul Cristian Dumitru, participant la conferință, a susținut comunicarea „*July-August 1914. Romania Denies to Attack Serbia*”. Delegatul român la lucrările acestei conferințe a participat activ la dezbaterile ce au avut loc pe marginea comunicărilor prezentate, cu intervenții în contextul desemnat de subiectele dezbătute, prezentând comunicarea, stadiul cercetărilor și realizările istoriografiei militare românești în domeniul de interes.

Ca o constatare generală, ce trebuie subliniată, se impune faptul că substratul întregii manifestări științifice a fost fundamentarea din punct de vedere al argumentelor științifice a ideii de reconstituire, preservare și reevaluare a memoriei istorice legate de Primul Război Mondial, în toate statele care dețin asemenea valori și care fac parte, atât din moștenirea istorică națională, cât și din patrimoniul universal.

• **16-19 noiembrie, Italia**

Vizita de lucru a delegației Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară la Oficiul Istoric al Armatei de Uscat din Italia.

Programul a cuprins întâlniri și discuții cu directorul și directorul adjunct al Oficiului, vizitarea arhivelor Oficiului și a unor obiective de interes istoric – Muzeul Bersaglierilor și al Infanteriei. În cursul discuției cu partenerii italieni s-a convenit pregătirea unui număr special al „*Revistei de Istorie Militară*”, dedicat relațiilor militare româno-italiene.

• **18-22 noiembrie, București**

Vizita de lucru a delegației Comisiei Belgiene de Istorie Militară compusă din profesorul Luc de Vos, președintele Comisiei Internaționa-

le de Istorie Militară, căpitanul Tom Simoens și locotenentul Estelle Hoorickx.

Programul vizitei a cuprins întâlniri cu cercetătorii Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, în cadrul cărora s-au discutat posibilitățile de cooperare științifică între cele două instituții. S-a convenit instituirea schimbului permanent de publicații și cărți, precum și identificarea unei posibile teme pentru un proiect de cercetare. Una dintre aceste teme ar putea fi legată de participarea celor două țări la Primul Război Mondial, pentru Belgia el fiind cel mai important conflict militar din întreaga istorie.

• **18-19 noiembrie, București**

Delegația americană în domeniul istoriei militare, formată din Robert Rush și dr. Richard Davis, a efectuat o vizită de lucru în România.

Întâlnirea cu directorul și cercetătorii institutului a abordat probleme privind topicul reuniunii internaționale a Grupului de Lucru „Conflict Studies”, care se va desfășura, la București, în mai 2009.

• **19-22 noiembrie, Potsdam (Germania)**

Vizita de lucru și documentare a cc. șt. Carmen Rijnoveanu la Institutul de Cercetări de Istorie Militară a Armatei Germane din Potsdam, Germania. Discuțiile au vizat continuarea și dezvoltarea cooperării științifice în domeniul istoriei militare între cele două instituții, precum și discutarea principalelor aspecte organizatorice ale reuniunii anuale a Grupului de Istorie Militară care se va desfășura în perioada 25-29 mai 2009 la București. Reuniunea va fi organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară împreună cu Institutul de Istorie Militară din Potsdam și Centrul de Istorie Militară al Armatei Americane.

• **23-26 noiembrie, București**

A 3-a Conferință Anuală „Riscuri și Amenințări la adresa Securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, din cadrul grantului de cercetare „Riscuri și Amenințări de Securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, organizată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară. La eveniment au participat experți, specialiști și analiști din țară și din Statele Regiunii

Extinse a Mării Negre care sunt direct și activ implicați în domeniul de securitate și apărare.

Temele centrale ale conferinței din acest an s-au încadrat în următoarele patru arii de interes: „Tendințe majore ale mediului regional de securitate în perioada Post-Război Rece”, „Conflicte înghețate și evoluția lor după Războiul din Georgia”, „Problematici Non-Convenționale de Securitate: Securitatea Energetică” și „Extinderea Euro-Atlantice și construcția instituțională regională de securitate”.

• **1-3 decembrie, Strasbourg (Franța)**

Cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial și de la Marea Unire, Consulatul general al României de la Strasbourg a organizat simpozionul „Frăția de arme franco-română în Primul Război Mondial”.

Colonel (r) dr. Petre Otu a prezentat comunicarea „*România și Franța la sfârșitul Primului Război Mondial. Bilanțul unei alianțe*”, în care a analizat etapele raporturilor dintre cele două țări în anii 1914-1919. Concluzia comunicării a fost aceea că, în anii primei conflagrații, Franța a fost, din punct de vedere politic, cel mai important aliat al României.

Cc. șt. dr. Sergiu Iosipescu a prezentat, la rândul său, comunicarea „*Camille Blondel și contele de Saint-Aulaire – contribuții franceze la reîntregirea României*”. Autorul a relevat activitatea celor doi diplomați francezi acreditați în România pentru finalizarea preparativelor politice și militare în vederea intrării României în război și susținerea intereselor românești.

Discuțiile care au urmat au evidențiat interesul celor prezenți pentru evenimentele de acum nouă decenii, cât și pentru soarta monumentelor din țară și străinătate, consacrate militarilor români.

• **2-4 decembrie, Riga (Letonia)**

A 11-a Conferință Clearing House privind Caucazul de Sud și Republica Moldova (South Caucasus and Moldova Clearing House Conference).

La discuții a participat cc. șt. Carmen Rîjnovanu din partea Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, fiind analizată problematica reprezentării și identificării posibilităților de a oferi asistență țărilor partenere prin intermediul proiectului Mobile Contact Teams, dezvoltat în cadrul Grupului de Lucru privind Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Anamaria Costache

SUMMARY

• ARMED FORCES, STATE AND SOCIETY

- EU and the Need for a "Strategic" Approach of its Neighborhood
 - **DR. ȘERBAN F. CIOCULESCU** 5
- An Overview of the Romanian Armed Forces Reform (1990-2008)
 - **Lieutenant-Colonel LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU** 10
- Some Aspects concerning the Content and Evolution of the Defence Planning Concept and the Impact of the Implementation of the Planning, Programming, Budgeting and Evaluation Process
 - **MIREL ȚARIUC** 18
- The Trials and Tribulations of the Russian Military-Industrial Complex's Reform
 - **SIMONA SOARE** 23

• SECURITY STRATEGIES AND POLITICS

- Armed Force and Society in Latin America Living Behind the Totalitarian-like Experience
 - **Major SIMONA ȚUȚUIANU** 43
- The Performative Character of Security
 - **LUCIANA PUCEA** 50

• POINTS OF VIEW

- The Five Day War. A New Security Picture in the Greater Black Sea Area
 - **MIHAIL E. IONESCU, PhD** 61
- Territoriality and Security. Geopolitical Redefinition of Concepts
 - **LAVINIA ASAVEI** 78
- The Ethics of War and Peace – **STAN PETRESCU, PhD** 91
- The Cosmic Space and the Global Navigation Systems Supported by Satellites
 - **Lieutenant-Colonel OVIDIU STELIAN FIZEȘAN** 103

• THEORY AND PRACTICE OF INTERNATIONAL RELATIONS

- The Unipolar Balance of Power. Is there after 1991 a Global Balance?
 - **SILVIU PETRE** 111

• EVENT

- The International Conference „Security Risks and Threats in the Greater Black Sea Area
 - **ȘERBAN F. CIOCULESCU, PhD** 123
- Excerpts from the Scientific Agenda of the Institute for Political Studies of Defence and Military History
 - **ANAMARIA COSTACHE** 126

Redactor: Șerban Filip Cioculescu
Tehnoredactor: Elena Lemnaru
Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei
sub comanda nr. 5233/2009
B 00136/03/2009